

**Univerzita Karlova v Praze
Přírodovědecká fakulta
katedra sociální geografie a regionálního rozvoje**

**studijní program: Geografie
studijní obor: Sociální geografie a regionální rozvoj**

Bc. Veronika Střechová

**SOUČASNÁ PRACOVNÍ MIGRACE DO ČESKÉ REPUBLIKY:
SYNTETICKÁ STUDIE MODELŮ INTEGRACE IMIGRANTŮ
ZE TŘETÍCH ZEMÍ**

**CURRENT LABOUR MIGRATION TO THE CZECH REPUBLIC:
THE SYNTHETIC STUDY OF INTEGRATION MODELS OF THE THIRD COUNTRY
NATIONALS**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: doc. RNDr. Dušan Drbohlav, CSc.

Praha 2015

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité informační zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

Praha 28. 2. 2015

Veronika Střechová

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji školiteli, panu doc. RNDr. Dušanu Drbohlavovi, CSc., za cenné rady a odborný a trpělivý dohled nad zpracováním diplomové práce.

ABSTRAKT

NÁZEV: SOUČASNÁ PRACOVNÍ MIGRACE DO ČESKÉ REPUBLIKY: SYNTETICKÁ STUDIE
MODELŮ INTEGRACE IMIGRANTŮ ZE TŘETÍCH ZEMÍ

Práce popisuje integrační realitu osmi skupin imigrantů z tzv. třetích zemí v české společnosti. Poznatky o imigrantech z Ruska, Ukrajiny, Číny, Japonska, Vietnamu, Thajska, arabských zemí a zemí subsaharské Afriky čerpá ze studií provedených v Česku od konce 90. let minulého století a strukturuje je dle konceptu multidimenzionálního pojetí integrace Friedricha Heckmanna a Wolfganga Bosswicka. Odhaluje vysokou vnitřní diverzitu mezi zástupci jednotlivých migračních skupin co do typu pobytového oprávnění v zemi, socioekonomických charakteristik, fáze životního cyklu migranta, vztahu jedinců k zemi původu a s nimi souvisejících budoucích aspirací na (ne)setrvání v Česku. Tato různorodost se pak odráží v množství adaptačních vzorců a různé míře začlenění, které migranti spřízněného původu v prostorové, strukturální, kulturní, interaktivní a identifikační dimenzi integrace vykazují. Ve svém závěru mění práce výzkumnou perspektivu a soustředí se na aktivity, jimiž migranti fyzicky, virtuálně nebo symbolicky pravidelně překračují hranice českého státu.

KLÍČOVÁ SLOVA: Česko, dimenze integrace, integrace cizinců, pracovní migrace

ABSTRACT

TITLE: CURRENT LABOUR MIGRATION TO THE CZECH REPUBLIC: THE SYNTHETIC STUDY
OF INTEGRATION MODELS OF THE THIRD COUNTRY NATIONALS

The aim of the thesis is to describe a process of an integration of eight groups of third country nationals in Czech society by using findings of several researches conducted in Czechia since the late nineties of the 20th century. The information about immigrants from Russia, Ukraine, China, Japan, Vietnam, Thailand, Arabic countries and about immigrants from countries of Sub-Saharan Africa are structured in accordance with a concept of integration as a multidimensional process, suggested by Friedrich Heckmann and Wolfgang Bosswick. The work reveals a high internal diversity of researched groups in terms of a type of a residence permit which individuals possess, socioeconomic attributes, phase in a life cycle of individual, relationship of individual to the country of origin and his or her future plans about settlement in Czechia. These diversities are reflected in a number of different patterns and levels of integration of compatriots in a spatial, structural, cultural, interactive and identification dimension of integration. There is a research perspective change in the closing part of the thesis. This change is done in order to highlight those kinds of migrants' activities by which they physically and in a virtual or symbolic way regularly cross the borders of the Czech national state.

KEY WORDS: Czechia, dimensions of integration, labour migration, migrants' integration

OBSAH PRÁCE

SEZNAM OBRÁZKŮ A TABULEK	7
SEZNAM ZKRATEK.....	8
ÚVOD.....	9
1 CÍLE PRÁCE	11
1.1 Výchozí předpoklad syntézy a cíl práce	11
1.2 Hlavní výzkumné otázky	11
2 TEORETICKÁ VÝCHODISKA PRÁCE	12
2.1 Konceptuální uchopení migrace a adaptace	12
2.2 Proces mezinárodní migrace	14
2.3 Adaptace migrantů na hostitelskou společnost	18
3 METODIKA PRÁCE	39
3.1 Předmět a metoda výzkumu	39
3.2 Pojmosloví	40
3.3 Komparativní přístup v migračním výzkumu	40
3.4 Volba zdrojových studií	41
3.5 Základní charakteristika imigrační skupiny a dimenze integrace	43
4 KONTEXTUÁLNÍ ČÁST	47
4.1 Imigranti ze třetích zemí v kontextu státních přistěhovaleckých politik	47
4.2 Prostorové rozmístění, vnitřní mobilita a rezidenční tendence cizinců ze třetích zemí v České republice	51
4.3 Ekonomické aktivity imigrantů ze třetích zemí v Česku	53
4.4 Vzdělávání	57
4.5 Naturalizace	58
4.6 Politická participace migrantů	59
4.7 Přístup imigrantů ke zdravotní péči a sociálnímu zabezpečení	59
4.8 Postoje většinové společnosti k imigrantům	60

5	SYNTETICKO-EMPIRICKÁ ČÁST	62
5.1	Postsovětský prostor: Rusko	62
5.2	Postsovětský prostor: Ukrajina	72
5.3	Východní Asie: Čína.....	83
5.4	Východní Asie: Japonsko	92
5.5	Jihovýchodní Asie: Vietnam.....	98
5.6	Jihovýchodní Asie: Thajsko.....	110
5.7	Arabské státy.....	116
5.8	Subsaharská Afrika	124
6	VÝSLEDKY A DISKUZE	132
6.1	Občanství jako prvotní limitující prvek procesu adaptace.....	133
6.2	Současná vnitřní diferenciací migračních skupin.....	134
6.3	Integrace migrantů v prostoru	136
6.4	Strukturální integrace	139
6.5	Kulturní integrace	145
6.6	Interakční integrace.....	148
6.7	Identifikační integrace	153
6.8	Souhrn	154
6.9	Transnacionalizace.....	157
7	ZÁVĚR.....	163
8	POUŽITÁ LITERATURA A ZDROJE.....	167
9	PŘÍLOHY	184
9.1	Hlavní referenční výzkumy.....	184

SEZNAM OBRÁZKŮ A TABULEK

Obrázek 1	Sociální vědy a jejich koncepty v teorii migrace a integrace	13
Obrázek 2	Vývoj počtu imigrantů ze třetích zemí v Česku	48
Obrázek 3	Vývoj české migrační politiky v období 1990-2010	49
Obrázek 4	Giniho koeficient koncentrace vybraných skupin obyvatelstva na území Česka.....	52
Obrázek 5	Vývoj počtu ekonomicky aktivních imigrantů ze třetích zemí.....	53
Obrázek 6	Počet naturalizovaných imigrantů ze třetích zemí	58
Obrázek 7	Vývoj počtu dlouhodobě či trvale pobývajících imigrantů ruského občanství v Česku mezi lety 1994-2012	63
Obrázek 8	Kraje Česka s nejpočetnějším zastoupením občanů Ruské federace.....	65
Obrázek 9	Vývoj počtu v Česku dlouhodobě či trvale pobývajících imigrantů ukrajinského občanství mezi lety 1994-2012	73
Obrázek 10	Kraje Česka s nejpočetnějším zastoupením občanů Ukrajiny	75
Obrázek 11	Vývoj počtu v Česku dlouhodobě či trvale pobývajících imigrantů čínského občanství mezi lety 1994-2012.....	83
Obrázek 12	Vývoj počtu v Česku dlouhodobě či trvale pobývajících imigrantů japonského občanství mezi lety 1994-2012.....	92
Obrázek 13	Vývoj počtu v Česku dlouhodobě či trvale pobývajících imigrantů vietnamského občanství mezi lety 1994-2012.....	99
Obrázek 14	Kraje Česka s nejpočetnějším zastoupením občanů Vietnamu	102
Obrázek 15	Vývoj počtu v Česku dlouhodobě či trvale pobývajících imigrantů thajského občanství mezi lety 1994-2012.....	110
Obrázek 16	Vývoj počtu dlouhodobě či trvale pobývajících imigrantů z arabských zemí mezi lety 1994-2012.....	117
Obrázek 17	Vývoj počtu dlouhodobě/trvale pobývajících imigrantů-občanů subsaharských států v Česku mezi lety 1994-2012	125
Obrázek 18	Vývoj počtu dlouhodobě/trvale dlouhodobě nejpočetnějších občanství imigrantů ze subsaharských zemí v Česku mezi lety 1994-2012	125
Tabulka 1	Dimenze integrace – orientační otázky	45
Tabulka 2	Míra integrace migrantů v jednotlivých dimenzích integračního procesu .	154
Tabulka 3	Transnacionální aktivity migrantů	161
Tabulka 4	Seznam referenčních studií	184

SEZNAM ZKRATEK

EU	Evropská unie
EHP	Evropský hospodářský prostor
JAR	Jihoafrická republika
SSSR	zaniklý Svaz sovětských socialistických republik
VSR	Vietnamská socialistická republika
PČR	Policie České republiky
MV	Ministerstvo vnitra
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
MZV	Ministerstvo zahraničních věcí
AV ČR	Akademie věd ČR
ČSÚ	Český statistický úřad
GEOMIGRACE	Geografické migrační centrum
FHS UK	Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze
FSV UK	Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze
MU	Masarykova univerzita
PřF UK	Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy v Praze
SOÚ AV ČR	Sociologický ústav Akademie věd ČR
UP	Univerzita Palackého v Olomouci
VÚPSV	Výzkumný ústav práce a sociálních věcí
ZČU	Západočeská univerzita v Plzni
KZAM	Klasifikace zaměstnání
OKEČ	Odvětvová klasifikace ekonomických činností
ZSJ	Základní sídelní jednotka

Úvod

Česká multikulturní společnost – slovní spojení, které by mohlo na první dojem působit jako ukázkový básnický oxymóron. Už při pouhé procházce českými městy, zejména pak Prahou, však zjišťujeme, že toto označení nemá, v určitém smyslu, do reality úplně daleko. Srpnové oslavy ukrajinského Dne nezávislosti, únorové veselí na Staroměstském náměstí při příležitosti oslav čínského Nového roku nebo nedávné demonstrace proti islamofobii představují jen jedny z mnoha důkazů toho, že lidé odlišných kultur nejsou jen pouhými návštěvníky, ale trvalou součástí české společnosti. Zůstaneme-li v ulicích velkoměsta a budeme se jimi ubírat dále, záhy nám to potvrdí také množství vietnamských večerek, čínských restaurací nebo japonských sushi barů. Vedle nich možná narazíme na thajská masážní studia, vietnamské nehtové salony, prodejny ruských specialit nebo obchody nabízející halal výrobky.

Některé, původně cizokrajné produkty a služby, se především za uplynulých dvacet pět let úspěšně integrovaly do životního stylu české majority. Jak je to ale s lidmi, s nimiž tyto prvky do Česka přišly, a které jsme na své cestě metropolí jistě také potkali, ač je možná na první pohled od domácích nerozeznali? Považují se a jsou skutečně považováni za nedílnou a trvalou součást české společnosti, jinými slovy, integrují se?

Z definice integrace, která je ústředím tématem této diplomové práce, víme, že na to cizinci nejsou sami. Potvrzuje to také Ministerstvem vnitra ČR zpracovaný *Postup při realizaci Koncepce integrace cizinců*¹, pro nějž je integrace „dynamický, oboustranný a dlouhodobý proces, který vyžaduje nejen zapojení cizinců a jejich potomků, ale i majoritní společnosti“. (MPSV, 2014:7) Jeho výstupem má být „oboustranně přínosné, nekonfliktní soužití cizinců a majoritní společnosti“. (Ibid.:6) V oblasti soužití s přistěhovalci ze států mimo EU, EHP a Švýcarska stanovuje česká integrační politika čtyři hlavní priority odvozené od dosavadní (české i zahraniční) praxe soužití s cizinci. Klíčová je znalost češtiny těchto přistěhovalců, jejich ekonomická a sociální soběstačnost, sociokulturní orientace ve společnosti a harmonické vztahy mezi nimi a většinovou společností. (Ibid.)

---

¹ Celý název *Postup při realizaci aktualizované Koncepce integrace cizinců – Společné soužití v roce 2014*.

Jaká je ale tedy skutečná situace imigrantů? Jaká je kvalita života imigrantů ze třetích zemí v Česku? Uživí v zemi sebe a své rodiny? Daří se jim zde uplatňovat své znalosti, schopnosti a dovednosti? Jaký typ ekonomické aktivity volí a z jakého důvodu zrovna ten či onen? Jak se orientují ve svých právech a povinnostech ve společnosti? Mají snahu učit se češtinu, „nesvětový“ jazyk, který je však významnou devizou pro život v Česku? Mají migranti možnost se zde dále vzdělávat a využívají ji? Chtějí se stát plnoprávními členy společnosti? Jak se o to případně zasazují? S kým a jak tráví volný čas? Proměňují se s rostoucí délkou pobytu v Česku jejich zvyklosti, hodnoty a přesvědčení? Zůstávají ve spojení s mateřskou zemí? Vyhledávají v Česku své krajany? Jak jsou vnímáni etnickými Čechy? Považují Česko za svůj domov? Chtějí zde vychovávat své potomky a v duchu jakých hodnot, a daří se jim to?

Po odpovědích na tyto a další otázky budu pátrat ve výzkumech adaptace migrantů provedených různými výzkumnými institucemi či individuálními badateli za posledních přibližně dvacet let. Zajímá mě budou nejpočetnější skupiny imigrantů v Česku, tj. Ukrajinci, Rusové a Vietnamci. K nim přidám informace o méně zastoupených a také zatím méně probádaných imigrantech z Číny, arabských států a subsaharské části Afriky. Ty dále obohatím o dosavadní poznatky integrace přistěhovalců z Japonska a Thajska.

1 CÍLE PRÁCE

1.1 Výchozí předpoklad syntézy a cíl práce

Adaptace imigranta na prostředí hostitelské společnosti je vysoce komplexní proces, jehož průběh ovlivňuje spolupůsobení celé řady faktorů. Bez popření důležitosti jiných, o kterých bude pojednáno v teoretické části práce, je na tomto místě potřebné vyzdvihnout občanský, etnický, popřípadě národní původ jako významného činitele vlivného na míru a způsob začlenění imigranta. „Etnicita, respektive občanství je velmi důležitou proměnnou, která významně diferencuje chování imigrantů a podstatným způsobem ovlivňuje podobu integračního procesu,“ jak vyvozuje Drbohlav (2011:413) z výsledků několika šetření adaptace postsovětských a vietnamských imigrantů včetně zástupců jejich druhé generace v Česku. Z předpokladu, že jednotlivci mající společný původ mají podobné integračních tendence a zkušenosti, vychází *struktura* praktické části této diplomové práce.

Cílem diplomové práce je snaha zjednodušeně a systematicky popsat integrační modely vybraných skupin imigrantů ze třetích zemí prostřednictvím syntézy poznatků, k nimž dospěly různé výzkumy adaptace cizinců v české společnosti.

1.2 Hlavní výzkumné otázky

Syntetická studie se pokusí zodpovědět následující otázky:

- Jaké jsou adaptační vzorce imigrantů v Česku v různých oblastech sociální a prostorové roviny reality? Lze tyto vzorce vysvětlit pomocí teoretických konceptů zabývajících se ekonomickou, prostorovou/rezidenční, sociálně-interakční a kulturně-psychickou dimenzí adaptačního procesu?
- Do jaké míry se zkoumané skupiny imigrantů integrují do české společnosti?
- Vykazují jednotlivé skupiny známky transnacionálního chování? Pokud ano, o jaké aktivity se nejčastěji jedná?

Pro možnost konfrontace poznatků výzkumů s teoretickou základnou v diskusní části práce bude v následující kapitole uveden přehled základních teorií a konceptů zabývajících se mezinárodní migrací a adaptací migrantů.

2 TEORETICKÁ VÝCHODISKA PRÁCE

Mezinárodní migrace je velmi složitý jev, na nějž je nutné nahlížet komplexně. Jak upozorňují Castles a Miller (2009), výzkumy příčin a důsledků mezinárodní migrace nelze od sond do procesů začleňování imigrantů do hostitelské společnosti zcela oddělit. Tato práce se zmíněný požadavek snaží respektovat, pro úplnost budou tedy v teoretické části uvedeny také předpoklady vzniku a udržování migračních proudů a jejich charakter. Vzhledem k zaměření a limitovanému rozsahu práce bude však pozornost věnována především konceptům vysvětlujícím proces adaptace, tj. takovým, které se zabývají proměnou migrantů a jejich potomků způsobenou interakcí s hostitelskou většinovou společností v čase a prostoru, jakož i reakcí této společnosti na příchozí.

2.1 Konceptuální uchopení migrace a adaptace

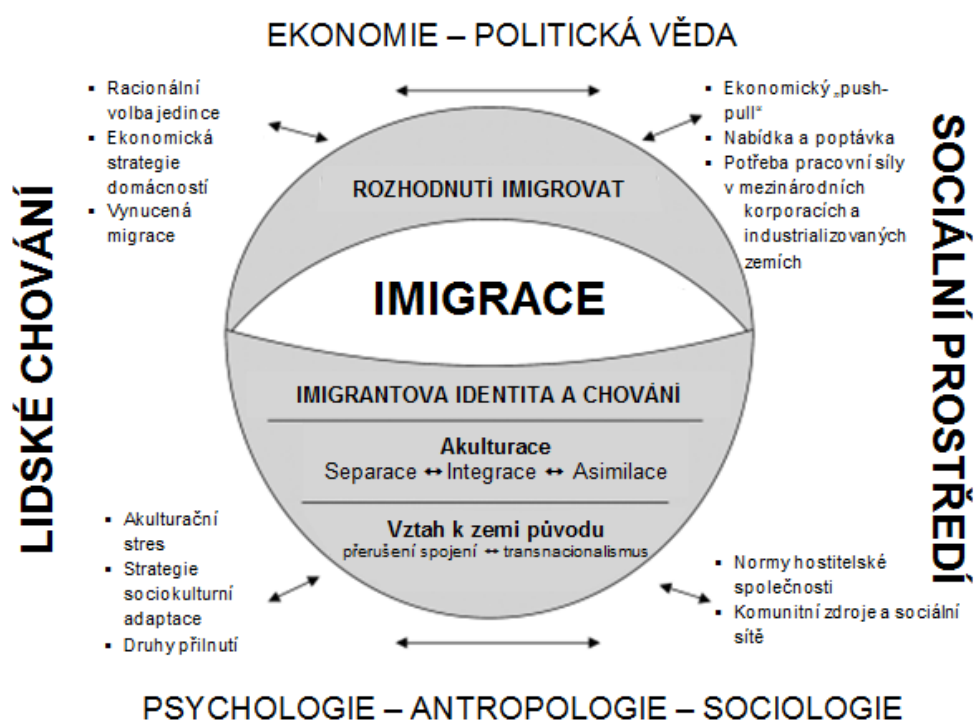
Průběh migrace a následné adaptace migrantů je ovlivněn mnoha zřejmými i skrytými faktory. Před nastíněním jejich dosavadního konceptuálního uchopení je nezbytné zdůraznit, že není možné najít jedno všezahrnující vysvětlení těchto sociálních jevů. (např. Drbohlav & Uherek, 2007) Je to dáno jedinečnou povahou aktérů, kteří do procesů vstupují a specifičností politického, ekonomického, kulturního a prostorového kontextu, v němž procesy probíhají. Navíc je lze zkoumat na několika úrovních – makroúrovni (ekonomické, politické, sociokulturní makrostruktury – národní a nadnárodní úroveň), mezoúrovni (úroveň komunit/skupin) a mikroúrovni (úroveň aktérů – jedinců/rodin/domácností).

Teoretické koncepty jsou dále formovány odbornou perspektivou, skrze niž je na migraci nahlíženo. Studium migrace a adaptace je výrazně interdisciplinární. (Ibid.) K jejich objasnění přispívají poznatky z antropologie, ekonomie, etnologie, etnografie, geografie, historie, právní vědy, politologie, psychologie, sociologie aj. V adaptačních konceptech je zřetelný rozdíl mezi americkým, převážně sociologicky zaměřeným výzkumem, a mladším evropským, jemuž vévodí politicko-právní disciplíny. (Joppke, 2013) Nejen vědecký diskurs o migraci a integraci je pak v jednotlivých národních státech silně ovlivněn procesem jejich historické konstituce. (např. Lucassen & Feldman & Oltmer, eds. 2006)

Kimberlin (2009, viz obrázek 1) nabízí zjednodušený, z americké zkušenosti vycházející pohled na to, jaké vědní disciplíny dominují v konceptuální rovině

jednotlivých fází migračního, respektive integračního procesu. Zároveň znázorňuje jejich mikro a mezo-kontext („lidské chování“) na jedné straně, a makro-kontext („sociální prostředí“) na straně druhé. Jádrem obrázku pak představuje samotný průběh migrace a způsob adaptace (zde „Akulturace“), který společně se vztahem migranta k jeho zemi původu utváří jeho pozici a ovlivňuje a přetváří jeho chování a identitu v hostitelské společnosti.

Obrázek 1 Sociální vědy a jejich koncepty v teorii migrace a integrace

Zdroj: Kimberlin, 2009:766, přeloženo autorkou práce a upraveno dle originálu

2.2 Proces mezinárodní migrace

Mezinárodní migraci, jakožto jednu z relativně trvalejších forem lidské prostorové mobility, definujeme jednoduše jako pohyb jedince/skupin přes hranice států doprovázený změnou (trvalého či obvyklého) místa pobytu. (Drbohlav, 1999) Podle Demutha (in Agozino, ed. 2000:od 7. s. v pořadí, nestránkováno) zahrnuje migrace čtyři fáze: fáze odchodu, cesty, příchodu a usazení.²

2.2.1 Rozhodnutí o migraci – faktory, „volní“ dimenze, koncepty

K první fázi, fázi *odchodu*, podněcuje migranty celá řada faktorů – od ekonomicky nepříznivé situace, občanských nebo etnických konfliktů, omezování lidských práv včetně politických svobod nebo environmentálních krizí v zemi zdrojové; přes kosmopolitní povahu člověka, jeho touhu poznávat či nalézat vlastní „já“; po vidinu spokojenějšího a kvalitnějšího života, přítomnost rodiny a přátel nebo poptávku po pracovní síle v důsledku ztenčující se produktivní složky obyvatelstva v zemi cílové atd. Migrant je ve svém rozhodování často limitován informacemi, jimiž o cílové zemi disponuje a finančními prostředky potřebnými na migraci. (Demuth in Agozino, ed. 2000)

▪ „Volní“³ dimenze migrace

Z výše uvedených příkladů faktorů vyvolávající migraci je patrné, že míra, do které migrant o svém pohybu rozhoduje, může být různě velká. Podle toho, zda jedná spíše proaktivně nebo naopak reaktivně, je migrace dělena na migraci dobrovolnou a nucenou. (Ibid.)

Dobrovolná migrace je dále členěna na migraci pracovní, ne-migraci, řetězovou migraci a migraci pro zlepšení podmínek života. (Ibid.) *Pracovní migrace* zahrnuje migraci za lepšími pracovními pozicemi, pracovními a mzdovými podmínkami. *Ne-migrace* je spojená se studiem či výzkumem, stážemi a dočasnými pracovními vysláními, *řetězová migrace* je migrací za účelem sloučení rodiny. Posledním typem migrace je *migrace pro zlepšení podmínek života* (také jinak *inovační migrace*, viz Drbohlava a Uherka, 2007).

² Demuth (in Agozino, ed. 2000) pojímá migraci jako individuální proces, nepopírá však, že rozhodování jedince o migraci může být uskutečněno v kontextu rozhodnutí rodiny nebo širší skupiny.

³ Termín převzat od autorky Fussell (in Rosenblum & Tichenor, eds. 2012).

Existuje celá řada klasifikací migrace spojené s ekonomickými aktivitami. Jinak člení *ekonomickou migraci* např. Stalker (1994 in Černík in Uherek, 2004:68), a to do podkategorií na tradiční (regulérní) migraci, migraci na základě pracovních dohod, migraci vysoce kvalifikovaných pracovníků⁴ a nelegální ekonomickou migraci.

Nucená migrace je pak důsledkem lidského jednání (porušování lidských práv, občanských válek apod.) nebo různých environmentálních katastrof. (Demuth in Agozino, ed. 2000, Drbohlav & Uherek, 2007)

Pro pochopení motivů a selektivity migračního procesu a následné adaptace migranta v hostitelské společnosti je žádoucí nevnímat tyto dva druhy migrace (dobrovolnou a nedobrovolnou) jako dvě nespojité kategorie, ale spíše jako extrémy jednoho kontinua. (Richmond, 1993 a další in Fussell in Rosenblum & Tichenor, eds. 2012)

▪ Koncepty vysvětlující vznik migračního procesu⁵

Teorie neoklasické migrace a push-pull modely považují za primární příčiny migrace relativně vyšší mzdy ve vyspělých zemích. Základem těchto konceptů je racionálně jednající aktér, „homo economicus“, který poměřuje materiální a psychické náklady a výnosy migrace a snaží se maximalizovat užitek. Podle *teorie nové ekonomie migrace* je migrace rozhodnutím rodiny/domácnosti, která vysláním svého člena do zahraničí diverzifikuje příjem a tím eliminuje riziko (relativní) chudoby. Zároveň si tato domácnost při chybějícím trhu s pojišťovacími a úvěrovými institucemi v zemi zdrojové zajišťuje prostředky pro investice ve formě remitencí zasílaných migrantem. (Baršová & Barša, 2005a)

Teorie duálního pracovního trhu viděla příčiny migrace v rozdělení pracovního trhu ve vyspělých zemích a poptávce vyspělých industriálních ekonomik po levné pracovní síle na sekundárním trhu práce. *Teorie světového systému* přisuzuje příčiny migrace pronikání kapitalismu ze světového jádra do periferií. (Podrobněji k některým teoriím viz kapitulu 2.3, o dalších teoriích a jejich kritice např. Baršovou & Baršu, 2005a, Masseyho, et al. 1993, de Haase 2008 nebo Fussell in Rosenblum & Tichenor, eds. 2012)

⁴Jinak nazývanou např. migrací „zlatých límečků“. (Triandafyllidou & Gropas, eds. 2014) Tomuto typu migrace, pokud se jedná o migraci profesionálů na omezenou dobu, odpovídá Demuthova (in Agozino, ed. 2000) „ne-migrace“, termín, který v souvislosti s tímto typem migrace v práci upřednostňují.

⁵ Dělení migrační teorií na teorie vysvětlující vznik migračního proudu a teorie zabývající se jeho udržováním viz Masseyho (et al. 1993).

▪ Koncepty zabývající se faktory, které migraci nadále udržují

Faktory, které migraci jednou podnítily, se nemusí nutně shodovat s těmi, které ji nadále udržují, zesilují či naopak zeslabují. (např. Massey, et al. 1993) Podle *teorie sítí*, sociální vazby, které v procesu migrace vznikají a utužují se, snižují nákladovost, rizikovost a selektivitu migračního procesu. (de Haas, 2008) *Institucionální teorie* mluví o vzniku řady institucí, které na migraci profitují a které dostávají migranta do závislé (často neoprávněné) pozice, ale také např. humanitárních organizací, jejichž cílem je pomoci zajistit migrantovi soběstačnost a legitimitu pobytu v hostitelské zemi. (Massey, et al. 1993) *Teorie kumulativní příčinnosti* hovoří o tom, že jakmile migrace jednou započne, ustanoví se různé mechanismy, instituce a sociální sítě, které ji zpětně podporují a posilují. (Více např. Baršová & Barša, 2005a, Massey, et al. 1993.)

2.2.2 Faktory umožňující vlastní migraci

Druhou fází Demuthova modelu je fáze samotné *cesty*. V ní je věnována pozornost faktorům, které migraci umožní. Řadíme mezi ně dopravní infrastrukturu a informační a komunikační technologie. Roli hraje také vzdálenost, kterou migrant překonává. Na význam geografické vzdálenosti poukazuje již Ravenstein (in King, 2012:12), který vypožoroval, že většina osob migruje na krátké vzdálenosti. V souladu s konceptem *distance-decay* (blíže o konceptu viz Gregory, et al., eds. 2009) se předpokládá, že migrace mezi dvěma místy s jejich vzájemnou rostoucí vzdáleností klesá. Roli geografické vzdálenosti nicméně oslabila globalizace s časoprostorovou kompresí, která nastává v důsledku rozvoje dopravních a komunikačních technologií.

2.2.3 Příjezd migranta do země cílové

Třetí fází je *příjezd*, respektive proces vstupu migranta do cílové země. Zde jsou stěžejní postoje států k imigraci, vyjádřené mimo jiné imigračními politikami. Tyto politiky mohou být nastaveny spíše restriktivně, a to tehdy, když jsou více založeny na principu kolektivistickém a partikularistickém (tedy principu národa jako kolektivu a národního státu a jeho institucí). Jsou-li naopak k migrantům vstřícnější a otevřenější, převažuje universalistický individualismus, který zdůrazňuje význam lidských práv, nehledě na národní původ člověka. (Baršová & Barša, 2005a) Jak je již zmíněno výše, postoje států k imigrantům jsou ovlivněny procesem jejich historické konstituce – způsobem, jakým jejich národ vznikl a zda je založený spíše na sdílené politické příslušnosti ke státním

institucím spojeným s konkrétním územím nebo raději na sdíleném etnickém původu svých obyvatel. (Ibid.:30-31)

2.2.4 Usazení migranta v zemi cílové

Poslední fáze je *setrvání* nebo *usídlení* migranta v zemi cílové. (Demuth in Agozino, ed. 2000) Z hlediska trvání přesídlení není dostatečné tradiční dělení na „dočasnou“ a „trvalou“ migraci, jelikož se mezi těmito protipóly nachází celá řada dalších typů pohybu a pobytu, např. migrace „sezónní“ nebo „cirkulační“, která je chápána jako opakovaný pohyb mezi zemí cílovou a zemí původu, který může vést k, často zprvu nezamýšlenému, trvalému usazení. (Leontiyeva in Rákoczyová & Trbola, eds. 2010) Demuth (in Agozino, ed. 2000:17. s. v pořadí, nestránkováno) ve své typologii zmiňuje např. ještě typ „de-facto permanentní migrace“, kdy migranti přicházejí původně na omezenou dobu, svůj návrat do země původu však neustále odkládají, až se nakonec usadí.

V poslední fázi je relevantní téma postoje státu k integraci cizinců. Baršová a Barša (2005a) uvádí ideální typy postojů v podobě etnicko-exkluzivistického, asimilačního a multikulturního modelu, které byly uplatňovány západoevropskými zeměmi ve 2. polovině 20. století. *Etnicko-exkluzivistický model* umožňoval začlenění migrantů pouze do určitých sfér společnosti (např. na trh práce), ovšem zpravidla bez jejich občanské/politické integrace. V *asimilačním modelu* získávali migranti (jedinci) za opuštění svých kulturních specifík plné členství v občanské společnosti cílové země. *Multikulturní model* naopak ponechával prostor pro kulturní diverzitu migrantů (komunit), v mnohých západoevropských společnostech se však jako přístup státu k imigrantům/etnickým menšinám ve své „čisté“ podobě neosvědčil. Jako vhodnější řešení integrace cizinců se dnes jeví *model občanské integrace*. Tento přístup zdůrazňuje přijetí základních občanských hodnot jednotlivcem a jeho jazykovou integraci. Nevylučuje zachování kulturní identity migranta, pokud je v souladu s hodnotami liberálně-demokratické společnosti. (např. Baršová & Barša, 2005b)

2.3 Adaptace migrantů na hostitelskou společnost

2.3.1 Výzkumná paradigmatata adaptace

Na *asimilaci*, *akulturaci* a *integraci* lze nahlížet také v širším kontextu jako na teoretické rámce, v nichž se teorie adaptace migrantů již nejméně několik desetiletí vyvíjejí. (Kubal, 2012) V 90. letech se k nim přidává *transnacionalismus*, který reaguje na globalizací zesílené transnacionální aktivity migrantů – praktiky, jimž migranti opakovaně a pravidelně přesahují hranice národních států.

Adaptace je v této práci zastřešujícím termínem pro začlenění. Vycházím z pojetí Janské (2002:22), která jej označuje za „do jisté míry nejvyšší nebo také „všeobjímající“ pojem ve vztahu cizinec-majoritní prostředí, [jenž] v sobě odráží řadu zejména geograficky, ekonomicky, sociokulturně a psychologicky významných procesů a subprocesů, jimiž imigrant v nové zemi prochází, jimiž je formován a jež zároveň přetvářejí původní struktury“. V názoru, do jaké míry původní struktury procesy přetvářejí, se jednotlivá paradigmatata liší.

▪ Asimilace

V rámci paradigmatu *asimilace*, které převažuje v severoamerické sociologii, vznikala na přelomu 19. a 20. století, v důsledku sociálních dopadů vln masové evropské a východoasijské imigrace do USA, první systematická vysvětlení adaptace migrantů na hostitelskou společnost.

Klasická (lineární) asimilace podmiňovala ekonomickou a sociální prosperitu migranta v hostitelské americké společnosti přijetím dominantní hostitelské kultury, tedy anglo-protestantských hodnot. Imigrant se měl vzdát svých kulturních specifíků a splynout s hostitelskou společností, respektive se přiblížit jejím „vzorovým“ členům (anglicky mluvícím bělochům ze střední ekonomické třídy, protestantům). Asimilace tedy znamenala jednostranný, jednosměrný a nevyhnutelný proces, a mnohdy také kýžený konečný stav splynutí migrantů s hostitelskou společností. (např. Alba & Nee, 1997) Tehdejší badatelé, mezi něž patřili např. zástupci Chicagské školy urbanismu W. I. Thomas, F. W. Znaniecky, později R. E. Park, E. Burgess, L. Wirth, dále W. L. Warner a L. Srole, M. Gordon aj. uvažovali převážně socioekonomicky a kulturně homogenní majoritní společnost, do níž se migrant za opuštění svých kulturních vzorců postupně asimiluje. Mezi koncepty vytvořené

v rámci tohoto druhu asimilace patří např. *teorie sociální dezorganizace* (Znaniecky, Thomas), *teorie marginal man* (Park), tzv. *race relation cycle* (Park), *teorie prostorové asimilace* (Burgess, Massey) aj.

Modifikaci klasického pojetí asimilace představuje *teorie segmentované asimilace*, kterou rozpracovali A. Portes, M. Zhou a R. Rumbaut, a v níž se věnují adaptaci druhé (popřípadě 1,5.) generace migrantů. Podle této teorie jsou zástupci druhé generace asimilováni do různých segmentů americké hostitelské společnosti, která je vysoce socioekonomicky stratifikovaná. (1) *Straight line assimilation* předpokládá progresivní akulturaci a ekonomickou integraci do střední třídy, a je tedy totožná s předpoklady klasické teorie asimilace. (2) *Downward assimilation*, sestupná asimilace, znamená akulturaci či asimilaci do nejchudších sociálních vrstev společnosti. V posledním možném scénáři, (3) *selective acculturation*, si imigrant za progresivní ekonomické asimilace uchovává prvky, hodnoty a vztahy své imigrační komunity. (Xie & Greenman, 2011:968)

Ve svém relativně novém pojetí, např. v podání V. Neeho, R. Brubakera a R. Alby, se asimilace pokouší setřást negativní nádechy spojený s potlačováním minoritní kultury. Je chápána jako „snížování a eventuálně vymizení kulturních a sociálních rozdílů mezi dvěma (či více) etniky/rasami“, přičemž nemusíme uvažovat jen vztah mezi minoritou a majoritou, ale také dvěma minoritními skupinami. (Alba & Nee, 1997:863) To, do jaké míry bude proces jednostranný či oboustranný, závisí na konkrétní minoritní skupině, časovém kontextu a rozdílech mezi skupinami. (Alba & Nee, 1997)

▪ Akulturace

Akulturace rovněž dominuje spíše v severoamerickém pojetí adaptace. Implicitně se jí věnují již např. urbánní sociologové Chicagské školy ve svých asimilačních teoriích, kterých je akulturace součástí. Antropologové R. Redfield, R. Linton a M. J. Herskovits považují naopak asimilaci za jednu z možných etap akulturace. (Redfield, et al. 1936:149) Popisují ji jako „jev, který je výsledkem přímého a stálého kontaktu jedinců z různých kulturních skupin, a který následně ústí ve změnu původních kulturních vzorců jedné nebo obou těchto skupin“. (Ibid.)

Pozdější debata o typech akulturace (Social Science Research Council, 1954 in Berry, 1997:7) přidává k (1) *asimilaci* dále (2) *reaktivní akulturaci* (rezistence

ke změnám v obou skupinách), (3) *kreativní akulturaci* (vznik zcela nových kulturních forem) a (4) *zpožděnou akulturaci* (změny se projeví až s velkým časovým odstupem).

Ke studiu akulturace přispěl také M. Gordon (viz kapitolu č. 2.3.2), v rámci akulturačního paradigmatu postulují teorii akulturačních strategií Berry (viz kapitolu 2.3.5), na nějž navazuje svým interaktivním modelem akulturace (IAM) R. Y. Bourhis. (Více viz Bourhise, et al. 1997)

▪ Integrace

Termín *integrace* ve vztahu k začleňování migrantů do hostitelských společností vévodí především evropskému vědeckému a politickému diskurzu. Západoevropský migrační výzkum se rozvíjí od 50. let, intenzivněji a navíc ve spojení s otázkami adaptace pak od 80. let 20. století. V porovnání s výzkumem klasických imigračních zemí v čele s USA, se etabloval se značným zpožděním, jelikož se evropské země dlouho nepovažovaly za země imigrační. (Favell in Martiniello & Rath, eds. 2010)

Jeden z prvních požadavků na změnu paradigmatu asimilace na integraci vyslovil Borrie (1956 a 1959 in Kubal, 2012), který kritizuje dojem jednostrannosti a nucené kulturní konformity migrantů vůči majoritní společnosti, které může asimilace vyvolávat. Klasické pojetí asimilace není, vzhledem k událostem 19. a 20. století spojeným s útlaky, pronásledováním a vyhlazováním některých etnických menšin, akceptovatelné. Navíc není s adaptačními možnostmi migrantů v evropských společnostech slučitelné. Evropské národní státy a jejich instituce jsou povětšinou pevně svázány se svým teritoriem, svoji existenci legitimizují národními dějinami a historickými narativy, jsou založeny na tradici a sdílené kultuře. Do takto specificky lokálních podmínek nemohou být cizinci přicházející ze zemí mimo Evropu nikdy plně asimilováni. (Favell in Martiniello & Rath, eds. 2010)

Dle Heckmanna a Schnappera (eds. 2003:46) je integrace „...procesem zahrnutí nových populací do již existujících sociálních struktur a kvalita a způsoby, jakým jsou tyto nové populace zapojovány do existujícího systému socioekonomických, právních a kulturních vztahů“. Zahrnuje „proces získání členství v jádrových institucích hostitelské společnosti (ekonomika a trh práce, vzdělání, kvalifikace, trh nemovitostí, občanství jako členství v politické komunitě) a učení a socializaci nezbytné pro zapojení se do života v nové společnosti“. (Ibid.) Je to proces vyžadující oboustrannou snahu a ovlivňující jak migranty, tak hostitelskou společnost. Jeho úspěšnost lze konstatovat za předpokladu, že se

sníží rozdíly v životních podmínkách a etnokulturních charakteristikách mezi migranty a majoritou. (Heckmann & Schnapper, eds. 2003)

▪ Transnacionalismus

Teorie vysvětlující transnacionální aktivity migrantů vznikají od 90. let minulého století v USA, brzy poté se dostávají také na evropský kontinent. Jejich jádrem předpoklad, že někteří imigranti v cílové zemi „... nerezignují na udržování sociálních vztahů propojujících je s místem původu a nevzdávají se svých původních identit“. (Szaló, 2007:7-8) Svým jednáním vytvářejí *transnacionální sociální pole* existující napříč hranicemi národních států, v rámci kterých se zapojují do *transnacionálních sítí* např. kulturního, politického nebo obchodního charakteru. Pravidelný kontakt migrantů s jejich vlastí jim umožňuje existovat souběžně v obou společnostech. (Szaló & Hamar, 2007)

Teorie dle svých slov reflektují zkušenost relativně nových vln migrantů, jejichž chování formuje výrazný technologický pokrok postindustriální éry v podobě významného poklesu dopravních nákladů a rozvoje dopravních, informačních a komunikačních technologií. Transnacionální aktivity povzbuzují také různá opatření zdrojových států, které jsou na produktech těchto aktivit stále závislejší (např. na remitencích) nebo vidí v diasporách svých krajanů jiný druh potenciálu, např. tzv. „brain gain“ (tj. zisk kvalifikovaných krajanů). (např. Levitt, 2004)

S relativně novou situací vznikla potřeba společného výzkumu zdrojových a hostitelských zemí pro zachycení těchto vztahů, respektive poznání širších podmínek migrace a jejích dopadů na obě společnosti a na adaptaci migrantů v cílové zemi. (Lazár, 2011) Pro započnutí takového výzkumu bylo potřeba se z části osvobodit od *metodologického nacionalismu*.⁶ L. Basch, N. Glick Schiller, Ch. Szanton Blanc představují transnacionalismus jako zcela nový analytický rámec pro porozumění

---

⁶ Metodologický nacionalismus vychází z představy přirozené organizace společnosti do samostatných národních států. Tento předpoklad, podle něhož jsou hranice sociálního prostoru (sociálního jednání) totožné s fyzicky vymezeným prostorem, dlouhou dobu výrazně omezoval sociálně-vědní výzkumnou perspektivu, ať už v teoretické či empirické rovině. (Schiller & Wimmer, 2009) Idea státu jako uzavřeného, relativně homogenního celku neumožňovala poznávat ekonomické, politické či kulturně-společenské vztahy, které fyzicky vymezený prostor (stát) překračovaly. (Klvaňová, et al. 2009) K procitnutí, logicky ne však úplnému osvobození od tohoto omezení, přispěla až ztráta části suverenity národních států ve prospěch nadnárodních společností/institucí v postindustriálním věku. (Schiller & Wimmer, 2009)

„novému“ fenoménu v migračním a integračním procesu; tj. životu migrantů (v jejich pojetí tzv. *transmigrantů*) napříč státními hranicemi, kteří budují transnacionálních sociální pole, kterými propojují zemi původu s hostitelskou zemí. Dle autorek nebylo možné využít žádného ze stávajících konceptů adaptace (jmenovitě asimilaci nebo kulturní pluralismus), a to ani po důkladné revizi (Kivisto, 2001), jak činí u asimilace např. R. Alba, R. Brubaker.

Portes na rozdíl od Bash, Glick Schiller a Blanc nepokládá tento jev za bezprecedentní, část migrantů podle něj vždy udržovala kontakt s domovinou. Dnešní vazby (fyzické či virtuální) migrantů na zemi původu jsou však uskutečňovány v mnohem větším měřítku, jsou také intenzivnější a komplexnější. (Kivisto, 2001) Velký podíl na tom má právě technický a technologický rozvoj, který umožňuje časoprostorovou kompresi. Jde ale také především o již zmíněnou změnu výzkumné perspektivy (viz „osvobození od metodologického nacionalismu“). Změnu takové perspektivy, která přiznávala státu a jeho institucím výlučnou moc regulovat sociální procesy uvnitř vlastního teritoria a neumožňovala vidět „síly“ a procesy působící přes hranice národních států. Takto limitovaný úhel pohledu, jak vyplývá z pojednání Szaló (2007), mohl považovat přeshraniční aktivity migrantů za dočasný, přechodný stav, předstupeň integrace či asimilace (Ibid.:150), nikoli za možná dlouhodobý až trvalý životní styl některých migrantů.

Ve striktnějším slova smyslu je za transnacionálního migranta označován pouze ten, který udržuje pravidelné, nepřetržité přeshraniční sociální vztahy. Portes (et al., 1999:221 in Kivisto, 2001:561) rozlišuje transnacionalismus *ekonomický* (podnikatelské aktivity migrantů), *politický* (participace v různých politických uskupeních; s ním bývá také spojován termín *nacionalismu na dálku*, více viz Eriksena, 2012:od 248 s.) a *sociokulturní* („posílení národní identity v zahraničí nebo společné prožívání událostí či kolektivní spotřebu zboží spojených s původní kulturou“). K transnacionálnímu chování migranty předurčuje to, jaké finanční prostředky a technologie mají k dispozici, roli hraje stále i geografická vzdálenost země původu či sociální kapitál, jímž migranti jsou vybaveni. Dále záleží na hlavních příčinách emigrace a postojích cílové společnosti k imigrantům (a naopak) či stimulace migrantů k transnacionálnímu chování ze strany země původu. (Kivisto, 2005)

2.3.2 Adaptace jako multidimenzionální proces

▪ Gordonovo pojetí asimilace

Za mezník na poli výzkumu adaptace, respektive asimilace lze označit práci sociologa Gordona (1964), který považuje asimilaci za multidimenzionální proces. V rámci konceptu „Angloconformity“ vymezuje Gordon jejích sedm dimenzí. (1) *Kulturní/behaviorální dimenze (akulturace)* znamená přebírání jazykových a jiných kulturních atributů migrantem. Tento spontánnější a rychlejší typ asimilace předchází asimilaci ve (2) *strukturální dimenzi (integraci)*. (Williams & Ortega, 1990) Ta je dle Gordona (1964:81) klíčová v procesu asimilace a mnohem více závisí na vůli obou skupin, migrantů a zástupců majority. (Kivisto & Faist, 2010) V rámci strukturální dimenze vstupují migranti na úrovni sekundárních, a později i primárních skupin do institucí, spolků a skupin majoritní společnosti.

Asimilace skupiny ve (3) *sňatkové dimenzi (tzv. amalgamací)* znamená vysokou sňatečnost mezi migranty a členy majoritní společnosti. V (4) *identifikační dimenzi* rozvíjí migranti pocit sounáležitosti s novou společností. Další dimenze asimilace jsou spojeny s (5) *(ne)existencí předsudků* ze strany majority a s (6) *(ne)přítomností diskriminace a absencí konfliktů hodnot a bojů o moc*, což se projevuje v (7) *občanské dimenzi asimilace*. V této dimenzi je asimilace považována za úspěšnou, pokud je patrná konvergence politických preferencí a hodnot a postojů minorit v kontroverzních společenských tématech s hodnotami, které zastává majoritní společnost. Příkladem je vztah k užívání návykových látek (alkohol), postoje k antikoncepci a potratům či otázce rozvodů. (Williams & Ortega, 1990)

▪ Esser – sociální integrace, integrace do sociálních struktur a sociální integrace

Jiné multidimenzionální pojetí adaptace, respektive sociální integrace, rozpracovává H. Esser, který ji odlišuje od integrace do sociálních struktur a sociální (neboli systémové) integrace.

„Sociální integrací“ rozumí začlenění migrantů do jádrových institucí hostitelské společnosti. Probíhá ve čtyřech dimenzích:

- (1) *Akulturace* neboli získávání znalostí a kompetencí pro úspěšnou sociální interakci jedince s hostitelskou společností.

- (2) *Umístěním* rozumí určitou pozici, kterou migrant v hostitelské společnosti obsazuje, práva a (sociální, ekonomický a kulturní) kapitál, která s touto pozicí získává (na trhu práce, v systému vzdělávání, jako občan atd.).
- (3) *Interakce* – v této dimenzi dochází k vytváření vztahů a sociálních sítí migrantů.
- (4) *Identifikace* – imigrant považuje za součást hostitelské společnosti – kognitivně i emočně. (Esser, 2000 in Bosswick & Heckmann, 2006:3)

Integrace do sociálních struktur nastává v případě poklesu či absence etnické stratifikace, respektive nerovností plynoucích z etnické příslušnosti. (dle EFMS, 2005 in Zincone, et al. 2006) *Societální (systémová) integrace* znamená „absenci závažných mezi-skupinových konfliktů vztahujících se k imigraci a také kohezi hlavních skupin ve společnosti“. (Ibid.:4)

▪ Heckmann & Bosswick – dimenze sociální integrace

Na Esserův koncept sociální integrace navazují F. Heckmann a W. Bosswick, kteří jej zejména z výzkumně-praktických důvodů nepatrně pozměňují.

- (1) *Strukturální dimenze* integrace zahrnuje proces získání členství „v klíčových institucích hostitelské společnosti (ekonomika a trh práce, systém vzdělávání a profesní rekvalifikace, trh nemovitostí, systém zdravotního pojištění a sociálního zabezpečení, občanství jako členství v politické komunitě)“. (Bosswick & Heckmann, 2006:9)
- (2) V *kulturní dimenzi* integrace (také akulturaci) si imigrant osvojuje kulturní specifika cílové země, přičemž není žádoucí, aby se vzdával své původní kultury. Během tohoto procesu mění migrant některé způsoby myšlení, chování a také své postoje. Vycházíme-li z oboustrannosti integračního procesu, změny zažívá rovněž většinová společnost.
- (3) V procesu *interakční* (dříve *sociální*) integrace imigranti vytváří sociální sítě, navazují přátelské či partnerské vztahy, uzavírají sňatky s členy majoritní společnosti. Tento proces vyžaduje již určitý stupeň kulturní integrace imigranta.
- (4) *Identifikační dimenze* integrace znamená ztotožnění či pocit sounáležitosti imigranta s cílovou společností, s jejími konkrétními skupinami, etnicky, lokálně, regionálně či národně definovanými. (Bosswick & Heckmann, 2006)

2.3.3 Prostorově-rezidenční rovina adaptace

V souhrnu pravidelností lidské migrace Ravenstein (1888, 1885 in King, 2012:12) mimo jiné konstatoval, že osoby migrující na delší vzdálenosti preferují urbánní oblasti, respektive průmyslová a obchodní centra. Také o více než století později vyhledávají tito migranti zpravidla oblasti s vysokým počtem pracovních příležitostí, rozvinutou občanskou infrastrukturou a multikulturní atmosférou. Taková místa jsou „bránami do země“ neboli „Gateway cities“. Migrantům mohou být domovem nebo tranzitním místem (více např. Price & Benton-Short, 2008), odkud dále pokračují do regionálních center či periferních oblastí země. „Gateway cities“ se pak se svou vysoce sociálně a etnicky rozmanitou skladbou obyvatelstva snadno stávají místy prostorové exkluze, jež je v mnoha případech vnímána jako závažný společenský problém, jelikož často znamená i exkluzi sociální. Není proto divu, že se teoretikové integrace migrantů/etnických menšin v (městském) prostoru (jak upozorňuje Buhr, 2014:2) spíše než definicí prostorové integrace zabývají *nedostatečnou* prostorovou integrací, tedy *koncentrací*, *segregací* či *separací* menšin.

Podle kritiky je bádání v oblasti prostorové integrace příliš zúžené na výzkum rezidenčních vzorců zástupců menšin. Chybí analýza praktik, které přesahují hranice rezidenčních lokalit, tj. není zahrnut celý „akční prostor“ jedinců. Navíc bývají opomenuty další aspekty, jež integraci v prostoru, zaměříme-li se na jedince, významně ovlivňují, např. percepce místa, znalost prostoru a schopnost prostorové orientace. (Buhr, 2014) Navzdory důležitosti těchto aspektů je v této kapitole místo pouze pro základní pojmy související s chováním migrantů, respektive migrantských skupin v městském prostoru.

▪ Rozmístění migrantů v urbánním prostoru

Faktory, které přispívají ve městě ke koncentraci nebo naopak disperzi migrační skupiny dělí Valenta (in Ouředníček & Temelová, eds. 2012) podle vzniku na *vnitřní* a *vnější*.

Vnitřní faktory vycházejí ze samotné migrační skupiny, a to jak z její vůle zachovat si etnická/kulturní specifika, tak z její vnitřní sociální a ekonomické propojenosti. Tento typ koncentrace může ústít až v *prostorovou separaci*, tedy dobrovolné odloučení skupiny od majoritní společnosti. Prostorová separace se projevuje formací *etnických enkláv* (sociokulturní charakteristiky jsou převažujícím důvodem separace) či *citadel* (separace na základě socioekonomických charakteristik). (Toušek, 2011) Oblasti zvané citadely, tj. oblasti uzavřených rezidenčních areálů (př. „gated communities“), demonstrují

mocenskou nadřazenost jimi obývané sociální skupiny. Ve středu měst mohou mít formu jednotlivých bytových domů (kondominií), na okrajích pak celých shluků bytových nebo rodinných domů. (Sýkora in Sýkora, ed. 2010:30)

Z vnějšku ovlivňují prostorové vzorce imigrantů postoje majoritní společnosti. Pokud s sebou tyto postoje nesou známky určité diskriminace vůči skupině cizinců, může se to projevit jejich prostorovou, respektive *rezidenční segregací*. Tímto pojmem rozumíme „relativní prostorové oddělení [tedy stav] nebo proces oddělování určitých skupin obyvatelstva od zbytku společnosti do různých oblastí a zón na základě socioekonomických, etnických a kulturních charakteristik“. (Burjanek, 1997, Musterd, et al. 1999 in Temelová & Sýkora in Sýkora & Temelová, 2005:6) Extrémním případem takového oddělení jsou „ghetta“, kde jsou jedinci, respektive skupiny vyloučeni na základě sociokulturních atributů, a „slumy“⁷, které znamenají vyloučení převážně s ohledem na socioekonomickou situaci jedince. (Toušek, 2011) Potřebu důsledně rozlišovat tyto dva druhy prostorových projevů nerovností, které v praxi navíc nabývají různých forem, zdůrazňuje Wacquant (2004), který se věnuje významové genealogii termínu ghetto.

Charakter prostorového rozmístění migrantů tedy utváří několik vzájemně se prolínajících faktorů. Intenzita jejich působení je v čase proměnlivá. (Valenta in Ouředníček & Temelová, eds. 2012).

- *Kulturní vzdálenost* migrantů od majoritní společnosti, přičemž s jejím růstem se předpokládá také růst jejich prostorové koncentrace, to je ovlivněno přirozenou tendencí člověka vyhledávat známé prostředí.
- Svou roli sehraává také *institucionální faktor*, kdy si migranti v rámci migrantských/etnických sítí vytváří v určité lokalitě různé typy institucí (vzdělávací instituce, podpůrné služby – tlumočníci, zprostředkovatelé apod.). Mezi institucionální faktory řadíme také jejich omezené příležitosti na trhu s nemovitostmi a tím i jejich vylučování z některých lokalit.

---

⁷ Ekvivalenty *slumů* či tzv. *shanty towns*, se kterými se setkáme převážně v anglosaských zemích, mohou být brazilské *favely*, argentinské *villas miserias*, venezuelské *ranchos*, čilské *poblaciones*, popřípadě francouzská *banlieues*. (Wacquant, 2004) Další regionální obměny tohoto termínu uvádí např. publikace vytvořená Programem OSN pro lidská sídla UN-HABITAT. (UN-HABITAT, 2003:od 9. s.)

- Významné jsou také *ekonomické charakteristiky* migranta, socioekonomický status, který reflektuje v prostoru. Jiným ekonomickým faktorem je existence migrantské/etnické ekonomiky v určité lokalitě.
- S výše zmíněnými faktory úzce souvisí *sociálně-psychologické faktory*. Např. pokud migranti zažívají diskriminaci na úrovni mezilidských vztahů, mohou je xenofobní projevy ze strany majoritních obyvatel nebo konkrétní skupiny obyvatelstva podnítit k územní koncentraci, v níž budou mít tendenci navazovat spíše krajanské vztahy nebo jakékoli vztahy, ve kterých se necítí být diskriminováni. (Ibid.)

▪ První teorie prostorové integrace

Studiem rozložení menšin v urbánním prostoru se zabývali již urbánní ekologové Chicagské školy. S odkazem na zkušenost evropských přistěhovalců do USA modelovali teorie, podle nichž vedly první kroky imigrantů do etnicky heterogenních lokalit s nižším socioekonomickým statusem, kde vytlačovali původní, movitější obyvatele. Např. Burgess tuto oblast ve svém pěti-zónovém koncentrickém modelu města označuje jako tzv. „transition zone“. Tyto lokality byly v mnoha případech sídlem již etablované krajanské komunity migrantů. Jednalo se především o centra měst či vnitřní město, kam se koncentroval průmysl a s ním také pracovní příležitosti. (Yancey & Ericksen & Juliani, 1976 in Alba, et al. 1990)

S rostoucí kulturní adaptací a socioekonomickým statusem migrantů v hostitelské společnosti, s čímž mohla pomoci právě zmíněná komunita migrantů, se jedinec rezidenčně integroval, respektive prostorově asimiloval. To znamenalo jeho přesun do rezidenčně atraktivnějších⁸, od centra vzdálenějších lokalit s převládajícím majoritním bělošským obyvatelstvem. Tento přesun mohl trvat po několik generací a mimo jiné znamenal prostorovou expanzi města. Předpokládalo se tedy, že se migranti/menšiny stejného etnického původu budou se vzrůstající socioekonomickou a kulturní asimilací pohybovat difúzně; z ghetta, kde jsou koncentrovaní, přes enklávy po suburbánní oblasti, kde jsou rozptýlení a již asimilovaní do střední ekonomické třídy majoritní společnosti. (Zunz, 2000)

---

⁸ Jejich atraktivita spočívala např. ve vyšší kvalitě občanské infrastruktury (školy, nemocnice aj.), větším množstvím adekvátních pracovních příležitostí, bezpečnějším prostředím atp. (Fong & Wilkes, 1999)

Přímé spojení mezi socioekonomickou asimilací a prostorovým rozmístěním migrantů/etnických menšin vidí také Massey, který formuluje *teorii prostorové asimilace*. Společně s Mullan (1984) a Denton (1985) zdůrazňují význam prostoru ve studiu sociální stratifikace. Implementují prostor do modelu dosahování statusu (*status attainment model*) vytvořeného Duncanem a Blauem (v roce 1967), a to hypotézou, že jakékoli bariéry prostorové mobility jsou zároveň překážkami v mobilitě sociální. Několika výzkumy (Massey & Mullan, 1984, 1985) docházejí k závěru, že některé menšiny mají mnohem menší šanci reflektovat svůj zvýšený socioekonomický status v prostoru, což odporuje předpokladům prvních teorií prostorové asimilace (viz předpoklady Chicagské školy výše). Jedná se především o černošské obyvatelstvo, jehož přítomnost v určité lokalitě podnítlí odliv majoritního obyvatelstva, což vede v oblasti k jejich rezidenční sukcesi a následné segregaci od majority. (Massey & Mullan, 1984, Massey & Denton, 1985⁹)

Černošské afroamerické obyvatelstvo nenásledovalo model rezidenční mobility, jež načrtla Chicagská škola. Nadále, i po případném ekonomickém vzestupu, se koncentrovalo v ghettech, kde mělo jasnou převahu a kde byla zastoupena jeho většina. Je tedy segregováno spíše na základě rasového původu než socioekonomických charakteristik. (Peach, 2001:11) Kritika ekologického přístupu ještě upozorňuje na chybné označování koncentrací některých jiných skupin migrantů (př. Židé, Irové, Poláci v severoamerických metropolích) za ghetta, jelikož tyto skupiny zdaleka nedosahovaly takové míry vyloučení jako právě černošské obyvatelstvo. (Peach, 2001)

---

⁹ Massey a Denton (1988) se pokouší systematizovat do té doby poněkud roztržitý výzkum rezidenční segregace, přitom odhalují multidimenzionální povahu procesu segregace. Tvoří jej pět různých dimenzí neboli typů prostorové variability minoritních skupin. Dimenze, ač jsou konceptuálně odlišné, se mohou v praxi navzájem překrývat. Navíc pokud nastává segregace v jedné dimenzi, je velká pravděpodobnost, že bude skupina segregovaná také v dalších. Skupina obyvatel může být segregována ve smyslu (1) *relativně* (ve vztahu k majoritě) *nerovnoměrného rozmístění* v rámci území města, tj. když je zastoupena např. pouze v jedné městské části. Druhým nejčastějším typem segregace minority je její (2) *izolace od majority* měřena mírou kontaktů mezi minoritou a majoritou či mezi příslušníky minority navzájem. V tom, zda je skupina segregovaná či nikoli, dále rozhoduje, jak velký prostor ve městě zabírá, zda je (3) *koncentrovaná*. V (4) dimenzi *centralizace* lze skupinu považovat za rezidenčně segregovanou, pokud se lokalizuje blíže centru města. Relevance tohoto indikátoru segregace, je však kvůli nynějším procesům revitalizace a gentrifikace v městských centrech a přilehlých lokalitách sporná. Poslední typem segregace (5) je *shlukování*. Tj. zda jsou místa obývaná minoritou roztroušená po městě, či spolu sousedí a vytvářejí tak etnické/ rasové enklávy. (Ibid.)

▪ Obměny prostorového chování migrantů

Fakt, že asimilace není jediným výstupem adaptačního procesu menšin a tedy, že ani trojfázový model, tj. disperzní pohyb menšin směrem od centra, není jediným typem chování jedinců v prostoru (což ostatně dokazuje realita černošské menšiny) reflektuje Peach (2001:15-16) v přehledu modelů prostorových vzorců menšin. Vychází přitom jak ze severoamerické, tak západoevropské zkušenosti.

První model, *asimilačně-difúzní* (*assimilation-diffusion model*), tedy naplňuje předpoklady klasické prostorové asimilace, kdy se první generace soustřeďuje do centra/vnitřního města, druhá se již vystěhovává dále od centra a více se asimiluje a třetí je rozptýlená v suburbánních oblastech a je socioekonomicky a kulturně asimilovaná.

Druhý model je model *amerického ghetta* (*involuntary plural, non-asimilatory*). Jedná se o nedobrovolnou koncentraci migrantů/menšin ve vnitřním městě. Migrantí se neasimilují, a pokud přesídlí dále od centra, jsou opět spíše územně koncentrovaní a sociálně i kulturně vyloučení.

Třetí model je rozdělen dále na tři: a) model *pluralitní-dobrovolný* (*voluntary plural, in situ*), je modelem *přetrvávající etnické enklávy* (*persistent ethnic enclave*), kdy se skupina migrantů územně koncentruje; v této možná permanentní koncentraci je však zastoupená pouze menšina zástupců této imigrační skupiny. Jde spíše o symbolické centrum, sídlo nejrozličnějších imigrantských institucí/trhů. Příkladem jsou *chinatowns* v západo i východoamerických městech. b) V modelu *pluralitní-dobrovolné* koncentrace (*voluntary plural relocated model*), skupina hromadně přesídlí z vnitřního města do jeho zázemí. Přitom jsou však lokality, v nichž se nadále koncentruje, etnicky heterogenními lokalitami, navíc se v těchto lokalitách nekoncentrují výlučně všichni zástupci této skupiny. c) *Náletový suburbánní* model (*parachuted suburban model*), který je typický pro movitější dočasné imigranty. Příkladem jsou Japonci v Londýně a Düsseldorfu. (Ibid.)

2.3.4 Ekonomická rovina adaptace

Teorie duálního pracovního trhu rozpracovaná mimo jiné M. Piorem patří do teorií vysvětlující vznik migračního procesu, z jejích tezí však plynou také důležité informace pro průběh následné adaptace migrantů. Koncept předpokládá existenci dvojího (primárního a sekundárního) pracovního trhu ve vyspělých industriálních ekonomikách. Migraci dle teorie vyvolává poptávka těchto ekonomik po levné a flexibilní pracovní síle na tamním sekundárním trhu práce. Tato poptávka nemusí klesat ani v dobách obecně vysoké nezaměstnanosti. (Massey, et al. 1993)

Pracovní místa, která mají imigranti zaplnit, nevyžadují vysokou kvalifikaci. To je však často vykoupeno nízkým mzdovým ohodnocením práce, nepříznivými pracovními podmínkami, nestabilitou a poměrně malou šancí na kariérní růst a celkovou sociální mobilitu. Migranti, kteří jsou ochotni tento druh zaměstnání zastávat, pocházejí pravděpodobně ze zemí, kde jsou mzdy nižší ve srovnání se situací v hostitelské zemi, popřípadě se nacházejí v cílové zemi v neoprávněném postavení, v němž mají šance na dobré uplatnění podstatně menší. K vykonávání takové práce svolí ale také proto, že jsou v cílové zemi pouze dočasně. Nízko-statusové zaměstnání nemusí vnímat jako osobní sestup na sociálním žebříčku, svůj sociální status totiž mohou odvozovat od své pozice ve zdrojové společnosti, již může migrace za prací naopak posilovat. (např. Baršová & Barša, 2005a:271) Svou cirkulující přítomností na sekundárním trhu práce migranti dále devalvují mzdy a pracovní podmínky panující v těchto profesích, čímž se snižuje ochota domácích pracovníků ucházet se o tyto pozice. Ti se soustředí na primárním pracovním trhu, s jistými, stabilními a lépe placenými pozicemi. (např. Massey, et al. 1993)

Pracovní trh ve vyspělých zemích přetrvává rozdělený i v postindustriálním (postfordistickém) období. Pro toto období je v souvislosti s globalizací světové ekonomiky charakteristické zvyšování specializace ve výrobě a flexibilnější produkce, které jsou současně náročnější na kvalifikovanost a pružnost pracovní síly. (např. Blažek & Uhlíř, 2011) Dle *teorie globálních měst* (popřípadě *teorie světových měst*) jsou města tohoto řádu centry hierarchicky nejvyšších služeb (finančnictví, bankovníctví, IT, právní služby, výzkum a vysoké školství atp.). Přitahují jak migranty – odborníky, tak migranty, kteří nedisponují vysokou kvalifikací a kteří v ekonomikách nyní založených primárně na znalostech a službách nacházejí zaměstnání ve službách nižšího řádu (práce

v domácnosti, pohostinství atp.) a mohou se tak ocítat na již výše zmíněném sekundárním trhu práce. (Jandl, 2009, Scott, 2007)

K samotným ekonomickým aktivitám migrantů se v literatuře vztahuje řada termínů. Např. vysoký podíl migrantů v určitých oborech, konkrétních povoláních, organizacích atp. na pozicích zaměstnanců může značit, že se jedná o *etnikem kontrolovanou ekonomiku*. Touto vysokou koncentrací zaměstnanců stejného původu si migranti mohou vymoci lepší mzdové a pracovní podmínky, pracovní místa pro své krajany atd. (Volery in Dana, ed. 2007:31)

Etnickou ekonomikou se pak rozumí ekonomika, kterou tvoří „zástupci etnika/migrační skupiny na pozici podnikatelů/zaměstnavatelů, zaměstnanců, spolupracovníků a rodinných pracovníků, kteří sem rovněž spadají, ač jim nemusí být vyplácena mzda“. (Light & Gold, 2000:3 in Volery in Dana, ed. 2007:31, volný překlad)

Etnické podnikání je podle Waldingera (1990a:3 in Ibid.:30) „soubor kontaktů a pravidelné vzorce interakce mezi lidmi, sdílejícími národní původ či migrační zkušenosti“.

Migrantská ekonomika se pojí s relativně novou imigrační skupinou na území hostitelské země. Tento termín upřednostňují také Hofírek (2009) a jeho kolega Nekorjak, když hovoří o vietnamských ekonomických aktivitách v Česku; tj. o ekonomice, která vznikla v kontextu migrace.

Podnikání mnohdy představuje svobodnější variantu ekonomické realizace migranta, jindy se jeví jako jediná možnost, jak se uživit a legalizovat svůj pobyt v hostitelské zemi. (př. Borooah & Hart, 1999 in Volery in Dana, ed. 2007) Na rozhodování, zda podstoupit riziko, které s sebou samostatně výdělečná činnost přináší, působí hned několik faktorů. Na rozvoj etnického podnikání¹⁰ má podle Waldingera (1990 in Ibid.) vliv interakce mezi *strukturou příležitostí a zdroji*, jimiž etnická skupina disponuje. Strukturalistický přístup zdůrazňuje, že migranti mohou mít zpočátku svého pobytu v hostitelské zemi značně omezené možnosti ekonomicky se realizovat. Z důvodu např. nedostatečného finančního

---

¹⁰ Termín používaný autorem.

kapitálu, lidského kapitálu potřebného pro orientaci v hostitelské společnosti (neznalost jazyka, kultury, mentality), ale také kvůli diskriminaci ze strany majority, legislativních omezení, špatně placených zaměstnaneckých pozic atp., se mohou uchýlit se k samostatné výdělečné činnosti. Roli zde hraje také kulturní vzdálenost a velikost potenciálního etnického trhu. Čím vyšší jsou obě proměnné, tím větší mohou být podnikatelské příležitosti. Etnickými zdroji jsou pak sociální sítě mezi migranty (na formální i neformální bázi), a určité kulturní predispozice konkrétního etnika k podnikatelským aktivitám (sklon usilovně pracovat, podstupovat riziko,...) potřebné pro úspěšnou podnikatelskou činnost, jak vyplývá z teorie kultury. Tyto mohou snižovat výše zmíněné bariéry nastavené hostitelským trhem a legislativou.

Volery (in Dana, ed. 2007) dále hovoří o charakteristikách jedince potřebných pro úspěch v podnikání. Jde především o psychické predispozice (např. ochota podstoupit riziko, schopnost a znalosti rozpoznat podnikatelskou příležitost a využít ji, schopnost rychlého úsudku a rozhodnutí), kvalitu a dostupnost informací a s tím úzce spojený sociální kapitál apod. Roli hraje i prostorový kontext a nerovnoměrné územní rozmístění příležitostí. (Ibid.)

2.3.5 Kulturně-psychologická a sociálně-interakční rovina adaptace

▪ Koncept lidské identity, typy kolektivních identit

Pro studium lidské identity je vhodné nejprve představit základní pojmy spojené s jejím utvářením a přetvářením. Proměnu člověka v bytost společenskou popisují procesy enkulturace a socializace. *Enkulturační* rozumíme proces, „během kterého si člověk [vědomě i podvědomě] osvojuje kulturu dané společnosti“. (Petrusek, et al. 2000:115) Přijímá kulturní normy, hodnoty a symboliku, díky kterým chápe svět určitým způsobem. Za užší pojem bývá považovaná *socializace*, celoživotní proces začleňování jedince do společnosti, jeho učení se sociálním rolím, zvnitřňováním si hodnot a norem určité sociální skupiny. (Viz Ivanovou, et al. 2005:29.)

Akulturační je vnímána jako „proces změn v kulturním společenství, ke kterým dochází v důsledku sociálního styku jednotlivců z různých kulturních prostředí“. (Matysová, 2012:25) Jedná se tedy o jednostranné či reciproční „kulturní a sociální změny, [které nastanou] při kontaktu imigračních skupin s dominantní kulturou“. (Ibid.)

Migrace a následná adaptace bývá významným akcelerátorem proměny lidské identity, která má sama o sobě vysoce dynamickou povahu. Ačkoli není proces transformace identity člověka prakticky nikdy ukončen, je proměna migrantovy identity do podoby pocitu sounáležitosti a plného začlenění do sociokulturních struktur hostitelské společnosti považována za pokročilejší (ne-li nejpokročilejší) stupeň jeho integrace (viz Gordona, Essera nebo Heckmanna & Bosswicka v kapitole 2.3.2.). Pro popis proměn identit migrantů a formování identit jejich potomků v zemi cílové je nutné pochopit složitou, mnohohvrstevnatou, proměnlivou a zároveň trvalou povahu tohoto fenoménu (Ínač & Ůnal, 2013), která bude nastíněná v následujících definicích.

„Identita je způsob, jímž se jednatel nebo skupina jednotlivců definuje, pocítuje svou existenci (jedinečnost) a o který se opírá, když si uvědomuje (vymezuje) sama sebe ve vztahu k jiným.“ (Chromý in Jančák, et al., eds. 2003:167) Podmínkou formace identity je tedy existence „druhých“, odlišných. Rozlišujeme dva základní aspekty lidské identity. Prvním je osobní (individuální) aspekt, kdy si jedinec uvědomuje vlastní „jedinečnost, neopakovatelnost a ohraničenost vůči druhým“. (Smolík, 2010:39) Jedná se především o rysy osobnosti člověka (např. inteligence). (Taylor, 1994 in Ínač & Ůnal, 2013)

Druhý, sociální aspekt (označovaný také jako kolektivní identita) zase odkazuje „k příslušnosti individua k určitým sociálně definovaným skupinám (národ, sociální vrstva, klub)“ (Bernard in Šubrt, et al. 2008:121), k „pocitům začlenění, spolupatričnosti a kontinuity ve vztazích a v čase“. (Smolík, 2010:39)

Jak vyplývá z výše tvrzeného člověk má několik identit (pluralitní povaha identity), které pro něj nejsou rovnocenně důležité, jsou situačně proměnlivé a navíc jsou do velké míry také odrazem specifik doby a prostoru, v nichž se tvoří¹¹. Identita rodinná, kmenová, etnická, komunitní, teritoriální, národní, genderová, třídní, civilizační, náboženská, rasová, kulturní má v různých společnostech a s ohledem na jejich vývoj pro jejich členy různou relevanci. (İnaç & Ünal, 2013)

Následují tři základní typy kolektivních identit, na které je žádoucí blíže se zaměřit pozornost, zkoumáme-li transformaci identit migrantů.

▪ Etnická identita

O etnicitě, hovoří nejobecnější definice jako o „společných znacích, kterými se identifikuje skupina jedinců. Těmi mohou být jazyk, náboženství, dějiny či původ“. (Bahenský, 2012:35) Mají to být především nebiologické znaky, které etnickou skupinu vnitřně spojují, respektive které ji odlišují od skupin jiných. Jako každá jiná lidská identita se také ta etnická tvoří v kontaktu s jinakostí, tj. s jedinci či skupinou, kteří se nějakým způsobem liší. Proto ji např. Eriksen (2012:36) nepovažuje za vlastnost skupiny, ale za *aspekt* meziskupinového *vztahu*.

Hranice mezi skupinami, mezi nimiž je etnický vztah, přitom vůbec nemusí být jednoznačná, jak by se mohlo zdát z obecné definice etnicity výše. Mnohdy je velmi obtížné určit, co je tím elementem (elementy), který skupiny vnitřně sjednocuje a který skupiny od sebe odděluje nebo naopak sbližuje a zda jsou ty rozdíly tak podstatné, že můžeme hovořit o mezi-skupinovém vztahu jako o etnickém. Jak však shrnuje Eriksen (2012), odkazujíc na výsledky některých antropologických výzkumů, možná více než na objektivní měřitelnosti těchto odlišností záleží při definici etnicity skupiny

---

¹¹ Viz formace národní identity v Evropě v 18. a 19. století či oživení etnické identity vlivem procesu globalizace.

na „prostém“ *vědomí kulturní odlišnosti* členů jedné skupiny od druhé (s níž jsou reálně v kontaktu), s nímž lidé do sociálních vztahů vstupují.

Toto vědomí odlišnosti skupiny (respektive samotná etnicita) se formuje za různých podmínek, v různých společenských kontextech. Typicky a nejintenzivněji se etnické vztahy formují v „situacích migračních vln, změny, bojů o zdroje a ohrožení hranic“. (Ibid.: 166) Vedle moderních přistěhovalců do urbanizovaných oblastí, tak etnicita vzniká také v případě potomků otroků, zejména těch zavlečených na americký kontinent v počátečním období jeho kolonizace. Etnický aspekt mají také vztahy skupin v plurálních (kulturně rozmanitých) společnostech, etnicitu má i původní (domorodé) obyvatelstvo. O etnicitě mluvíme i v případě skupin usilujících o vytvoření vlastního státu.

Etnická identita jedince může být velmi proměnlivá v závislosti na původu, společenském postavení člověka, s nímž se dostává do kontaktu, geografickém kontextu, v němž komunikace probíhá atp. V některých situacích může jedinec svoji etnicitu vědomě upozadovat nebo naopak zdůrazňovat, popřípadě ji do vztahu nijak nepromítat. (Ibid.: 61)

▪ „Rasová“ identita

Členění lidstva do rasových kategorií tj. na základě viditelnějších fyzických (a těžko změnitelných či zatajitelných) znaků jako je barva kůže, typ vlasů nebo tvar lebky (Kolářová, 2008) a spojování těchto kategorií s určitými psychickými vlastnostmi a sociokulturními specifiky je výsledkem historických snah určitých společenských skupin dominovat nad jinými a ospravedlňovat hierarchizaci společnosti a rozdělení zdrojů. Jak poukazuje Eriksen (2012) v seriózní vědě tato kategorizace nemá oporu, jelikož nelze hovořit o čisté lidské rase a už vůbec ne např. o dědičnosti psychických vlastností. Nicméně, jako sociokulturní konstrukt rasová kategorizace stále existuje; a to zejména v těch společnostech, v nichž rasový původ jedinců nadále významně ovlivňuje společenské vztahy. V takových je relevantní i jeho výzkum. (Ibid.) Tento koncept se může do jisté míry překrývat s konceptem etnicity, popřípadě národní identity, patří-li biologické znaky ke sjednocujícím prvkům určité skupiny.

▪ Národní identita a občanství, teritoriální identita

Pojivem národa a tedy původcem národní identity, dalšího typu identity kolektivní, může být společný jazyk, historie včetně pro národ přelomových událostí a jejich interpretace, sdílené území, symboly apod. Národ je kulturní komunitou, jelikož jehož příslušníci sdílejí

jazyk, historii a kulturu, a současně politickou komunitou, které je založena na sdílené občanské příslušnosti – členové národa jsou soustředěni ve státě (teritoriální jednotce), „jsou jeho občany a mají oprávnění účastnit se politiky a uplatňovat svou suverenitu“. (Keane, 1998 in Vlachová a Řeháková, 2004:489) Existují čtyři typy národní identit podle toho, zda je příslušnost k národu podmíněna spíše etnickým/kulturním původem člověka či spíše jeho občanstvím, tj. politickou příslušností k institucím teritoriálního státu a také podle toho, jakým způsobem národ vznikl, tj. zda se jedná o národ „starousedlíků“ nebo o národ „přistěhovalců“. (Barša & Baršová, 2005a:31, Vlachová & Řeháková, 2004)

Národní identita je jedním z typů *teritoriálních identit*. Příslušníci národa sdílejí teritorium nebo mají k určitému území vztah. Stejně tak si lidé vytváří vztah k územním jednotkám nižšího (obec, region) či vyššího řádu (makroregion, kontinent). Mohou mít tedy více územních identit, které se mohou a nemusí navzájem vylučovat. S nejvyšší územní jednotkou, s níž se cítí svázáni, je spojena jejich „koncová identita“. Od takové územní jednotky jsou „lidé zpravidla ochotni přijímat výkon vládní moci“. (Vlachová & Řeháková, 2004:491)

▪ Koncept akulturačních strategií

Koncept *Akulturačních strategií* navržený psychologem Berryem studuje akulturaci jako proces psychické akulturace na úrovni jedince a kulturní adaptace na úrovni skupin. Berry rozvíjí konceptuální rámec, který reflektuje typy akulturačních strategií, jež jedinec, respektive kulturně nedominantní skupina¹², jíž je členem, svobodně uplatňují. Rozhoduje při tom, do jaké míry si zachovávají svoji kulturu a kulturní identitu a do jaké míry se dostávají do kontaktu a participují v kultuře nové.

Výsledkem jsou čtyři možné typy akulturace. Migranti *se asimilují* v případě intenzivního kontaktu s dominantní kulturou za současného opuštění svých kulturních specifik. Pokud si svá kulturní specifika zachovávají a zároveň zůstávají v kontaktu s dominantní skupinou, pak *se integrují*. Jestliže si svou kulturu udrží a nevyhledávají kontakt s majoritou, *separují se*. V případě, že svoji původní kulturu migranti opustí, avšak

¹² Berry (1997) označuje minoritní/etnickou skupinu za nedominantní a majoritní obyvatelstvo za dominantní kulturní skupinu. Pro praktické účely jsou zde nedominantní skupina a jedinec nahrazeni společným termínem „(i)migranti“, tam, kde teorie jejich záměnu dovoluje.

nezažívají kontakt s dominantní skupinou (ať již vlastním nezájmem či nezájmem majority) *marginalizují se*, respektive *jsou marginalizováni*. (Berry, 1997)

Je však zřejmé, že v praxi je imigrant ve volbě akulturačních strategií výrazně ovlivněn a omezen jak migračními politikami, předsudky a stereotypy ze strany dominantní společnosti, tak délkou rezidence či pořadím jeho migrační generace pobývajících v hostitelské kultuře aj. To ústí ve formy méně svobodné akulturace např. v segregaci (tj. nedobrovolnou separaci), „pressure cooker“ (nedobrovolnou asimilaci). Nelze také předpokládat, že hostitelská kultura zůstane kontaktem s nedominantní skupinou nedotčená, pak mluvíme o vzájemném přizpůsobení se obou skupin, tedy o oboustranné akulturaci.

Akulturační strategie migrantů se mohou měnit v čase, v reakci na změny vnějších podmínek a v závislosti na prostředí, v němž jsou realizovány. V soukromí mohou být uplatňovány jiné strategie než ve veřejném/profesionálním životě imigrantů. Některé typy akulturace více závisí na kolektivní snaze skupiny udržet si původní kulturní atributy (integrace, separace), jiné jsou spíše závislé na jedinci (asimilace). (Berry, 1997)

S kulturními změnami a procesem kulturního učení se váže *bikulturalismus*. Tento termín souvisí se schopností a možnostmi jedince uchovat si původní kulturu a zároveň proniknout do kultury nové, včetně internalizace jejích jádrových hodnot. Takto jedinec získává bikulturní identitu. Ta je často vlastní druhé generaci migrantů a (zároveň) dětem z etnicky smíšených rodin; podmiňují ji právě rodinné a jiné sociální faktory. Samotné vystavení dvěma kulturám však, jak podotýká Root (2003 in Organista, et al. 2010), nestačí. Několik studií prokázalo mnohem větší schopnost adaptace a nejnižší míru akulturačního stresu u jedinců s bikulturní identitou. (Schwartz, et al. 2010)

▪ Migrační teorie v interakční rovině adaptace

Adaptace migrantů v interakční rovině se dotýká *teorie sítí*. Massey (et al., 1993:448, volně přeloženo) definuje sociální síť jako „soubor mezilidských vztahů, které spojují migranty, bývalé migranty a nemigrující osoby v zemi původu a v zemi cílové. Jedince pojí příbuzenské či přátelské vazby nebo společná komunita.“ Tyto sítě hrají roli nejen při rozhodování o migraci, kdy s každým dalším migrantem snižují náklady a eliminují riziko z migrace plynoucí, ale i při kontaktu migranta s mateřskou zemí a jeho usazování v zemi cílové.

Velmi důležitá je *kvalita* sítí, kterou vyjadřuje *sociální kapitál*. (Poros, 2011) Individuálním sociálním kapitálem rozumíme „sít' kontaktů, které může člověk (jako jednotlivce) využít ke svému prospěchu hmotnému nebo nehmotnému a který je realizován prostřednictvím interakce mezi lidmi“. (Bourdieu, 1986 in Pileček, 2010:67) Společně s lidským a materiálním/finančním kapitálem je klíčovým prvkem v integračním procesu. Sociální kapitál, respektive sociální síť jsou vysoce dynamické. V čase mohou sílit nebo také slábnout a posilovat tak opět selektivitu migračního procesu. (de Haas, 2008)

Sociální síť migranta, zůstaneme-li u jednotlivce, nemusí být založené pouze na neformálních sociálních vazbách. Často je tvoří nejrůznější instituce a organizace, které jsou rovněž při adaptaci důležité. Jedná se o vzdělávací instituce, krajanské kulturní nebo společenské organizace, vládní i nevládní organizace, soukromé agentury práce, náboženské organizace aj. (Poros, 2011) Etablováním institucí v důsledku migrace se blíže zabývá *institucionální teorie*. Castles a Miller (1998) hovoří v této souvislosti o tzv. „migration industry“ (migračním průmyslu).

Migranti již usazení v hostitelské zemi, stejně jako různé výše zmíněné organizace, pomáhají nově příchozím překonávat nejrůznější bariéry plynoucí z počáteční nedostatečné jazykové vybavenosti a informovanosti, nedostatku financí apod. Jsou nápomocny s hledáním zaměstnání, zajišťováním bydlení, vyřizování formalit; představují materiální i psychickou podporu. Funkce těchto sítí nemusí být ale vždy ryze pozitivní. Mohou být spojeny také s vykořisťováním migrantů a ilegálními praktikami, hovoříme-li například o pašování, převaděčství nebo tzv. klientském systému.

3 METODIKA PRÁCE

3.1 Předmět a metoda výzkumu

Vlastní práce představuje pokus o systematickou syntézu studií věnujících se výzkumu integračního procesu vybraných skupin imigrantů z tzv. třetích zemí^{13 14}, usazujících se v Česku především od počátku 90. let 20. století.

Podstatná část mého příspěvku má povahu řádně citované kompilační práce. I přes absenci vlastního empirického výzkumu se domnívám, že má tento druh práce své opodstatnění. Jak podotýká Eco (1997:51) při výčtu kritérií, které musí výzkum naplnit, aby měl vědecký charakter, „... také *kompilační práce* může být z vědeckého hlediska užitečná, protože kompilátor shromažďuje a organicky spojuje názory, které byly vysloveny různými badateli na dané téma“. Přínos mé práce pak spočívá v systematickém utřídění části dosavadních poznatků a za pomoci teoretického rámce načrtnutí integračních modelů imigračních skupin v různých dimenzích české společnosti.

Práce shromažďuje poznatky o osmi imigračních skupinách, jejichž definice vychází především ze struktury původu respondentů šetření referenčních studií. Jedná se o tyto zdrojové země/makroregiony:

- Ruská federace
- Ukrajina
- Čínská lidová republika
- Japonsko
- Vietnamská socialistická republika
- Thajské království
- Arabský svět
- Subsaharská Afrika

---

¹³ Občanem tzv. třetí země se rozumí osoba, která není občanem žádného ze států Evropské unie/Evropského hospodářského prostoru (tj. Belgie, Bulharska, Česka, Dánska, Estonska, Finska, Francie, Chorvatska, Irsko, Itálie, Kypru, Litvy, Lotyšska, Lucemburska, Maďarska, Malty, Německa, Nizozemska, Polsko, Portugalsko, Rakousko, Rumunsko, Řecko, Spojeného království, Slovensko, Slovinsko, Španělsko a Švédsko a dále Island, Lichtenštejnsko, Norsko) ani občanem Švýcarska.

¹⁴ Pozornost je věnována především migrantům, jež disponují oprávněním k pobytu a výkonu ekonomické činnosti.

3.2 Pojmosloví

Migranty pocházející ze stejné země/makroregionu definuji v praktické části neutrálním termínem „(i)migrační skupiny“. Naopak nevolím pojem „etnické skupiny“ či „etnikum“. Nebyl zcela správný; a to jak z praktického hlediska – veškeré mnou doplněné obecné (statistické) informace o migrantech jsou založeny na státní příslušnosti migrantů, tak kvůli nejasnému vymezení „ethnicity“. Podobné by to bylo s „národností“ (viz kapitolu 2.3.5 v teorii). Problematický je rovněž pojem „komunita“. Ač bývá často různými odborníky ve vztahu k specifické imigrantské populaci používán¹⁵, ještě častěji není jasný jeho přesný význam. Zde jej vynechávám z důvodu toho, že by mohl navodit dojem úzkých vazeb a vysoké míry solidarity mezi velkou částí imigrantů stejného původu. Z referenčních výzkumů ovšem nic takového doslova nevyplývá, proto se označování skupin za komunity vyvaruji.

V textu se dále objevuje slovo „menšina“, nikoli však ve smyslu „národnostní menšiny“, v jejímž případě se jedná o právní status, který byl v Česku dosud přiznán pouze několika málo imigračním skupinám (z imigrantů ze třetích zemí jen Ukrajincům, Srbům, Rusům, Rusínům, Bělorusům a Vietnamcům). Plná práva z tohoto titulu mohou navíc požívat jen ti jedinci, kteří již získali české státní občanství. (zákon č. 273/2001 Sb.) Často užívám pojem „cizinci“. Označení imigrantů jako cizinců už nemusí situaci některých z nich v české společnosti dost dobře vystihovat. To je konec konců s ohledem na filosofii integrace žádoucí. Zde je však pojem „cizinec“ prostým odlišením jedince od člena majoritní společnosti (většinou etnického Čecha), ve spojení se statistickými údaji pak odlišením od Čecha-občana. Za „krajana“ je pak považován jedinec stejného občanského, etnického, popřípadě národního původu.

3.3 Komparativní přístup v migračním výzkumu

Komparace představuje jednu z fundamentálních výzkumných metod migrace a integrace cizinců. Také tato práce je strukturovaná jako jistý druh komparace. Porovnává situaci migrantů různého původu v Česku jak mezi (původem definovanými) skupinami, tak v rámci jejich vnitřní struktury. V tomto typu meziskupinového výzkumu varuje Martiniello (2013:10) před riziky přílišné „kulturalizace“ a přehnaného zdůrazňování vlivu

¹⁵ Lze předpokládat, že jej často užívají spíše ve významu „symbolické komunity“ (podobně jako Moore, 2002 ve vztahu k Číňanům v Česku).

původu migračních skupin, tj. uvažování kultury jako hlavní proměnné vysvětlující podobnosti a odlišnosti migrantů v migračních a integračních vzorcích.

Obava z přehnané „kulturalizace“ je jistě oprávněná, protože, jak ukazuje realita, situace migrantů je mnohem spleťtější. Nelze podcenit vliv např. jejich věku, fáze životního cyklu, ani struktur např. ve smyslu fáze hospodářského cyklu, migračních a integračních opatření aj. Ani tato práce se nechce kulturalizace dopouštět. Je strukturovaná do skupin migrantů na základě původu primárně proto, že:

- většina referenčních výzkumů studuje migranty na základě jejich původu,
- existují objektivní faktory, které migranty mohou sjednocovat v integračních vzorcích, vázané především na občanskou příslušnost a s ní se pojící práva a povinnosti.

3.4 Volba zdrojových studií

3.4.1 Kritéria pro výběr studií

Při volbě referenčních studií (viz tabulku 4 v PŘÍLOZE) hrála roli komplexnost, popřípadě charakter výzkumu, rok zpracování, velikost výzkumného vzorku, územní záběr studie, použitá výzkumná metoda a v neposlední řadě fyzická dostupnost výsledné zprávy. Nutno zdůraznit, že se jedná o výběr vysoce subjektivní, ovlivněný mou dosavadní orientací v problematice. V případě dosud méně zkoumaných imigračních skupin byla snaha využít výsledků co největšího počtu studií jimi se zabývajících.

Referenční studie mají povahu jak základních, tak aplikovaných bádání. Ve většině případů jsem informace čerpala ze závěrečných zpráv takových výzkumů, popřípadě jiných výsledných publikací. Mezi instituce, které tyto výzkumy zaštiťovaly (se státní nebo unijní finanční podporou ve formě grantů a dotací) patří Akademie věd ČR (zejména Orientální ústav, Etnologický ústav), Ministerstvo práce a sociálních věcí (dále „MPSV“), Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (dále „MŠMT“), Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, Fakulta humanitních studií UK, Fakulta sociálních studií MU, Filosofická fakulta MU, Filosofická fakulta UP, Filosofická fakulta ZČU, Přírodovědecká fakulta UK (GEOMIGRACE) aj. Pramenem byly také výzkumy provedené v rámci studentských závěrečných prací.

Informace ze studií jsou podpořeny daty z imigračních statistik¹⁶, historickými fakty, údaji o kulturních, náboženských a volnočasových organizacích uvedených na citovaných webech, popřípadě aktualitami z různých oblastí ze zpravodajských serverů.

3.4.2 Rizika a omezení plynoucí ze syntézy studií a jejich možné zohlednění

Aspirací této práce je poukázat na hlavní tendence v adaptačním procesu jednotlivých migračních skupin za využití výsledků různých výzkumů. Ačkoli jsem se soustředila na opakovatelnosti a shodné závěry, k nimž výzkumy jedné skupiny nezávisle na sobě dospěly, z důvodu rozdílných vzorků a zaměření nebylo možné sestavit dokonalou syntézu. Připouštím určitou nekompatibilitu studií syntetizovaných v rámci jednotlivých studovaných skupin, která pramení především z:

- *tematické variability výzkumů* – některé studie jsou zaměřené komplexně, jiné řeší více specifickou oblast integračního procesu (např. migrantskou ekonomiku, praxi náboženské víry atd.) nebo se soustředí na určitou generaci imigrační skupiny (např. adaptační realita druhé generace), popřípadě se omezují na konkrétní lokalitu/region.
- *metodické variability výzkumů* – část referenčních výzkumů využívá kvantitativního přístupu, který pomáhá odhalovat určité tendence v procesu adaptace; jiné se soustředí na hlubší (kvalitativní) analýzu zkušeností respondentů ve snaze odpovědět na otázku „proč...“. Velká část se pak snaží o kombinaci těchto přístupů.
- *různorodosti struktury a velikosti výzkumných vzorků* – studie pracují s různou strukturou respondentů (co do pobytového statusu, věku, pohlaví, vzdělání apod.). Bohužel nelze dost dobře vyčlenit zkušenosti respondentů, kteří odpovídají charakteristice dlouhodobých/trvalých oprávněných ekonomických migrantů a jejich rodin, na něž má být pozornost zaměřena primárně. Často jsou do výzkumných vzorků zařazeni i žadatelé o azyl, azylanti, občané ČR, osoby

---

¹⁶ Data jsou uváděna s vědomím problematické vypovídací hodnoty imigračních statistik (příčin je několik: např. existence několika různých zdrojů dat, změny metodik, změny legislativy, nedostupnost některých dat aj.); mají sloužit pouze pro orientaci. Více o statistickém zachycení migrantů a jeho úskalí viz např. Drbohlava (et al. 2010:31-33). Některé další problémy a možnosti výzkumu cizinců zmiňují také Bernard a Leontiyeva (2013).

pobývajících v Česku méně než 90 dní nebo neoprávnění migranti. Jistým problémem, který může výsledky významně zkreslit je nerozlišování etnické/národní příslušnosti respondentů v rámci vzorků. Nelze přitom pochybovat, že se téměř ve všech případech jedná o skupiny vnitřně vysoce etnokulturně či národnostně rozmanité.

- *různosti časových období, v nichž byly výzkumy provedeny*
- *nejednotné terminologie napříč výzkumy*

Tato nekompatibilita se odráží ve vypovídací schopnosti syntéz jednotlivých skupin a může zkreslit výsledné zobecňující vzorce/modely a míru integrace, které jsou uvedeny v souhrnu v kapitole 6 VÝSLEDKY A DISKUSE. Pro stanovení vypovídací (zobecňující) schopnosti použitých výzkumů je tedy nutné, opět do jisté míry subjektivně, přisoudit studiím, respektive zobecněným informacím váhu. Tato váha je třístupňová, má formu kvalitativního popisu, který zohledňuje především velikost vzorku, komplexnost informací apod. V rovině aktuálnosti jsou studie klasifikovány na aktuální a spíše zastaralé. Za přelomový bod byl zvolen rok přístupu Česka k Evropské unii (2004), a to z důvodu rozsáhlých změn v cizinecké legislativě plynoucích z přijetí některých evropských směrnic a nařízení a dalších opatření, včetně integračních opatření. (Dále viz tabulku 4 v kapitole 9 PŘÍLOHA.)

3.5 Základní charakteristika imigrační skupiny a dimenze integrace

Souhrnu integračních tendencí imigrační skupiny předchází představení skupiny v kontextu aktuálních dat a dále ve formě časových řad využívajících dat převážně ze statistik Českého statistického úřadu¹⁷ (průřezové statistiky – sekce „Cizinci“). **Není-li v textu řečeno jinak, zahrnují data pouze migranty ze třetích zemí s trvalými pobyty a dlouhodobými vízy/pobyty nad 90 dní, bez azylantů a jsou platná vždy k 31. 12. 2012.** Následně je uveden nástin historických souvislostí imigrace této skupiny do Česka.

Na integrační vzorce skupin bude nahlíženo skrze jednotlivé, prolínající se dimenze/ „oblasti sociálního života“ (srov. Rákoczyová & Trbola, eds. 2009:25) v nichž,

¹⁷ Data zpracovaná Českým statistickým úřadem obsahují také data z databázi Ředitelství cizinecké policie, MV ČR, MPSV ČR aj.

podle konceptu Heckmanna a Bosswicka (2006), proces začleňování migranta do hostitelské společnosti probíhá. Jedná se o následující dimenze:

- **strukturální** – participace v jádrových institucích hostitelské společnosti (ekonomika a trh práce, vzdělávání, bydlení, zdravotní péče a sociální zabezpečení),
- **kulturní** – osvojení si jazykových a dalších kulturních kompetencí, uchování si vlastních kulturních specifik,
- **interaktivní** – navazování a udržování vztahů s krajany a majoritou,
- **identifikační** – identifikace migranta s hostitelskou společností.

Prostorová dimenze byla mnou vyčleněna jako samostatná rovina adaptace, nicméně v případě většiny skupin se jedná pouze o popis aktuálního územního (rezidenčního) rozložení migrantů. O vnitrostátní mobilitě ve smyslu permanentní změny místa bydliště nebo (ne)denní dojížděky migrantů např. za prací mnoho výzkumů nepojednává. Stejně tak jsem při své rešerši nenarazila na rozsáhlejší sondu do mobility migrantů vázané na jiné každodenní aktivity. Oblast „bydlení“ ve strukturální dimenzi Heckmannova a Boswickova modelu (2006) odkazuje v této práci ke kvalitě bydlení vyjádřené typem nemovitosti a právním vztahem k ní, kvalitou zařízení, počtem členů domácnosti vs. dispozice nemovitosti, charakterem vazeb mezi členy domácnosti a/nebo subjektivní spokojenosti migranta s bydlením.

V rámci jednotlivých dimenzí bylo určeno několik otázek (viz tabulku 1), jejichž zodpovězení by mělo objasnit určité adaptační tendence skupiny. Jedná se o značně zjednodušenou strukturu těchto dimenzí, jelikož některé aspekty, které do nich Heckmann a Boswick (2006) řadí, nebyly ve studiích blíže rozebírány. Jiné informace nejsou zmíněny, jelikož se předpokládají podobné vzorce chování napříč skupinami, z důvodu více méně jednotně nastavených podmínek (např. v přístupu ke zdravotní péči).

Tabulka 1 Dimenze integrace – orientační otázky

Prostorová dimenze	<ul style="list-style-type: none"> - Jaké je územní rozložení migrantů v Česku? - V případě, že se zvláště územně koncentrují, čím je tento jev podmíněn?
Strukturální dimenze	<ul style="list-style-type: none"> - Jaké ekonomické činnosti migranti v Česku typicky vykonávají? - Jaká je jejich pozice v českých vzdělávacích institucích? - Jaký je charakter a kvalita jejich bydlení v Česku?
Kulturní dimenze	<ul style="list-style-type: none"> - Jaká je jazyková vybavenost imigrantů? - Jak se případně proměňují kulturní a hodnotové vzorce migrantů při pobytu v Česku? - Existují v Česku krajanské organizace, které jsou nápomocny migrantům s integračním procesem? - Jaká je náboženská praxe migrantů v ČR?
Interaktivní dimenze	<ul style="list-style-type: none"> - Udržují migranti neformální sociální vazby (rodinné, partnerské, přátelské) s krajany v Česku? - Udržují migranti kontakt s krajany ve vlasti? - Navazují migranti sociální vazby (přátelské, partnerské vztahy či uzavírají manželství) se zástupci české majority? - Jaký je postoj majority k migrantům?
Identifikační dimenze	<ul style="list-style-type: none"> - Považují migranti Česko za svůj domov? Znamená pro ně Česko „druhou vlast“? - Cítí se být migranti Čechy?

V odpovědi na otázky pomohou tedy především již zpracovaná data (ze zvolených výzkumných studií) a primární data shromažďovaná Českým statistickým úřadem (data z registrů Ministerstva vnitra, respektive PČR Odboru cizinecké policie, MPO, MPSV atd.). Dále dodatečné informace z hlavních referenčních výzkumů, jiných výzkumů a další literatury. V případě, že to „tradice pobytu“ migrační skupiny na českém území a studie samotné dovolí, budou tyto aspekty integračního procesu představeny ve **vývojové perspektivě**.

3.5.1 Transnacionální vazby a aktivity

Pokouším se také o popis zapojení migrantů do transnacionálních sociálních sítí a aktivit. Za vybrané oblasti (ekonomickou, sociální a kulturní) integračního procesu bylo zvoleno několik praktik, které by mohly tendence k transnacionálnímu chování indikovat. Inspirovala jsem se mimo jiné klasifikací potenciálních transnacionálních aktivit navrženou Al-Alim, Blackem a Koserem (2001, upraveno in Stodolska & Santos, 2006:628). Pro označení aktivity za transnacionální je klíčový její velký význam

v [každodenním] životě migrantů. (Castles & Miller, 2009:32, pozn. doplněna autorkou na základě některých konceptů transnacionalismu) Důležitý je přitom aspekt souběžnosti aktivit „tady“ a „tam“.

Transnacionálnímu chování migrantů se však ne všechny studie výslovně věnují, alespoň ne dopodrobna, v jeho analýze tedy také nebude možné zacházet příliš do hloubky. Pozornost bude soustředěna na náznaky tohoto chování, bez větší možnosti posoudit, jak důležitou roli v každodenním životě migrantů skutečně hrají.

Mezi formy *ekonomické transnacionalizace* patří např. zasílání finančních a materiálních remitencí příbuzným/přátelům ve vlasti, podnikatelské aktivity přesahující hranice státu, investice do veřejných rozpočtů místa původu včetně platby daní nebo nákupu státních dluhopisů, příspěvky na humanitární pomoc v zemi původu, finanční a materiální podpora krajanských organizací sídlících v Česku apod.

Za známky *sociální transnacionalizace* jsou považovány časté návštěvy vlasti, vysoká frekvence kontaktu s rodinou/přáteli/krajany ve vlasti/jinde v zahraničí, sociální remitence (tzv. „exportu hodnot“, know-how, norem,...) do země původu, časté stýkání se s krajany (popřípadě jinak definovanými skupinami – např. s lidmi stejného náboženského vyznání) v Česku a to jak ve formálnější (spolky, kluby, sdružení apod.), tak méně formální podobě.

Kulturní transnacionalizace se projevuje účastí/pořádáním akcí prezentující vlastní kulturu (hoštění umělců, sportovců,...) v Česku, poslechem hudebních interpretů z domoviny, sledováním domovských televizních programů, přípravou národních pokrmů, učením potomků mateřskému jazyku rodičů a reáliím země jejich původu.

4 KONTEXTUÁLNÍ ČÁST

Na následujících řádcích budou popsány základní charakteristiky imigrantů ze třetích zemí a jejich situace v různých oblastech života v české společnosti. Smyslem kapitoly není poskytnout o problematice vyčerpávající informace, ty je možné najít v rozsáhlých zprávách, bulletiních a analýzách odborů odpovědných ministerstev (MV, MPSV, MŠMT aj.), publikacích některých nevládních, mezivládních organizací, veřejných či soukromých výzkumných institucí a vysokoškolského výzkumu.

Cílem kapitoly je vyzdvihnout hlavní tendence v chování imigrantů. Na tento obecný kontext bude navázáno syntézami studií jednotlivých migračních skupin, v nichž se pokusím mimo jiné zdůraznit jejich specifika. (Viz kapitolu 5 EMPIRICKO-SYNTETICKÁ ČÁST.)

Cizinci své adaptační strategie nevolí a neuplatňují zcela nezávisle na vnějším prostředí. Jejich chování ovlivňuje aktuální ekonomická situace (situace na trhu práce, podnikatelské příležitosti) a s ní související státní přistěhovalecké politiky¹⁸ a nepřímá opatření, která se imigrantů dotýkají. Mimo to nelze opomenout vliv tzv. migračního průmyslu (Castles & Miller, 1998:97-98), tj. zástupců široké škály služeb profitujících z poptávky migrantů (zprostředkovatelé práce/bydlení, tlumočníci, právníci apod.). V neposlední řadě hrají roli postoje domácího obyvatelstva k cizincům. Těmto faktorům bude v nástinu rovněž věnována pozornost.

4.1 Imigranti ze třetích zemí v kontextu státních přistěhovaleckých politik

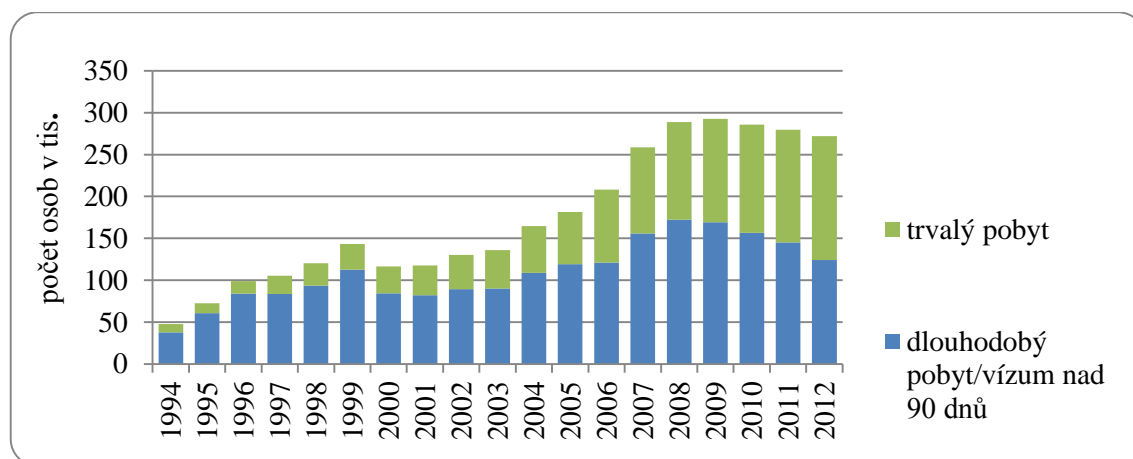
Relativně volná imigrace do Česka je jevem teprve posledních 25 let. Během této doby se země v mnohých charakteristikách (v počtu usazujících se migrantů, v různých jiných migračních zákonitostech, ve formulaci migračních politik apod.) stihla přiblížit zkušenějším imigračním zemím západní a jižní Evropy. (Drbohlav, 2011) Ve středo- a východoevropském regionu se Česko vyznačuje relativně vysokou atraktivitou pro imigranty, kteří jej již nepovažují pouze za zemi tranzitní.

---

¹⁸ V terminologii politik regulujících vstup a pobyt cizinců v zemi respektuji pojetí Baršové a Barši (2005a:11). Zaštiťujícím termínem je „migrační politika“ regulující vstup a pobyt všech cizinců (včetně turistů) v zemi. Úžeji pojaté „přistěhovalecké politiky“, tj. „imigrační“ a „integrační“ politiky jsou pak namířené přímo vůči dlouhodobým imigrantům. Mimo stojí specifický „azyl“.

Usazování migrantů v republice klade apel na společnost převzít odpovědnost za jejich integraci. Postoj Česka se v tomto ohledu, podobně jako postoje západních imigračních zemí, vyvíjí od přístupu s prvky multikulturalismu k přístupu se znaky *individuální občanské integrace*. (Pro definici viz kapitolu 2.2.4.) Otázkou zůstává, nakolik tento koncepčně již vyjádřený přístup reflektuje realita. (např. Barša & Baršová, 2005b) Přes relativní posun v oblasti přistěhovaleckých opatření bývá státu vytýkána jejich neprovázanost s jinými státními politikami a absence jakékoli dlouhodobé strategie, respektive jasné formulace jeho postojů vůči imigrantům, na niž by bylo možné systematicky stavět.

Obrázek 2 Vývoj počtu imigrantů ze třetích zemí v Česku

Zdroj dat: Cizinci, ČSÚ

Počet cizinců ze třetích zemí (průběh trvalých a dlouhodobých pobytů¹⁹ podává obrázek 2) zažívá od počátku 90. let kontinuální nárůst, se dvěma výjimkami v letech 2000 a 2009/2010. Výrazně se v jeho vývoji odráží mimo jiné přístup státu v čele s Ministerstvem vnitra ČR vyjádřený přistěhovaleckými politikami, které za čtvrtstoletí dlouhou praxi několik proměn. Nejprve jim dominoval centralistický přístup, poté mírně decentralizovaný, v posledních letech je zřetelný opět návrat k centralizovanému řízení. (Drbohlav, et al. 2010 in Drbohlav, 2011:415) Postoj státu v otázkách vstupu, pobytu a ekonomické aktivity cizinců je také proměnlivý

¹⁹ Data k 31. 12. příslušného roku, se zahrnutím kategorií „bez státního občanství + nezjištěno“.

dle jednotlivých zdrojových států/regionů. Liberálnější je v případě ekonomicky vyspělých a politicky stabilních zemí, mnohem restriktivněji se staví k imigrantům z hospodářsky slabších, politicky a bezpečnostně problematičtějších států. (Nekorjak, 2006)

O periodizaci vývoje přístupů státu se pokusilo hned několik českých badatelů. Z novějších pohledů můžeme zmínit modifikaci „klasického“ dělení Baršové a Barši (viz 2005a) navrženou Kušnirákovou a Čížinským (2011). Podle nich se postoje českého státu k imigraci vyvíjejí v období od 1990-2010 nejen v rovině „liberálně-restriktivní“, ale také „cirkulačně-integrační“. Druhá zmíněná rovina představuje kvalitativní aspekt migrace, tj. charakter vydávaných povolení odvozený od dočasnosti/trvalosti pobytu imigrantů a s tím spojenými právy. (Ibid.:509)

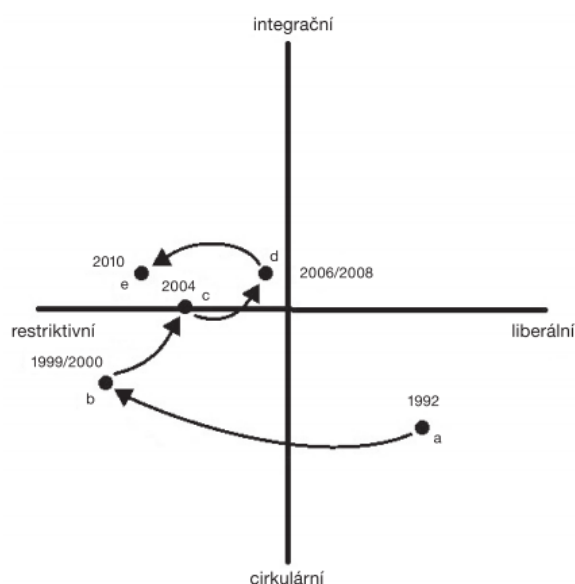
Vývoj přístupů, který mapuje obrázek 3, probíhal od „liberálně-cirkulačního“ – „snadný vstup, těžké se usadit“ (bod „a“ na obrázku 3), přes „restriktivně-cirkulační“ – „těžké vstoupit i usadit se“ (bod „b“ tamtéž), po „restriktivně-integrační“ – „těžké vstoupit, usazení trvalých migrantů jednodušší“ (body „c, d, e“ tamtéž) naladěním. (Ibid.:510)

1) 1990-1999/2000 – od liberálních vstupních podmínek k restrikcím

Desetileté porevoluční období je příznačné nárůstem přítomnosti cizinců také ze třetích zemí – nejpočetnější byly skupiny Ukrajinců, Vietnamců a Rusů, které obsazují od poloviny 90. let do současnosti první tři pozice mezi migranty ze třetích zemí. Mezi další početně hojně zastoupené patří občané zemí bývalé Jugoslávie, Číny, USA, popřípadě Běloruska.

Období do roku 1996 je charakteristické liberálním přístupem k legální imigraci, „... fakticky ale neexistovala legální cesta (s výjimkou sňatku s českým občanem), jak se v zemi trvale usadit

Obrázek 3 Vývoj české migrační politiky v období 1990-2010

Zdroj: Kušniráková & Čížinský (2012:510)

a naturalizovat²⁰. (Baršová & Barša, 2005a:222) Druhá polovina desetiletí je ve znamení zpříšňování opatření, mimo jiné v rámci jednání o přistoupení k EU. Integrační politika zůstává více méně neformulovaná. Pokles počtu imigrantů na konci dekády způsobilo přijetí nové právní úpravy pobytu a pohybu cizinců (zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců) včetně zavedení víz pro některé postsovětské republiky. Tyto změny vypnuly z obav o bezpečnost České republiky, pro niž byly liberální přistěhovalecké podmínky údajně rizikem. Dalo by se říci, že ekonomická recese v druhé polovině 90. let spojená s poklesem poptávky po flexibilní pracovní síle průběh změn usnadnila. (Kušniráková & Čížinský, 2011)

2) 2000-2004 – mírná liberalizace přistěhovaleckých politik a koncepční krok k integraci cizinců

Restriktivní vstupní a pobytový režim nastavený výše zmíněným cizineckým zákonem byl záhy (roku 2001) zmírněn jeho novelou. (Cizinci, ČSÚ, 2013) S nepatrnou liberalizací byl uskutečněn také krok k integraci cizinců. To bylo výsledkem různých iniciativ neziskových organizací i státních institucí (např. přijetí různých strategických dokumentů²¹), spolupráce mezi oběma těmito sektory a harmonizace české legislativy s unijní. (Kušniráková & Čížinský, 2011) V reakci na toto uvolnění počet cizinců opět narůstá, mezi výrazně zastoupené skupiny se nyní (od roku 2003) řadí i Moldavané. (Cizinci, ČSÚ)

3) od 2004 – „restriktivně-integrační“ vývoj

Výrazné změny přicházejí po vstupu Česka do EU. Od roku 2006 lze získat trvalý pobyt již po pětiletém pobytu v zemi (oproti původním deseti), dochází také k určitým institucionálně-organizačním změnám v oblasti integrační politiky (částečně přechází z gesce MV do gesce MPSV). Do roku 2008 je zaznamenán rapidní nárůst pobytů cizinců, zejména trvalých rezidentů.

S hospodářskou krizí roku 2008 a následnou recesí přichází v letech 2009 a 2010 pokles počtu některých skupin cizinců. Na trhu práce panuje značně nepříznivá situace,

²⁰ Kategorie dlouhodobých a trvalých pobytů byly až do přijetí zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců oddělené/nepojené; druhá zmíněná kategorie byla přístupná pouze rodinným příslušníkům a migrantům, jež opravňovaly humanitární důvody. Tito tak byli jedinými potenciálními kandidáty na občanství. (Baršová & Barša, 2005a:223)

²¹ *Zásady koncepce integrace cizinců na území České republiky* (1999), dále z nich vycházející *Koncepce integrace cizinců na území ČR* (2000) a *Analýza situace postavení cizinců* (2003). (Ibid.)

která však, jak můžeme usoudit z dat (Drbohlav, et al. 2010:141), donutila k odchodu jen relativně malé množství imigrantů ze třetích zemí. Oproti občanům ze zemí EU, kteří Česko v tomto období častěji opouštěli, zde mimounijní imigranti setrvali v naději, že se jim podaří období krize překlenout. (Horáková, 2010 in Ibid.) Jejich odliv příliš nepodnítily ani dobrovolné návratové programy/projekty navržené pro oprávněné a později i neoprávněné migranty, ani zpřísnující opatření na trhu práce. Zároveň byla zavedena řada restriktivních opatření proti přílivu dalších imigrantů, bylo např. pozastaveno vydávání dlouhodobých víz a pracovních povolení. Zvýšila se také četnost kontrol cizinců v Česku. (Kušnířová & Čížinský, 2011)

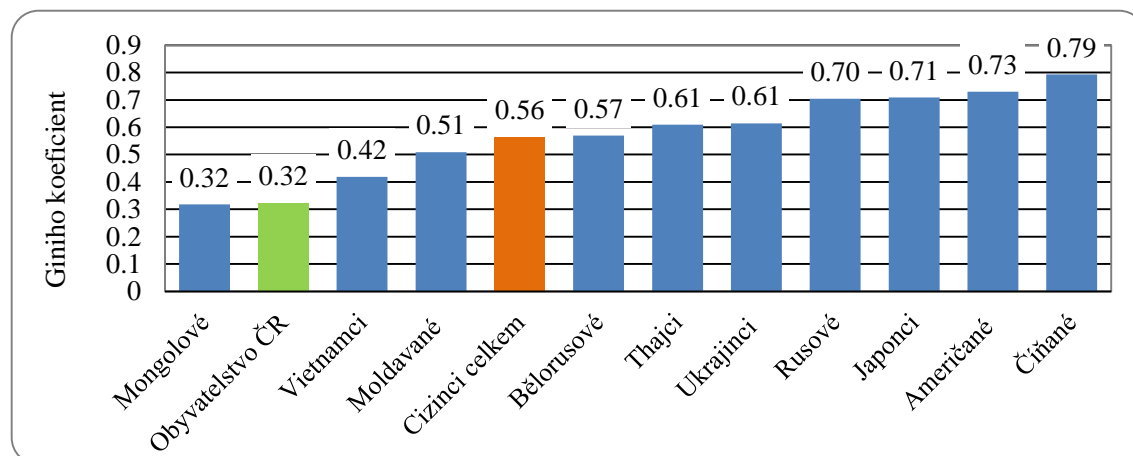
4.2 Prostorové rozmístění, vnitřní mobilita a rezidenční tendence cizinců ze třetích zemí v České republice

V územním rozmístění cizinců můžeme sledovat určité pravidelnosti a společné tendence. Faktory volby lokality rezidence jsou různé, od koncentrace pracovních příležitostí, přes přítomnost krajanů v lokalitě, dostupnost bydlení a služeb, po kulturně-historické vazby imigračních skupin k místu. Plošně nejzřetelnější tendencí je preference urbanizovaných území imigranty. Jak zmiňují např. Čermák a Janská (2011), tradičně nejziskovější je hlavní město Praha a jeho zázemí, okresy Praha-západ a Praha-východ; a dále Brno a Ostrava. Atraktivní jsou města s přítomností významných zahraničních investorů, vyznačující se zvýšenou poptávkou po nízko-kvalifikované pracovní síle, např. Mladá Boleslav, Pardubice nebo Plzeň. Zájem cizinci projevují také o lázeňská střediska, jmenovitě Karlovy Vary, Poděbrady, Teplice, Jáchymov, Františkovy Lázně aj. V některých případech se soustřeďují také ve městech v pohraničí (západní a severozápadní Čechy), popřípadě i v tamních venkovských oblastech. (Ibid.) Obecně však venkov, respektive periferní oblasti cizinci příliš nevyhledávají. (Drbohlav, et al. 2010:48; definice „periferních oblastí“ dle Musila, 2008)

Na území Česka vykazují imigranti ze třetích zemí ve srovnání s majoritním obyvatelstvem a imigranty z EU méně rovnoměrné rozložení; rovnoměrněji jsou pak rozmístěni migranti s trvalým pobytem oproti držitelům povolení k dlouhodobému pobytu. (Ibid.) Obrázek 4 nabízí srovnání koeficientů územní koncentrace vybraných imigračních

skupin s celkovým stavem obyvatelstva Česka a stavem všech cizinců („ne-občanů“ Česka).

Obrázek 4 Giniho koeficient koncentrace vybraných skupin obyvatelstva na území Česka

Zdroj dat: Cizinci, ČSÚ, 2012, jednotka: 76 okresů a Praha, vlastní výpočet^{22 23}

Dále je patrný východo-západní gradient, kdy se podíl cizinců na obyvatelstvu Česka v okresech směrem na západ republiky zvyšuje. V Čechách osídluje cizinci častěji sever. (Čermák & Janská, 2011)

Mezi jiné znaky patří vyšší intenzita vnitřní migrace cizinců oproti domácí populaci, přičemž je u cizinců patrný trend volit jiné lokality než jaké si vybírají při příchodu ze zahraničí. Vnitřně mobilnější jsou muži-cizinci a to z ekonomických důvodů. Pro srovnání, v majoritní populaci jsou v rámci hranic Česka více mobilní ženy, převládají neekonomické důvody. Z hlediska migrace mezi jednotlivými úrovněmi sídel v Česku, migrují cizinci (oproti majoritě) obvykle z hierarchicky nižších do hierarchicky

²² Giniho koeficient analyzuje rovnoměrnost rozložení znaků/jevů (zde pobytu migrantů) v souboru (zde území Česka členěné do 76 okresů + Praha), nabývá od 0 (rovnoměrné rozdělení) do 1 (územní koncentrace). (např. Čadil, 2010:81) Pro jeho výpočet bylo využito vzorce $G = 1 - \sum_{i=1}^n (x_i - x_{i-1})(y_i + y_{i-1})$, kde x je kumulovaný podíl populační velikosti územních jednotek, y kumulovaný podíl rozlohy územních jednotek, n počet územních jednotek. (Čermák & Janská, 2011:427)

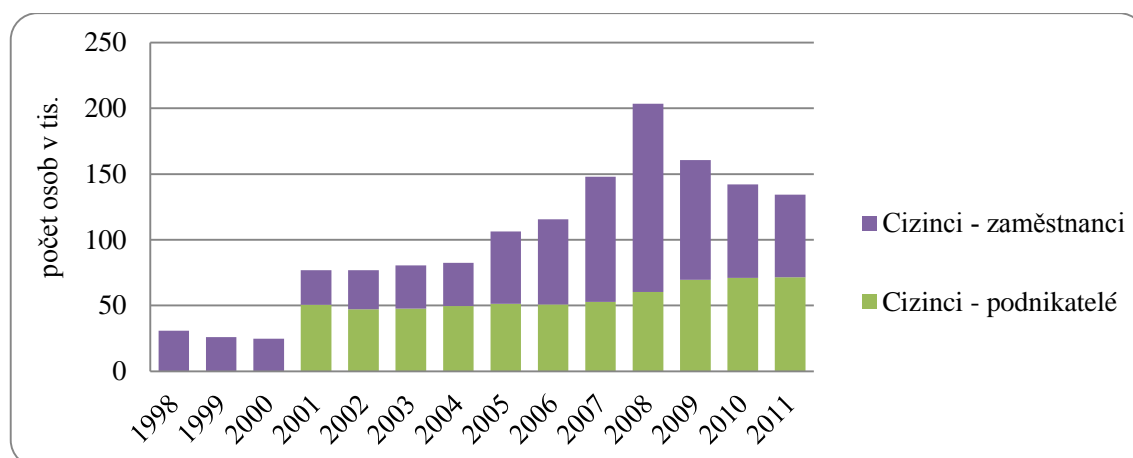
²³ V případě jednotlivých migračních skupin se jedná o občany příslušných států, kteří mají trvalé či dlouhodobé oprávnění k pobytu v ČR. Tento typ pobytu platí také u skupiny „Cizinci celkem“, kam jsou zahrnuti mimo imigrantů ze třetích zemí také občané EU, EHP a Švýcaři.

vyšších středisek²⁴. Zároveň však není vyloučený možný nový trend – tendence cizinců suburbanizovat. Tento jev je možné pozorovat na jejich odlivu z Prahy do zázemí metropolitního areálu (okresů Praha-východ a Praha-západ). (Ibid.)

4.3 Ekonomické aktivity imigrantů ze třetích zemí v Česku

Ekonomicky motivovaný příchod je vedle imigrace za účelem sloučení rodiny jeden z nejčastějších typů dlouhodobé imigrace ze třetích zemí do Česka. (Drbohlav, et al. 2010) Cizinci jsou v Česku obecně vysoce ekonomicky aktivní. (Rákoczyová & Trbola, eds. 2009) Až na výjimky, jsou imigranti ze třetích zemí s dlouhodobým pobytem povinni disponovat povolením k zaměstnání či oprávněním k podnikání, která jsou vázána na různé druhy povolení k pobytu (dlouhodobá víza/pobyty za účelem podnikání/zaměstnání), popřípadě jsou součástí jednoho integrovaného povolení (modré a zelené²⁵ karty). Zatímco v celkovém počtu cizinců (včetně EU občanů) převažují zaměstnanci, u samotných imigrantů ze třetích zemí je tento trend patrný vlivem oživení ekonomiky, tj. až od roku 2005 do plného projevení ekonomické krize v roce 2009 (viz obrázek 5).

Obrázek 5 Vývoj počtu ekonomicky aktivních imigrantů ze třetích zemí²⁶

Zdroj dat: Cizinci, ČSÚ, k 31. 12.

²⁴ Více o hierarchickém systému středisek osídlení respektive geografické organizace společnosti v České republice viz M. Hampla (např. 2005).

²⁵ Od června 2014 byla nově místo tzv. zelené karty zavedena tzv. zaměstnanecká karta (viz zákon 101/2014 Sb.).

²⁶ Počty podnikatelů dle země původu jsou z databáze ČSÚ „Cizinci v ČR“ dostupné až od roku 2001.

4.3.1 Imigranti ze třetích zemí v pozici zaměstnanců

Přítomnost pracovních imigrantů v Česku plyne jednak z jejich motivace zlepšit si individuální/rodinnou ekonomickou situaci a jednak ze zdejší poptávky po zahraniční pracovní síle. Tuto poptávku stimuluje nedostatek domácí pracovní síly (nekvalifikovaných pracovníků, ale také odborníků) či její neochota obsadit určité pracovní pozice (např. z důvodu relativně nízkého mzdového ohodnocení, neochoty za zaměstnáním dojíždět nebo přesídlit). Především druhá zmíněná skutečnost se odráží v obecně vyšším zastoupení migrantů ze třetích zemí na nekvalifikovaných či polokvalifikovaných pozicích v primárním a sekundárním (zpracovatelský průmysl a stavebnictví) hospodářském sektoru. (Cizinci, ČSÚ) Z dat pracovníků v hlavním zaměstnání (Cizinci, ČSÚ, 2004-2006) ovšem nelze vyvodit existenci etnikem kontrolované ekonomiky na území Česka, alespoň co se týče oborů tříděných dle OKEČ.

Podmínky, za nichž jsou zahraniční pracovníci často ochotni práci vykonávat (nízké mzdy, přesčasy či nestabilita pracovní doby, nepříznivé pracovní prostředí, nemožnost kariérního postupu aj.), přirozeně činí migranty pro některé zaměstnavatele vysoce atraktivní. Útlum poptávky po takové pracovní síle je pak následkem restrukturalizace ekonomiky, nepříznivé hospodářské situace a/nebo legislativních omezení z důvodu ochrany pozice domácích obyvatel na trhu práce. Pracovníci ze třetích zemí s nižší kvalifikací se v tomto případě stávají pro zaměstnavatele prakticky nedosažitelní nebo alespoň finančně nevýhodní (jejich nábor je administrativně náročný). (např. Drbohlav, et al. 2010)

Vstup na trh práce migrantům usnadňují příbuzenské a přátelské sociální sítě. Nezřídka využijí služeb i české či zahraniční agentury práce nebo dalších zprostředkovatelů zaměstnání z řad krajanů nebo etnických Čechů. V této souvislosti je nutno poukázat na specifickou formu „komplexních“ zprostředkovatelských služeb, jež je doménou tzv. klientského systému, do kterého jsou zapojeny některé imigrační skupiny, především z postsovětského prostoru. O vzniku, struktuře a rizicích toho systému pojednává detailněji Nekorjak (2006). (Více také viz strukturální dimenzi v kapitole 5.2. POSTSOVĚTSKÝ PROSTOR: UKRAJINA.)

Při integraci imigranta na trh práce je mimořádně důležité oficiální uznání jeho kvalifikace nabyté vzděláním nebo v předchozí profesi. Toto opatření má standardizovat

podmínky přístupu na trh práce, může však sloužit také jako nástroj k výše zmíněné ochraně pozice majority na trhu práce, a tedy být bariérou v profesním uplatnění. (např. Kobets, 2014)

Od počátku 90. let rostoucí počty cizinců-zaměstnanců zažily mezi lety 1997-1999 pokles, stál za ním tehdejší propad ekonomiky a opatření plynoucí z plánovaného přístupu Česka k EU. (Valentová, ed. 2012) Po přijetí cizineckého zákona (konec roku 1999) následovalo až do roku 2003 období stability (Cizinci, ČSÚ), v němž se stát rozhodl podporovat především vysoce kvalifikované pracovní migranty s rodinami, aspirující na trvalé usazení²⁷. Od roku 2004 byl patrný opětovný nárůst zaměstnaných cizinců (růst ekonomiky, změny v zákoně o zaměstnanosti aj.) včetně nekvalifikovaných pracovníků, po nichž tehdy významně rostla poptávka. V právní úpravě byl zakotven institut agenturního zaměstnávání, který umožňuje firmám pružněji reagovat na situaci na trhu využitím outsourcingu flexibilní pracovní síly poskytované agenturou práce, často ale na úkor kmenových zaměstnanců firmy.

Právě agenturní zaměstnanci následování obecně migranty ze třetích zemí v pozici zaměstnanců pociťovali dopad krize roku 2008 nejintenzivněji. Lze se důvodně domnívat, že se nemálo těchto pracovníků při ztrátě zaměstnání přesulo buď do podnikatelské sféry – skutečně, ale také formálně (např. k práci v rámci tzv. švarcsystému²⁸); nebo jiné oblasti „šedé ekonomiky“ (Drbohlav, et al. 2010), ilegality (ve smyslu absence jakéhokoli pracovního popřípadě i pobytového oprávnění), popřípadě zažádalo o trvalý pobyt. Příležitosti nalézt zaměstnání se během recese značně zúžily. Ke snížené poptávce po pracovní síle přibýlo pozastavení vydávání pracovních povolení, regulace agenturního zaměstnávání či celkové zpřísnování podmínek učiněné v následných letech. (Více viz Valentovou, ed. 2012.) Pro vývoj počtu cizinců-zaměstnanců viz obrázek 5 výše.

²⁷ Cílem projektu *Aktivní výběr kvalifikovaných zahraničních pracovníků* bylo usnadnit přístup na trh práce a k trvalému pobytu vzdělaným a kvalifikovaným zahraničním pracovníkům s rodinami (realizace ukončena 2013).

²⁸ Tzv. švarcsystém je možné definovat jako „najímání osob samostatně výdělečně činných (OSVČ), nejčastěji podnikatelů se živnostenským listem, na základě obchodních nebo občanskoprávních smluv za podmínek, které odpovídají postavení zaměstnance“. Jedná se o „výkon **závislé** práce fyzické osoby mimo pracovně-právní vztah“. (Valentová, 2012: 1. a 2. s. v pořadí, nestránkováno, zvýraznění doplněno autorkou této práce) Práci, která naplňuje známky tzv. švarcsystému, označuje novela zákona o zaměstnanosti od 1. 1. 2012 jako práci nelegální. Hrozí za ni vysoké pokuty jak pro zaměstnavatele, tak pro zaměstnance. (Ibid.)

4.3.2 Podnikatelské aktivity cizinců

Počátek 90. let 20. století imigrantům v podnikatelských aktivitách legislativně přál, vstup na trh však neměli nejjednodušší. Na rozdíl od majoritního obyvatelstva nemohli participovat na privatizacích, neměli přístup k podnikatelským úvěrům, ke státním dotacím apod. (Čermáková, et al. 2011) I přesto podnikání bylo a stále je pro mnohé cizince často schůdnějším řešením. Ať již z „kulturních predispozic“ k podnikání, relativně snadnějšímu proniknutí do tohoto sektoru nebo díky vyšší naději na socioekonomický vzestup oproti nestabilním, často málo placeným zaměstnaneckým poměrům. Začátky cizineckého podnikání jsou také spojené s neexistencí tzv. etnického trhu²⁹ (a tedy omezené možnosti orientace podnikatelských aktivit migrantů na poptávku svých krajanů), který se u některých skupin utváří později, až se přítomnost krajanů znásobila. (Ibid.:444)

Celkový počet migrantů ze třetích zemí – podnikatelů od 90. let rostl s dvěma nevelkými přerušeními. Mírné poklesy byly zřejmě důsledkem novel živnostenského zákona. První, přijatá v polovině 90. let měla vliv na pokles živnostníků v roce 1998 a druhá z roku 1999, kvůli které mírně klesl počet živnostníků v roce 2002 (viz obrázek 5 výše). (Cizinci, ČSÚ) Mírný nárůst je patrný v období recese od roku 2008, což mohlo být následkem přesouvání imigrantů z pozic zaměstnanců. Již výše zmíněný fenomén formálního podnikání v rámci tzv. švarsystému (viz předchozí kapitolu) neslouží pouze jako strategie k zachování pobytového statusu. Je také cestou k menší závislosti na zaměstnavateli, možností zaměstnání flexibilně měnit nebo kombinovat více zaměstnání. Nezřídka jej ovšem, z důvodu ilegálního snížení nákladů, vyžaduje samotný zaměstnavatel. V každém případě může být podnikání v Česku pro migranta poměrně finančně a administrativně náročné. (Leontiyeva & Nečasová in Rákoczyková & Trbola, eds. 2009:131)

---

²⁹ Termín autorek článku.

4.4 Vzdělávání

Vzdělávací instituce patří mezi klíčové aktéry v adaptačním procesu jedinců. Vzděláním imigranti získávají sociální a kulturní kompetence včetně jazykové vybavenosti potřebné pro orientaci ve společnosti.

Počet migrantů 1,5. nebo 2. generace (s občanstvím některé ze třetích zemí) na českých školách nižšího stupně roste (zejm. u středních škol). (Cizinci, ČSÚ, 2008/2009-2012/2013) S tím se také zintenzivňuje debata o usnadnění adaptace těmto dětem/mladým lidem v českých vzdělávacích institucích. Ač mají až na výjimky zaručený přístup ke vzdělání srovnatelný s občany ČR, mohou z počátku čelit různým bariérám. Snad nejzávažnější z nich je bariéra jazyková. Nízká úroveň češtiny bývá často řešena přesunem žáka/studenta do nižšího ročníku, popřípadě dočasným upuštěním od jeho klasifikace. To ale nepředstavuje systematické a dlouhodobě udržitelné řešení. (Titěrová, 2011:4) Vznikají tedy projekty podporující inkluzivní vzdělávání, kdy je brán ohled na speciální potřeby žáků-cizinců, kteří ale nejsou nijak od majoritních vrstevníků segregováni, tj. jsou vzděláváni společně s nimi³⁰. (Ibid.) Souběžně probíhají i programy multikulturního vzdělávání zacílené na různé skupiny majority (zejména studenty a pedagogy).

Česko je mimo jiné dlouhodobě atraktivní pro studenty vysokých škol – pro ty, kteří přicházejí primárně za studiem nebo zde již usazenou druhou generaci.

Určitou bariérou přístupu do českých vzdělávacích institucí může být vzdělání nabyté na zahraničních školách podléhající povinnosti nostrifikace. Tento proces, rozhodující o platnosti zahraničních diplomů, osvědčení či vysvědčení aj. v České republice, nemusí vždy vést ke kladnému výsledku, především z důvodu obtížné srovnatelnosti některých zahraničních vzdělávacích systémů s českým. Zamítnutí žadatelé jsou pak nuceni absolvovat některý stupeň studia opakovaně, popřípadě se vracet do země původu nebo hledají možnosti studia jinde v zahraničí. (Kobets, 2014) Zkušenosti migrantů ukrajinských a ruských studentů uvádí Kobets (Ibid.).

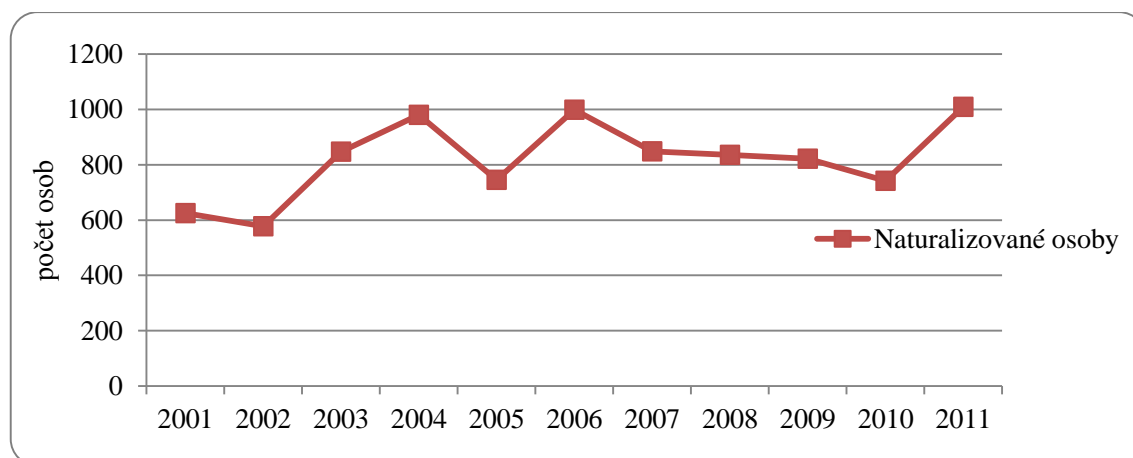
---

³⁰ Zároveň však v Česku existuje také několik zahraniční základních či středních škol, které nabízejí výuku dle zahraničních učebních osnov.

4.5 Naturalizace

Česko se k otázkám naturalizace imigrantů staví dlouhodobě poměrně restriktivně, čemuž odpovídá relativně nízký počet naturalizovaných imigrantů mezi lety 2001-2011 (obrázek 6). Podmínka nejméně desetiletého pobytu³¹ v zemi navíc naznačuje, že bude občanství spíše doménou „etablovaných“ imigračních skupin. To potvrzují statistiky s prvenstvím imigrantů ze zemí postsovětského prostoru v počtu udělených občanství. (Cizinci, ČSÚ) V naturalizaci převažuje princip *ius sanguinis*, často je administrativně náročným procesem a až do ledna 2014 znamenalo nabytí českého občanství povětšinou ztrátu původního. Dosavadní nízký počet naturalizovaných osob mohl být způsoben i nezájmem imigrantů o občanství, jak tedy z výše zmíněných důvodů, tak proto, že institut trvalého pobytu může být z hlediska práv, které garantuje, pro některé migranty postačující. (Bednárová, 2014, rozhovor se socioložkou Leontiyevou)

Obrázek 6 Počet naturalizovaných imigrantů ze třetích zemí

Zdroj dat: Cizinci, ČSÚ

³¹ Nejprve přechodného (definice viz Hlavu III. zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců), poté trvalého pobytu. (Hlava IV. in Ibid.)

4.6 Politická participace migrantů

Aktivní a pasivní volební právo přiznává legislativa pouze českým občanům. Voleb do Parlamentu ČR, krajských ani obecních zastupitelstev se tedy imigranti ze třetích zemí bez českého občanství účastnit nemohou. (Redlová, ed. 2011:14) Snahou vládní integrační politiky je však podpořit určitou formu participace imigrantů na veřejném životě; konkrétně se již delší dobu diskutuje o přiznání volebního práva na klíčové komunální úrovni, a to držitelům oprávnění k trvalému pobytu (Drbohlav, et al. 2010:99, aktuálně také ČTK, 2014). Platí, že ne-občané nemohou zakládat politické strany a sdružovat se v nich. Podle studie (Redlová, ed. 2011:13) však jisté politické strany připouštějí členství některých cizinců.

Listinou základních práv a svobod je imigrantům (bez ohledu na původ a pobytový status) přiznáno právo zakládat spolky, společnosti a sdružení z titulu základního práva člověka sdružovat se. O tom, že toto právo imigranti uplatňují, může svědčit existence několika imigrantských organizací v Česku. Není vyloučena ani participace imigrantů ze třetích zemí v profesních odborech, o jejich přijetí mezi členy však rozhodují dále ještě stanovy konkrétních odborů. (Redlová, ed. 2011)

4.7 Přístup imigrantů ke zdravotní péči a sociálnímu zabezpečení

Stejně jako českým občanům a občanům EU, ukládá imigrantům ze třetích zemí pobývajícím v Česku zákon povinnost mít sjednané řádné zdravotního pojištění. Do systému všeobecného (veřejného) zdravotního pojištění jsou zahrnuti pouze migranti s trvalým pobytem a migranti s dlouhodobým pobytem/vízem, kteří jsou v běžném zaměstnaneckém poměru.

Rodinní příslušníci výše jmenovaných způsobilých cizinců, imigranti-podnikatelé a imigranti zaměstnaní mimo pracovní poměr tj. např. na dohodu o provedení práce (DPP) musí volit komerční zdravotní pojištění. Tento typ zdravotního pojištění má svá úskalí, jeho podmínky jsou zákonem regulovány minimálně. Výjimkou nejsou výluky a limity pojistného plnění či odmítnutí uzavření pojistné smlouvy ze strany pojišťovny. Vzniká rovněž kategorie tzv. nepojistitelných cizinců (nedonošené děti, děti s vrozenou vadou, chronicky nemocní lidé, starší lidé). Je tedy evidentní, že podmínky panující v oblasti

zdravotního pojištění jsou pro některé imigranty vysoce nevýhodné. (Hnilicová, et al. 2012)

V systému sociálního zabezpečení, se imigranti ze třetích zemí účastní platby: (1) *Důchodového pojištění*, na jehož výplatu nemá vliv status pobytu ani občanství. Rozhodující je počet odpracovaných let cizince, přičemž pokud část svého života cizinec odpracuje mimo ČR, započítá se mu tato doba v případě, že Česko s dotyčným státem uzavřelo příslušnou dohodu.³² Platí jej zaměstnanci i podnikatelé. Dále (2) *Nemocenského pojištění* – platí pouze zaměstnanci a (3) *příspěvku na státní politiku zaměstnanosti*, který hradí všichni ekonomicky aktivní. Na podporu v nezaměstnanosti však mají z mimounijních migrantů nárok pouze držitelé trvalého pobytu. (Drbohlav, et al. 2010:102-103) Na státní sociální podporu dosáhnou migranti ze třetích zemí trvalého a v některých případech také dlouhodobého pobytu. (MPSV, 2013)

4.8 Postoje většinové společnosti k imigrantům

Centrum pro výzkum veřejného mínění (SOÚ AV ČR, v.v.i.) dlouhodobě monitoruje postoje české veřejnosti k různě definovaným menšinám, tedy i cizincům žijícím v Česku dlouhodobě či trvale.

Jak vyplývá z výsledků několika šetření, názory Čechů se za posledních deset a méně let obecně nijak radikálně neměnily, stále je patrný odstup a uzavřenost české společnosti vůči cizincům. Přibližně polovina respondentů těchto šetření má pocit, že je v republice cizinců příliš mnoho. (např. Čadová, 2014) Spíše než kulturní riziko, představují pro české respondenty riziko ekonomické (zvyšování celkové nezaměstnanosti), bezpečnostní (nárůst kriminality) a zdravotní. Rezervovanější přístup projevují respondenti v otázkách ekonomického a kulturního přínosu cizinců. (Čadová & Marešová, 2014a, Příběžská, 2013, Tabery, 2012b)

V největší míře jsou tolerováni imigranti, kteří přišli do Česka studovat či vykonat praxi nebo za účelem sloučení rodiny. Dále také environmentální nebo váleční uprchlíci, popřípadě osoby pronásledované z rasových, politických či náboženských důvodů. Méně

---

³² U důchodového pojištění je taková smlouva uzavřena v rámci třetích zemí s Austrálií, Bosnou a Hercegovinou, Černou Horou, Chile, Japonskem, Jižní Koreou, Kanadou, Makedonií, Moldavskem, Québecem, Ruskem, Srbskem, Sýrií, Tureckem, Ukrajinou a USA. (MPSV, 2013)

jsou akceptovány osoby, které do země přijely podnikat a pracovat, popřípadě pouze z důvodu, že se jim v Česku líbí. (např. Tabery, 2012a)

Zajímavým zjištěním je mnohem negativnější náhled veřejnosti na cizince v rámci celorepublikového měřítka než na lokální úrovni, tj. v místě bydliště respondenta. Tam pro většinu cizinci problém nepředstavují, v případě, že patří mezi tamní rezidenty. (např. Čadová & Marešová, 2014b, Příběžská, 2013, Tabery, 2012b) Nicméně se cizinci a osoby jiné barvy pleti objevují na seznamu sociálních skupin, s nimiž by určitá část obyvatel hypoteticky nechtěla sousedit. (Tuček, 2014)

Většina respondentů požaduje, aby se imigranti co nejvíce přizpůsobili českým životním zvyklostem. Pro to, aby cizinec již nebyl za cizince považován, by měl jednoznačně hovořit česky a také v Česku pracovat. Dále se předpokládá znalost české historie a kultury. Pro více než polovinu respondentů je důležité, aby byl dotyčný českým občanem. (Čadová & Marešová, 2014b)

K imigrantům ze třetích zemí, na rozdíl od Slováků (1,72³³), Poláků (2,40), nebo např. Maďarů (2,80), chovají Češi spíše antipatie než sympatie – je tomu tak v případě Srbů (3,07), Vietnamců (3,09), Rusů (3,27) a Číňanů (3,28). Ještě o něco horší je situace u Ukrajinců (3,36), Albánců (3,65) či Arabů (3,79). Na nejnižších příčkách žebříčku tolerance české společnosti ovšem zůstává romská populace. (Červenka, 2014:2)

Názory obyvatelstva na cizince se dle věkových kategorií, politických preferencí, vzdělání či socioekonomické situace obyvatel liší. Lidé s horší životní úrovní, nižším stupněm vzdělání, popřípadě lidé vyššího věku či sympatizanti levice jsou ohledně přítomnosti cizinců a jejich potenciální přínosu pro společnost o poznání skeptičtější ve srovnání s osobami mající dobrou životní úroveň, vysokoškoláky, mladšími věkovými kategoriemi, osobami s pravicovými politickými preferencemi a také těmi, kteří mají cizince mezi svými přáteli. (např. Čadová & Marešová, 2014b, Příběžská, 2013, Tabery, 2012b)

---

³³ Průměrné známky z pěti bodové škály (1-velmi sympatičtí, 5-velmi nesympatičtí). Více viz Červenku (2014:2).

5 SYNTETICKO-EMPIRICKÁ ČÁST

5.1 Postsovětský prostor: Rusko

5.1.1 Výzkumy ruské imigrace do Česka

Studie Drbohlava, Luptáka, Janské a Bohuslavové (1999) je jedním z prvních výzkumných počínů věnující se ruské imigraci po revoluci. Syntéza se dále opírá o výsledky výzkumu Sládka (2010) zabývající se sociální, politickou a religiózní proměnlivostí ruské imigrační skupiny. Některé poznatky o podnikatelských aktivitách Rusů byly čerpány z diplomové práce Fiedlerové (2011). Informacemi o adaptaci pražských Rusů doplňuje syntézu práce Janíčka (2012).

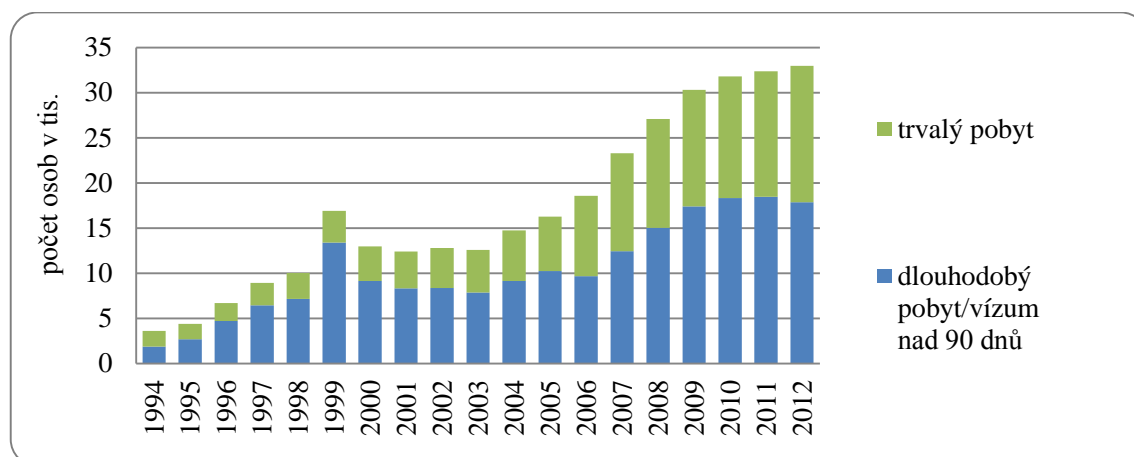
5.1.2 Základní údaje o imigrantech ruského občanství v Česku

Občané Ruské federace³⁴ jsou v Česku třetí nejpočetnější skupinou cizinců ze třetích zemí. Se současným počtem 32 961 představují ve skupině migrantů ze třetích zemí 12% část, v kategorii všech cizinců jsou zastoupeni z více než 7 %. Ženy s 55 % mírně převažují. Ruští občané žádali v období mezi lety 1993 a 2008, po občanech Ukrajiny, nejčastěji o mezinárodní ochranu (celkem 9 344 žadatelů). Ve 339 případech se jim podařilo status azylanta získat. Nejvyšší počet žádostí byl zaznamenán v roce 2003 (Cizinci, ČSÚ), většinu žadatelů tehdy představovali čečenští uprchlíci

---

³⁴ Výzkumy pracují s Rusy nejen na občanské či etnické bázi. Např. Sládek (2010:10) zahrnuje do vzorku také osoby pocházející z některé z dalších postsovětských republik. Kritériem zahrnutí takových osob do výzkumu bylo ruské sebe pojetí a identifikace s ruskou kulturou.

Obrázek 7 Vývoj počtu dlouhodobě či trvale pobývajících imigrantů ruského občanství v Česku mezi lety 1994-2012

Zdroj dat: Cizinci, ČSÚ

Přehled o vývoji přítomnosti ruských migrantů v Česku podává obrázek 7, který naznačuje jejich rostoucí tendenci k trvalému usazení. Počet naturalizací je však vzhledem k velikosti skupiny poměrně nízký. Během 2001-2011 bylo celkem naturalizováno 866 osob (z toho 66 azylantů).

Rusové v Česku netvoří jednodílnou skupinu. Výzkumy (např. Sládek, 2010) potvrzují silný vliv ekonomického a politického kontextu příchodu imigranta, popřípadě jeho předků na to, jak se později adaptuje nejen v majoritní, ale také v krajské společnosti v Česku. A to jak vertikálně (socioekonomický status), tak horizontálně (lokalita usazení).

Rozlišujeme zástupce několika vln ruské imigrace, které, mimo stupně integrace do společnosti, rozděluje odlišná mentalita, kultura, socioekonomická situace a také postoje k minulému a současnému Rusku. (Sládek, 2010) První skupinou jsou **potomci prvorepublikových imigrantů**, druhou tvoří **přistěhovalci z dob socialistického Československa**. Třetí skupina, **porevoluční migranti**, se dále dělí na imigranty velmi movité a imigranty bez většího počátečního finančního zázemí. V této třetí vlně jsou zastoupeni ekonomičtí migranti a studenti, osoby přicházející přes institut sloučení rodiny, ale také osoby imigrující z důvodů bezpečnostně-politických či psychologických. (Význam posledních dvou zmíněných důvodů zdůrazňuje ve svém výzkumu Drbohlav (et al. 1999:5. s. v pořadí, nestránkováno)) Pro část migrantů má velký význam estetický aspekt místa, hledají krásné místo k žití. (Sládek, 2010)

Velká část respondentů z výzkumů přichází z ruských velkoměst, přičemž Moskva dominuje. (Drbohlav, et al. 1999) Ačkoli, jak naznačuje pozdější studie, její pozice jako zdrojového regionu migrace do Česka spíše slábne. (Janičko, 2012:6) Studie také udávají, že migranti nepříjíždějí do jim neznámé země. Mnozí z nich Česko již před vlastní migrací navštívili. (Drbohlav, et al. 1999:8. s. v pořadí, nestránkováno)

5.1.3 Historické souvislosti ruské imigrace do Česka

Československo patřilo za dob první republiky k významným cílům nedobrovolných ruských emigrantů (včetně v Rusku „nežádoucích“ intelektuálů) vypuzených ze své vlasti první světovou válkou, bolševickým převratem a následnou občanskou válkou. Od tehdejší československé vlády se uprchlíkům dostalo pomoci v různých oblastech. Imigranti se v Československu plně zapojovali do společenského života, bylo jim zde umožněno studovat a akademicky se realizovat (včetně založení ruské univerzity), profesně i kulturně se rozvíjet. Již tehdy v zemi působila početná ruská sdružení (např. *Spolek ruských lékařů*, *Spolek ruských inženýrů* aj. sídlící v tzv. Profesorském domě v Praze-Bubenči, významném centru ruských migrantů). (Sládek, 2010)

Situaci změnila 30. léta, kdy podpora ze strany Československa klesala, a to jak v souvislosti s hospodářskou krizí, tak tlakem ze strany tehdejšího Sovětského svazu. V reakci na to někteří ruští migranti nebo jejich děti zamířili dále na západ Evropy či do kolonizované Afriky nebo Latinské Ameriky aj. Další odliv Rusů (často již československých občanů), tentokrát nedobrovolný, proběhl po příchodu Rudé armády v květnu 1945, kdy byla část z nich zatčena a deportována do sovětských gulagů. (Sládek, 2010, ČT24, 2011)

Za socialismu přicházeli ruští imigranti převážně skrze sňatek (neúčelový/účelový) s československým občanem/občankou, popřípadě v rámci řízené pracovní migrace. Tito imigranti se do společnosti zpravidla dobře ekonomicky i sociálně integrovali (Sládek, 2010:50-51), pokud ovšem nepovažovali Československo pouze za zemi tranzitní.

Po revoluci v roce 1989 počty ruských migrantů v zemi významně narůstají. V jejich migračním rozhodování zprvu převládají „push“ faktory. K odchodu z Ruska po rozpadu Sovětského svazu přispívala tamní dlouhodobě nestabilní ekonomická situace doprovázená růstem nezaměstnanosti a chudoby, politickou či etnickou diskriminací, zvýšenou kriminalitou, korupcí, poklesem kvality občanské infrastruktury a celkovým poklesem

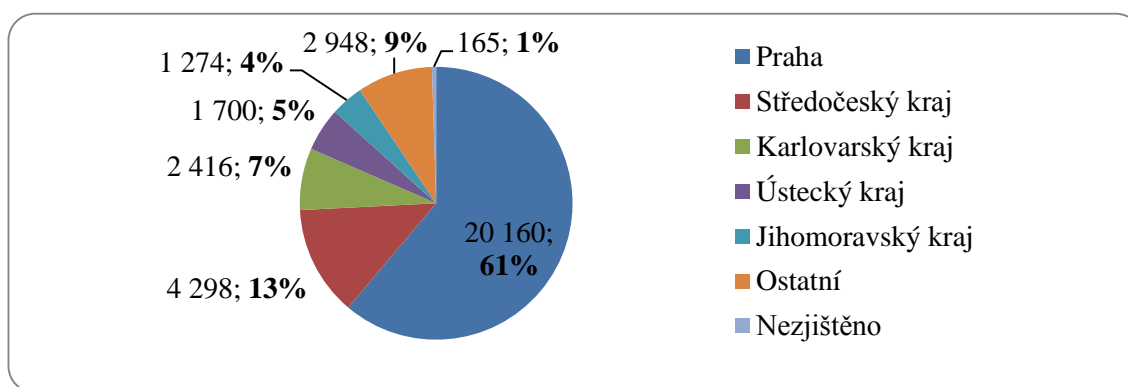

životní úrovně obyvatel. (Drbohlav et al, 1999, Sládek, 2010, Janíčko, 2012) Emigrace z Ruska, respektive imigrace do Česka, přetrvávala však i po hospodářském vzestupu Ruska na počátku 21. století. V rozhodování o migraci začíná být patrná převaha „pull“ faktorů. Rusové jsou do Česka přitahováni pracovními a studijními příležitostmi, obecně vysokou životní úrovní, jazykovou příbuzností, příjemnějším klimatem, ale také existencí zdejší etablované ruské menšiny. (např. Janíčko, 2012:6-7)

5.1.4 Model integrace ruských imigrantů do české společnosti

▪ Prostorová dimenze

Obrázek 8 Kraje Česka s nejpočetnějším zastoupením občanů Ruské federace

Zdroj dat: Cizinci, ČSÚ, k. 31. 12. 2012

Ruská menšina vykazuje na území Česka relativně vysoký stupeň koncentrace ($G=0,70^{35}$), směřuje především do městských lokalit. (Sýkora, et al. in Sýkora, 2007:39) Nejvíce se soustředí v hlavním městě a v přilehlých okresech Středočeského kraje nebo v Brně. Nebyl však nalezen výzkum, který by svědčil o tom, že by se zde skupina výrazně rezidenčně separovala či byla segregována. Na území Prahy žijí Rusové mimo jiné v lokalitách s vysokým sociálním statusem. (Ibid.) Tradičně významně jsou soustředěni do Prahy 6 (dnes i do Prahy-Nebošic Sýkora in Sýkora, ed. 2010:99) a částí vnitřního města, např. Praha 5, Praha 4. Stěhují se do novějších sídlišť ze 70. a 80. let 20. století, včetně oblastí s nově dostavěnými kondominii (např. Nové Butovice, Černý Most). (Sýkora, et al. in Sýkora, 2007:39, Matoušek & Seidlová in Sýkora, ed. 2010:113)

³⁵ Giniho koeficient, viz kapitolu 4.2. ,obrázek 4

Komerčně/institucionálně jsou zastoupeni taktéž v Praze 6 a ve Stodůlkách v Praze 13. (Janičko, 2012:7)

Specifickou destinací ruských imigrantů jsou Karlovy Vary, kde vykazují známky ekonomické, ale také rezidenční separace. (Drbohlav, et al. 1999:6.-7. s. v pořadí) Jejich tamní přítomnost, mající své kořeny již v 18. století, od sametové revoluce výrazně proměňuje fyzickou i symbolickou tvář města. Ve spolupůsobení s dalšími faktory, o kterých více hovoří Čepelák (2010), podněcuje vlivná ruská ekonomická elita odliv majoritních obyvatel z centra do zázemí Karlových Varů. Suburbanizace je zde ale patrná také u samotných Rusů. (Ibid.) Ruskou přítomnost ve městě posiluje neustále proudící ruská lázeňská klientela. (také Drbohlav, et al. 1999) Poptávka ať lázeňských hostů³⁶ nebo trvalých ruských imigrantů je také důvodem přílivu dalších migrantů, především z postsovětského prostoru (např. Ukrajinců). Ti působí např. v oboru turistických služeb či stavebnictví. (např. Čepelák, 2010: 591-592) Zvýšenou přítomnost Rusů vykazují také jiné lázeňská města, např. Teplice.

▪ **Strukturální dimenze**

Ekonomické aktivity Vzorky výzkumů potvrzují střední až vysokou úroveň vzdělání ruských imigrantů. (Janičko, 2012:6, Drbohlav, et al. 1999, Fiedlerová, 2011, Sládek, 2010) Ne vždy se však migrantům, především těm současným, podaří svou kvalifikaci ihned v Česku zhodnotit. Není výjimkou, že se zprvu ocitnou na nízko-kvalifikovaných pozicích, z nichž se snaží přejít na primární trh práce. Často se jim to daří. (Sládek 2010) O tom mohou ostatně do jisté míry svědčit také data ČSÚ (Cizinci, ČSÚ, 2011), podle kterých je více než polovina Rusů zaměstnána na vysoce kvalifikovaných³⁷ a úřednických pracovních pozicích.

Jinou strategií pro ekonomické uplatnění je založení živnosti. Dle ČSÚ (Cizinci, ČSÚ) je od roku 2005 ruských podnikatelů ve srovnání s Rusy-zaměstnanci podstatně méně, zato jsou však podnikatelské aktivity této menšiny výrazně heterogenní. Rusové podnikají v maloobchodu (prodej potravin), prodeji a pronájmu nemovitostí

³⁶ V souvislosti se současně probíhající krizí na Ukrajině a také konkurenční nabídkou léčebných procedur např. v Maďarsku, zaznamenávaly cestovní agentury pokles zájmu ruských klientů o pobyty v Karlových Varech. Méně turistů přijíždí také do Prahy. (Skalková, 2014)

³⁷ Dle klasifikace zaměstnání KZAM – kategorie 1. Zákonodárci a řídící pracovníci, 2. Specialisté, 3. Techničtí a odborní pracovníci

nebo v pohostinství. Vlastní cestovní agentury, kosmetické salóny, marketingové služby, ubytovací zařízení, právní poradny nebo soukromé jazykové školy aj. (Janíčko, 2012, Fiedlerová, 2011) Nabídkově se orientují jak na své krajany, tak na majoritu. (Ibid.)

V souvislosti s ekonomickými aktivitami ruské menšiny můžeme hovořit o jevu imigrantské ekonomiky. Do této ekonomiky jsou jako zaměstnanci, spolupracovníci, obchodní partneři či koncoví klienti zapojeny také další postsovětské národy (např. Ukrajinci a Bělorusové), hlavně z důvodu jazykové a kulturní příbuznosti. Kontakty mezi těmito národy jsou založeny na více méně formálních (zaměstnaneckých, obchodních) vztazích. Obchodní vztahy stojící na neformálních solidárních a recipročních vazbách jsou pravděpodobnější v rámci ruské imigrační skupiny, zejména pak mezi Rusy pocházející ze stejné imigrační vlny, socioekonomické třídy aj. Díky těmto vztahům získávají migranti potřebná doporučení, know-how apod. Vztahy (formální, neformální) založené na sociokulturní příbuznosti jsou velmi důležité především v počáteční fázi adaptace migranta. (Fiedlerová, 2011)

Ve svém podnikání se ruští podnikatelé nespolehlají jen na poměrně omezený počet zákazníků-krajanů v Česku. Nezřídka se také s pomocí etnických sítí snaží expandovat na podstatně větší východní trhy zahrnující také potenciální imigranty a investory směřujících do Česka. Zapojují se tedy do transnacionálních podnikatelských aktivit. Fiedlerová (2011:např. 72 s.) upozorňuje ještě na jeden druh podnikatelské strategie ruských migrantů, a to pobytově-migrační. V případě jejího uplatnění mají imigranti zdroj příjmu v zahraničí, v Česku podnikají spíše formálně, pro účely legalizace svého pobytu.

V neposlední řadě je nutno zmínit, že Rusové figurují na předních příčkách různých statistik, respektive odhadů migrantů vykonávající na území Česka neoprávněné ekonomické aktivity. (Drbohlav, ed. 2008:109)

Vzdělávání Ruské děti patří mezi nejpočetnější skupiny dětí-cizinců v českých mateřských, základních a středních školách. Výzkumy hodnotí jejich jazykovou i studijní integraci pozitivně. Především děti z intelektuálních rodin mají velmi dobré studijní výsledky, jsou svědomité, disciplinované; se začleněním mezi spolužáky nemají větší problémy. (Vavrečková & Dobiášová, 2012) Určitou bariérou v komunikaci s okolím může však představovat jejich individualismus a jistá povýšenost, s níž se jejich vrstevníci i učitelé mohou hůře vyrovnávat. (Ibid.:55)

Z institucí, v nichž je možné očekávat vyšší podíl studentů ruského původu, můžeme zmínit *Střední školu při velvyslanectví Ruské Federace v České republice*, dále *První česko-ruské gymnázium* nebo *1. Slovanské gymnázium v České republice* aj.

Zanedbatelný není ani podíl Rusů na vysokých školách v Česku. V roce 2012 zde studovalo 3 408 občanů Ruské federace, od roku 2003 se jejich počet zvýšil více než osminásobně. (Cizinci, ČSÚ)

V případě, kdy přijíždějí studenti přímo z Ruska, je rozhodování o studiu v zahraničí často záležitostí celé rodiny. Ta se snaží svému potomkovi zajistit lepší budoucnost v politicky stabilnějším prostředí, s perspektivou většího uplatnění. Jiným důvodem může být snaha o odsunutí výkonu povinné vojenské služby. Česko volí migranti pro jeho relativní kulturní a geografickou blízkost. Významnou roli hraje také bezplatnost studia. Náklady na vyřízení všech potřebných formalit a následné náklady na život v Česku nejsou sice zanedbatelné, přesto je však pro některé jedince studium zde stále finančně výhodnější než v Rusku. Kromě toho se akademický titul z evropské univerzity těší v ruské společnosti vysoké prestiži. (Kopecká, 2012)

Bydlení Rusové přijíždějící do Česka jsou ekonomicky obecně dobře situovaní, proto není výjimkou, že již po krátké době pobytu v Česku vlastní byt, popřípadě alespoň bydlí v dražších čtvrtích města, alespoň pokud jde o Prahu. (Janíčko, 2012:6) Také velká část respondentů výzkumu Sládka (2010:120) je majitelem bytu či domu.

▪ Kulturní dimenze

Jazykové kompetence Úroveň znalosti češtiny je, jak vyplývá z výzkumů, u Rusů velmi individuální. Dřívější výzkumy ji charakterizují jako spíše omezenou. Nízkou znalost jazyka uváděli především pražští Rusové. (Drbohlav, et al. 1999) Důvodem byl tehdy jednak předpoklad znalosti ruštiny u českých obyvatel a jednak faktická nepotřeba jazyka, z důvodu omezeného kontaktu s majoritou. (Ibid.) Jak uvádí Sládek (2010:52), kvůli relativně izolovanému životu v rámci etnické skupiny (a to jak lokálně, tak transnacionálně), nejsou někteří Rusové, především ti movitější, v češtině aktivní ani po deseti letech pobytu v Česku.

Kulturní specifika Uchování kulturních specifík Rusů závisí na míře uzavřenosti jedince v rámci migrační skupiny, ale také na vlně příchodu. Výzkumy nezaznamenávají větší

problémy v kulturní integraci u Rusů předlistopadových vln, popřípadě jejich potomků. U polistopadové imigrace je situace značně heterogenní. Oproti výzkumu z konce 90. let (Drbohlav, et al. 1999) má pouze malá část respondentů pozdější studie (Janičko, 2012:7) zájem dokonale splynout s českou společností také v kulturní rovině. U 1,5. nebo 2. generace je však již patrná kulturní integrace až asimilace. (Sládek, 2010)

Kulturní organizace, sdružení V Česku existuje několik ruských kulturních sdružení. Např. *Ruská tradice*, navazující na kulturní a duchovní odkaz prvních imigračních vln, se snaží o sjednocení ruské diaspory pořádáním různých kulturních akcí (koncertů vážné hudby ruských a českých skladatelů aj.). Dále můžeme zmínit *Ruské středisko vědy a kultury*, *Ruský institut*, sdružení *Očag*, *ARTEK Sdružení ruský mluvících studentů ČR*, *Ruské kulturně osvětové sdružení na Moravě* či kulturně-obchodní centrum *ARBAT*. Působí zde také *Svaz ruskojazyčných spisovatelů*. (Sládek, 2010:63-66)

Média V Česku vychází řada rusko- či více jazyčných tištěných nebo elektronických periodik. Tato média seznamují čtenáře s ekonomickými, kulturními či náboženskými aktivitami Rusů v Česku, historií ruské emigrace a aktuální situaci v Rusku. Nechybí časopisy zaměřené na vědeckou či podnikatelskou sféru, inzertní periodika apod. Více o ruských médiích viz např. práci Mlčákové (2014).

Náboženství Většina Rusů-respondentů výzkumu (Sládek, 2010) se hlásí k pravoslavné víře.³⁸ Intenzita náboženské praxe je velmi různá. Jak podotýká Sládek (2010:131), návštěva bohoslužeb se většinou omezuje na hlavní křesťanské svátky. Navštívit mohou Rusové nespočet zdejších pravoslavných chrámů. Konsolidační sílu pravoslavné víry a zároveň její podporu při integraci imigrantů ve společnosti nelze vyloučit, přesto však zůstávají vzdělanější Rusové ze střední třídy „spíše na okraji aktivit pravoslavných obcí“. (Ibid.)

---

³⁸ V religiozitě cizinců v Česku pravoslavná víra převládá (téměř z 1/3) a to proto, že velká část imigrantů pochází z oblastí s tradičně vysokým podílem pravoslavných věřících (tj. východní Evropa, Balkán, Rusko, popřípadě některé zakavkazské a středoasijské státy). Většina věřících majoritní společnosti se hlásí k římskokatolické církvi. (Havlíček, 2007:25)

▪ **Interaktivní dimenze**

Dřívější (Drbohlav, et al. 1999) i pozdější výzkumy (Janičko, 2012, Sládek, 2010) konstatují relativní uzavřenost Rusů v rámci své skupiny, co se týče společenských vztahů. Svou roli v tomto hraje i fakt, že migranti velmi často přicházejí se svými rodinami nebo za příbuznými a přáteli v Česku již usazenými. Sociální segregace, respektive separace se potvrdila především v Karlových Varech, kde jsou migranti rezidenčně a ekonomicky více separovaní od majority než v hlavním městě. (Drbohlav, et al. 1999) Nicméně také pražští Rusové mají své nejbližší spíše mezi svými krajany. Partnerské vztahy navazují i v rámci širší skupiny složené z postsovětských národů, platí to také u mladších imigrantů. (Janičko, 2012:7)

Výzkumy mnoho o rusko-českých manželstvích nepojednávají, přesto je jich ročně několik desítek uzavřeno, častěji v kombinaci Ruska-Čech. (Cizinci, ČSÚ).

Rusové jsou také poměrně silně fixováni na zemi původu, ač toto konstatování závisí opět na okolnostech příchodu a názorech na současný vývoj Ruska. Jsou v častém virtuálním kontaktu s přáteli, popřípadě příbuznými. Pokud Rusko navštíví, není výjimkou i delší (déle než měsíc) setrvání. (Janičko, 2012:7)

Navzdory výše zmiňované uzavřenosti se ukázalo, že se Rusové poměrně často objevují v českém společenském životě. Návštěvy společenských večerů, plesů, divadel, koncertů dokonce preferují před aktivitou v rámci vlastní skupiny. (Sládek, 2010:121, 130) Co se týče aktivity v rámci krajanských/majoritních organizací, Drbohlav (et al. 1999) uvádí, že je spíše minimální. Nevelký zájem nebo spíše příležitostnou participaci v krajanských spolcích potvrzuje také Sládek (2010). Konstatuje velkou rozdrobenost jak ruské skupiny, tak ruských spolků.

Z výzkumů je patrné, že vztahy ruských imigrantů s českým obyvatelstvem zůstávají poznamenané událostmi minulými, zejména okupací Československa vojsky Varšavské smlouvy v 1968. Nepřilepšují jim ani stereotypy spojující ruské imigranty s „ruskou mafí“, a nerozlišování mezi Rusy a Ukrajinci, popřípadě zakavkazskými národy. Někteří imigranti přiznávají zkušenost s diskriminací např. na školách. (Sládek, 2010) Spíše chladnější vztahy také opakovaně potvrzují výzkumy veřejného mínění. (Viz kapitulu 4.8.) Nicméně, větší problémy Rusů s majoritou nebyly zaznamenány. Navíc jak poznamenává Janičko (2012), negativně laděné postoje majority nejsou hlavním měřítkem spokojenosti

ruské skupiny v Česku a zřejmě tedy nejsou ani příliš rozhodující pro jejich další setrvání v zemi.

- **Identifikační dimenze**

Z poměrně silných vazeb k domovině a již výše zmíněné uzavřenosti Rusů vůči české společnosti můžeme vyvodit preferenci současných Rusů, tedy alespoň první generace, zachovat si ruskou identitu. Nedílnou součástí ruské identity je v mnohých případech identita náboženská – pravoslavná. (Sládek, 2010:131)

5.2 Postsovětský prostor: Ukrajina

5.2.1 Výzkumy ukrajinské imigrační skupiny v Česku

Jedny z prvních poznatků o ukrajinské imigraci byly čerpány z komparativního výzkumu Drbohlava a Ezzeddine-Lukšíkové (2003/2004). Informace o kořenech současné migrace z tradičně zdrojové Zakarpatské Ukrajiny poskytla práce Uherka, Valáškové, Bělohradské a Mušinky (in Uherek & Korecká & Pojarová, et al. 2008). Jinou referenční studii představuje výzkum Nekorjaka (2006), který se věnuje klientskému systému úzce spojenému s ukrajinskou, respektive postsovětskou migrací. Některé další informace byly doplněny ze studie Leontiyevy a Nečasové (in Rákoczyová & Trbola, eds. 2009), jež se zaměřila na sociální integraci migrantů z postsovětského prostoru obecně. Aktuální informace z oblasti zasílání a využití remitencí poskytla prezentace dílčích výsledků projektu „Migration and development“ zpracovaná Drbohlavem a Dzúrovou (2012, nepublikováno).

5.2.2 Základní údaje o imigrantech ukrajinského občanství v Česku

Občané Ukrajiny představují v Česku nejpočetnější skupinu cizinců, tvoří zhruba čtvrtinu všech imigrantů. V počtu imigrantů ze třetích zemí jsou aktuálně zastoupeni ze 41 %, v absolutním vyjádření se jedná o 112 549 osob. Mimo statistiky stojí velké množství neoprávněných migrantů. Předpokládá se, že Ukrajina je jednou z nejvýznamnějších zdrojových zemí neoprávněných migrantů³⁹, kterých v Česku může pobývat až několik desítek případně stovek tisíc. (např. Drbohlav & Lachmannová, 2008 in Medová, 2011) Ženy tvoří 45% menšinu.

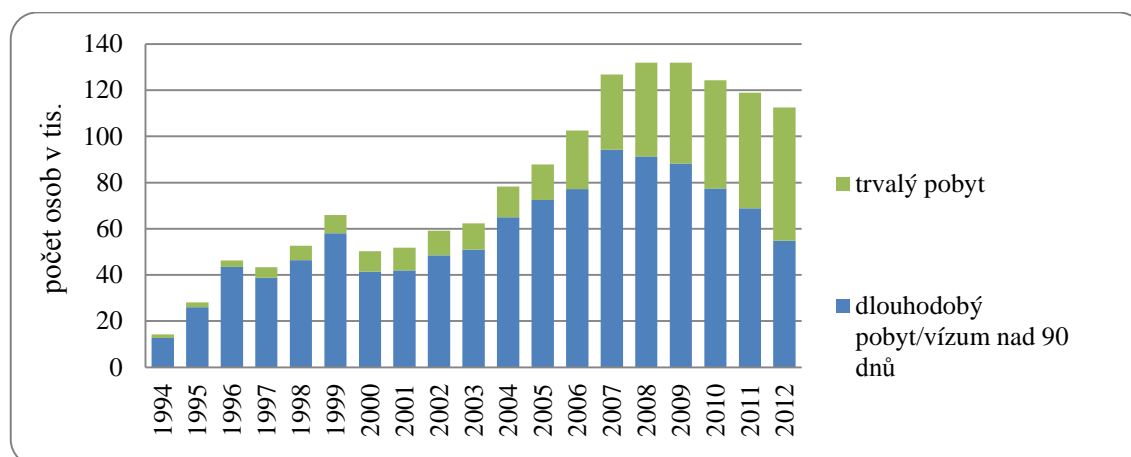
Ukrajinci vévodí také v počtu žadatelů o azyl v Česku, mezi lety 1993 a 2008 bylo evidováno 13 387 žádostí o mezinárodní ochranu. Azyl byl za toto období udělen celkem 116 osobám. V souvislosti se současně (od listopadu 2013 dosud) probíhající „ukrajinskou krizí“, není zatím příliv uprchlíků nijak masový, ačkoli je Česko jednou z předních destinací. Od ledna 2014 do června 2014 podalo žádost o mezinárodní ochranu dle Ministerstva vnitra ČR (2014) mírně přes 200 občanů Ukrajiny.

---

³⁹ Neoprávněný pobyt stejně jako neoprávněné ekonomické aktivity nejsou hlavním výzkumným problémem této syntézy. Předpokládá se však, že jsou případem velké části ukrajinských imigrantů. Více o nelegálních aktivitách migrantů např. Drbohlav (et al. 2008).

Obrázek 9 Vývoj počtu v Česku dlouhodobě či trvale pobývajících imigrantů ukrajinského občanství mezi lety 1994-2012

Zdroj dat: Cizinci, ČSÚ

Průběh ukrajinské imigrace ilustruje obrázek 9. Prudký propad dlouhodobých pobytů v roce 2000 má na svědomí nejen nový cizinecký zákon, ale zřejmě také zavedení vízové povinnosti vůči Ukrajině v polovině roku. V případě ukrajinské skupiny dlouho převažovaly dlouhodobé pobyty nad trvalými, které výrazně narůstají až v posledních letech. V počtu naturalizací se Ukrajinci mezi imigranty ze třetích zemí řadí na první místo, v období 2001-2011 bylo naturalizováno 4 192 osob (z toho 32 azylantů). Většinou se jedná o imigranty usazené v Česku již několik desítek let. (Zilynskyj & Kočík, 2001: 85 in Uherek, 2003)

Ukrajinské migranty v Česku představují **potomci politických a ekonomických migrantů z předrevoluční doby** (především meziválečná migrace, migrace z Podkarpatské Rusi) a **současní porevoluční imigranti**.

Vlny minulé a současné migrace se do jisté míry liší regionem původu, socioekonomickými charakteristikami, důvody migrace (dříve politické) a pobytovými tendencemi. Výzkumníci upozorňují na jistou společenskou distanci dřívějších imigrantů od současných. (Leontiyeva in Drbohlav & Ezzeddine-Lukšíková, 2003/2004:23-24) Současná imigrace z Ukrajiny je výrazně ekonomicky podmíněná. Často se v její

souvislosti hovoří o migraci pracovně-cirkulační⁴⁰. Není to však pouze relativně vyšší výdělek, který Ukrajince motivuje emigrovat. Sloučení rodiny, touha po ekonomicky a politicky stabilním prostředí, kvalitní občanské infrastruktury jsou dalšími významnými faktory. „Pull“ faktory Česka pak spočívají v existenci sociální sítě, v relativně malé geografické vzdálenosti a podobné kultuře. Roli hraje také členství Česka v EU a konvergence zdejších poměrů s vyspělými státy EU. V případě Zakarpátí i sdílená část historie. (Leontiyeva in Rákoczyová a Trbola, eds. 2010:52, Černík in Uherek, 2004)

Mimo hlavních zdrojových regionů současné ukrajinské imigrace, tj. západu Ukrajiny, se můžeme v Česku potkávat čím dál častěji také s migranty pocházejícími z centrální či východní části země. (Šulha, 2002 in Leontiyeva, 2006:34)

5.2.3 Historický kontext ukrajinské imigrace

Imigrace osob, tehdy žoldáků a studentů, z dnešní Ukrajiny na česká území má kořeny již v 16. století. V 18. století zesílilo migrační proudy připojení západoukrajinské Haliče a Bukoviny k rakousko-uherskému impériu. Přicházeli ukrajinští vojáci, důstojníci nebo sezónní dělníci, později také haličská inteligence. (Leontiyeva, 2006) Od 20. let 20. století představovala významný zdrojový region právě přičleněná Podkarpatská Rus. Imigranti z tohoto hospodářsky slabého, politicky, nábožensky nejednotného a národnostně heterogenního regionu nacházeli v Československu uplatnění např. v zemědělství a lesnictví. Přicházeli ale také studovat mimo jiné v institucích, které vznikaly v rámci tzv. Ruské pomocné akce, vládního programu, jenž podporoval protibolševické emigranty. (Uherek, et al. in Uherek & Korecká & Pojarová, et al. 2008) V meziválečném Československu díky této podpoře, jež se dostala také ukrajinským emigrantům, zahájily činnost četné ukrajinské kulturní spolky a národnostní či politická sdružení podporující nezávislost vlasti. Vzniklo rovněž několik ukrajinských kulturních a vzdělávacích institucí (včetně univerzity). (Více pro situaci ukrajinské emigrace v (nejen) meziválečné Praze viz Zilynského & Rajčincovou, 1998)

Komunistický režim v Československu neumožňoval ukrajinské menšině ve společných politických a kulturních aktivitách pokračovat. Řadu z imigrantů podnítil

---

⁴⁰ Zkušenosti s krátkodobou/ flexibilní migrací za prací získali ukrajinští migranti již v dobách SSSR v rámci migrace mezi jednotlivými republikami svazu. Jednalo se o organizovanou migraci za prací ve stavebnictví. (více viz Černíka in Uherek, 2004)

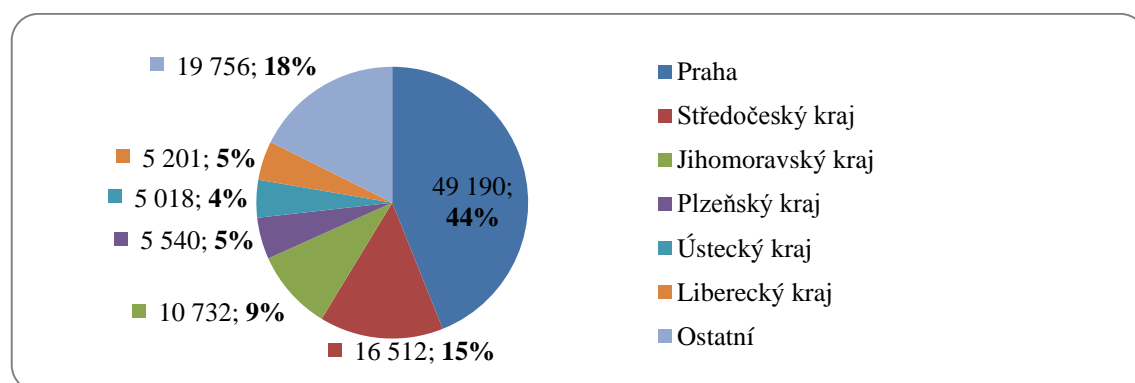
k další emigraci (Zilynskyj & Rajčincová, 1998), pokud již neemigrovali před druhou světovou válkou. Po připojení Podkarpatské Rusi k Sovětskému svazu na sklonku druhé světové války se do Československa dostává několik tisíc jejích obyvatel, kteří se rozhodli si ponechat (respektive těm, kterým to bylo následně schváleno) občanství československé. Ač se náhle ocitli v podstatě v neznámé zemi, poměrně rychle se do tehdejší společnosti integrovali. Žili spíše rozptýleně, usazovali se především v pohraničí. (Uherek, et al. in Uherek & Korecká & Pojarová, et al. 2008) Imigrace v podobě pracovní migrace či obchodních „výletů“ ze Zakarpatské Ukrajiny pokračovala na české území také za socialismu, jak upozorňuje Uherek (et al. in Ibid. 134). Ač zřejmě nebyla příliš intenzivní, měla na formování současné ukrajinské migrace z tohoto regionu významný podíl.

Po revoluci se intenzita migrace obnovuje. Podílejí se na tom „push“ faktory v podobě nestabilní politické a ekonomické situace na Ukrajině po pádu Sovětského svazu a „pull“ faktory ve smyslu absence regulací migrace v Československu, respektive Česku v 1. polovině 90. let.

5.2.4 Model integrace ukrajinských imigrantů do české společnosti

▪ Prostorová dimenze

Obrázek 10 Kraje Česka s nejpočetnějším zastoupením občanů Ukrajiny

Zdroj dat: Cizinci, ČSÚ, 2012

Také imigranti z Ukrajiny upřednostňují ve velké míře hlavní město a Středočeský kraj, na rozdíl od Rusů jsou ovšem v rámci republiky rozmístěni rovnoměrněji.⁴¹ Charakter

⁴¹ Srov. obrázek 10 s obrázkem 8 nebo hodnoty Giniho koeficientů na obrátku 4.

ukrajinské migrace (převažují jednotlivci – muži, typičtí ekonomičtí migranti s aspirací na dočasné setrvání) a typ zaměstnání (významné zastoupení ve stavebnictví) předurčuje jejich geografické rozmístění a také typ ubytování. Ouředníček a Novák (in Sýkora, 2007:19) z podrobnějšího pohledu⁴² na územní koncentraci Ukrajinců konstatují, že jsou zastoupení převážně na okrajích měst, sídlištích a také na venkově. Jejich zvýšená přítomnost v zázemí velkých měst (to potvrzuje vysoká koncentrace např. v okresech Praha-východ, Praha-západ či Brno-venkov) může mít souvislost s probíhající rezidenční i komerční suburbanizací a tedy potřebou pracovní síly ve stavebnictví (Ibid.), popřípadě také s tamní přítomností velkých zahraničních investorů (např. Plzeň-jih). Ukrajinci jsou dle statistik (Cizinci, ČSÚ, 2007-2009) nejmobilnějšími cizinci v rámci hranic státu, následují je Vietnamci a Slováci.

Rozmístění na okrajích města, potvrzuje v rámci Prahy prostřednictvím dat censu 2001 také Valenta (in Ouředníček & Temelová, eds. 2012:103-104). Ubytovny, na kterých se např. v Praze soustředí až 50% Ukrajinců (Troupová, 2004 in Valenta in Ibid.), se nacházejí především v okrajových částech města. (Černá, 2003 in Valenta in Ibid.) Pohledem na nejčerstvější statistická data (Census, 2011) můžeme konstatovat nejvyšší zastoupení migrantů z Ukrajiny v městských částech Prahy 4,5, 8, 9 a 10. Ukrajinská menšina obývá však v poměrně vysokém počtu i další části Prahy s výjimkou samotného centra, Prahy 1, a městských částí v severovýchodní části metropole.

Jiné koncentrace Ukrajinců jsou patrné v Brně, okrese Liberec, Mělník, Hradec Králové, Mladá Boleslav, Pardubice nebo českobudějovickém okrese. (Cizinci, ČSÚ, 2012)

Ačkoli se ukrajinští migranti v některých případech prostorově koncentrují, výzkumy jsou opatrné s označováním těchto koncentrací za segregované lokality. Pokud takové existují, jsou spíše omezeny na ubytovny. Konstatují to např. Ouředníček a Novák (in Sýkora, 2007), kteří poukazují na fakt, že segregace v Česku může být záležitostí několika domů, ubytoven či jednoho domu, nikoli však celých čtvrtí. (Ibid.:27) Proti vzniku výrazně segregovaných lokalit v případě Ukrajinců hovoří cirkulační povaha současné ukrajinské migrace. (Drbohlav & Ezzeddine-Lukšíková, 2003/2004)

---

⁴² v ZSJ (základních sídelních jednotkách)

▪ Strukturální dimenze

Ekonomické aktivity Ukrajinci jsou v Česku vysoce ekonomicky aktivní. Spočívá to nejen relativním počtu ekonomicky aktivních osob ve skupině, ale také v množství odpracovaných hodin. Povaha ekonomických činností, které zastávají, je řadí zpravidla do sekundárního trhu práce. (Leontiyeva in Rákoczyová & Trbola, eds. 2010) Nejčastěji jsou zaměstnání na pomocných a nekvalifikovaných pracovních pozicích, popřípadě jako řemeslníci a opraváři. Nejvíce v oboru stavebnictví a zpracovatelského průmyslu. (Cizinci, ČSÚ, 2011) Za zmínku stojí i nezanedbatelné (ač to oficiální statistiky netvrdí) zastoupení Ukrajinek na pozicích pracovníků v domácnosti. (Více viz Ezzeddine & Semerák, 2014, závěry projektu „Rovné šance na prahu českých domácností“.)

Vzdělanostní struktura se výzkum od výzkumu liší, některé uvádějí vyšší zastoupení vysokoškoláků (Drbohlav & Ezzeddine-Lukšíková, 2003/2004), u jiných převažují lidé s nižší kvalifikací. V některých výzkumech využívala kvalifikaci nabytou na Ukrajině pouze menší část respondentů (Ibid.), další ukazují, že „není velký rozpor mezi získaným vzděláním a prací vykonávanou v ČR“. (Leontiyeva & Vojtková, 2007 in Leontiyeva in Rákoczyová & Trbola, eds. 2010:60) Stále platí, že více pracovních příležitostí je v Česku spíše pro vyučené migranty než pro vysokoškoláky. (Horáková, 2007 in Ibid.) Z těch jsou nejzranitelnější učitelé, kteří se často objevují právě na nekvalifikovaných pozicích. (Leontiyeva & Vojtková, 2007 in Leontiyeva in Rákoczyová & Trbola, eds. 2010)

Práci získávají ukrajinští migranti s pomocí sociálních sítí založených na neformálních (rodinných, přátelských) či formálních (např. agentura práce) společenských vztazích. Brzy po příchodu prvních porevolučních ukrajinských migrantů se v rámci ukrajinské, respektive postsovětské skupiny objevuje jistý druh organizace vztahů známý jako „klientský systém“. Tehdy existoval tento systém ještě ve své „jednostupňové“ podobě⁴³, tj. bez „dohledu“ organizovaného zločinu. (Nekorjak, 2006) „Klienti“⁴⁴, jejichž

⁴³Do současné podoby klientského systému jsou zapojeni aktéři na třech úrovních – imigranti, zprostředkovatelé neboli klienti a organizovaný zločin. Mezi nimi existují mocensky nerovné vztahy. Vztah mezi imigrantem a klientem nazývá Nekorjak (2006) vztah prvního stupně. O druhém stupni klientského systému, hovoří v případě vztahu mezi klientem a organizovaným zločinem, který má v případě Česka svůj původ především ve strukturách bývalého Sovětského svazu. Více viz Ibid.

⁴⁴ Také „zprostředkovatelé“ či „prostředníci“. Nepanuje jednoznačná shoda na tom, který termín je vhodné ve vztahu k této instituci používat, jak upozorňuje Leontiyeva (in Rákoczyová & Trbola, 2010). Často se rekrutují z imigrantů. (Ibid.)

činnost se za léta působení v Česku značně rozvinula a institucionalizovala, disponují kulturním a sociálním kapitálem, díky kterému jsou schopni migrantům za úplatu zajistit komplexní služby; od vstupních povolení, přes náležitosti potřebné k výkonu zaměstnání po ubytování, stravu apod. Náklady na tyto služby a případně ještě na jiné „položky“⁴⁵ jim pak migrant hradí nejčastěji formou srážek ze mzdy. Migrant je vůči klientovi v závislém postavení, čehož může zprostředkovatel zneužít. Jistá dávka důvěry migranta v klienta je však pro udržení klientovy pozice nutná. (Nekorjak, 2006)

Z existence klientského systému profitují nejen jeho přímí aktéři. Je výhodný také pro některé zaměstnavatele (pokud není zaměstnavatelem sám klient), jež mají zájem ušetřit náklady spojené s náborem kmenových zaměstnanců a využít tento typ flexibilních outsourcingových služeb. (Ibid.)

Klientský systém, ač ukrajinskými migranty hojně využívaný, je pouze jeden z několika druhů strategií, které migranti na trhu práce uplatňují a které se velmi často vzájemně prolínají. Kvůli komplikovaným a pro migranty nesrozumitelným legislativním podmínkám, neznalosti jazyka a místních poměrů či obecné toleranci neoprávněné práce v Česku se migranti také často uchylují k neoprávněnému, popřípadě pololegálnímu typu zaměstnání, např. již výše zmíněnému formálnímu podnikání. (Nekorjak, 2006) Pro některé znamená zapojení do tzv. švarcsystému vymanění se ze závislosti na klientovi, po jiných to zaměstnavatel přímo vyžaduje. (Leontiyeva in Rákoczyová & Trbola, eds. 2010)

Mezi Ukrajinci figurují samozřejmě také skuteční podnikatelé, ačkoli jich je méně než zaměstnanců. Mimo dominantního stavebnictví podnikají Ukrajinci dle dat také např. v činnostech v oblasti nájmu a pronájmu. (Cizinci, ČSÚ, 2007)

Remittance V souvislosti s ukrajinskými imigranty nelze opomenout jejich silnou tendenci finančně či materiálně remitovat, což potvrzují jak oficiální čísla⁴⁶, tak některé výzkumy (např. Leontiyeva & Tollarová, 2011, Drbohlav & Dzúrová, 2012).

Podle nedávné studie (Drbohlav & Dzúrová, 2012) migranti zasílali v průměru 50 tis. Kč za rok ve dvou až třech splátkách, přičemž remittance vzrůstaly s frekvencí

⁴⁵ Např. poplatek vybíraný klienty pro mafiánské struktury za ochranu. (Nekorjak, 2006)

⁴⁶ Viz data Světové banky. (The World Bank, 2013)

návštěv Ukrajiny. Z praktických (rychlejší, jednodušší, levnější) či bezpečnostních důvodů upřednostňovali osobní doručení peněz před jejich virtuálním převodem. Nejvyšší částky remitují obvykle kolem pátého roku pobytu v ČR, poté obnos klesá. Osoby s povolením k trvalému pobytu remitují prokazatelně méně než držitelé oprávnění k dlouhodobému pobytu. Mnohem aktivnější remitenti jsou muži, kteří do vlasti posílají dvakrát vyšší obnos než ženy. Osoby s nižším vzděláním remitují v průměru vyšší částky než vysokoškoláci.

Příjemci remitencí je většinou příbuzní migranta – rodiče, popřípadě partner/ka a děti, kteří prostředky využijí nejčastěji na běžnou spotřebu (potraviny, oblečení, energie, výdaje na zdravotní péči atd.). Jen málo z těchto financí je použito na další investice. Co se týče vlivu globální hospodářské krize, velký počet respondentů uvedl nižší, popřípadě stejné remitované částky v roce 2012 v porovnání s „předkrizovým“ rokem 2008. (Ibid.)

Vzdělání Ukrajinské děti patří mezi nepočetnější skupiny dětí s cizím státním občanstvím v mateřských, základních a středních školách v Česku, a to i přesto, že je pro tuto skupinu charakteristická zejména cirkulační migrace jedinců – mužů, kteří zanechávají rodinu včetně dětí v zemi původu. (např. Leontiyeva in Drbohlav & Ezzeddine-Lukšíková, 2003/2004)

Ani v případě ukrajinských dětí neznamenal výzkum (Vavrečková & Dobiášová, 2012) větší problémy s integrací mezi vrstevníky. Děti jsou hodnoceny jako ctižádostivé, motivované k úspěchu. Určitou bariérou může být z počátku jazyk, což často řeší přesun do nižších ročníků. Vliv na prospěchové a sociální začlenění může mít také věk, v němž dítě začne školu navštěvovat. Jak uvádí tentýž výzkum, není neobvyklé, že do Česka přijede ukrajinské dítě již ve vyšším věku, např. i po tom, co bylo delší dobu odloučené od rodiče/rodičů. Zranitelný věk v kombinaci se shledáním s rodiči po delším čase může způsobit určité výchovné problémy. Jiným problémem je časová vytíženost rodičů, která se může odrážet ve studijních výsledcích dítěte a také komplikuje komunikaci rodiče se školou. Tato zjištění nelze ovšem generalizovat na celou ukrajinskou populaci v Česku. (Ibid.)

Mezi vzdělávací instituce, které Ukrajinci navštěvují, patří např. *1. Slovanské gymnázium*, *Ukrajinské gymnázium v Praze* a škola základního a středního stupně *Ukrajinská sobotní škola ERUDYT*, taktéž v hlavním městě. Trlifajová (2009:5) popisuje začátky posledně zmíněné školy, finanční nesnáze, s nimiž se potýkala a motivace

pro založení instituce, která je čistě iniciativou migrantů. Mimo uchování kultury a tradic, možnosti místa k setkávání, pracovní příležitosti, znamená pro migranty a jejich děti neuzavřít si možnost návratu na Ukrajinu, uchovat si ukrajinskou identitu. (Ibid.) Výuka probíhá v soboty, přes týden děti navštěvují české školy.

Vysokou školu v Česku studuje aktuálně 1 782 ukrajinských studentů. (Cizinci, ČSÚ, 2012) Z ukrajinských vysokoškolských institucí zde má sídlo pobočka *Národní pedagogické univerzity Michaila Drahomanova*. (Více viz Bezouškovou in Bittnerová & Moravcová, 2011).

Bydlení Ukrajinci-pracovníci obývají v Česku pronajaté byty (popřípadě domy) či ubytovny. Jelikož je většina držiteli dlouhodobých pobytů, nemohou si sami dovolit byt zakoupit. Nemovitosti často obývají se svými krajany. (Valenta in Ouředníček & Temelová, eds. 2012) Z jednoho výzkumu vyplývá spíše horší bytový standard ve srovnání s jinými imigračními skupinami, konkrétně s Vietnamci a Armény. A to dispozičně, i hodnocením spokojenosti migranta s bydlením. (Drbohlav & Ezzeddine-Lukšíková, 2003/2004) Jiná situace může ovšem být v případě celých ukrajinských rodin nebo osob, které se v Česku rozhodnou setrvat.

V některých případech bydlení obstarává, popřípadě i hradí zaměstnavatel. (Leontiyeva & Nečasová in Rákoczyová & Trbola, eds. 2009) Stejně jako v případě pracovních příležitostí je nutné vyzdvihnout roli přátel nebo rodinných příslušníků, kteří jsou významnými asistenty při zajišťování bydlení. (Valenta in Ouředníček & Temelová, 2012) Jak totiž některé případy potvrzují, diskriminace ze strany českých pronajímatelů vůči cizincům není pouhý mýtus. (Leontiyeva & Nečasová in Rákoczyová & Trbola, eds. 2009)

▪ Kulturní dimenze

Jazykové kompetence Úroveň češtiny Ukrajinců se různí. Např. Leontiyeva (in Drbohlav & Ezzeddine-Lukšíková, 2003/2004) konstatuje nepřilíš vysokou znalost češtiny u ukrajinských pracovníků. Vzhledem k jazykové příbuznosti, se předpokládá, že čeština migrantům nebude činit výrazné problémy. Rozhodující jsou časové možnosti migranta, jeho okolí a motivace k učení jazyka.

Kulturní organizace Ukrajinci vedou bohatý kulturní život, čemuž nasvědčuje již meziválečný vývoj ukrajinských spolků v Československu. Na odkaz svých předků z 1. poloviny 20. století navázali migranti ihned po roce 1989. Z organizací, které se v současné době v Česku zaslужují o rozvoj ukrajinské kultury, ale také o osvětovou činnost směřovanou jak vůči ukrajinským imigrantům, tak vůči majoritní společnosti, můžeme zmínit *Ukrajinskou iniciativu v ČR*, *Sdružení Ukrajinek v ČR*, *Fórum Ukrajinců* a *Sdružení Ukrajinců a přátel Ukrajiny*. Některé spolupracují s českými vládními i nevládními organizacemi. Dále zde působí několik uměleckých spolků či institucí např. taneční a dramatický spolek *Džerelo* nebo *Zuzuk Galerie*. Angažovanost Ukrajinců, především těch usazujících se v ČR, v těchto spolcích potvrzují jejich představitelé. (Uhrinová, 2014) U krátkodobých migrantů může být situace zcela opačná. Značná pracovní vytíženost jim nedovoluje se věnovat navíc spolkovým aktivitám. (Leontiyeva, 2006)

Média Mimo webových stránek některých výše zmíněných organizací seznamují s aktualitami v Česku a na Ukrajině např. časopis *Porohy*, noviny *Ukrgazeta* nebo *Ukrajinskyj žurnál*. (Více např. viz webové stránky *Ukrajinské Iniciativy v ČR*⁴⁷ nebo Bezouškovou in Bittnerová & Moravcová, 2011.)

Náboženství Ukrajínští migranti (ať jsou pravoslavného či řeckokatolického vyznání) jsou obecně známí svou vysokou religiozitou. (Leontiyeva, 2006) Víru praktikují také veřejně, návštěvami bohoslužeb, které jsou přirozeně zároveň příležitostmi k interakci s krajany. Praxe náboženství v Česku může významně upevňovat krajanské vztahy, ač jak podotýká Leontiyeva (Ibid.) určité minulé vnitřní rozkoly v rámci řeckokatolického exarchátu existovaly. Je však evidentní, že praxe víry nepřispívá k separaci skupiny od majority, jejíž věřící část je ostatně také ve většině křesťanská. (Ibid.)

▪ Interaktivní dimenze

Několik výzkumů (Drbohlav & Ezzeddine-Lukšíková, 2003/2004, Valenta in Ouředníček & Temelová, eds. 2012, Leontiyeva in Rákoczyková & Trbola, eds. 2009) potvrzuje, že většina dotazovaných navazuje přátelské vztahy s Čechy. Otázkou zůstává, jak podotýká Leontiyeva (in Ibid.) pojetí přátelství, respektive jeho hloubky. Tj. do jaké míry jsou

---

⁴⁷ <http://www.ukrajinci.cz/>

vztahy mezi Ukrajinci (respektive imigranty ze postsovětského prostoru) a Čechy důvěrné. Poměrně snadno navazují přátelství studenti, popřípadě rodiny s dětmi školou povinnými. Ukrajinci se s Čechy seznamují také na pracovišti. Co se týče smíšených sňatků, statistiky reportují častější manželství ve složení Ukrajinka – Čech. (Cizinci, ČSÚ)

Ukrajinci jsou poměrně silně svázáni se zemí původu. Jak ukazuje výzkum (Drbohlav & Ezzeddine-Lukšíková, 2003/2004) se svými dětmi žije v Česku jen zhruba polovina respondentů. Telefonické či online kontakty udržují s rodinou a přáteli poměrně intenzivně, často také zemí navštěvují. (Valenta in Ouředníček & Temelová, 2012, Drbohlav & Ezzeddine-Lukšíková, 2003/2004) Velká část migrantů, respektive respondentů výzkumů navštíví rodinu alespoň jednou za půl roku. (Drbohlav & Ezzeddine-Lukšíková, 2003/2004, Drbohlav & Dzúrová, 2012)

Postoj české veřejnosti k ukrajinským migrantům je dlouhou dobu poměrně negativní (viz kapitolu 4.8). Ovlivňují je antipatie z minulosti spojené s bývalým „východním blokem“, ale také mediální diskurs, v němž jsou migranti stereotypizováni a možná nadměru kriminalizováni.

▪ **Identifikační dimenze**

Jak ukazují Leontiyeva a Nečasová (in Rákoczyková & Trbola, eds. 2009) míra ztotožnění ukrajinských imigrantů s českou společností je různá. Autorky nezjišťují přímo proměnu identity migrantů, ptají se však mimo jiné na jednu z významných „prerekvizit“ této proměny, tj. zda migranti považují Česko za svůj domov. Pro ukrajinské respondenty je v tomto ohledu evidentně důležitá přítomnost nukleární, ale také širší rodiny a přátel v republice. Neméně významný je pocit ekonomické a sociální integrace, ovšem pro některé je stěžejní především materiální zabezpečení – tam, kde se jim ho dostane, se budou cítit jako doma. Vzhledem ke svým zkušenostem se nebojí také myšlenky „jít o dům dál“, v případě, že se jim v Česku nebude dařit. Roli hraje také kontext odchodu z Ukrajiny, respektive aspirace s jakými migranti odchází a také s jakou zemí si spojují svoji budoucnost. Někteří věří v možné uplatnění v zemi původu, což může bezesporu ovlivňovat jejich sebeidentifikaci. Někdo vykazuje jistý „identifikační transnacionalismus“, doma se cítí být souběžně v Česku i v zemi původu. (Ibid.)

5.3 Východní Asie: Čína

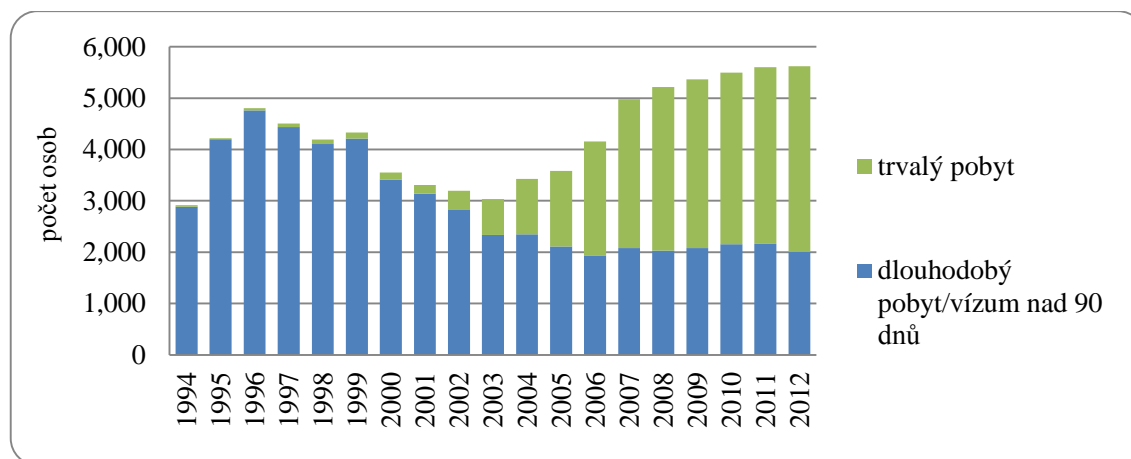
5.3.1 Výzkumy čínské imigrace do Česka

Čínským imigrantům se dosud věnovalo relativně málo studií. Informace o skupině byly v této práci získávány z výzkumů Obuchové (2002) a Moore (2002) a kvalifikačních prací Göttlichové (2006) a Závodské (2011).

5.3.2 Základní údaje o imigrantech čínského původu v Česku

V současnosti v Česku pobývá 5 600 občanů Čínské lidové republiky (dále Číny). Na celkovém počtu cizinců se podílejí asi ze 1,3 %, v počtu migrantů ze třetích zemí tvoří cca 2 %. Ženy jsou zastoupeny ze 47 %. Čínských žadatelů o mezinárodní ochranu bylo mezi lety 1993-2008 celkem 2 944, azyl byl za tu dobu udělen v pouze šesti případech. Čína figuruje mezi šesticí zemí, ze kterých pochází nejvyšší počet migrantů působících v Česku v neoprávněném postavení.⁴⁸ (Drbohlav, 2008 in Drbohlav, et al. 2010:46)

Obrázek 11 Vývoj počtu v Česku dlouhodobě či trvale pobývajících imigrantů čínského občanství mezi lety 1994-2012

Zdroj dat: Cizinci, ČSÚ

⁴⁸ Tito migranti v Česku neoprávněně pracují (vykonávají ilegální či pololegální ekonomickou činnost, Číňané takto nejčastěji působí v odvětví velkoobchodu a pohostinství – závěr Delfy šetření viz Drbohlava, ed. 2008) a/nebo zde bez platných dokumentů pobývají. Do Česka přicházejí většinou legálně, do neregulérního postavení se dostávají po vypršení povolení pobytu. (Drbohlav, ed. 2008, Horáková, 2006 in Drbohlav, 2010:46)

Vývoj přítomnosti čínské menšiny v Česku, ilustrovaný obrázkem 11, ukazuje významný nárůst trvalých pobytů na úkor dlouhodobých. Občanství získalo během období 2001-2011 pouze 7 osob. Takto nízký počet naturalizovaný může být výsledkem poměrně přísné české naturalizační politiky, zároveň, jak dokládají výzkumy níže, na tom budou mít podíl i budoucí plány čínských migrantů.

Obuchová (2002:10) dělí na základě svého výzkumu čínské imigranty do několika skupin. První představují **imigranti z období před rokem 1989**. Dále **studenti z období socialismu**, kteří se vrátili do Česka a **čínští bohemisté, imigranti přicházející od počátku 90. let 20. století** (včetně jejich později přichozích rodin) a konečně, **neusazená pracovní migrace posledních let**.

Podstatným důvodem k emigraci je dle Obuchové (2002) touha Číňanů po socioekonomickém vzestupu, přání generovat zisk. Motivace k odchodu z Číny ale nebyly vždy výhradně ekonomické, jinou příčinou byla např. nespokojenost „s omezenou společenskou mobilitou a jednotvárnou prací ve státním sektoru“. (Moore, 2002:15) Emigranti si chtěli rozšířit obzory a získat zkušenosti. (Moore 2002, Göttlichová 2006) Od konce 90. let jsou zřetelné také politické důvody; Číňané žádali ve větší míře o politický azyl. (Moore, 2002) U respondentů jednoho z posledních výzkumů (Závodská, 2011:31) to byly nejčastěji ekonomické a rodinné důvody.

Jako nejčastější regiony původu čínských přistěhovalců do Česka Obuchová (2002) a Moore (2002) shodně jmenují tradiční emigrační oblasti ležící při pobřeží Východočínského moře (př. Če-t'iang, Fu-t'ien, Šan-tung) a velká města (Peking, Šanghaj a Tiencin). Če-t'iang a velká města dominují také ve výzkumu Závodské (2011). Obuchová (2002) mluví v případě Číňanů o řetězové⁴⁹ emigraci, z geograficky či jazykově ohraničené oblasti do destinační oblasti a následném udržování vazeb mezi těmito oblastmi.⁵⁰

Číňané z prvních tří výše zmíněných skupin neusilovali o imigraci primárně do Československa/Česka. Evropu, zejména střední a východní, vnímali spíše jako celek, nikoli jako jednotlivé státy. Realitu v postkomunistických zemích navíc zkreslovala čínská

⁴⁹ V pojetí Obuchové získává „řetězová“ migrace podstatně širší význam (srov. s Demuthovou klasifikací in Agozino, ed. 2000 nebo kapitola 2.2.1).

⁵⁰ Dle tohoto výroku lze konstatovat, že skupina vykazuje známky transnacionální migrace.

propaganda, proto Číňané nepřicházeli příliš informovaní o skutečné situaci v cílové společnosti. Určitým „pull“ faktorem bylo relativně snadné získání povolení k pobytu a také doporučení a pomoc krajanů, kteří měli s životem v Evropě zkušenosti. (Göttlichová, 2006:71) Respondenti výzkumu rovněž oceňovali kvalitu životního prostředí, prostor a klidné životní tempo v České republice. (Göttlichová, 2006)

5.3.3 Historické souvislosti čínské imigrace do Česka

První Číňané přicházeli do Československa již ve 20. letech 20. století. Migrovali převážně svobodní muži, kteří zde uzavírali smíšené sňatky. Ve 40. letech pak přicházeli již s rodinami. Tyto ne příliš početné imigrační vlny byly výrazně ekonomicky motivované, imigranti čile rozvíjeli obchodní aktivity a vazby nejen v rámci území státu. Podnikání čínských obchodníků ukončil únorový převrat v roce 1948 a donutil je odejít hledat podnikatelské příležitosti na západ. Za raného socialismu přicházeli Číňané do země spíše v omezené míře, jednalo se převážně o oficiální státní návštěvy nebo studenty, v 50. letech probíhaly také poměrně intenzivní styky Československa s Čínou v oblasti kulturní spolupráce. Později, po vyvrcholení sporů Číny se SSSR v 60. letech, se příliv Číňanů omezil na minimum. Jednou ze skupin pobývajících na území Česka byly čínské ženy, které se provdávaly za Čechoslováky. (Moore, 2002)

Na současnou přítomnost čínské menšiny v Česku měly největší vliv porevoluční migrační proudy Číňanů, kteří do tehdy legislativně a daňově liberálního prostředí Československa přijížděli zakládat firmy a na základě toho získávat povolení k dlouhodobému pobytu. Mezi nimi byli i tací, kteří již měli s životem v některém ze států „východního bloku“ (např. Rusku nebo Maďarsku), ale také západní Evropy, zkušenosti. Příchod imigrantů do Česka v 90. letech usnadnily dohody uzavřené v 50. letech, podle kterých neměli držitelé čínského služebního pasu vízovou povinnost. Tyto imigranty následovali jejich příbuzní a přátelé a mnohdy i obchodní partneři, což se projevilo ve významném nárůstu dlouhodobých pobytů až do roku 1996. 90. léta byla také ve znamení feminizace čínské migrace, kdy velkou část příchozích tvořily svobodné nebo vdané ženy přicházející samostatně. (Ibid.)

5.3.4 Model integrace čínských imigrantů do české společnosti

▪ Prostorová dimenze

Podle Uherka (2003:206) lze čínskou skupinu považovat za „typicky městskou“. Patrné je to na její vysoké koncentraci např. do hlavního města; na počátku 90. let zde byla naprostá většina. Její tamní podíl se však během posledních 15 let značně proměňoval⁵¹, ustálení můžeme pozorovat až poslední čtyři roky, kdy se pohybuje kolem 73 %. V současnosti se jedná o asi 72 % tj. 4 020 osob. (Cizinci, ČSÚ, 2012) V roce 2007 byla menšina významně zastoupena v MČ Štěrboholy (Drbohlav, et al. 2010:56), dále v Praze 4,8,9,10,13,14, tedy kolem vnitřního města. (Ibid.:57 a 59) V rámci katastrálního území hlavního města vykazuje skupina koncentrovanější charakter, který je příznačný také pro vietnamskou menšinu. Roli bezesporu hraje značná sociokulturní vzdálenost asijských migrantů od české společnosti a existence etnických sítí, jejichž následkem je právě zvýšená územní koncentrace. (Valenta in Ouředníček & Temelová, eds. 2012:94-95) Nemůžeme však mluvit o koncentraci podobnou „chinatowns“ známou ve městech západního světa. (Göttlichová, 2006)

Dále se Číňané usazují v kraji Středočeském (asi 11 %, 598 os.), zhruba polovina zde pobývá v okresech Praha-západ a Praha-východ. Následuje kraj Ústecký (2,75 %, 154 os.), Jihomoravský (2,68 %, 150 os.) a Moravskoslezský (2,41 %, 135 os.). (Cizinci, ČSÚ, 2012)

▪ Strukturální dimenze

Ekonomické aktivity Imigranti čínského původu se po revoluci nejčastěji věnovali podnikání. Tento typ ekonomické aktivity se nabízel vzhledem k tradiční podnikavosti Číňanů a také tomu, že do Československa/Česka vstupovali za více méně příznivých ekonomických a legislativních podmínek pro založení firmy. Jednalo se o jednodušší cestu, jak se ekonomicky realizovat, i vzhledem k jejich nedostatečné jazykové vybavenosti a neznalosti místního prostředí. Přicházely jak osoby zkušené, vybavené transnacionálními obchodními kontakty, tak imigranti, kteří se samostatnou výdělečnou činností začínali. V 90. letech zakládali především společnosti s ručením omezeným. Jak ukazují výzkumy, často tyto investice (velice významně) podporovala některá z čínských státních firem.

---

⁵¹ Rok 2000 58 %, 2005 72 %, rok 2007 89 %. (Cizinci, ČSÚ)

Výjimkou však nebyla ani podpora ve smyslu rodinných úspor nebo v rámci migrantských sítí. V tomto případě v různých formách – od poskytnutí půjčky, přes vzájemnou spolupráci, po příležitost k prozatímnímu zaměstnání, ve kterém imigrant získával kapitál pro založení vlastního podniku (typická aspirace čínských imigrantů). (např. Moore, 2002) Moore (Ibid:24) připomíná, že řada statisticky evidovaných podnikatelů v 90. letech byla fakticky zaměstnanci krajanských firem.

Výzkumy (Moore, 2002, Obuchová, 2002) poukazují na skutečnost, že ačkoli v Česku existovala čínská „etnická“ ekonomika⁵², byla, stejně jako čínská „komunita“⁵³ v ČR, vnitřně rozpolcená. Značná geografická (čínský sever versus jih, město versus venkov) a sociokulturní (různé dialekty) heterogenita čínských imigrantů dala možnost vzniku spíše několika sub-ekonomik založených na migračních sítích stojících na lokálních identitách migrantů. Každá z těchto sub-ekonomik byla specializována na určité odvětví a vyznačovala se vysokým stupněm transnacionalizace (jak v oblasti obchodních kontaktů, tak v zasílání finančních remitencí, investic do nemovitostí nebo potřeb rodiny, viz Obuchovou, 2002). Imigranti z oblasti Če-ťiang podnikali v pohostinství, doménou příchozích z provincie Fu-ťien byl stánkový prodej s textilem, obuví, hračkami či elektronikou aj. dováženou z Číny. Imigranti z velkoměst vykonávali často i intelektuálněji zaměřené činnosti – učili jazyk, bojové umění, podnikali v umění aj., nebo byli velkoobchodníky. (Ibid.:14)

Výzkumy indikují relativně vysoký podíl osob se středním a vysokým vzděláním. (Obuchová, 2002, Závodská, 2013:20, Moore, 2002) Pro některé Číňany znamenala práce v zahraničí (respektive v Česku) zlepšení společenského postavení, pro jiné spíše opak spojený navíc se ztrátou odborných schopností, tzv. deskillingem. (Obuchová 2002) Obecně v Česku čínští imigranti nepracovali v oboru, který vystudovali. (mimo jiné Závodská, 2011:27)

Vnitřní nejednotnost čínské menšiny se odrazila také v (ne)úspěšnosti činnosti *Sdružení čínských obchodníků*, které mělo chránit zájmy čínských podnikatelů. Rozdělení

⁵² S odkazem na teorii ekonomických aktivit migrantů (viz kapitolu 2.3.4), ji možná lépe vystihuje termín „migrantská ekonomika“.

⁵³ Vnímaná Moore (2002) spíše symbolicky než hmotně. Ve své práci ji přirovnává ke „společenskému představy“ B. Andersona, „tj. symbolické komunitě, jejíž příslušníci se navzájem neznají, ale představují si sami sebe jako společenství, či jsou jako společenství vnímání majoritní společností.“(Ibid.:26)

sdužení na jednotlivá podsdužení (dle regionu původu), nátlak, pod nímž se migranti často stávali členy, poskvřená pověst sdužení vyjednáváním s podsvětím a faktická nepotřebnost jeho služeb byly příčinami jeho zániku. (Moore, 2002:27-28) Ze současných čínských ekonomických sdužení v Česku lze zmínit *Klub ekonomické spolupráce Česko-čínské společnosti*.

Od roku 2002 nebyl zaznamenán rozsáhlejší výzkum ekonomických aktivit čínské skupiny v Česku. Nebyla tak monitorována možná proměna demografické struktury čínských imigrantů a jejich ekonomických činností. Na základě dat lze však konstatovat, že podnikatelé jsou v současnosti zastoupeni marginálně – jedná se o necelých 13 % z celkově pracujících Číňanů v Česku. (Cizinci, ČSÚ, 2011) Muži v této skupině převažují. V roce 2001 přitom podnikatelé tvořili téměř třetinu ekonomicky aktivních Číňanů. (Cizinci, ČSÚ)

Vzdělávání Mateřské, základní, střední a vyšší školy navštěvovalo ve školním roce 2012/2013 451 Číňanů; dlouhodobě se řadí mezi deset nejpočetnějších skupin dětí-cizinců ze třetích zemí v těchto vzdělávacích institucích. To se zdá být mírně v rozporu s argumentem, že si čínští rodiče přejí, aby se jejich dítě socializovalo v čínské kultuře. (Moore, 2002) Výzkum (Ibid.:22) dokazuje, že děti nejméně poloviny respondentů zůstávaly v Číně v péči prarodičů. Lze však přepokládat, že v některých případech za rodiči dítě po čase přijíždí. Jak ostatně tvrdí studie zabývající se neformálním vzděláváním mládeže některých menšin, čínské děti v Česku nastupují častěji na ZŠ až na druhý stupeň. (GAC, 2009:33)

Skupina dětí čínského původu se, s výjimkou dětí z intelektuálněji zaměřených a ekonomicky zaopatřených rodin, jeví jako relativně uzavřená a nekomunikující. Děti a mládež jsou rodiči povzbuzovány spíše ve studiu čínštiny, popřípadě angličtiny. V Praze navíc (po hodinách výuky v české škole) navštěvují soukromou čínskou školu, kde se vzdělávají kromě jazyků ještě v matematice. Jsou tedy značně studijně i časově vytíženy, což může společně s nízkou znalostí českého jazyka a obecné uzavřenosti skupiny představovat bariéru v integraci do českých [formálních a neformálních] vzdělávacích institucí, respektive mezi vrstevníky majority a jiných menšin. Studie dále uvádí, že existuje také případy dětí, které na přání rodičů na střední školu vůbec nepokračují a zapojují se do obživné činnosti rodiny. (GAC, 2009)

Počty vysokoškoláků čínského občanství v poslední dekádě narůstají, v současné době zde studuje 132 Číňanů. (Cizinci, ČSÚ, 2012)

Bydlení Jediné poznatky o kvalitě bydlení čínských imigrantů vyzdvihují roli krajaňských zaměstnavatelů, kteří často pomáhají migrantům ubytování zprostředkovat. Závodská (2011) z výpovědí respondentů konstatuje jejich relativní spokojenost s bydlením.

▪ Kulturní dimenze

Jazykové kompetence Výzkumy dokladovaly spíše nižší znalost češtiny u Číňanů, zejména psané formy. Nevelký zájem o výuku jazyka mohly být projevem tendence se v Česku spíše neusazovat. Důvodem byla ale také opět náročnost českého jazyka, pracovní vytíženost migrantů nebo příliš obecné zaměření kurzů. Prioritou respondentů byla schopnost domluvit se na českých úřadech, s tím jim často museli být nápomocni tlumočníci (především v Praze) nebo mladší generace. (Obuchová, 2002) Jak již bylo řečeno, děti byly vedeny spíše k výuce čínštiny a angličtiny, což potvrzují i novější výzkumy (GAC, 2009). Mladí dospělí Číňané volili také spíše světové jazyky (angličtinu, němčinu) pro budoucí uplatnění na čínském trhu práce. (Moore, 2002:23) Také pouze malá část respondentů Závodské (2011) mluví plynule česky.

Kulturní specifika Nutno říci, že referenční výzkumy nevěnují integraci Číňanů do oblasti českých kulturních tradic, hodnot české společnosti apod. příliš velkou pozornost. Ze stylu výchovy dětí lze pouze usuzovat, že se Číňané snaží udržet svá vlastní kulturní specifika. Lze předpokládat, že osoby z česko-čínských rodin/párů budou kulturně integrovány do větší míry. Nicméně některá česká specifika, např. významně odlišné stravovací návyky, mohou migranti přijímat jen obtížně. (Viz např. Závodskou, 2011.)

Kulturní organizace Reprezentantem čínské kultury je v Česku například *Krajaňské sdružení Číňanů žijících v České republice*, které založilo *Salón orientálního umění*, nabízející čínské umění (keramika, obrazy, kaligrafie, porcelán aj.), čaje, hedvábí aj. Sdružení organizuje také oslavy významných čínských svátků (Nový rok, státní svátky). (Obuchová, 2002)

Média *Česko-čínský zpravodaj* je významný periodikem, jež přináší přehled o politickém a ekonomickém dění v Číně. Informuje také o událostech v české společnosti a poskytuje

různé rady a návody usnadňující orientaci v požadavcích různých českých institucí. (Obuchová, 2002)

Náboženství Tradičně emigrační oblasti v Číně se dle Obuchové (2002) vyznačují velkým počtem křesťanů. V Česku jsou věřící Číňané zastoupeni však z malé části, jedná se především o protestanty, méně o katolíky. Dále jsou zastoupeny osoby vyznávající tibetský buddhismus. Výzkumný vzorek Závodské (2011) uvádí vysoký podíl ateistů (45 %) a osob buddhistického vyznání (30 %).

▪ **Interaktivní dimenze**

Krajanská sdružení Číňané mají v zahraničí pověst soběstačné a relativně uzavřené skupiny, respektive několika skupin. Vnitřní soudržnost těchto skupin určuje společný (geografický, etnický aj.) původ, dialekt, důvěrné rodinné a přátelské vazby. Moore v roce 2002 konstatovala, že čínská národní identita není příliš silná na to, aby podnítila Číňany jako národ v Česku ke vzájemné komunikaci a vnitřní organizovanosti. O posílení národní identity a vzájemné solidarity mezi Číňany bez ohledu na regionální původ se nyní snaží *Sdružení Číňanů žijících v České republice*. Skupinově projevují orientaci na majoritní společnost např. ve formě pomoci při povodních.

Se svými krajany jsou v Česku v kontaktu Číňané více než s Čechy, které potkávají zpravidla spíše v zaměstnání. Volný čas tráví především ve společnosti širší rodiny či přátel. Pravidelně jsou rovněž v kontaktu s krajany ve vlasti a jinde v zahraničí. Nezřídka zvažují odchod právě za posledně zmíněnými.

Výzkumy ukazují tendenci Číňanů přicházet s partnery/celými rodinami. (Obuchová, 2002) Je patrné, že si v českém prostředí rodinné vzorce chování, ve smyslu genderově rovného rozdělení rolí mezi partnery, zachovávají. Je to zřetelné i ve výchově čínských dětí v Česku, které nevedou ke genderově rozděleným činnostem. (Göttlichová, 2006)

Z dat ČSÚ vyplývá, že mezi lety 1995-2011 převládaly v uzavřených smíšených manželstvích svazky složené z Číňanky a Čecha. (Cizinci, ČSÚ) Výzkum Obuchové (2002) vypovídá o malém počtu osob ve smíšených manželstvích. Také ve výzkumu Závodské (2011) uvádějí respondenti v naprosté většině partnerské soužití s krajanem.

Formální vztahy v kontaktu s majoritou Někteří respondenti přiznávají osobní zkušenost s nějakou formou diskriminace ze strany majority. (Závodská, 2011, Obuchová, 2002)

Jmenují především úřady a jejich neochotu, nedůvěru mají v české soudy a soudní tlumočníky. V přístupu majoritní společnosti často spatřují vliv stereotypů spojených kriminální aktivitou Číňanů nebo čínskou komunistickou společností. Někteří respondenti udávali problém s českými zaměstnanci v nedodržování pravidel a s českými odběrateli. (Obuchová, 2002)

▪ **Identifikační dimenze**

Výzkumy provedené na počátku druhého tisíciletí neregistrují duální identitu, případně pocity češství u čínských imigrantů, ačkoli byli s životem v české společnosti převážně spokojeni. Je to pochopitelné, ve většině případů se jednalo o zástupce první generace, kteří na trvalé usazení v Česku většinou neaspirovali. Přesto, že je od roku 2001 patrná tendence k trvalému usazování (viz obrázek 11) a bylo by tedy možné usuzovat na určité změny v plánech do budoucna a pocitech sounáležitosti s českou společností, výzkum Závodské (2011) vývoj tímto směrem příliš nedokládá. Většina autorkou dotazovaných osob (63 %) si přeje v budoucnu návrat do vlasti nebo ještě není rozhodnuta. Zůstat chce v Česku pouze malá část (9 %).⁵⁴

---

⁵⁴ Nutno ještě dokreslit faktem, že výzkumný vzorek tvoří z více než poloviny (52%) osoby pobývající v Česku déle než 6 let. 41 % žije pak v Česku více než 11 let. (Závodská, 2011:23)

5.4 Východní Asie: Japonsko

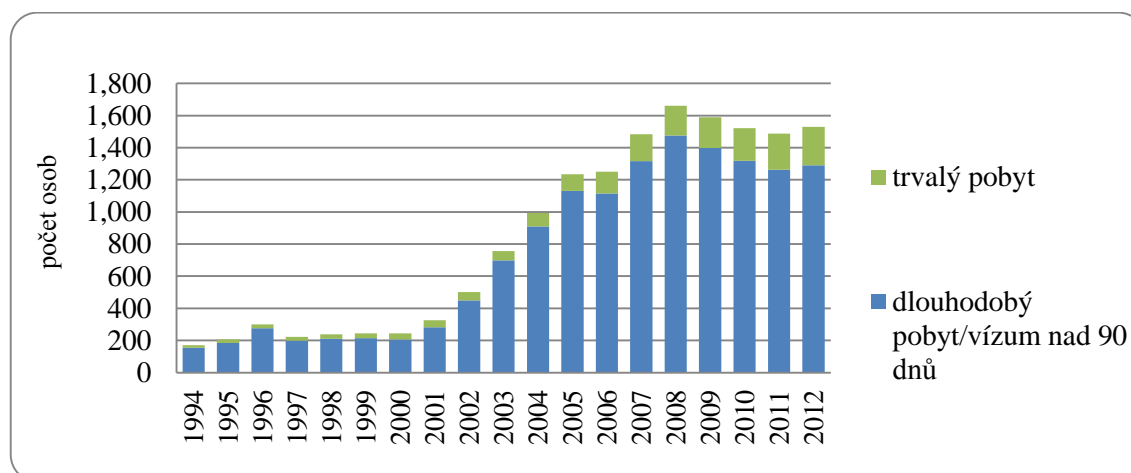
5.4.1 Výzkumy imigrantů japonského původu v Česku

Referenčními výzkumy pro zhodnocení adaptačního modelu Japonců v Česku byla studie provedená Barešovou (2010), dále kvalifikační práce Šindláře (2011) a Biryukova (2013).

5.4.2 Základní údaje o imigrantech japonského občanství v Česku

V Česku je evidováno 1 529 osob s japonským občanstvím, to představuje více než půl procenta všech migrantů ze třetích zemí v republice. Poměr japonských mužů a žen je téměř vyrovnaný, ve skupině držitelů trvalých pobytů však dominují ženy (téměř ze 73 %). Vzhledem ke stabilní bezpečnostní a politické situaci a hospodářské vyspělosti země nejsou zastoupeni japonští žadatelé o azyl. Během let 2001-2011 nejsou evidovány žádné naturalizované osoby předchozího japonského občanství.

Obrázek 12 Vývoj počtu v Česku dlouhodobě či trvale pobývajících imigrantů japonského občanství mezi lety 1994-2012

Zdroj dat: Cizinci, ČSÚ

Pobyt Japonců v Česku je často úzce spojen s japonskými investičními záměry. (Barešová, 2010) Zvýšený počet Japonců evidujeme v roce 1996, zřetelnější nárůst pobytů je patrný od roku 2001. Jak vyplývá z výzkumů, motivy příchodu do Česka se mezi muži a ženami liší. Muži přicházejí zejména z pracovních či studijních důvodů, ženy nejčastěji jmenují důvody spojené s osobními záležitostmi (např. soužití s partnerem – Čechem

nebo Japoncem). (Šindlář, 2011) Obecně můžeme japonskou imigraci dělit na **dočasnou – pracovníky japonských firem a jejich rodiny a studenty** (věkové rozpětí 35-50 let) a **trvalou – osoby doprovázející české partnery, osoby se zájmem o Česko a české umění** atd. Ve druhé, o poznání menší kategorii, převažují ženy.

K odchodu z Japonska, mimo pracovního vyslání a migrace za partnerem, motivuje uspěchaný, pracovně vytížený životní styl nebo nespokojenost s některými konzervativními hodnotami japonské společnosti. (Barešová, 2010)

5.4.3 Historický kontext japonské imigrace do Česka

Politickou a ekonomickou spolupráci navázalo Československo s Japonskem již v roce 1919. Po válečné odmlce pak od konce 50. let probíhaly kontakty také ve vědecko-výzkumné a kulturní rovině. (Více viz Velvyslanectví ČR v Tokiu/MZV, 2005.) To ovšem nevedlo k výraznější japonské imigraci na české území.

Současné migrační toky Japonců do Česka předurčila spíše až intenzivní ekonomická spolupráce, která se rozvíjela po revoluci. Ovlivnily je investiční projekty československých/českých firem v Japonsku (export žateckého chmele, Jablonex, TON aj.), ale především příchod japonských firem do Česka, které láká atraktivní geografickou polohou, průmyslovou tradicí a levnou a přitom kvalifikovanou pracovní silou. (Luňáčková, 2006) Dle informací japonského velvyslanectví sídlilo v roce 2013 v Česku 232 japonských podniků, z toho přes 90 výrobních firem. (Velvyslanectví Japonska v České republice, 2013)

Jednou z prvních velkých japonských investic byla firma Panasonic (v roce 1996), která má nyní své závody v Plzni a Pardubicích. Za nejvýznamnější počín je pak považován společný podnik japonské TMC s francouzskou PSA Peugeot Citroën v podobě kolínské automobilky TPCA. Další firmou s japonským kapitálem je Denso v Liberci nebo Daikin s výrobou v Plzni a Brně.⁵⁵ Tyto investice (zpočátku výrobní, pak také nevýrobní) následovali vysoce kvalifikovaní japonští manažeři a s nimi v některých případech jejich partnerky, popřípadě děti (ještě před zahájením povinné školní docházky).

---

⁵⁵ Rozsáhlý seznam japonských investic v Česku je dostupný na informačním webu Japanese Business Solutions (2014).

Japonci přicházeli však také s českými partnery, s nimiž se seznámili v zahraničí, nebo ze studijních důvodů. (např. Biryukov, 2013)

5.4.4 Model integrace japonských imigrantů do české společnosti

▪ Prostorová dimenze

Prostorové rozmístění Japonců téměř kopíruje lokalizaci japonských firem v Česku. (Barešová, 2010) Praha je místem rezidence přes 65 % (1 007) trvale/dlouhodobě žijících Japonců v Česku. Následuje Jihomoravský kraj (6,28 % osob japonského občanství) v čele s Brnem. V pořadí další je kraj Plzeňský (4,38 %) a Ústecký (4,12 %), nejvíce Japonců zde pobývá v okrese Louny, což může mít souvislost s tamními sídly několika japonských firem např. Hitachi. Dále jsou Japonci z větší části zastoupeni v Pardubickém (3,53 %), Olomouckém (3,01 %) a Libereckém kraji (2,09 %).

▪ Strukturální dimenze

Ekonomické aktivity Japonci v Česku pracují převážně na zaměstnaneckých pozicích. (Cizinci, ČSÚ) Japonští muži zde zastávají typicky pozice vysoce postavených manažerů⁵⁶ v krajanských firmách. (např. Šindlář, 2011:53) Účel pobytu těchto migrantů je převážně pracovní a dočasný (trvající 4,5-5 let, v případě prodloužení až 7 let – Barešová, 2010). (Biryukov, 2013) Mimo vedoucí pozice pracují japonští muži např. jako lektori japonštiny nebo turističtí průvodci hojných japonských delegací. Tyto posty vykonávají také některé Japonky, obecně se však ženská část japonské imigrační skupiny potýká s vysokou nezaměstnaností. Ačkoli práci aktivně hledají, nedostatečná znalost češtiny jim situaci komplikuje, často tedy zůstávají v domácnosti. (Šindlář, 2011)

Vzdělávání Převážná většina respondentů výzkumů byla již při příchodu vysokoškolsky vzdělaná. (Šindlář, 2011, Biryukov, 2013) V souladu s tvrzením Pořízkové (2009 in Šindlář, 2011) o zkušenostech cizinců z vyspělých zemí s vysokoškolským vzděláním v Česku spíše ve formě krátkodobých, výměnných studijních programů či lekcí češtiny, navštěvují Japonci na českých VŠ právě převážně kurzy češtiny, nehodnotí je ovšem příliš pozitivně (více viz Šindláře, 2011). Úplné vysokoškolské vzdělání zde absolvuje jen málo Japonců – jedná se např. o studium medicíny či hudby. (Biryukov, 2013)

⁵⁶ Migrantů tohoto typu bývají označováni také jako tzv. *expatrioti* („sojourners“, případně jinými termíny viz kapitolu 2.2). Takto je chápou Gärtner a Drbohlav (2012:387), kteří se ve svém výzkumu věnují akulturačnímu procesu expatriotů z USA, Austrálie a několika zemí EU v českém prostředí.

V českých vzdělávacích institucích nižšího stupně je Japonců minimum, většinou je to dáno charakterem dočasné práce jejich rodičů. Pro své potomky preferují rodiče buď vzdělání v instituci sledující japonské vzdělávací osnovy – příkladem je *Japonská škola v Praze* – nebo v mezinárodních školách, s angličtinou jako komunikačním jazykem. (Viz např. Barešovou, 2010.) Specifickým typem středoškolského vzdělání, které se těší zájmu ze strany také dospělých Japonců, je hudební konzervatoř.

Bydlení Z výzkumu bylo patrné, že většina respondentů bydlela s partnerem či celou rodinou v pronajímaném bytě. V případě vysoce postaveného pracovníka v japonské firmě byl místem rezidence hotel, který mu zaměstnavatel včetně dalších služeb zajišťoval. (Šindlář, 2011)

Přístup ke zdravotní péči Velká část respondentů vyjádřila nedůvěru k českému zdravotnictví. Mimo problémy, se kterými se potýká většina cizinců (komerční zdravotní pojištění⁵⁷, jazyková bariéra atp.) jsou rozladěni z neorganizovanosti, někdy se také cítí odbyti. (např. Biryukov, 2013)

▪ Kulturní dimenze

Jazykové kompetence Většina respondentů si uvědomuje důležitost znalosti jazyka hostitelské země při navazování formálních i neformálních vztahů. V českém prostředí, především na cizinecké policii, v obchodech nebo u lékaře, pak tuto nezbytnost respondenti přímo zdůrazňují. Někteří se učí češtinu soukromě, jiní na VŠ, další objevili kurzy neziskových organizací, s jejichž dostupností a kvalitou jsou spokojeni. (Šindlář, 2011) Zájem o výuku a větší znalost češtiny vykazují ženy-partnerky Čechů a studenti. (Biryukov, 2013) Naopak pro japonské manažery v krajanských firmách nemusí být znalost češtiny z důvodu časově omezeného pobytu v Česku prioritou, alespoň ne z existenčních důvodů. V zaměstnání se domluví převážně anglicky, pro jednání s českými institucemi jim zaměstnavatel často zajistí tlumočníka. (Biryukov, 2013, Šindlář, 2011)

Kultura Z výzkumu vyplývá spíše zájem Japonců o českou kulturu. Zajímá je především klasická hudba. Slaví také české Vánoce a Velikonoce, především japonské ženy mající

---

⁵⁷ Netýká se to však všech Japonců. Jak podotýká Biryukov (2013:78), bilaterální smlouvy s Japonskem zajišťují přístup japonských pracovníků a jejich rodin do systému veřejného zdravotního pojištění.

českého partnera. (Biryukov, 2013) Velmi jim tu však schází japonská kuchyně, respektive některé potraviny a ingredience, které si musí obstarávat v zahraničí. (Barešová, 2010)

Japonskou kulturu v Česku reprezentuje hned několik organizací. Předmětem jejich činnosti je seznamování širší (majoritní) veřejnosti s japonskou kulturou (např. čajové obřady, kaligrafie), pořádání buddhistických meditací či zprostředkování výuky japonštiny nebo češtiny pro Japonce. Známa je např. *Česko-Japonská společnost*. S japonskými reáliemi seznamuje také *Informační a kulturní centrum Velvyslanectví Japonska v ČR*. Dále lze jmenovat např. *Asociaci Japonců* nebo *Japonské centrum Brno*. (Biryukov, 2013)

Hodnoty Specifickým tématem je harmonizace japonských (kolektivistických) a českých (spíše individualistických) hodnot v pracovním prostředí. Více se tomuto tématu věnuje např. Luňáčková (2006:114).

▪ Interaktivní dimenze

Primární společenské vztahy Je patrné, že migranti (především ti dlouhodobí) neformální kontakt s majoritou vyhledávají. Navazovat s Čechy přátelské vztahy se jim daří, což přispívá k jejich spokojenosti s pobytem v Česku. Čechy poznávají např. přes českého partnera (spíše ženy) nebo na pracovišti. Zároveň je však velká většina Japonců v Česku v kontaktu se svými krajany zde pobývajícími. Pro japonské ženy představují jejich japonské přítelkyně významnou psychickou oporu, zejména z počátku pobytu. (Šindlář, 2011) Barešová (2010) svým výzkumem potvrzuje tendenci Japonců sdružovat se v různých krajanských spolcích. Inklinovala k tomu polovina jejich respondentů.

Oblíbenou aktivitou, při níž utužují a rozšiřují japonští manažeři své sociální sítě je golf, který hrají také v Česku. (Barešová, 2010)

Smíšená manželství Vztah Japonky a Čecha je poměrně častý, naopak mnohem méně zastoupeny jsou páry sestávající se z Japonce a Češky. (Biryukov, 2013)

Postoje majority Obecně Japonci diskriminaci ze strany majority příliš nepocítují. Pokud se s diskriminačním chováním setkali, tak spíše proto, že jim byla chybně přisouzena čínská nebo vietnamská identita. Jako příslušníkům japonského etnika se jim, na rozdíl od již dvou zmíněných, dostává pozitivnějších reakcí. (Biryukov, 2013) Přesto si stěžují na neochotné jednání českých úředníků, ale také zdravotního, prodejního či restauračního personálu. V pracovním kolektivu často, především vedoucí pracovníci, narážejí

na neporozumění ze strany svých českých podřízených. Na vině je ale hlavně jazyková bariéra.

▪ **Identifikační dimenze**

Určitou sounáležitost s českou společností respondenti výzkumů projevují. Podporuje ji např. fakt, že jsou svými českými přáteli vnímáni nikoli jako cizinci, ale jako jejich přátelé. Ženy sympatizují s větší genderovou rovností v české společnosti než v Japonsku. Nedá se však konstatovat, že by se identifikovali jako Češi. (Šindlář, 2011) Tomu konec konců odpovídá i nulový počet naturalizovaných osob, ačkoli zde je třeba brát v úvahu skutečnost, že v Česku nemusí být ještě potřebně dlouhou dobu, jež by je o občanství opravňovala žádat. U dočasných imigrantů je pak pocit češství opravdovou raritou. (Barešová, 2010)

5.5 Jihovýchodní Asie: Vietnam

5.5.1 Výzkumy vietnamské imigrační skupiny v Česku

Pro nastínění adaptačního modelu vietnamské migrační skupiny, od roku 2013 také jedné z oficiálních národnostních menšin v ČR, byly využity informace z výzkumu Drbohlava a Ezzeddine-Lukšíkové (2003/2004). Historické souvislosti byly čerpány z díla Broučka (Klub Hanoi, 2005). Do syntézy byly dále zahrnuty výsledky výzkumů Hofírka a Nekorjaka (in Rákoczyová & Trbola, eds. 2009), Kušnirákové, Plačkové a Tran Vu (dále jen Kušniráková, et al. 2013) a Kušnirákové (2013a).

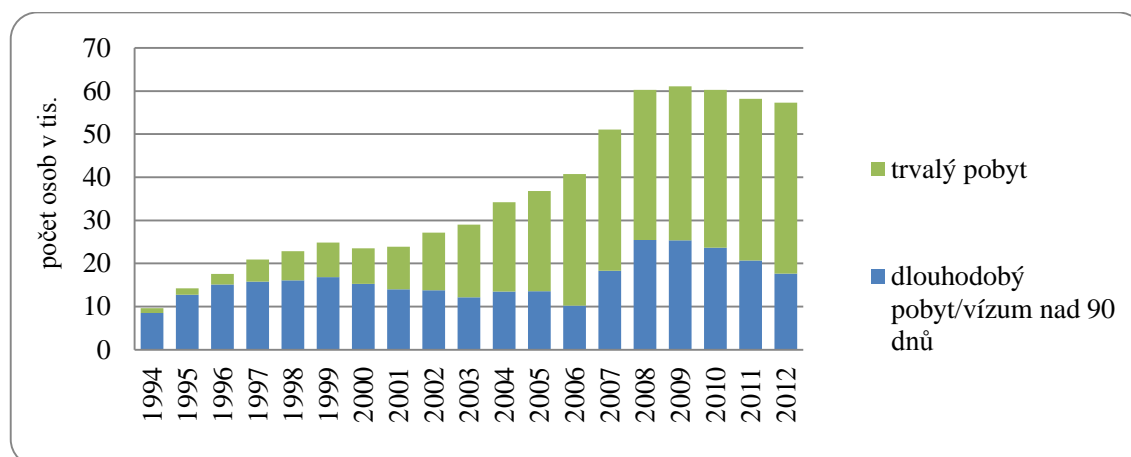
5.5.2 Základní údaje o imigrantech vietnamského občanství v Česku

Vietnamští občané⁵⁸ představují po občanech Ukrajiny a Slovenska dlouhodobě třetí nejpočetnější skupinu ze všech cizinců a nejpočetnější asijskou skupinu v Česku. V kategorii dlouhodobých/trvalých pobytů všech cizinců tvoří cca 13 %, absolutně se jedná 57 300 občanů Vietnamu. Ve skupině občanů ze třetích zemí jsou zastoupeni z více než 21 %. Ženy představují 43% menšinu. Počet vietnamských žadatelů o mezinárodní ochranu bylo mezi lety 1993-2008 4 596, azyl byl za tu dobu udělen 84 osobám.

---

⁵⁸ Toto označení navrhuje používat Kocourek (in Drbohlav & Ezzeddine-Lukšíková, 2003/2004), a to z důvodu možných záměn termínu „Vietnamec“ s „etnickým Vietnamcem“. Jak zdůrazňuje, tato záměna by byla nesprávná, jelikož na české území přichází mimo etnických Vietnamců – příslušníků národu Viet /Kinh/– také celá řada vietnamských národnostních menšin. Pro praktické účely (u statistických údajů) této práce je však termínem „Vietnamec“ chápán jednoduše občan Vietnamu, bez ohledu na národnost či etnický původ.

Obrázek 13 Vývoj počtu v Česku dlouhodobě či trvale pobývajících imigrantů vietnamského občanství mezi lety 1994-2012

Zdroj dat: Cizinci, ČSÚ

Vývoj přítomnosti vietnamské skupiny v Česku (viz obrázek 13) je charakteristický nárůstem trvalých pobytů a relativním poklesem pobytů dlouhodobých. Vzhledem k dlouhodobě vysokému počtu Vietnamců v Česku bylo mezi lety 2001-2011 naturalizováno relativně málo osob – 568 včetně 8 azylantů. Důvodem pro tak nízký počet může být jednak neochota úředníků občanství udělovat (Kušniráková, 2013b) a jednak také praktické důvody na straně Vietnamců. Vietnam do roku 2009 (respektive ani Česko do roku 2014) až na výjimky neuznával dvojí občanství, získání českého občanství by tak migrantům dříve značně komplikovalo návštěvu vlasti. (Hofírek & Nekorjak in Rákoczyová & Trbola, eds. 2010)

Vietnamskou imigraci na české území můžeme rozdělit do tří hlavních vln. První byla spíše dočasná, u dalších dvou je patrná tendence dlouhodobého až trvalého usazování: (1) **předrevoluční smluvní pracovníci a studenti**; (2) **ekonomičtí a rodinní imigranti přicházející od 90. let 20. století**; a (3) **heterogenní vlna imigrantů od poloviny 1. desetiletí 21. století zahrnující ekonomické imigranty (později i agenturní pracovníky – dělníky), rodinné příslušníky, studenty a další podnikatele**. Podobně, z hlediska integrační zkušenosti, která je úzce spjata s obdobím příchodu, ale také generační příslušností, dělí Kušniráková (et al., 2013:8) vietnamské migranty na (1) „starousedlíky“, (2) „potomky vietnamských imigrantů“ (1.5. generace – čeští Vietnamci, 2. generace – vietnamští Češi) a (3) „nově přichozí dospělé ekonomické

migranty“ (dále dělení na dospělé rodinné příbuzné starousedlíků a nové pracovní migranty).

Důvody současné emigrace z Vietnamu jsou různé. Lze říci, že ekonomické, spojené se snahou zajistit rodinný blahobyt, převažují. Přání splatit dluhy, zajistit potomkům kvalitní vzdělání, pořídit si vlastní bydlení, ale také nespokojenost plynoucí z vysoké nezaměstnanosti, korupčního prostředí, nedostatku zboží a služeb ve Vietnamu jsou hlavními motivy. Neméně důležitá je touha po společenském uznání či osobním rozvoji. Jiným důvodem je nespokojenost se stavem životního prostředí ve Vietnamu.

Výrazné „pull“ faktory Česka pak spočívají v husté sociální síti vietnamských imigrantů, jejíž základy byly položeny již v 50. letech minulého století. Jedná se především o rodinné sítě – institut slučování rodiny je tak u této skupiny využíván častěji než u ostatních cizinců. (Hofírek & Nekorjak in Rákoczyová & Trbola, eds. 2010:78) Rodina hraje v procesu vietnamské migrace a integrace na hostitelské prostředí, v rozhodování o další migraci do jiných zemí, popřípadě v procesu reintegrace do společnosti původu v případě návratu klíčovou roli – limitující, ale také podpůrnou, jak vyplývá např. z výzkumu Kušnirákové (2013a).

Od samého počátku je zdrojovou oblastí imigrantů mířících na české území severní Vietnam. Česko však nebylo vždy první destinací těchto Vietnamců v Evropě. Po revoluci přicházeli také z východního Německa, Polska, Slovenska a Maďarska. (Hofírek & Nekorjak in Rákoczyová & Trbola, eds. 2010)

5.5.3 Historické souvislosti vietnamské imigrace do Česka

Historie imigrace z Vietnamu na české území sahá do poloviny 50. let 20. století. Do roku 1989 přicházeli vietnamští občané do Československa skrze mezinárodní dohody; po revoluci pak v rámci apolitické, volné pracovní či studijní migrace často doprovázené procesem slučování rodin. (např. Kušniráková, 2013a)

První vlnu představovala stovka dětí – sirotek zasažených Indočínskou válkou (1956). V rámci vědecko-technické socialistické spolupráce je následovali vysokoškolští a středoškolští studenti ekonomických a technických oborů, a učni vzdělávající se pro odvětví strojírenství, hutnictví, dřevařství či lehkého průmyslu. Od konce 60. let přicházeli také dělníci.

První imigranti pocházeli téměř výhradně ze severu Vietnamu, od okamžiku sjednocení země a vzniku Vietnamské socialistické republiky (1976) přichází do Československa také Vietnamci z jihu. V průběhu 70. let byla uzavírána další partnerství – v závěru vietnamské války (1973,1974) či později (1979, 1980). (Brouček, Klub Hanoi, 2005) Výsledkem byl intenzivní příliv dalších pracovníků potřebných v československém průmyslu, ale i studentů a praktikantů, kteří si zde měli zvýšit svoji kvalifikaci a následně ji zhodnotit v poválečné hospodářské obnově své vlasti. Studium a práce v ČSSR byla imigrantům přidělena. Migranti často přicházeli s minimem informací, působily zde však významné „push“ faktory; výraznou motivací pro odjezd z Vietnamu byla např. další napjatá situace koncem 70. let, kdy se schylovalo k ozbrojenému konfliktu s Čínou.

Na počátku 80. let pobývalo v ČSSR již 30 000-35 000 vietnamských občanů, dvě třetiny z tohoto počtu tvořili dělníci, muži převažovali. (Kocourek in Drbohlav & Ezzeddine-Lukšíková, 2003/2004) Do roku 1985 se však počet Vietnamců snížil nejméně o 10 000 osob a dále, z rozhodnutí ČSSR a také kvůli hospodářským reformám ve Vietnamu, klesal (Brouček, Klub Hanoi, 2005) na 17 000 v roce 1990. (Müllerová, 1998 in Martínková in Uherek, et al. 2008:171) Po revoluci byl vztah (včetně dohod) ČSFR s Vietnamem přerušen, výrazný odliv migrantů však nenastal. K obnově politického dialogu mezi státy došlo v roce 1991. Po vzniku České republiky byly postupně uzavírány jiné významné smlouvy a dohody.

Imigrace Vietnamců do českých zemí měla za socialismu hůře (do roku 1980) či lépe (1. poloviny 80. let) organizovanou formu. Zvláště později procházeli stážísté nebo učni ještě ve Vietnamu pečlivou jazykovou průpravou a byli vybíráni systematictěji z hlediska regionu původu, profese, podnikové příslušnosti. Od poloviny 80. let se mluví o určitém přizpůsobování dohod oběma stranami vidině rychlého zisku. Vietnamští dělníci pracovali v továrnách na špatně placených, pro Čechy neatraktivních pracovních pozicích. Objevuje se i korupce na vietnamské straně v případě výjezdů do Československa. (Brouček, Klub Hanoi, 2005)

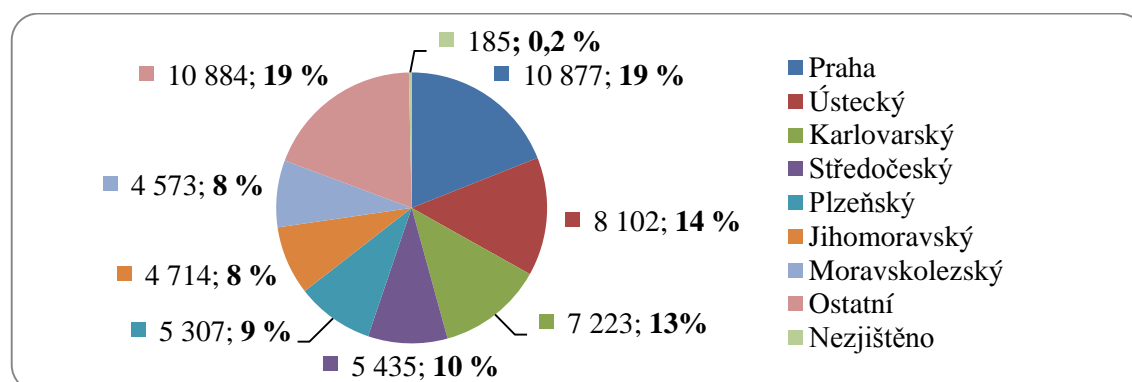
Přes poměrně vysoké zastoupení Vietnamců v jinak homogenní československé společnosti absentovala jakákoli snaha o jejich integraci, spíše naopak, pro obě strany nebyla příliš žádoucí. Učni a dělníci bydleli hromadně na internátech a ubytovnách,

po dobu pobytu měli naplánovaný vyčerpávající program, pro potřeby komunikace s českými úřady je doprovázel vietnamský zástupce/tlumočník. Poměrně velká pobytová i pohybová omezení zažívali také studenti. (např. Ibid.) Vše zmíněné v kombinaci nízkou znalostí češtiny (migranti často absolvovali jen tříměsíční jazykový kurz) a odlišností české kultury od vietnamské působilo jako silná bariéra při navazování kontaktů s majoritou a mělo dále vliv na adaptaci Vietnamců po roce 1989.

5.5.4 Integrace imigrantů z Vietnamu do české společnosti

▪ Prostorová dimenze

Obrázek 14 Kraje Česka s nejpočetnějším zastoupením občanů Vietnamu

Zdroj dat: Cizinci, ČSÚ, 2012

V porovnání se situací před rokem 1989 se současná distribuce vietnamských imigrantů na českém území poněkud liší. Lokalita rezidence dříve závisela na potřebách plánovaného československého hospodářství či požadavcích vietnamské strany na vzdělání svých občanů. Imigranti obývali především ubytovací zařízení nacházející se v těsné blízkosti jimi navštěvovaných pracovišť/institucí. Výsledkem tak bylo jejich mnohem rovnoměrnější územní rozmístění než je tomu dnes, za volného trhu, kdy se ekonomické aktivity a migranti s nimi soustředí primárně do velkoměst.

Také Vietnamci míří do velkých center charakteristických vysokým počtem pracovních příležitostí, anonymitou a multikulturní atmosférou, a v některých případech i přítomností již etablovaných etnických enkláv. (např. Martínková in Uherek, et al. 2008) Neděje se tak ovšem v takové míře, jaká je známá u imigrantů jiného původu. Povaha

ekonomických aktivit vietnamské skupiny (stále převažuje maloobchod) a absence citových vazeb k místu (Kušniráková, 2013a:70), dělá skupinu, respektive méně početné vietnamské rodiny s nižšími příjmy, prostorově vysoce flexibilní. (Ibid.) Vietnamská skupina je obecně v rámci hranic Česka mobilnější než majorita. Patří dokonce k vnitřně nejmobilitnější cizincům. (Cizinci, ČSÚ, 2007-2009) Ekonomické důvody dominují.

V Česku jsou pro Vietnamce-podnikatele zajímavá města nad 10 tis. obyvatel, jsou zastoupeni ve všech českých okresech. (Drbohlav, et al. 2010 a Cizinci, ČSÚ, 2012) Dlouhodobě atraktivní byly příhraniční lokality (zejména hraniční přechody) včetně tamních menších obcí, a to především kvůli rakouské a německé klientele. Jednalo se mimo jiné o Vietnamce, kteří přišli z bývalé NDR. (Martínková in Uherek, et al. 2008) Odtud je však v posledních letech zřetelný odliv Vietnamců do jiných částí republiky, zároveň lze konstatovat růst jejich prostorové disperze. (Čermák & Janská, 2011) Odliv souvisel jednak s poklesem zahraniční klientely v důsledku vstupu Česka do EU – zrušení bezcelních zón a začlenění na jednotný trh, (Hofírek, 2009:3) a jednak s dalším rozšiřováním vietnamských ekonomických aktivit. (Čermák & Janská, 2011) Ze studie prostorové koncentrace různých sociálních skupin obyvatelstva a cizinců na úrovni českých ZSJ⁵⁹ ústí informace, že se Vietnamci nevyskytují v lokalitách s nejnižším sociálním statutem. (Sýkora, 2007)

Praha, jako průmyslové a vzdělávací centrum, dominovala v počtu Vietnamců za socialismu a své prvenství si nadále zachovává. Dnes zde žije téměř 19 % (10 877 os.) všech vietnamských občanů žijících v ČR. Koncentrují se především do správních obvodů Praha 11 a Praha 12 (včetně MČ Praha-Libuš⁶⁰), tj. částí vnějšího města typických socialistickou sídlištní zástavbou. Gravitační silou zde působí multifunkční vietnamský areál SAPA v Praze-Libuši, jenž se nachází mezi těmito správními obvody. Zvýšená koncentrace Vietnamců v blízkosti areálu však podle studie Sýkory (et al. 2012) neznamena rezidenční segregaci či separaci skupiny. Dle jiného šetření (Kušniráková, et al. 2013), přitahuje SAPA migranty primárně z ekonomických důvodů, Libuš často není prvním ani posledním místem jejich pobytu v ČR. Libuš [a do určité míry i přilehlá území]

⁵⁹ Základní sídelní jednotka.

⁶⁰ Spadá pod městský obvod Praha 4.

lze tedy považovat spíše za „tranzitní prostor“, který migranti po zlepšení své socioekonomické situace opouštějí. (Ibid.:40)

Hlavní město následuje Ústecký kraj (14 %, 8 102 os.) s koncentracemi Vietnamců v okrese Děčín, Chomutov, Most, Teplice či Ústí nad Labem. Třetí v pořadí je Karlovarský kraj (13 %, 7 223 os.) – chebský a karlovarský okres. Téměř vyrovnaný počet Vietnamců žije ve Středočeském kraji (9,5 %, 5 435 os.) s početnou skupinou v okrese Rakovník a Mladá Boleslav; a v Plzeňském kraji (9,2 %, 5 307 os.) se sídlí v Plzni a na Tachovsku. Hojně zastoupený je i Jihomoravský (8 %, 4 714 os.) a Moravskoslezský kraj (8 %, 4 573 os.), v počtu Vietnamců dominují tamní krajská města. (Cizinci, ČSÚ, 2012)

▪ **Strukturální dimenze**

Ekonomické aktivity Pád totality, následná ekonomicko-politická transformace státu a jeho institucí po 1989; a s nimi i zrušení bilaterálních závazků s VSR, znamenaly pro řadu Vietnamců ztrátu zaměstnání a v návaznosti na to i pobytového oprávnění. Restrukturalizace hospodářství jim znemožnila pokračovat v práci v některých již neperspektivních výrobních odvětvích, v nichž se realizovali za socialismu. Migranti byli nuceni situaci řešit návratem do Vietnamu nebo se pokoušeli získat oprávnění k dalšímu pobytu, pokud v Československu, respektive v Česku nechtěli setrvávat v neoprávněném postavení.

Šanci legalizovat svůj pobyt a přitom si zajistit živobytí nabízel tehdy mnohem méně regulovaný soukromý sektor. (Hofírek & Nekorjak in Rákoczyová & Trbola, eds. 2009) Podnikatelské aktivity realizovali někteří migranti navzdory striktně řízené migraci pololegálně již v dobách socialismu, a to v podobě prodeje v ČSSR nedostatkového textilního a elektronického zboží. Tyto aktivity, podpořené již solidní orientací v československém prostředí/společnosti, byly pevnými základy budoucí vietnamské migrantské ekonomiky. (Hofírek & Nekorjak in Rákoczyová & Trbola, eds. 2010:82)

Vietnamská migrantská ekonomika se v 90. letech díky přetrvávajícímu nedostatku některých komodit v republice a nízké kupní síle českého obyvatelstva velmi rychle rozvíjela. Jejím jádrem byl stánkový prodej právě s elektronikou a oděvy; toto zboží hraje prim i v současné nabídce. Zároveň se však s postupem času nabídka zboží a služeb dále diverzifikovala. (Hofírek & Nekorjak in Rákoczyová & Trbola, eds. 2009) Bylo tomu tak od konce 90. let, především v reakci na zvyšující se vnitřní konkurenci mezi Vietnamci

a hrozbu vnější konkurence v podobě obchodních řetězců. Ze stánků se přesouvali do kamenných provozoven – nejprve večerek, restaurací, rychlých občerstvení, později i nehtových salonů. Diverzifikace nastala také ale v reakci na potřeby Vietnamců – vietnamské potraviny, občerstvení, sázkové kanceláře, různé zprostředkovatelské (úřední záležitosti, bydlení,...) a tlumočnické služby – tzv. *Dich Vu*, prodej letenek atd. (Ibid.) V roce 2012 vstoupila do Česka také první vietnamská banka, dosud však nemá bankovní licenci. (např. Nevyhoštěný, 2012)

Během 25 let své novodobé historie v Československu/Česku si skupina vybudovala silnou vnitřní soudržnost, značně se však také diferencovala. Zažila výraznou socioekonomickou stratifikaci, přičemž většinou platí, že dříve příchozí jsou dnes lépe situovaní. (např. Martínková in Uherek, et al. 2008) Zastoupeni jsou velkopodnikatelé (pronikající i do ne-vietnamské sféry obchodních řetězců např. se sportovním zbožím – viz Ibid.), dále střední podnikatelé vlastníci několik prodejen/stánků nebo poskytující poradenské a zprostředkovatelské služby krajanům. Poslední skupinou jsou vlastníci stánků, popřípadě zaměstnanci vietnamských podnikatelů, a zhruba od roku 2006 i agenturní pracovníci nabíraní jak ve Vietnamu, tak v Česku. Druzí zmínění vyplnili druhý segment českého pracovního trhu. V roce 2008 ze všech skupin nejcitelněji pocítili globální hospodářskou krizi, což vedlo ke snahám změnit účel pobytu za účelem zaměstnání na účel podnikání. Ve statistikách roku 2009 se toto plně projevuje. (Cizinci, ČSÚ)

Hospodářskou recesi pocítila obecně celá vietnamská menšina, přesto však nedošlo k jejímu výraznému odlivu. (Hofírek & Nekorjak in Rákoczyová & Trbola, eds. 2010) Nebereme-li v úvahu určité zakořenění vietnamských rodin v Česku, ve srovnání se situací ve Vietnamu jim česká ekonomika stále nabízí větší možnosti. A to často i za cenu toho, že se migranti ocitnou v neregulérním postavení, popřípadě se zapojí do aktivit, které jsou v rozporu s českou legislativou (např. v oblasti „výroby a prodeje psychotropních látek“⁶¹).

Fakt, že zaměstnanecký poměr není u Vietnamců častý, dokládají současná data; vietnamská skupina je charakteristická nejvyšším podílem podnikatelů z jejich ekonomicky aktivních členů (přes 90 %), tvoří přes 40 % všech podnikajících cizinců.

---

⁶¹ Reakcí na účast některých migrantů vietnamského původu na kriminálních aktivitách souvisejících s návykovými látkami byl vznik *Vietnamsko-české protidrogové ligy* (2013).

(Hofírek & Nekorjak in Rákoczyová & Trbola, eds. 2009) Výjimkou byly roky 2007 a 2008, kdy se zvýšil počet zaměstnanců. Většina podnikatelů je zapojená do vietnamských podnikatelských struktur. (Martinková in Uherek, et al. 2008) Na ochranu zájmů vietnamských podnikatelů vznikl *Svaz vietnamských podnikatelů v ČR* (1992).

Jak již bylo řečeno, některé komodity (oděvy, popřípadě potraviny) v nabídce vietnamské migrantské ekonomiky stále převažují. Její hybnou silou jsou však migranti 1. a 1,5. generace. Aspirace migrantů druhé generace zatím nejsou jasné, jelikož věku vstupu na pracovní trh právě dosahují, lze však předpokládat, že tento obor nemusí vidět do budoucnosti jako perspektivní. (Hofírek & Nekorjak, 2006)

Vzdělávání V souladu s dlouhodobým až trvalým usazováním se Vietnamců v Česku, dosahuje skupina nejvyššího počtu narozených dětí mezi všemi cizinci. Tyto děti se socializují již v české společnosti. Zásadní roli při tomto procesu hrají právě vzdělávací instituce, které se oproti jiným veřejným a státním institucím těší mnohem větší důvěry ze strany vietnamské skupiny. Ještě důvěryhodnější jsou soukromé školy, školné je často Vietnamci vnímáno jako záruka kvalitního vzdělání. (Martínková in Uherek, et al. 2008)

Nejvíce jsou Vietnamci 2., ale také 1,5. generace⁶² zastoupeni v mateřských, základních a středních školách. Jejich podíl je zde ve srovnání s ostatními cizinci poměrně vysoký⁶³, začlenit se do kolektivu přitom ani jedné generaci nečiní výrazné problémy. Na vysokých školách již studuje pouze 5-8 % Vietnamců ve věku 18-26 let. (Kušniráková, 2013b) Je přitom obecně známo, jak velký význam vzdělání Vietnamci přikládají. Vietnamské děti jsou často spojovány s nadprůměrnými studijními výkony, v nichž je rodina maximálně podporuje, i přes to, že mnohdy jazyková bariéra komunikaci mezi rodiči a školou komplikuje. Nicméně přísná studijní disciplína a soukromá doučování či výpomoc ze strany „českých tet“ (týká se především dětí v předškolním věku) nejsou ničím výjimečným.

Z výsledků četných výzkumů (např. Janská, et al. 2011) je však zřejmé, že s prodlužující se délkou pobytu v Česku, respektive délkou docházky do české instituce,

⁶² Snahy o začlenění této generace jsou různé. Dle výzkumu (Kocourek, et al. 2006.) jsou děti z důvodu počáteční neznalosti češtiny nejčastěji zařazeni do nižšího ročníku. Zároveň, jak vyplývá z výzkumu Jirasové (in Moravcová & Bittnerová, eds. 2006) jsou tyto děti z vietnamského prostředí (pokud tam již začaly chodit do školy) poměrně zvyklé na velkou studijní zátěž a disciplínu.

⁶³ Výjimku tvoří konzervatoře, a dále vyšší odborné školy. (Cizinci, ČSÚ)

dochází u vietnamských žáků/studentů ke konvergenci s českými vrstevníky v oblasti studijních výsledků a disciplíny, ale také celkového životního stylu. Přejímání vzorců majority do určité míry vysvětluje i zmíněný relativně nízký počet vysokoškoláků, který může dále souviset s potřebou rychle se zapojit do pracovního procesu (výpomoc rodičům při podnikání). (Kušniráková, 2013b)

Bydlení Kvalita a místo bydlení Vietnamců se obecně odvíjí od délky pobytu v Česku a socioekonomické úrovně rodiny. Ve velkých městech obývají především pronajaté byty (byty soukromých vlastníků) na panelových sídlištích, v blízkosti příbuzných či známých. Výjimkou není ani společné bydlení několika méně majetných krajanů v bytě. Vietnamci s trvalým pobytem si zpravidla pořizují byty do osobního vlastnictví. (Martínková in Uhrek, et al. 2008)

Politická participace Ze statusu národnostní menšiny mají Vietnamci právo na sdružování se v politických stranách. Práva menšin v celém rozsahu⁶⁴ jsou však přiznána pouze naturalizovaným osobám. (zákon č. 273/2001 Sb.) O jisté politické emancipaci Vietnamců na úrovni národní, respektive evropské politiky můžeme hovořit v souvislosti s nedávnou kandidaturou příslušníka 1,5. generace Vietnamců do Evropského parlamentu za jednu z českých politických stran. (Novinky.cz, 2014)

▪ Kulturní dimenze

Jazykové kompetence Znalost češtiny byla u Vietnamců přicházejících za socialismu poměrně nízká. Pro snadnější orientaci si zde menšina dokonce vytvořila ustálená vietnamské ekvivalenty názvů některých měst, míst či výrazů související s pracovní činností. (Martínková in Uhrek, et al. 2008) 1,5. generace migrantů, která nastupuje na české školy, je mnohdy zařazena do ročníků nižším než kterým věkově odpovídá, aby si mohla češtinu řádně osvojit. U dětí předškolního věku hrají v kulturní integraci významnou roli již výše zmíněné české chůvy. Druhá generace, která prochází českým vzdělávacím systémem od samého počátku, hovoří česky bez problémů. Potíže má spíše se psanou, často však i mluvenou vietnamštinou, kterou používá většinou pouze v komunikaci s rodiči.

---

⁶⁴ Jejich výčet je uveden v zákoně č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů; Hlava II. Práva příslušníků národnostních menšin.

Média Vietnamská tištěná či elektronická periodika jsou významnými zdroji informací o událostech ve Vietnamu, Česku a zde žijící vietnamské menšině. Časopisy a deníky jsou (nebo obsahují rubriky) různě tematicky zaměřené (zpravodajské, genderově a věkově zacílené, inzertní,...), některé jsou vydávány v celostátní působnosti. (Kušniráková, et al. 2013)

Kulturní organizace Za dobu svého působení v Česku založila vietnamská menšina řadu organizací a občanských sdružení, které, kromě poskytování různé pomoci při integraci Vietnamců do české společnosti, pořádají i nesčetné množství kulturních a vzdělávacích akcí zacílených jak na vietnamské, tak české obyvatelstvo. Příkladem může být *Česko-vietnamská společnost*, dále *Svaz Vietnamců v ČR* (1999) působící v městech se zvýšenou koncentrací menšiny, či pražská občanská sdružení *Klub Hanoj* nebo klub *Bambus* aj.

Tradice, hodnoty, rituály Také v Česku praktikují Vietnamci své rituály a tradice – uctívání předků, rodinná jubilea, vietnamské svátky včetně Nového lunárního roku. Zcela imunní však nejsou ani vůči českým, respektive západním tradicím, navíc pokud mají děti. (Hofírek & Nekorjak in Rákoczyová & Trbola, eds. 2009) Některé rodiny tak do svých rituálů zařadily oslavy dětských narozenin, Vánoc a Silvestra. Jak podotýká Martínková (in Uherek, et al. 2008) u dětí je zřetelný kulturní dualismus, v přítomnosti rodičů se podřizují jejich kulturním vzorcům, v prostředí svých českých vrstevníků přizpůsobují své chování majoritě. Často se o nich mluví jako o tzv. banánových dětech.

▪ Interaktivní dimenze

Pevné rodinné vazby, a to také v rámci širšího příbuzenstva, jsou pro vietnamskou společnost charakteristické. Do Česka přicházejí často právě v rámci rodinných sítí. Vzájemná rodinná pomoc a podpora (ať jsou její členové ve Vietnamu, Česku či kdekoli jinde) je samozřejmostí, a je také základem vietnamské migrantské ekonomiky. (Hofírek & Nekorjak in Rákoczyová & Trbola, eds. 2009) Soudržnost rodinných celků (širších, ale také nukleární rodiny) však bývá ohrožena přebíráním životního stylu české majority. Kohezi narušuje i nestejně tempo integrace do české společnosti napříč generacemi, které bývá zdrojem mezigeneračních konfliktů. (Martínková in Uherek, et al. 2008:191)

Spatřujeme ovšem také pozitivní změny v mezilidských vztazích, konkrétně v životních partnerstvích, které nastaly vlivem pobytu dvojice v Česku. Lze to vidět

na příkladu navrátilců ve Vietnamu, kteří měli zkušenosti s životem v Československu. Oproti zvyklostem ve Vietnamu byly tyto vztahy opravdu více partnerské, méně hierarchické. (Kušniráková, 2013a :110)

Sňatky s Čechy Vietnamci uzavírají, v celkovém součtu převládají smíšené sňatky ve složení Vietnámec-Česka, od roku 2006 dominují sňatky Čechů s Vietnamkami. V posledních letech však počet smíšených sňatků dle dat plošně ubývá, od roku 2008 se dostávají nejvýše na úroveň čtyř desítek za rok. (Cizinci, ČSÚ, 1995-2011)

Přátelské vztahy s majoritou navazuje v největší intenzitě druhá generace imigrantů, která v prostředí českých vrstevníků vyrůstá nejpozději od školního věku. Imigranti starousedlíci udržují přátelské vztahy spíše s Čechy, které poznali za studií nebo dříve z podnikání. Nejmenší šanci navázat hlubší vztahy s majoritou mají z charakteru svého povolání agenturní pracovníci. (Hofírek & Nekorjak in Rákoczyová & Trbola, eds. 2009:188)

Kontakt s domovinou Migranti, zvláště ti z první generace, kontakt s příbuznými udržují a to jak virtuální, tak návštěvami Vietnamu. K prvním cestám do Vietnamu dochází asi po pěti letech po příjezdu do Česka. Pobývají tam až několik měsíců, často včetně svých dětí, které mnohdy absolvují ve Vietnamu i dlouhodobý pobyt. (Kušniráková, 2013a:140)

▪ Identifikační dimenze

U migrantů první generace je patrný silný pocit sounáležitosti se zemí původu. Uvědomují si ekonomickou výhodnost, pohodlnost života v Česku oproti všední realitě ve Vietnamu, a také zakořeněnost svých dětí v české společnosti; přesto v návrat v blíže nedefinovaném budoucnu doufají. (Martinková in Uherek, et al. 2008) Druhá generace již považuje Česko za svůj domov. Zároveň však nastávají situace, kdy si dítě nevytvoří vztah k místu vlivem časté změny bydliště. V kombinaci s pocíťovanou diskriminací či netolerancí české majority k jinakosti toto může podněcovat k úvahám o emigraci dále na Západ. (Kušniráková, 2013a)

5.6 Jihovýchodní Asie: Thajsko

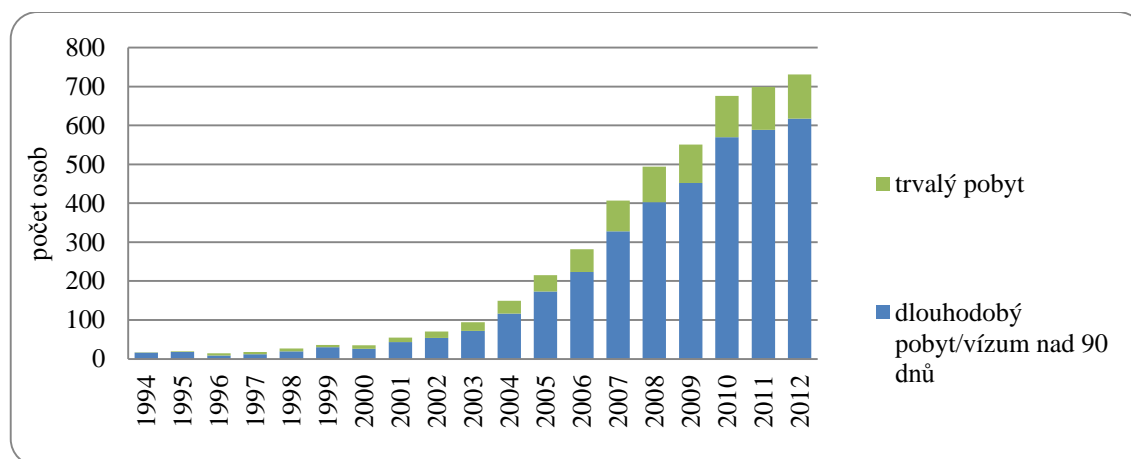
5.6.1 Výzkumy thajské imigrační skupiny v Česku

Z důvodu marginálního zastoupení Thajců v Česku se této skupině dosud nevěnovalo větší množství výzkumů. Pravděpodobně nejrozsáhlejší studii realizoval Šnajdr (2012), který postihl přibližně čtvrtinu všech tehdy dlouhodobě/trvale pobývajících thajských rezidentů v Česku.

5.6.2 Základní údaje o migrantech thajského občanství

Statistiky evidují 731 osob thajského původu, z tohoto počtu tvoří výjimečných cca 93 % ženy. V množství imigrantů ze třetích zemí jsou Thajci zastoupeni z 0,26 %, v celkovém počtu cizinců v Česku figurují pouze z 0,16 %. Počet imigrantů thajského původu od roku 1994 kontinuálně roste, přičemž největší nárůst je patrný mezi roky 2009 a 2010. Vedle oficiálních počtů se odhaduje relativně velké množství Thajců pobývajících v Česku neoprávněně. (Šnajdr, 2012) Skupina se vyznačuje minimálním počtem žadatelů o azyl, stejně tak zanedbatelným počtem naturalizovaných osob – v letech 2001 až 2011 byla naturalizovaná pouze jedna osoba. (Cizinci, ČSÚ)

Obrázek 15 Vývoj počtu v Česku dlouhodobě či trvale pobývajících imigrantů thajského občanství mezi lety 1994-2012

Zdroj dat: Cizinci, ČSÚ

Thajská menšina je v průměru starší než ostatní imigranti směřující do Česka, průměrný věk příchozích však klesá. (Šnajdr, 2012:48 a 68) Do Česka přichází Thajci

dle výzkumu téměř ze všech thajských provincií, nejvyšší zastoupení má metropolitní oblast Bangkoku. Nejvíce imigrantů však pochází ze severovýchodního regionu Thajského království. Nejčastěji uvádějí ekonomické důvody (i)migrace, ať už se jedná o zlepšení vlastní finanční situace nebo snahu materiálně zabezpečit příbuzné v Thajsku. Významným „pull“ faktorem je i obecná sociální reprezentace Evropy, kterou vnímají jako symbol svobodného, kvalitního a naplněného života.

Dle výzkumu přicházejí Thajci spíše ve skupinách s malým množstvím informací o republice. Z velké části pro ně cesta do Česka představuje první zkušenost migrace za hranice státu. (Šnajdr, 2012:72) Výzkum pracuje se vzorkem respondentů, kteří do Česka imigrovali převážně až od roku 2000, nejvíce pak od roku 2006. Z hlediska integrační zkušenosti dělí imigranty na dvě skupiny; primárně socioekonomicky začleňující se **pracovní migranty** a lépe kulturně a interakčně adaptující se **Thajky z thajsko-českých partnerských vztahů**. (Šnajdr, 2012)

Výzkum (Ibid.) odhaluje také specifika českého, respektive postkomunistického modelu thajské imigrace a integrace, jimiž se liší od modelu, které spatřujeme u tradičních evropských destinací Thajců. Např. relativně mírná česká legislativa umožňuje Thajcům získávat pobyt v zemi primárně skrze pracovní víza. Za účelem sloučení/vytvoření rodiny do Česka proudí mnohem méně Thajců než je tomu např. v případě Německa.

5.6.3 Historické souvislosti thajské imigrace do Česka

Československo navazovalo vztahy s Thajským královstvím již brzy po svém vzniku. Za první republiky se rozvíjela především obchodní spolupráce, Thajsko bylo pro zemi perspektivním odbytištěm československého strojírenského (spolupráce s plzeňskými Škodovými závody), textilního, sklářského či papírenského průmyslu, ale také dovozcem atraktivních komodit (např. kaučuk, rýže, tropická dřeva). Obchodní partnerství přerušila druhá světová válka, znovu navázat se jej podařilo až ke konci 50. let minulého století. Diplomatické styky se etablovaly až v roce 1974.

Dalšímu rozvoji politické a obchodní spolupráce pak napomohl politický převrat v Československu v roce 1989. Až v tomto období do země začínají Thajci přicházet, avšak ve velmi nízkém počtu. V první polovině 90. let 20. století byly podepsány obchodní kontrakty usnadňující podnikatelské činnosti. V roce 2007 bylo česko-thajské partnerství poznamenáno thajským vojenským převratem, později vztahy zkomplikovala ekonomická

krize, kvůli které Česko v roce 2009 omezilo na půl roku vydávání dlouhodobých pracovních a podnikatelských víz. Dodnes však království zůstává důležitým obchodním partnerem Česka i oblíbenou destinací českých turistů. Vztahy jsou utužovány také činností *Česko-thajské společnosti* či *Thajsko-české asociace* aj. (Šnajdr, 2012, Nožina, et al. 2005)

5.6.4 Model integrace thajských imigrantů do české společnosti

▪ Prostorová dimenze

Thajští imigranti vykazují vyšší územní koncentraci než je celková územní koncentrace obyvatel Česka a ostatních cizinců⁶⁵. Jak podotýká Šnajdr (2012) ještě vyšší územní koncentrace platí u Thajců s dlouhodobým pobytem ve srovnání s jedinci s pobytem trvalým. Dlouhodobý pobyt je totiž častější forma pobytu a je více spojen s ekonomickými aktivitami koncentrovanými především do velkých měst. (Ibid.)

V destinacích dominuje Praha. Tamní thajská skupina tvoří téměř 60 %⁶⁶ (436 os.) všech osob thajského původu v ČR. V roce 2011 se Thajci nejvíce soustředili do MČ Prahy 5, dále Prahy 1, 3 a 4, čímž utvořili prstenec kolem Prahy 2, podobně jako imigranti ruského a ukrajinského původu. (Drbohlav, et al. 2010 in Šnajdr, 2012) Se zvětšující se vzdáleností od centra podíl thajských rezidentů klesá, to souvisí mimo jiné s charakterem výdělečné činnosti této skupiny, pro kterou jsou typické masérské služby koncentrované spíše do vnitřního města. Ubytování je často poskytováno zaměstnavatelem právě v blízkosti salonů. (Šnajdr, 2012) Významná je lokalizace Thajců v okresech Praha-východ a především Praha-západ. Denní i nedenní pracovní dojíždka Thajců bydlících v Praze mnohdy přesahuje hranice Pražského metropolitního areálu. Častým cílem je např. Plzeň nebo Karlovy Vary. (Ibid.)

Prahu následuje kraj Karlovarský s 6,6% thajskou menšinou (48 os.) a Plzeňský s 6,3 % (46 os.). Dále Středočeský s 5,1% (37 os.) a Jihočeský s 3,6% menšinou (26 os.). Územní rozmístění skupiny tak nepotvrzuje obecný předpoklad zvýšené koncentrace cizinců v severních Čechách oproti jižní oblasti od hlavního města. (Šnajdr, 2012) Na Moravě se pak Thajci soustředí převážně v Jihomoravském kraji (4,4 %, 32 os.).

⁶⁵ Potvrzeno porovnáním hodnot Giniho koeficientů. (Šnajdr, 2012)

⁶⁶ Včetně údajů za okresy Praha-západ (2,6 %) a Praha-východ (1,1 %) k 31. 12. 2012.

▪ **Strukturální dimenze**

Ekonomické aktivity, vzdělávání Výzkumný vzorek čítal 87,2 % respondentů dlouhodobě pobývajících za účelem zaměstnání; 5,4 % podnikání, 2,7 % bylo držiteli trvalého pobytu a 0,7 % zde pobývalo za účelem studia. Statistiky potvrzují jednoznačnou převahu zaměstnanců, podle posledních dat tvoří 94 % všech ekonomiky aktivních Thajců v Česku. (Cizinci, ČSÚ, 2011)

Práci nacházejí imigranti v pohostinství, hotelech či maloobchodu, zdaleka největší procento z ekonomicky aktivních (převažujících thajských žen) v Česku tvoří masérky či terapeutky v salonech, které obvykle nevlastní majitel thajského původu. Valná většina imigrantů uváděla, že pracuje ve vystudovaném oboru, často měli na mysli masérské kurzy. Nejpriznivější platové podmínky byly v Praze. S vytvořením čtené a stálé klientely rostl výdělek imigranta. Měsíční mzda respondentů se nejčastěji pohybovala v rozmezí 15-20 tisíc Kč. Pokud se imigranti setkali s nějakými problémy v zaměstnání, nejčastěji to byla nějaká forma diskriminace nebo práce přesčas. (Šnajdr, 2012)

Dle výzkumu přichází přes 40 % Thajců se základním vzděláním, vysokoškolsky vzdělaní tvoří 7 %. Jak však podotýká autor studie, zkvalitňování thajského školství mění vzdělanostní strukturu příchozích, počet osob s vyšší kvalifikací roste, přičemž absolventi vysokých škol mají ze příchozích Thajců nejnižší průměrný věk (35 let). (Ibid.) Integraci Thajců do českých vzdělávacích institucí nelze z primárně charakteru individuální pracovní migrace a zatím nízkého podílu např. 1,5. či teprve vznikající 2. generace příliš hodnotit.

Bydlení Pracujícím Thajcům je většinou zaměstnavatelem zajištěn byt či dům v blízkosti salonu nebo příbytek přímo v budově salonu. Další variantou je podnájem. Problémem je často vysoký počet spolubydlících (většinou také Thajců), někdy i diskriminační/nadmíru omezující požadavky ze strany majitelů bytů. (Ibid.)

▪ **Kulturní dimenze**

Jazykové kompetence Výrazná rozdílnost češtiny a thajštiny a převažující nezájem o výuku češtiny mezi Thajci ústí v podprůměrnou jazykovou vybavenost, přitom tolik potřebnou pro komunikaci s českou majoritou. Důvody nezájmu jsou různé; imigranti nemají nedostatek času, v zaměstnání jim často stačí minimální znalost češtiny, popřípadě se

domluví anglicky. Ani úroveň angličtiny však není mezi Thajci obecně příliš vysoká. (Šnajdr, 2012)

Kulturní a náboženské tradice/rituály Thajci si kulturu, tradice a buddhistické vyznání v českém prostředí zachovávají a sdílejí je s ostatními krajany. Velké oslavy thajských hlavních svátků probíhají v Praze, kde se také uskutečňují pravidelné buddhistické obřady. České svátky, zpravidla Vánoce a Velikonoce, využívají Thajci spíše opět k setkání s krajany. Výjimkou jsou Thajky ze smíšených manželství, které svátky s partnerem a jeho rodinou a přáteli slaví, což jim usnadňuje kulturní adaptaci. (Šnajdr, 2012)

▪ **Interaktivní dimenze**

Primární sociální vztahy udržují Thajci převážně se svými krajany. S nimi buď již společně přicestovali, nebo se seznámili v Česku, nejčastěji v zaměstnání. Kontakty v rámci thajské imigrační skupiny jsou v Česku poměrně intenzivní, komunikace probíhá zpravidla skrze internet. Více než 50 % respondentů s krajany také bydlí. Pokud mají české přátele, seznámili se s nimi nejčastěji v zaměstnání nebo přes českého partnera.

Svobodní a rozvedení respondenti dominovali. Z 21,7 % byli zastoupeni vdané/ženatí a 5,3 % žilo s partnerem, přičemž převažovaly vztahy dvou Thajců. Pokud měly tyto páry potomky, žily tyto děti většinou v Thajsku, děti smíšených párů v Česku.

Intenzivní vazby udržují Thajci také s příbuznými a přáteli v Thajsku, a to telefonicky či online ve frekvenci jeden- až několikrát týdně, přičemž rodinné kontakty jsou intenzivnější. Thajsko navštíví nejčastěji jedenkrát do roka. Mimo návštěvy rodiny, nabírají Thajci mnohdy také další Thajce pro svého českého zaměstnavatele. Vztahy s domovinou udržují také skrze remitence, které pro přilepšení a podporu vzdělání příbuzných, ale také na podporu rozvoje obcí, zasílá více než 95 % respondentů (pravidelně nebo nepravidelně). Výjimku v zasílání remitencí tvoří Thajky ze smíšených manželství. (Šnajdr, 2012)

▪ **Identifikační dimenze**

Pouze jeden respondent výzkumu se cítil být pouze Čechem. Většina (56,1 %) se nepovažovala ani za Thajce ani za Čecha. Pocitům smíšené identity mohly napomoci i obecně pozitivní zkušenosti Thajců s jejich přijetím majoritní společností. Necelá

polovina respondentů však přiznává, že se s projevy rasismu či diskriminace ze strany majority osobně nebo skrze příběhy krajanů již také setkala.

Jak podotýká Šnajdr, jak na interaktivní tak na identifikační úrovni se thajští imigranti spíše separují od majoritní společnosti, jen menšina (cca 8 %) je rozhodnuta v Česku zůstat. Skoro 40 % vyjádřilo touhu vrátit se do Thajska. Tento trend koresponduje s německým, skandinávským a britským modelem integračních strategií Thajců. (Více viz Ibid.)

5.7 Arabské státy

5.7.1 Výzkumy imigrantů z arabských zemí

První zkušenosti imigrantů z arabských zemí se životem v české společnosti mapují výzkumy provedené Derianovou (2001), Hoškovou (in Uherek, et al. 2002) nebo Kantarovou (in Bittnerová & Moravcová 2006, syrští imigranti). Z aktuálnějších prací lze zmínit Vopelkovou (2012). Pro své nevýrazné zastoupení mezi cizinci v Česku a relativní vzájemnou kulturní podobnost jsou migranti ze zemí tohoto regionu, respektive jejich adaptační strategie často studovány a interpretovány synteticky. Mnohdy se navíc stávají součástí ještě mnohem rozmanitějších výzkumných vzorků, jejichž respondenty pojí muslimská víra. Islám a jeho interakce s českou sekulární, navíc vysoce ateistickou, společností je v hledáčku českých badatelů stále častěji. Muslimským imigrantům se věnuje např. Topinka (ed., 2006/2007) nebo Pavlíková (2012).

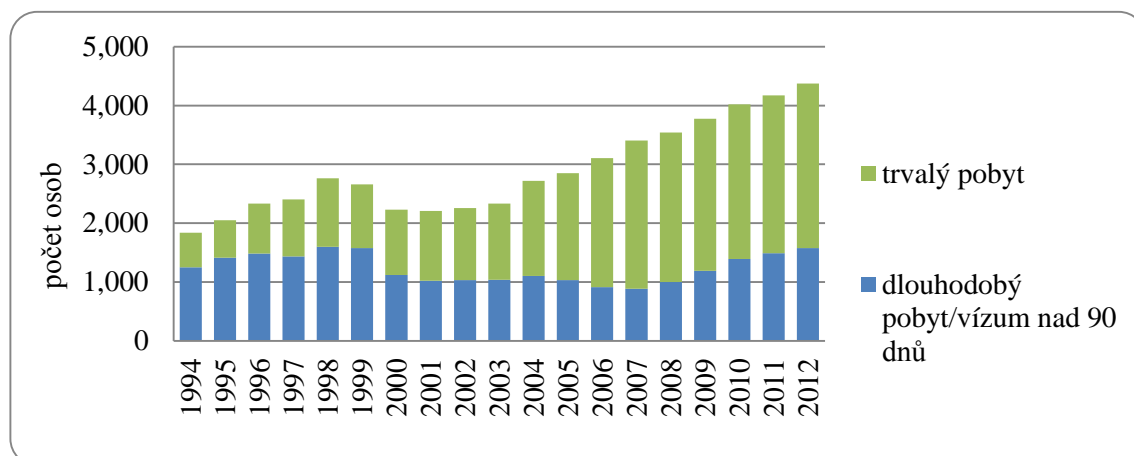
5.7.2 Základní údaje o občanech arabských zemí v Česku

Arabské země⁶⁷ se rozprostírají na území severní a severovýchodní Afriky a jihozápadní Asie. Sjednocujícím prvkem států je arabština jako úřední jazyk a islám jako státní či alespoň dominující náboženství. V současnosti v Česku pobývá 4 370 občanů z takto definovaného kulturně-geografického prostoru. Nejvíce jich pochází z Tuniska (684 os.), Alžírsko (670 os.), Sýrie (626 os.) a Egypta (607 os.).

---

⁶⁷ Z definice arabských států dle UNESCO (2011) byli do dat zahrnuti imigranti z Alžírsko, Bahrajnu, Egypta, Iráku, Jemenu, Jordánska, Kataru, Kuvajtu, Libanonu, Libye, Maroka, Ománu, autonomní oblasti Palestiny (nečlen OSN), Saúdské Arábie, Sýrie, Tuniska a Spojených arabských emirátů. Naopak byli vynecháni migranti z Mauretánie, Džibutsko, Somálska, Súdánu (zahrnuti do subsaharské Afriky) a Malty (člen EU).

Obrázek 16 Vývoj počtu dlouhodobě či trvale pobývajících imigrantů z arabských zemí mezi lety 1994-2012

Zdroj dat: Cizinci, ČSÚ

Muži-migranti ve skupině výrazně převažují. Nejnižší podíl žen má skupina z Tuniska a Egypta (cca 8 %). V ostatních případech tvoří ženy čtvrtinu, nanejvýše třetinu všech dlouhodobých migrantů. Mezi lety 2001-2011 získalo české občanství celkem 443 migrantů (27 případů azylanti) z arabských zemí, nejvíce z Alžírska, Sýrie a Iráku. Dlouhodobě nejvyšší počet azylantů přichází z Iráku. V období 1993-2008 odsud pochází také nejvíce žadatelů o mezinárodní ochranu (2 117, azyl udělen 103 os.). Počty žádostí o mezinárodní ochranu mírně vzrostly u syrských občanů v důsledku již přes tři roky trvajícího ozbrojeného konfliktu (od roku 2011 do 2013 –160 žádostí). Obecně však výrazné dopady tzv. arabského jara české imigrační statistiky nepociťují. (Cizinci, ČSÚ)

Výzkumy rozlišují předlistopadové migranty a migranty přicházející od 90. let 20. století. První skupinu tvořili téměř výhradně **muži, kteří přišli skrze studijní stipendijní dohody**. Jak se shodují respondenti Hoškové (in Uherek, et al. 2002) a Kantarové (in Bittnerová & Moravcová, eds. 2006), do Československa je přivedl spíše osud. Ve výběru země neměli příliš „volnou ruku“, navíc o zemích střední a východní Evropy nebyli dostatečně informovaní. Celý „východní blok“ vnímali poněkud jednotlivo. Důvodem jejich dalšího setrvání v zemi byly především partnerské a rodinné vazby. V druhé vlně přicházeli další **vysokoškolští studenti, imigranti mající český původ, dále ekonomičtí a političtí imigranti a osoby přicházející skrze sloučení rodiny**. (Derianová, 2001, Hošková in Uherek, et al. 2002)

5.7.3 Historické souvislosti arabské a imigrace do Česka

S vybranými arabskými státy navázalo Československo za socialismu ekonomickou, kulturní, vojenskou (dodávky zbraní) a vědecko-technickou spoluprací. (Hošková in Uherek, et al. 2002) V důsledku toho přijímaly československé vysoké školy od 60. let 20. století aspiranty na lékaře, inženýry nebo zemědělce. (Ibid.) Jednalo se např. o Syřany, Iráčany, Jordánce, Jemence, Libyjce, od 80. let i Egypťany a Libanonce. (Vopelková, 2012) Drápalová a Kolářová (2002:4-5) mluví také v případě muslimských zemí o příchodu politických emigrantů, především levicově orientovaných. Ačkoli nebyl příliv arabských migrantů za socialismu nijak vysoký, tendence k trvalému usazení některých z nich dala možnost vytvoření sociálních sítí – základů pro porevoluční imigraci. Ta stavěla také na nábožensko-institucionálních základech, respektive na pokusech o ustanovení muslimské obce v Československu již ve 30. let 20. století. (Topinka, ed. 2006/2007:4-5)

5.7.4 Integrovaný model arabských imigrantů do české společnosti

▪ Prostorová dimenze

Z českých krajů dominuje u občanů ze zemí arabského světa Praha (42 %, 1 815 os.). Z tohoto podílu je však zřejmé, že hlavní město nehraje prim u všech migrantů. Z 50 % a více jsou zde soustředěni dlouhodobí/trvalí rezidenti pouze z Alžírsko, Jordánsko a Maroka.

V celkovém počtu jsou arabští migranti dále nejčastěji zastoupeni v Jihomoravském kraji (15,95 %), zejména v Brně, kde je relativně početná skupina migrantů ze Sýrie, Libye a Iráku. Následuje Středočeský kraj s 10,57% zastoupením arabské skupiny. Vzhledem ke svému celkovému počtu zde vysoké číslo vykazuje skupina ze Saudské Arábie v okrese Nymburk. Obecně jsou však arabští imigranti více zastoupeni v okresech Praha-východ a Praha-západ. (Cizinci, ČSÚ, 2012)

Významný je relativní počet obyvatel z arabských zemí v Ústeckém kraji, konkrétně v Teplicích, které jsou od 90. let oblíbeným cílem arabských lázeňských turistů (převážně ze zemí Perského zálivu). S jejich přítomností je spojen zvýšený počet trvalých imigrantů ze Severní Afriky a Levanty, kteří své ekonomické aktivity cílí právě na arabskou klientelu. (Kantarová, 2012:14)

Vnitřní migraci či mobilitě imigrantů se referenční studie příliš do hloubky nevěnují. Zmiňují pouze zkušenosti arabských studentů, jejichž první destinací bývají lázeňská střediska, např. Poděbrady nebo Mariánské Lázně, kde ještě před zahájením studia v některém z velkoměst (Praha, Brno, Plzeň) absolvují jazykové a odborné kurzy. (Derianová, 2001, Vopelková, 2012)

Dle výzkumu Vopelkové (2012:60) jsou nejčastějšími faktory výběru rezidenční lokality pracovní příležitosti, popřípadě vzdělávací instituce. Existence muslimské obce nebo přítomnost krajanů obvykle není primárním důvodem usazení. Imigranti se tedy spíše rezidenčně integrují.

▪ **Strukturální dimenze**

Ekonomické aktivity Z aktuálních dat vyplývá vyšší podíl zaměstnanců na úkor podnikatelů, a to u občanů Iráku, Jemenu, Jordánska, Libanonu, Maroka, Palestiny a Tuniska. Naopak je tomu např. v případě Alžířanů a Syřanů, nejedná se však o vysoké početní rozdíly. (Cizinci, ČSÚ, 2011)

Migranti nejčastěji pracují nebo podnikají v oboru pohostinství (fastfoody, restaurace), překladatelských a tlumočnických služeb, popřípadě ve směnárnách, prodeji suvenýrů atp., přičemž práce mimo vystudovaný obor není výjimkou. To platilo i o imigrantech-studentech českých technických a humanitních oborů. Naopak, v Česku vystudovaní lékaři většinou neměli s uplatněním v oboru výrazný problém. (Hošková in Uherek, et al. 2002)

Vzdělávání Kvalitní a relativně levné (popřípadě dotované) vzdělání na českých vysokých školách (hlavně lékařských fakultách) bylo atraktivní pro arabské imigranty také po revoluci (Derianová, 2001), i přesto v současných statistikách figurují stále v relativně malých počtech. (Cizinci, ČSÚ, 2012/2013)

Na nižších stupních jsou děti a mládež – občané některé z arabských zemí zastoupeny také spíše okrajově. (Ibid.) Výzkumy neudávají, že by tyto děti zažívaly výrazné problémy s prospěchem či začleněním mezi vrstevníky. Naopak, jak podotýká respondent výzkumu Pavlíkové (2012:32), ve srovnání s arabským vzdělávacím systémem (pověstné memorování) je na děti v Česku kladeno mnohem méně požadavků, je zde také méně soutěživé prostředí, proto si děti zvykají lépe. Současně jsou vedeny diskuse

o založení arabské školy, což bude možné po získání vyššího stupně registrace *Ústředí muslimských obcí*⁶⁸. (Ibid.) V názorech na její založení však nepanuje jednoznačná shoda. Zaznívají obavy o separaci dětí od českých vrstevníků, řešení by to bylo spíše pouze v případě dětí diplomatů. (Pavlíková, 2012).

Bydlení Imigranti arabského původu nemají tendenci se rezidenčně příliš koncentrovat. Studenti bydlí zpočátku na vysokoškolských kolejích, poté si hledají byt. Obecně bydlí imigranti s rodinou v pronajatých bytech, popřípadě byty vlastní. Z výzkumu nevyplývá, že se migranti setkávali s výrazným diskriminačním chováním při pořizování bytu. (Derianová, 2001)

▪ Kulturní dimenze

Jazyk Úroveň znalosti češtiny se u arabských imigrantů přirozeně odvíjí od toho, zda aspirují na dlouhodobé až trvalé setrvání v Česku nebo mají českého partnera, popřípadě v Česku zakládají rodinu. Český partner, se kterým komunikují zpočátku např. anglicky, hraje v procesu osvojování jazykových kompetencí důležitou roli. Děti ze smíšených manželství si obvykle češtinu osvojí dokonale, jelikož je komunikačním jazykem rodiny. Úroveň jejich arabštiny pak záleží na důslednosti arabského rodiče. U matek-Arabek je pravděpodobnost dobré znalosti obou jazyků vyšší. (Kantarová in Bittnerová & Moravcová, eds. 2006)

Výraznou motivací pro učení češtiny je české pracovní prostředí. Pro ekonomickou prosperitu v Česku se ukazuje být důležitá také znalost arabštiny a orientace v arabské kultuře, výraznou výhodou je znalost angličtiny popřípadě francouzštiny. Studenti, kteří absolvovali před nástupem na VŠ vstupní téměř roční jazykový a odborný kurz v lázeňských střediscích, jej zpětně oceňují. Podařilo se jim získat poměrně kvalitního základu nejen odborné terminologie, ale i obecného, pro každodenní život nutného, jazyka. (Hošková in Uherek, et al. 2002)

---

⁶⁸ Zakládání škol spojených s určitou církví či náboženskou organizací, což by byl případ arabské školy, je podmíněno druhým stupněm registrace takové církve/organizace, o které může Ústředí muslimské obce žádat od září roku 2014. Tato registrace také přiznává organizaci např. právo uzavírat církevní sňatky rovnocenné se sňatky občanskými. (Jiříčka, 2014)

Náboženství Lze očekávat, že se velká část imigrantů z arabských zemí bude hlásit k muslimské víře.⁶⁹ Zároveň však, jak výzkumy ukazují, nejsou zdaleka všichni muslimy praktikujícími. To byl zejména případ muslimů, kteří přišli do Československa za socialismu. Tehdejší režim veřejné náboženské praxi příliš nepřál. Podobně naladěná situace byla v některých sekularizovanějších státech arabského světa (např. Sýrii, Egyptě), kde byl islám za arabského socialismu záležitostí spíše soukromé sféry. (Hošková in Uherek, et al. 2002:22) V českém prostředí pak některé prvky víry opouštěli, zvláště pokud uzavřeli smíšené manželství. Docházelo ovšem také ke konverzi partnera k islámu. (Derianová, 2001)

Od roku 1989 přibývá muslimů praktikujících. (Drápalová & Kolářová, 2002) Založeny jsou různé muslimské organizace, jmenovitě např. *Ústředí muslimských obcí, Muslimská unie, Liga českých muslimů* nebo *Islámský svaz* aj. (Topinka, ed. 2006/2007) Společně s nimi byly zřizovány modlitebny (mezi prostorami byly i vysokoškolské koleje) a mešity – v Brně a Praze, jejichž vzniku předcházely dlouhé, horlivé diskuse s majoritní společností. Zkušenosti muslimů s praxí náboženství v Česku jsou však různé, odvíjí se do jisté míry od toho, jak striktně migrant náboženství praktikoval ve vlasti. (Vopelková, 2012) Nežádka jedinec přehodnotí postoj a stane se více méně formálním muslimem. Jiného naopak život v nové společnosti podnítl k posílení jeho víry. (např. Hošková in Uherek, et al. 2002)

Kultura, tradice, rituály, hodnoty Muslimská náboženská praxe je úzce spojena s tradicemi a rituály, které imigranti z arabských zemí dodržují. Někteří muslimové si některé tradice po příchodu do Česka z praktických důvodů mírně modifikují. Např. slevují z pravidel pro *halal* stravu (také v případě svých dětí), a to hlavně z důvodu horší dostupnosti halal masa. (Pavlíková, 2012) Někteří upouštějí od dodržování ramadánu, pijí alkohol, jedí vepřové maso apod. (např. Derianová, 2001)

Pro některé rodiče je v českém ateistickém prostředí poměrně náročné vychovávat děti v duchu arabských, respektive muslimských hodnot. (Pavlíková, 2012) Na druhou stranu jsou děti (a čeští partneři) pro migranty často důvodem oslavy křesťanských svátků. Muslimské a arabské svátky slaví ve společnosti krajanů a dalších muslimů.

⁶⁹ Přehled podílu muslimů v jednotlivých státech (nejen) arabského světa nabízí např. zpráva *Mapping the global muslim population* vypracovaná Fórem Pew Research Center o náboženství a veřejném životě (2009).

Určité společenské napětí vyvolává pronikání některých prvků muslimské víry do české kultury (např. nedávno otevřené téma nošení hidžábu u personálu zdravotnické organizace, více viz Karásková, 2014).

Z organizací, které v Česku reprezentují arabskou kulturu, můžeme zmínit *Česko-arabskou společnost*.

▪ **Interaktivní dimenze**

Role rodiny je v arabské kultuře, respektive muslimské víře nezastupitelná. Studenti řeší její absenci navazováním hlubších přátelských vztahů s krajany nebo ostatními imigranty, lidmi, kteří mají podobné osudy. (Derianová, 2001:9) Často tyto vztahy přetrvávají i v případě trvalejšího usazení imigranta v zemi. (Derianová, 2001:19) Silným jednotícím prvkem migrantů arabského původu napříč různými důvody pobytu v zemi je islám, jako náboženství a životní styl. Výrazným mediátorem společenského života migrantů jsou náboženské organizace a různá občanská sdružení, ačkoli se ne všichni imigranti do jejich aktivit zapojují. (Kantarová in Bittnerová & Moravcová, eds. 2006)

Z výzkumů vyplývá, že se arabští imigranti, muži především, kontaktu s majoritou nevyhýbají. Pokud se v zemi chtějí usadit, harmonické vztahy s Čechy jsou pro ně zvláště důležité. Nezřídka přitom však musí překonávat počáteční nedůvěru Čechů ovlivněnou celospolečenským diskurzem o Arabech a islámu, pramenícím z faktických kulturních odlišností, globálních projevů islámského fundamentalismu, ale také z nedostatku, popřípadě zkreslení informací, jichž se české společnosti (ne)dostává.

Smíšená manželství ve složení muže arabského původu a ženy-Česky jsou poměrně častým fenoménem. Harmonické fungování takového svazku vyžaduje zvláště velkou dávku vzájemné tolerance, někdy také změnu dosavadního životního stylu. Pokud je muž muslim, ubírají se vztahy mezi partnery a v rodině v zásadě dvěma cestami. V prvním případě muž přehodnocuje svoji identitu, postoj k islámu a tedy i postoj k tradiční dělbě partnerských rolí. V druhém přizpůsobuje své dosavadní zvyky a chování žena. Často také konvertuje k islámu. (Derianová, 2001)

Frekvence kontaktů s rodinou a přáteli ve vlasti je značně variabilní. Závisí na plánované délce a účelu pobytu migranta v Česku. Frekvenci návštěv země původu

ovlivňují finanční možnosti migranta a tamní politicko-bezpečnostní situace. (např. Derianová, 2001, Kantarová in Bittnerová & Moravcová, eds. 2006)

▪ **Identifikační dimenze**

Migranti, kteří považují Česko za svou druhou vlast, nejsou v této skupině výjimkou. Vytvoření pocitu češství v nich však často brání postoje majority, kvůli nimž se stále někteří respondenti cítí více cizinci. (Derianová, 2001:21) Identita arabských imigrantů je zvláště komplikovaná a vysoce proměnlivá. Na to upozorňuje Kantarová (in Bittnerová & Moravcová, eds. 2006:184) při opatrném konstatování, že obecně arabská identita bývá nadřazená občanské identitě (vztaheně ke konkrétní zemi). S nimi se navíc prolíná identita muslimská.

5.8 Subsaharská Afrika

5.8.1 Výzkumy subsaharských imigračních skupin v Česku

Nízkému počtu imigrantů subsaharského původu odpovídá nevelký počet českých studií jimi se zabývajících. Jeden z prvních výzkumů provedla Jiroušková (2002). Další byl uskutečněn Gerstnerovou v roce 2006, dále publikován mimo jiné v autorčině disertační práci (2009). Tato studie nabízí srovnání zkušeností kvalifikovaných subsaharských imigrantů v českém hlavním městě s realitou třech západoevropských měst (Londýn, Paříž a Lutych). Africkými imigranty se ve své práci zabývá také Foldynová (2013).

5.8.2 Základní údaje o imigrantech subsaharského původu v Česku

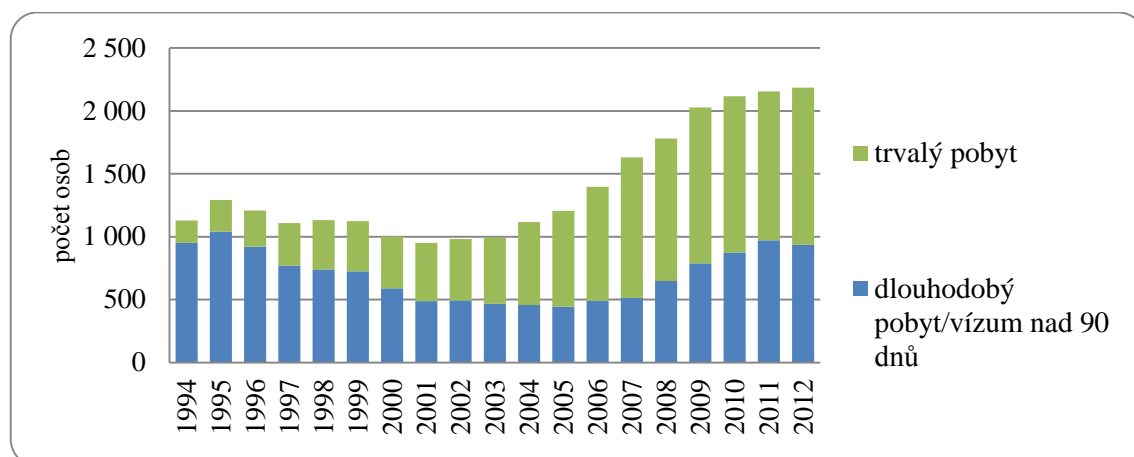
Imigranti subsaharského původu⁷⁰ tvořili v roce 2012 při počtu 2 185 osob 0,8 % dlouhodobě/trvale pobývajících imigrantů ze třetích zemí v Česku. V počtu všech cizinců stejného typu pobytu jsou zastoupeni asi z 0,5 %. Navíc zde pobývá 174 osob subsaharského původu s platným azylem. Během let 1993 až 2008 získávali azyl nejčastěji imigranti původem z Konžské demokratické republiky (158 žadatelů, azyl udělen ve 28 případech) a Somálska (177 žadatelů, azyl udělen 26 os.), nejvíce žadatelů pocházelo ve stejném období však z Nigérie (celkem 701 žadatelů, azyl udělen pouze 19 os.).

Imigrace ze subsaharského regionu do Česka má výrazně maskulinní charakter, ženy tvoří zhruba čtvrtinu ze zde dlouhodobě/trvale pobývajících imigrantů. Imigrantky v současnosti převažují pouze u somálské a namibijské imigrační skupiny. Od přístupu Česka k EU v roce 2004 zaznamenáváme celkový nárůst subsaharských rezidentů, který byl v roce 2009 a 2010 zmírněn dopady ekonomické krize z roku 2008 (viz obrázek 17). Patrná je také tendence k trvalému usazování. Nejpočetnější skupinami byli v roce 2012 imigranti z Nigérie (590 os.), JAR (252 os.), Angoly (159 os.), Ghany (147 os.), Botswany (100 os.) a Etiopie (99 os.). Vývoj imigrace z „tradičně“ zdrojových subsaharských zemí ilustruje obrázek 18. Mezi lety 2001-2011 bylo naturalizováno celkem 212 imigrantů z toho regionu (z toho 30 azylantů), nejvíce ze Súdánu a Konga.

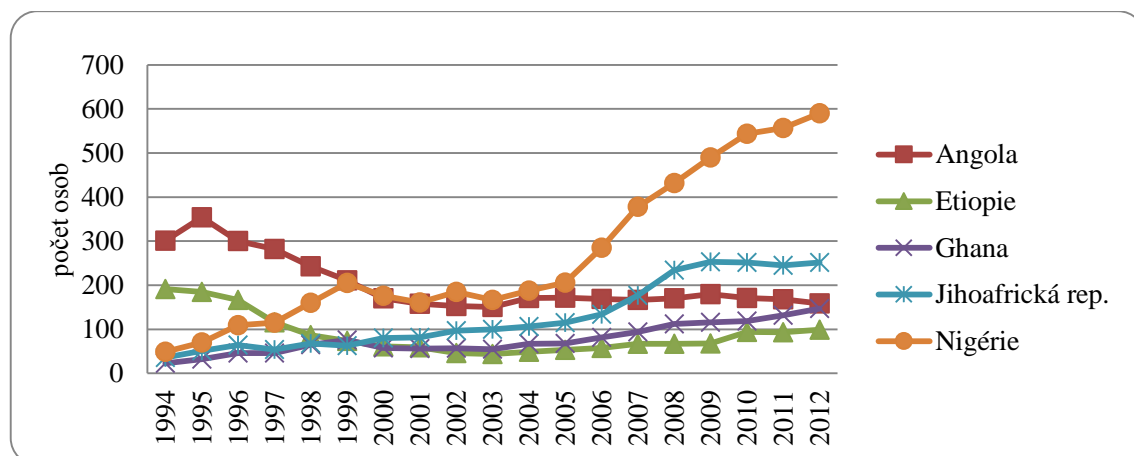
⁷⁰ Statistické údaje z databáze „Cizinci v ČR“ (ČSÚ) zde použité jsou agregované údaje za země řazené do regionu subsaharské Afriky klasifikací OSN (United Nations Statistics Division, 2012). Jedná se o všechny africké státy mimo vybrané země severní Afriky (tj. mimo Alžírsko, Egypt, Libye, Maroko, Tunisko, Západní Sahary). Bilance na obrázku 17 dále neobsahuje Gabon a Středoafrickou republiku (absence dat), francouzská zámořská území Mayotte a Reunion a britské zámořské území Sv. Helena.

Obrázek 17 Vývoj počtu dlouhodobě/trvale pobývajících imigrantů-občanů subsaharských států v Česku mezi lety 1994-2012

Zdroj dat: Cizinci, ČSÚ

Obrázek 18 Vývoj počtu dlouhodobě/trvale dlouhodobě nejpočetnějších občanství imigrantů ze subsaharských zemí v Česku mezi lety 1994-2012

Zdroj dat: Cizinci, ČSÚ

Výzkumy obecně dělí subsaharské imigranty do dvou skupin. První, tzv. „starousedlíky“, představují v mnoha ohledech již dobře integrovaní imigranti, kteří přicházeli do Česka za socialismu skrze studijní aj. víza, např. z Angoly nebo Etiopie. Druhou skupinou jsou „novousedlíci“ z belgických, britských a francouzských kolonií, kteří v republice pobývají patnáct a méně let. (Gerstnerová, 2009, Foldynová, 2013) Interakce příslušníků obou skupin není vysoká, problémem je především jazyková bariéra.

Do Česka přicházejí subsaharští migranti zpravidla s malým množstvím informací o zemi. (Gerstnerová, 2009)

5.8.3 Historické souvislosti subsaharské imigrace do České republiky

Na porevoluční příliv a usazování subsaharských imigrantů v Česku je třeba nahlížet skrze kontext historických vztahů utvořených v meziválečné, a především pak během komunistické minulosti republiky. Pod sovětským dozorem udržovalo socialistické Československo od 50. let 20. století čilou diplomatickou, vojenskou, obchodní, vědeckou i kulturní spolupráci s více než čtyřicítkou de-kolonizujících se afrických států, z nichž však zdaleka ne všechny byly zasaženy komunistickou ideologií. V některých případech (např. Angola, Nigérie) bylo navázáno partnerství, jehož základy byly položeny již v dobách první republiky. Předmětem bilaterálních smluv byly často peněžní a obchodní úvěry včetně finančně zvýhodněných nebo bezplatných dodávek vojenského materiálu, nebo dopravní technologie a technika, ale také různé investiční projekty (textilní závody, strojírna, pivovar aj.). Do afrických zemí, které sužovaly (geo)politicky, ekonomicky, environmentálně, kulturně, etnicky či religiózně podmíněné konflikty, směřovala československá humanitární pomoc doprovázená misemi vojenských i civilních expertů (Angola, Etiopie, Guinea, Zambie, Uganda aj.). (Zídek, 2004) V samotném Československu pak probíhal vojenský výcvik příslušníků různých afrických „národně osvobozeneckých“ skupin (Keňané, Jihoafričané, Angolané aj.). (Ibid.:1)

Významnou roli při etablování migračních koridorů do Česka a sociálních sítí v Česku, mnohdy přetrvávajících do současnosti, sehrály středoškolské i vysokoškolské studijní pobyty subsaharských studentů v Československu realizované skrze mezinárodní dohody, např. s Angolou, Etiopií, Mali nebo Nigérií. (Ibid.)

5.8.4 Model integrace imigrantů subsaharského původu do české společnosti

▪ Prostorová dimenze

Také v případě subsaharských migrantů je potvrzena atraktivita velkých měst. Jejich rozmístění v urbánním prostoru však nenaznačuje, oproti zkušenosti zemí západní Evropy, tendence k významnější územní koncentraci nebo dokonce rezidenční segregaci. (Gerstnerová, 2009:171)

Nejčastějším cílem je Praha, což je podmíněno především dostupností široké škály služeb a pracovních příležitostí. (Gerstnerová, 2009) Na území hlavního města a jeho zázemí (okresy Praha-východ a Praha-západ) je současně registrována nadpoloviční většina (58 %, tj. 1 214 os.) všech imigrantů subsaharského původu. Nejpočetnější je zde skupina Nigerijců (392 os.) a Jihoafričanů (109 os.). Zvýšená přítomnost subsaharských migrantů je zaznamenána v Praze 6-Suchdole, kde se mimo jiné nachází Česká zemědělská univerzita s Fakultou tropického zemědělství⁷¹. (Gerstnerová, 2009)

Následuje Jihomoravský kraj s 11% podílem (242 os.) subsaharských migrantů (nejvíce Angolanů a Nigerijců – shodně 40 os.) koncentrovaných převážně do Brna. Další v pořadí je kraj Středočeský (5 %⁷² z celkového počtu subsaharských imigrantů) a Královéhradecký a Ústecký (cca 4 %).

Lze očekávat, že větší množství subsaharských imigrantů bude bydlet v blízkosti lékařských, zemědělských aj. fakult, na nichž studují nebo studovali. To je ovšem bez rozsáhlejšího výzkumu jejich rezidenčních vzorců pouhá domněnka. Většímu výzkumu zřejmě nebyla dosud podrobena ani vnitrostátní migrace této skupiny.

▪ **Strukturální dimenze**

Ekonomické aktivity, vzdělávání V ekonomických aktivitách jsou subsaharští migranti statusově i oborově poměrně heterogenní. Statistiky evidující ekonomickou aktivitu některých imigračních skupin indikují vyšší podíl osob s živnostenským oprávněním. Podnikatelé dominují u Nigerijců, mírně převažují např. u Angolanů nebo Ghaňanů. Naopak dlouhodobě vyšší zastoupení zaměstnanců je patrné u imigrantů z Jihoafrické republiky, Etiopie nebo Pobřeží slonoviny. (Cizinci, ČSÚ, 2002-2011)

Ve výzkumu Gerstnerové (2009), v němž převažovaly vysoce kvalifikované osoby (dvě třetiny vysokoškoláci), byli z větší části zastoupeni zaměstnanci. Více než polovina migrantů nabyла vzdělání na české, popřípadě některé jiné evropské vzdělávací instituci, zbylí vystudovali v zemi původu v Africe. Poměrně vysoké procento však v Česku následně pracovalo v jiném než vystudovaném oboru.

---

⁷¹ Dříve Institut tropů a subtropů.

⁷² Údaj bez okresů Praha-východ, Praha-západ.

Vyšší integraci na trhu práce vykazovali absolventi evropských, respektive českých univerzit nebo studenti obecně velmi žádaných oborů přicházejí v rámci mezinárodních programů (např. IT experti). O migrantově pracovním uplatnění rozhoduje také délka pobytu v Česku, starousedlíci jsou proto zpravidla dobře ekonomicky integrováni. Značně znevýhodnění na trhu jsou naopak mnozí nově příchozí, např. migranti z Pobřeží slonoviny nebo Guiney, kteří se často svými ekonomickými aktivitami dostávají za hranice legality. Neoprávněnou ekonomickou činnost eviduje Gerstnerová (2009) u 22 % respondentů svého souboru (studenti, žadatelé o mezinárodní ochranu a azylanti). Důvody jsou různé, od rasové diskriminace, přes neuznané studium z africké vzdělávací instituce a také pozice žadatele o azyl, který nemá možnost být první rok ekonomicky aktivní. Pro získání takového zaměstnání jsou nápomocny zprostředkovatelské firmy, krajanské sítě nebo čeští občané. Vesměs se jedná o pracovní pozice nevyžadující odbornou kvalifikaci, nejčastěji v oboru stavebnictví, reklamních služeb, o pomocnou práci v pohostinství nebo práci v supermarketech. (Ibid.) Působením na těchto pozicích může ústít v dequalifikaci migranta. (Gerstnerová, 2008 in Ibid.)

V souvislosti obecně s africkými imigranty poukazuje Foldynová (2013:79) na dřívější (do roku 2005) vyšší zastoupení těchto migrantů ve stavebnictví, odkud byli vytlačeni ještě flexibilnější a levnější pracovní silou např. z Ukrajiny. Zmíněná autorka (Ibid.:76-78) dále popisuje transnacionální aktivity afrických migrantů ve formě exportu elektroniky či automobilů a importu afrických komodit potravin, kosmetiky aj. do ČR.⁷³

Vzdělávání Integraci do vzdělávacích institucí nižšího stupně nelze, z důvodu minoritního zastoupení dětí subsaharského původu, hodnotit. V případě VŠ lze konstatovat pouze již zmíněný zájem o studium tropického zemědělství. Ve statistikách studentů českých VŠ s cizím státním občanstvím jmenovitě figurují pouze studenti z Botswany (99 os.). (Cizinci, ČSÚ 2012)

Remittance Nadpoloviční většina respondentů zasílala do země původu finanční či materiální podporu. Pouze menšina zasílá část svého platu pravidelně. (Gerstnerová, 2009)

---

⁷³ Není ovšem příliš zřejmé, ze kterého zdroje autorka čerpá, a popřípadě zda má uvedené skutečnosti podložené konkrétními příklady. Z praktické části to nevyplývá.

Bydlení Praha je místem rezidence převážné většiny respondentů, kteří bydleli spíše v menších bytech. Sdíleli je zpravidla s rodinou (partner a děti) či jinými spolubydlícími – 75,7 % případů. V typu bydlení z hlediska vlastnictví převažoval podnájem (54,1 %) a vysokoškolská kolej (24,3 %). Nejnižší standard bydlení byl zaznamenán u žadatelů o mezinárodní ochranu. Jejich soužití s více spolubydlícími, pravděpodobně krajany, výrazně utužovalo jak vnitřní pospolitost, tak pocit sounáležitosti se zemí původu. Kvalita bydlení starousedlíků a studentů je o poznání příznivější. (Gerstnerová, 2009:66)

▪ Kulturní dimenze

Jazykové kompetence Nadpoloviční většina migrantů hovoří, dle svých slov, velmi dobře česky. Platí to především u starousedlíků. Mimo to se migranti jeví jako výrazně multilingvální, což je ostatně pro obyvatele subsaharské Afriky přímo typické. Všichni respondenti ovládají minimálně tři jazyky, což je může zvýhodňovat na trhu práce. (Ibid.:66) Pokud neuplatní přímo znalost konkrétního jazyka, mohou profitovat obecně ze svého multilingválního profilu.

Kulturní organizace, aktivity Převážná část migrantů by si přála participovat na aktivitách, nebo již tak činí, v organizaci, která v Česku podporuje rozvoj africké kultury. (Gerstnerová, 2009) Kultura zemí subsaharské Afriky je od české značně odlišná. Ze strany ne příliš informované české společnosti, často ovlivněné mediálně kultivovanými stereotypy „problematické černé Afriky“ (Jiroušková, 2002:9) je navíc mnohdy nepochopená. To se snaží napravit různé osvětové aktivity a programy některých afrických iniciativ, sdružení či spolků – např. *Humanitas Afrika*, která realizuje vzdělávací projekt žáků českých základních škol s názvem „Okno do Afriky“. Aktivní je v této oblasti také např. *Společnost přátel Afriky*.⁷⁴

Náboženství Respondenti výzkumu se vyznačovali poměrně vysokou religiozitou, ateisté tvořili pouze 16 %. (Gerstnerová, 2009) Věřící byli převážně křesťané, mnozí praktikující/pravidelně navštěvující bohoslužby. (Gerstnerová, 2009, Jiroušková, 2002) V některých případech je jejich víra spojená s prvky a rituály afrických tradičních náboženství, které, jak zjišťuje Jiroušková (2002), nemusí být ze strany majoritní společnosti pochopeny. Jejich praxe se pak může stát záležitostí soukromí. (Ibid.)

⁷⁴ Více spolků viz HedvábnaStezka.cz (2009).

Ve výzkumných vzorcích byli zastoupeni také muslimové nebo animisté. (Gerstnerová, 2009)

▪ **Interaktivní dimenze**

Téměř tři čtvrtiny imigrantů popírají, že by si přátele hledaly pouze v rámci své imigrační skupiny. Studenti subsaharského původu nemají problémy navazovat vztahy s českými studenty, kteří je seznamují s českou mentalitou, kulturou, tradicemi a jsou tak významnou podporou při integraci. Jiné zkušenosti mají pracující imigranti, kteří přiznávají z počátku pobytu zkušenosti se stereotypním myšlením majority a tedy i jejím diskriminačním chováním. (Gerstnerová, 2009)

O tom, že se vztahům s majoritou migranti nevyhýbají, svědčí také z výzkumu vyplývající zájem nově příchozích imigrantů o členství v českých sportovních klubech (především fotbalových), není však jednoduché se do nich zapojit. (Ibid.)

Sňatky uzavřeli téměř všichni dříve příchozí ve vzorku s českým občanem. (Gerstnerová, 2009) Dřívější výzkum konstatuje, že jsou takto smíšená manželství vysoce rozvodová. (Jiroušková, 2002:10)

Vztahy udržují migranti i se svými krajany, popřípadě jinými cizinci. Gerstnerová (2009) podotýká, že se subsaharští migranti sdružují spíše na základě jazykové příbuznosti než regionu či kontinentu původu. Jazyk rozděluje nejen starousedlíky a novousedlíky, ale také novodobé frankofonní a anglofonní imigranty a je tedy určitou bariérou ve sjednocení subsaharských migrantů v Česku např. ve spolkových aktivitách. (Ibid.)

Ani jeden z respondentů v Česku neměl rodinné příslušníky ze země původu, přesto však Afriku nenavštěvují příliš často. Dlouhodobí migranti dle svých slov neuvažují o návratu. (Ibid.)

▪ **Identifikační dimenze**

Podle studie Gerstnerové (2009) se většina subsaharských imigrantů (40,5 %) identifikuje spíše se zemí původu; dalších 37,9 % má však dle svých slov dvojí identitu. Cítí se být Afričanem a Čechem zároveň. Obecně platí, že africkou kulturní identitu s postupem času substituují českou, to je ovlivněno také nepříliš častými návštěvami v zemi původu. Výjimkou jsou Angolané, kteří si silné ekonomické a rodinné vazby na zemi původu

i po letech zachovávají. „Novousedlíci“ jsou více spřízněni se zemí původu, tuto identifikaci posiluje jejich muslimská víra. (Ibid.)

6 VÝSLEDKY A DISKUZE

V práci jsem se věnovala integrační realitě osmi skupin migrantů ze třetích zemí v různých oblastech života v české společnosti, a to především v porevolučním období. Jednalo se o imigranty z Ruska, Ukrajiny, Číny, Japonska, Vietnamu, Thajska, arabských zemí a zemí subsaharské Afriky. Tuto realitu jsem popisovala v několika vrstvách neboli dimenzích integračního procesu za pomoci výzkumných studií provedených v Česku po roce 1989. Definici dimenzí volně přebírám z konceptu sociální integrace Friedricha Heckmanna a Wolfganga Bosswicka (2006).⁷⁵

Strukturální dimenze souvisí s existenčně významnou oblastí, tj. přístupem migrantů na pracovní trh, trh výrobků a služeb, ke vzdělání a rekvalifikaci, do systému zdravotního pojištění a sociálního zabezpečení, na trh s nemovitostmi, do občansko-politické společnosti apod. Jazyková a kulturní integrace jsou obsaženy v *kulturní dimenzi*, *interaktivní dimenze* zase představuje oblast sociálních vztahů migrantů – s etnickými Čechy, krajany a dalšími imigranty v Česku a s krajany ve vlasti. Pomyslným vrcholem procesu integrace je dimenze, která zahrnuje *identifikaci* migrantů s Českem, s konkrétním českým regionem, lokalitou, se zdejší společností, její kulturou, mentalitou a hodnotami.

K výše zmíněným oblastem dodávám *dimenzi prostorové* integrace migrantů. Heckmannův a Bosswickův koncept (2006) se tomuto aspektu částečně věnuje ve strukturální dimenzi, a to v otázce přístupu migrantů na trh s bydlením. Na volbu rezidenční lokality má status „cizinec“ nepochybně vliv, není ovšem jediným faktorem ovlivňujícím rozmístění migrantů v prostoru, navíc v celorepublikovém měřítku. Nadto, omezíme-li studium prostorového chování migrantů na kvalitu bydlení a charakter rezidenčních čtvrtí či lokalit, které obývají, opomineme jiné důležité indikátory integrace, např. schopnost orientovat se v prostoru. (např. Buhr, 2014) A dále, nesledujeme-li migrantovu migrační historii v rámci hranic státu, nemůžeme příliš posoudit, do jaké míry jsou jeho vzorce rezidenční mobility podobné se vzorci typického člena majority. To vše a mnoho dalšího by mohlo být náplní podkapitol prostorové dimenze integrace. Protože však referenční výzkumy prostorové chování hlouběji většinou nestudují, je tato dimenze

⁷⁵ Podobně výzkum strukturují Rákoczyová a Trbola (eds. 2009) a jejich kolegové, s tím rozdílem, že využívají primárních dat sesbíraných prostřednictvím 251 rozhovorů s migranty.

redukována na popis rezidenčního rozložení migrantů v území a jeho evidentních podmínkách.

6.1 Občanství jako prvotní limitující prvek procesu adaptace

Struktura práce staví na předpokladu, že sociální identita migranta (občanská, etnická, popřípadě národní) je jedním z významných determinantů průběhu jeho adaptace v hostitelské zemi. Důležitost občanského původu, jehož vliv je dále modifikován etnickou/národní příslušností, demografickými, ekonomickými a sociokulturními charakteristikami jedince, je dobré zdůraznit nejdříve. Sdílené občanství⁷⁶ a z něj plynoucí možnosti nebo limity mohou migranty sjednocovat v integračních vzorcích v české společnosti. Je to dáno např.:

- existencí standardizovaných podmínek upravujících vstup a pobyt občanů konkrétního třetího státu vyplývající z evropské a v případě imigrantů především české zahraniční politiky (zahrnující vízovou politiku, aktivní náborové programy, bilaterální smlouvy o sociálním zabezpečení, návratové programy apod.),
- povahou hospodářské, politické nebo bezpečnostní situace v zemi původu,
- postoji zdrojové země ke svým občanům-emigrantům,
- a do jisté míry také přístupem české společnosti k určité skupině migrantů a její dlouhodobé přítomnosti na českém území.

Výše zmíněné aspekty nastaví klima, které koriguje chování migranta v hostitelské zemi. Takto nastavené podmínky se přirozeně mění, navíc s postupem času dochází k upevňování tradice přítomnosti skupiny migrantů na českém území a tedy i obecně rostoucí schopnosti jejich následovníků se orientovat v české hostitelské společnosti, v místních pravidlech, zvycích, vztazích, symbolice a hodnotách dříve a lépe než jejich předchůdci. Dobrá orientace ve společnosti se předpokládá u příslušníků druhé generace, ač mohou být, z důvodu uplatňování *ius sanguinis* principu, formálně stále považováni za cizince.

Proměny onoho aktuálního „klimatu“ můžeme pozorovat na vnitřní diferenciaci skupin dle doby příchodu jejich příslušníků na české území. Různý politicko-ekonomický

---

⁷⁶ Výjimku tvoří subsaharští a arabští imigranti, jež jsou v Česku zastoupeni poměrně marginálně. Proto se málokdy se výzkumy věnují imigrantům z jednotlivých subsaharských a afrických států.

kontext příchodu se odráží v různých integračních zkušenostech migrantů pocházejících z jednoho státu. Adaptační proces ruských meziválečných uprchlíků, respektive jejich potomků se liší od zkušenosti současné ruské politické či ekonomické (e)migrace. Diferencovaná je také ukrajinská imigrace; před revolucí trvalejšího charakteru, po revoluci více cirkulující mezi a Českem a domovinou. Stejně tak se liší situace vietnamských „starousedlíků“, kteří přišli do Československa v rámci řízené socialistické migrace např. od migrantů nabíraných pracovními agenturami přímo ve Vietnamu v 21. století. Ještě vyšší různorodost v míře a způsobu integrace vykazují subsaharští a arabští migranti. Obě skupiny mají své zástupce jak mezi usazenými migranty, studenty, popřípadě pracovníky z dob socialismu (Angolané, Etiopané, Nigerijci, Syřané, Jemenci, Jordánci, Egypťané, Libyjci aj.), tak ve skupině současných ekonomických či rodinných migrantů.

Obecně platí, že zástupci předrevoluční imigrace jsou do společnosti poměrně dobře integrováni, a to jak socioekonomicky, tak kulturně (případ Ukrajinců, arabských migrantů, subsaharských migrantů, Vietnamců, Rusů). Roli sehrává doba, kterou zde již strávili, ale také uzavřenost tehdejší československé společnosti v rámci „východního bloku“ a požadavky minulého režimu na kulturní asimilaci.

6.2 Současná vnitřní diferenciací migračních skupin

Po pádu socialistického režimu se s demokratizací společnosti a liberalizací trhu značně rozšířily možnosti, jak se v Česku usadit a ekonomicky realizovat. V porevolučních vlnách jsou zastoupeni „klasičtí“ ekonomičtí migranti (Ukrajinci, Thajky, Vietnamci, Rusové), dočasní vysoce kvalifikovaní imigranti (př. japonští imigranti), migranti přicházející za rodinou či s/za partnerem, popřípadě za přáteli (Japonky, popřípadě Thajky, Vietnamci, Číňané, také Ukrajinci). Mimo to přichází také za relativně kvalitním životním prostředím a příjemným klimatem (Číňané, Vietnamci, Rusové aj.), za politicky a bezpečnostně stabilním prostředím, kvůli jazykové a kulturní, popřípadě geografické blízkosti (slovanské národy). Ač se jedná převážně o dobrovolné migranty, v řadě případů⁷⁷ nese jejich migrace, respektive emigrace ze země zdrojové známky nuceného vystěhovalectví (např. Rusové, Ukrajinci nebo subsaharští imigranti).

⁷⁷ Ponechejme stranou faktické uprchlíky, tedy takové, kteří naplňují definici uprchlíka dle Ženevské úmluvy 1951 a později přijatého tzv. Newyorského protokolu.

S narůstající heterogenitou typů a účelů pobytu, začíná vliv občanské příslušnosti na míru a způsob integrace evidentně slábnout, ač je stále významný z hlediska oprávnění vstupu, pobytu a práce na území, tj. v nastavování „mantinelů“. Migranty stejného občanství nyní, kromě rozdílného politického režimu, za nějž se do Česka dostávají, dělí právě více než kdy jindy typ a účel pobytu. Dobře je to patrné na zatím méně „etablovaných“ zkoumaných skupinách – Japoncích, jejichž příchod se pojí s přílivem zahraničních investic do Česka od počátku druhého tisíciletí. Skupinu tvoří kulturně méně integrovaní vysoce kvalifikovaní dočasní pracovníci (japonští manažeři) a v mnohem menším měřítku, lépe kulturně adaptující se rodinní migranti a imigranti aspirující na trvalé usazení. Podobné je to u thajských migrantů, resp. imigrantek, jejichž zvýšená přítomnost je zaznamenána se vstupem Česka do EU. U nich taktéž převažuje migrace za prací (ač jiného charakteru) nad rodinnou migrací.

Jiným důležitým faktorem, který nyní zřetelně rozděluje migranty sdíleného občanství v integrační zkušenosti v Česku je různý geografický původ. Jedná se o různé provincie a autonomní oblasti zdrojového státu, z nichž migranti prochází, a s nimiž se váží etno-kulturní specifika a mnohdy také různé národní příslušnosti. Není překvapením, že je tomu tak právě u imigrantů pocházejících z vysoce kulturně rozmanitých oblastí. Zřetelná diferenciaci dle geografického původu panuje v Česku u Číňanů a plně se projevuje v jejich ekonomické specializaci.

Výrazná socioekonomická diferenciaci plynoucí z rozdílnosti délky pobytu, ale také charakteru migrace panuje např. mezi Vietnamci, Rusy nebo Afričany ze subsaharské části kontinentu. Kulturně-psychologické charakteristiky dělí „novousedlíky“ z frankofonních subsaharských zemí od současných přistěhovalců z anglicky mluvících zemí. Kulturně, ekonomickým zázemím a společenským postavením se od těchto dále odlišují subsaharští přistěhovalci – „starousedlíci“.

6.3 Integrace migrantů v prostoru

6.3.1 Hlavní „Gateways“: Praha a lázeňská města

Až na výjimky byla u všech skupin potvrzena dominance Prahy. Silněji⁷⁸ převládá např. u Rusů, Číňanů, Japonců, Kamerunců, Nigerijců, Senegalců, imigrantů z Mali, Pobřeží slonoviny. Slabší⁷⁹ pozici má Praha u Libyjců, Jemenců, Palestinců, Saúdů, Syřanů, Angolanů nebo Keňanů. Ostatní skupiny (př. Thajci, Ukrajinci, Alžíráné, Egypťané, Libanonci, Maročané, Tunisáné, imigranti z Botswany, Konga, JAR, Ghany, Guiney) oscilují kolem 50% zastoupení. (Cizinci, ČSÚ, 2012)

Hlavní město ztělesňuje tzv. *Gateway city*, tedy „bránu do země“. Je místem trvalé rezidence velkého počtu imigrantů, jak však výzkumy naznačují, již méně představuje místo, odkud by migranti pokračovali dále do jiných oblastí republiky. (Čermák & Janská, 2011) V rámci své skupiny jsou v Praze relativně méně zastoupeni imigranti z Vietnamu, kteří jsou také nejvíce v republice prostorově rozptýleni. Dovoluje tomu povaha převažujících ekonomických aktivit skupiny (maloobchod), jež mohou realizovat prakticky kdekoliv.

Gateway funkci plní v případě Česka také lázeňská města. K tomu přispívá tamní zvýšená přítomnost krajanů/migrantů z kulturně spřízněných regionů, ať jde o lázeňské turisty nebo trvalé rezidenty (imigranti z postsovětského prostoru a arabských zemí). Zvláštním případem je pak tamní nabídka ročních kurzů jazykové a odborné přípravy na studium lékařství, přírodních věd aj. na vysokých školách např. v hlavním městě. Tyto kurzy navštěvují např. migranti z arabských zemí.

6.3.2 Koncentrace migrantů v postindustriálních městech

Prostorové rozmístění migrantů v Praze naznačuje tendence k jejich koncentraci v některých městských částech. Tato koncentrace je navázána na přítomnost pracovních příležitostí s ubytováním často zajištěným zaměstnavatelem (př. Thajci v blízkosti masážních salonů, Ukrajinci, imigranti z arabských zemí), vzdělávacích institucí (např. subsaharští migranti v blízkosti ČZU v Praze-Suchdole), krajanských kulturních

⁷⁸ Nad 60% všech přítomných migrantů se stejným občanstvím (s trvalým nebo dlouhodobým pobytem) v Česku

⁷⁹ Pod 40% všech přítomných migrantů se stejným občanstvím (s trvalým nebo dlouhodobým pobytem) v Česku, stále však s relativní i absolutní převahou nad kterýmkoli jiným českým krajem.

organizací (př. Rusové, Číňané) či ekonomických areálů (př. Vietnamci na Libuši), luxusního bydlení (př. Rusové) nebo finančně dostupného bydlení (př. Ukrajinci, Vietnamci, subsaharští migranti).

Kulturní vzdálenost migrantů od majoritní společnosti je jedním z důležitých faktorů rezidenční koncentrace ve městech. Vliv tohoto faktoru na rezidenční tendence může být oslaben např. soužitím migranta ve smíšeném manželství/partnerství (např. Japonky, Thajky ve smíšeném partnerství) nebo finančním zázemím migranta apod. Spornou roli hraje délka pobytu. Dlouhodobý pobyt s rodinou a/nebo aspirace na trvalý pobyt či trvalý pobyt může oslabit tendenci migranta vyhledávat krajany, časově omezený pobyt také nemusí povzbuzovat migranty k vytváření koncentrací (japonští manažeři), pokud je k tomu nevedou praktické (finanční, jazykové aj.) důvody, jak je tomu např. u ukrajinské cirkulační migrace jednotlivců nebo u thajských imigrantek.

Nutno zdůraznit, že z výzkumů není patrná výrazná koncentrace až segregace migrantů na úrovni celých městských čtvrtí, na rozdíl od zkušenosti některých migrantů v západoevropských nebo amerických metropolích (např. Číňanů, imigrantů z arabských zemí nebo subsaharských imigrantů). Můžeme zde pozorovat náznaky tzv. *parachuted suburban* modelu prostorového chování migrantů (viz Peach, 2001:16), např. u ruských migrantů v Praze-Nebošicích, a to v případě, pobývají-li v Česku spíše dočasně. Jak ukazují některé další výzkumy (Šatava, 2005) charakteristiky tohoto modelu prostorového rozmístění nesou v Nebošicích také migranti ze zemí Evropské unie, USA aj. Koncentrace vietnamských imigrantů v blízkosti ekonomického areálu SAPA může být zase určitým projevem modelu *persistent ethnic enclave* (tj. přetrvávající etnické enklávy, Peach, 2001:15-16). SAPA je jeden z nejzřetelnějších ekonomických a kulturních symbolů vietnamské přítomnosti v Česku, v její bezprostřední blízkosti ovšem nežije naprostá většina Vietnamců žijících v Praze. (Viz data Censu, 2011.)

Specifickým cílem některých skupin (př. imigranti z Ruska a dalších postsovětských zemí, imigranti z arabských zemí) bývají lázeňská města, např. Mariánské Lázně, Karlovy Vary nebo Teplice. Jejich přítomnost zde posiluje příliv lázeňských hostů pocházejících z kulturně spřízněných regionů. Snad nejzřetelněji je to možné vidět v Karlových Varech. Tamní početná ruská skupina vykazuje dle výzkumů známky rezidenční, ekonomické a sociální separace. Navazuje na tradici přítomnosti a vlivu Rusů v území, který, především po revoluci, demonstuje fyzickou proměnou centra s postupnou převahou luxusního

bydlení a služeb pro lázeňské rekreanty. Tyto proměny, označované jako *gentrifikace*, pak ve spolupůsobení s dalšími faktory způsobují odliv domácího obyvatelstva do zázemí.

Podle *teorie prostorové asimilace* měla stejný výsledný efekt, tj. odliv majority a navíc majoritě „podobnějších“ menšin z vnitřního města do zázemí, přítomnost černošského obyvatelstva v průmyslových vnitřních městech USA v minulém století. Mobilita majority tam byla ovšem podnícena ze zcela opačného důvodu než je tomu u majority v Karlových Varech v dnešní době. Tím důvodem byla jednak environmentální degradace prostředí vlivem průmyslové činnosti a jednak sociální úpadek vnitřních měst vyvolaný diskriminací osob tmavé pleti a jejich nedobrovolnou prostorovou segregací. Situace vnitřních částí postmoderních měst, tedy i těch českých po roce 1989, je ovšem spojená s jinými procesy – s deindustrializací a revitalizací těchto částí za již zmíněné gentrifikace, komercializace a relokační pracovních příležitostí směrem od centra. V těchto podmínkách vznikají nové typy sociálního vyloučení, jak upozorňuje Brabec (2014) citací van Kempena a Marcuseho (2000 in Brabec, 2014). Jeho hlavní příčinou již není etnická identita (v případě severoamerických měst lze mluvit i o „rasové“ identitě), ale spíše socioekonomická pozice jedinců. (Massey & Rothwell & Domina, 2009 in Ibid.:279)

Ač jsou výchozí podmínky v postindustriálních městech jiné, než ty, s nimiž pracovala teorie prostorové asimilace, je skutečně možné teorii např. v případě Karlových Varů považovat za neplatnou? V odpovědi na tuto otázku by bylo nutné vysledovat, zda je stěhování Rusů do zázemí města, které rovněž probíhá, známkou prostorové integrace nebo spíše další formou separace. Ke zjištění toho by mohlo napomoci zmapování jejich destinací v zázemí, procentuálního zastoupení Rusů v těchto destinacích a intenzity vztahů mezi nimi a majoritním obyvatelstvem.

Z důvodu částečné relokační pracovních příležitostí v postmoderním věku do zázemí velkých měst, nelze teorii prostorové asimilace příliš aplikovat např. na ukrajinské migranty. Pokud bychom sledovali jejich aktuální územní rozložení bez hlubší analýzy souvislostí, zaznamenali bychom jejich přítomnost i v zázemí těchto celků. Z výzkumů však vyplývá, že ta je spojena spíše s lokalizací pracovních příležitostí (pravděpodobně méně náročných na kvalifikaci) než s konvergencí jejich socioekonomického statusu a tedy i jejich vzorců rezidenční mobility s majoritou.

6.4 Strukturální integrace

6.4.1 Cesty k ekonomické prosperitě

Pro ekonomickou soběstačnost v Česku volí imigranti celou řadu strategií. Zcela určující je v tomto aktuální politická a hospodářská situace v zemi, právní úprava pobytu cizinců a ekonomické činnosti včetně opatření usnadňujících vstup na pracovní trh (např. náborových programů). Důležité je také uznání předchozí kvalifikace, ale i např. existence programů dočasného vyslání pracovníků v rámci nadnárodních organizací. Tyto faktory se prolínají s motivy migranta k přesídlení a jím plánované délky usazení v ČR. Povaha a obor ekonomické činnosti, kterou migrant zastává, se odvíjí od jeho lidského a finančního kapitálu. Neméně důležitý je sociální kapitál, s nímž je spojené i působení migranta v ekonomických aktivitách, které jeho krajané v Česku „tradičně“ vykonávají.

Při uplatnění na českém *primárním trhu práce* hraje klíčovou roli kvalifikace setkávající se s požadavky zaměstnavatelů v Česku, respektive se společenskou poptávkou (př. sektor IT, zdravotnictví). Uplatnění vysoce kvalifikovaných osob dále napomáhá existence různých studijních či pracovních programů poskytovaných např. mezivládními organizacemi nebo možnost mobility v rámci struktury nadnárodních korporací. Ze zkoumaných skupin vykazují nejvyšší míru ekonomické integrace (co se týče předpokládaného mzdového ohodnocení ekonomické aktivity a jí přiřčeného sociálního statusu) právě japonští pracovníci na „rotačních“ pozicích nadnárodních firem. Téměř bez problému se prosadili absolventi českých vysokých škol, kteří vystudovali za socialismu (např. arabští migranti studující lékařství) a v případě perspektivních oborů to platí i v současnosti. Vysoké šance mají i odborníci z oboru IT ze vzorku subsaharských imigrantů, které do Česka přivedl mimo jiné program OSN.

Ve vzorcích napříč zkoumanými migračními skupinami zaujímaly osoby s odborným středoškolským či vysokoškolským vzděláním obecně významné procento, ne všem se však dařilo nebo daří své vzdělání skutečně zhodnotit. Pracovních příležitostí s angličtinou nebo jiným světovým jazykem jako hlavním komunikačním prostředkem je v Česku stále omezeně, znalost češtiny se proto ukazuje jako nezbytná. Důležité je také uznání kvalifikace českými institucemi; častým problémem bývá přílišná specifická oboru

studovaného v zahraničí nebo jeho nekompatibilita s požadavky ekvivalentních studijních oborů českých VŠ.

Je-li možností realizovat se v oboru na majoritním trhu práce málo, pak se migrant nechává zaměstnat v rámci migrantských sítí (Rusové, Ukrajinci, Vietnamci) nebo se uchyluje k podnikání, a to v oborech, v nichž má, vzhledem ke specifickým znalostem a dovednostem, ve srovnání s majoritou výhodu, např. k výuce jazyka, tlumočnictví, průvodcovství aj. (př. Japonci, imigranti z arabských zemí aj.). Jiní migranti, v případě, že to velikost *etnického*, respektive *migrantského trhu* dovoluje, mohou své podnikání zaměřit výhradně na poptávku krajanů (př. Vietnamci, Rusové). Některé migrační skupiny nacházejí uplatnění vyloženě ve službách úzce spjatých s jejich kulturou, na které si majorita přivykla a jež poptává. Jde např. o thajské masérky, převážně v pozici zaměstnankyň, popřípadě migranty podnikající v pohostinství (př. vietnamská, čínská, arabská, thajská kuchyně).

Alternativní uplatnění migrantů zahrnuje celou škálu více či méně kulturně specifických oborů (zaměstnání nebo vlastnictví restaurací, směnáren, realitních kanceláří, kosmetických salonů apod.). Představuje pro migranta hlavní zdroj příjmu pro zabezpečení svých nejbližších, ale i riziko ztráty jeho lidského kapitálu. Tzv. „deskillingem“ jsou ohroženy především osoby, které v Česku sestoupí na *sekundární trh práce*, osoby bez oprávnění k práci a pobytu (osoby čínského, vietnamského, ruského, ukrajinského, subsaharského, thajského původu) nebo migranti potýkající se z různého důvodu s nezaměstnaností (př. japonské ženy v domácnosti).

S působením na *sekundárním trhu práce* bývají spojováni vysoce ekonomicky aktivní ukrajinští imigranti. Ti jsou jako typičtí ekonomičtí přistěhovalci přitahováni relativně vyššími výdělky, o nichž hovoří *neoklasická teorie*. Vzhledem k dočasnému charakteru migrace jim v souladu s předpoklady *teorie duálního pracovního trhu* nečiní problém obsadit nízko-statusová pracovní místa, s nimiž je spojená jen malá kariérní mobilita a jejichž charakter může představovat významnou bariéru integrace v jiných oblastech života. Místa na sekundárním trhu práce obsazují také někteří vietnamští a současní subsaharští imigranti. Rusové se rovněž ocitají na sekundárním trhu práce, dle výzkumů se jim však po určitém čase daří uplatnit na primárním trhu práce. Obecně nelze říci, že by byl český pracovní trh pro nějakou skupinu migrantů zcela nepropustný. Aspirace na trvalé setrvání, snaha zachovat si životní standard, na nějž byli migranti

doposud zvyklí, soužití s rodinou, sociální kontakty, vyšší vzdělání včetně znalosti češtiny je obvykle posunují na místa s vyšší společenskou prestiží a finančním ohodnocením a tedy na primární pracovní trh.

6.4.2 Podnikání jako alternativa ekonomické soběstačnosti a zajištění oprávněného pobytu v Česku

Živnost nebo jiný druh podnikání se jeví jako schůdnější ekonomické uplatnění v situaci, kdy je jeho právní úprava dostatečně liberální a/nebo za předpokladu existence mezery na trhu, kterou dokáže migrant svou nabídkou efektivně zaplnit. Jedno z období nejprůzračnějších k podnikatelským aktivitám, období politicko-ekonomické a legislativní transformace v první polovině 90. let, mnoha migrantům prokazatelně umožnilo se podnikatelsky realizovat, ač stále čelili mnohem větším bariérám než domácí obyvatelstvo.

Imigranti se tehdy chopili příležitosti proniknout na český, zcela nenasycený trh spotřebního zboží a služeb (Vietnamci, Číňané), a to za podpory již dobře se orientujících krajanů (Vietnamci), rodiny a přátel v rámci migrační skupiny nebo etnických Čechů. Nápomocny byly také státní firmy ze země původu (Číňané). Nezanedbatelnou výhodou bylo, pokud migrant disponoval vlastní zkušeností a kontakty z podnikání v zahraničí. *Struktura příležitostí* (tj. liberální podmínky vstupu a založení podniku, neznalost jazyka, slabá orientace ve společnosti nebo naopak již utvořené povědomí o společnosti a jejích potřebách, konkurenceschopnost na trhu se spotřebním zbožím) a *zdroje* (tradiční podnikavost, ochotu jít do rizika, sociální sítě, ukotvení v transnacionálních podnikatelských aktivitách) tedy daly prvním zahraničním podnikatelům možnost proniknout na probouzející se trh.

Podnikání, respektive živnost bývá strategií k zajištění příjmu a legalizaci pobytu po ztrátě zaměstnání (využívaná migranty v 90. letech nebo v dobách ekonomické krize) nebo pouze formálním zaštitěním pobytu v zemi (Rusové). Je cestou k nezávislosti na zaměstnavateli (př. Ukrajinci), často však také přáním samotného zaměstnavatele.

6.4.3 Migrantská ekonomika v českých podmínkách

V období 90. let se rozvíjí první sub-ekonomiky migrantů, základy některých z nich byly však položeny již v dobách předrevolučních. V těchto ekonomikách figurují migranti jako zaměstnavatelé, zaměstnanci, obchodní partneři i jako zákazníci. Jejich působnost je silně transnacionální, zahrnující nejen Česko a domovinu, ale také kulturně spřízněné regiony

(př. postsovětské regiony). Takové struktury představují tedy další potenciální „pull“ faktor migrace do ČR. Postupem času se tyto ekonomiky vnitřně socioekonomicky hierarchizovaly, diverzifikovaly v nabízených produktech a službách a rozšiřovaly své cílové segmenty. Typickými představiteli je vietnamská, ruská, respektive postsovětská migrační skupina a čínská – oborově rozdělená dle provincií původu migrantů (dle výzkumů z roku 2001/2002).

Ve všech případech je nutné hovořit o tzv. *migrantských ekonomikách*. Všechny jsou navázány na migrační zkušenost, jelikož, jak plyne ze studií, jejich hlavními hybateli je stále první a 1,5. generace. Novodobá migrační historie Česka je zatím příliš krátká na konstituci *etnické ekonomiky*, navíc výzkumy jedné z podnikatelsky dlouhodobě zdaleka nejaktivnějších skupin – Vietnamců – se vyslovují proti jejímu vzniku, když konstatují odchýlení druhé generace od oborů, v nichž jejich rodiče tradičně v Česku podnikají. Pro vznik etnické ekonomiky může ale hovořit rostoucí *etnický (migrantský) trh*. Spíše tedy než se pouze ptát, zda se etnická ekonomika časem vytvoří, je žádoucí zjišťovat, na jakých oborech by mohla být postavena a na jaké zákazníky bude svou nabídkou cílit.

6.4.4 Vzdělávání

Počty cizinců ze třetích zemí v českých vzdělávacích institucích se rok od roku zvyšují. (Cizinci, ČSÚ) Ze zkoumaných skupin jsou v nižších vzdělávacích institucích nejvíce zastoupeny děti z Vietnamu, Ruska, Ukrajiny a Číny. Méně se na základních a mateřských školách setkáme s dětmi japonského, thajského, subsaharského původu, pro jejichž skupiny byla ve výzkumech typičtější individuální pracovní migrace. Menší zastoupení mají i děti pocházející z arabských zemí, což odpovídá obecně nevelkému počtu migrantů z tohoto regionu v Česku. Výzkumy nenaznačují výrazné problémy v prospěchové integraci dětí-cizinců na českých školách. Naopak, pro některé děti je studium na české škole jednodušší v porovnání s některými zahraničními vzdělávacími systémy (např. Arabové, Vietnamci s přísnou studijní disciplínou). Ani s interakční integrací, tedy se začleněním mezi majoritní vrstevníky, neměla většina dětí-cizinců na českých školách potíže. Pouze v případě čínských studentů byla zmíněna jejich nižší komunikativnost.

Zásadním předpokladem obou typů integrace je znalost češtiny u dětí a aktivní zájem rodičů o prospěch svého dítěte. Výzkumy potvrzují běžnou praxi zařazování dětí s nedostatečnou znalostí češtiny do nižších ročníků, což je částečně v rozporu s filosofií

inkluzivního vzdělávání. Problematická může být také neznalost češtiny u rodičů, kdy dítě plní funkci tlumočníka mezi učiteli a rodiči (př. vietnamští migranti druhé generace). Průběh integrace určuje i věk dítěte při příjezdu do Česka, respektive nástupu do školy. Pokud je zvláště rizikový (např. dospívající), může mít adaptace komplikovanější průběh (zmněno v souvislosti s ukrajinskými migranty). Prospěchové výsledky druhé generace migrantů (Vietnamci) hovoří pro postupnou konvergenci s majoritou a tedy o jejich případné asimilaci do majoritní společnosti v oblasti studijních výkonů.

Zcela jiná oblast, která by mohla představovat např. pro dospívající děti muslimského vyznání problém (nejen) z praktického hlediska, je dodržování rituálů spojených s vírou (pravidelná modlitba, konzumace halal potravin apod.).

Děti některých migračních skupin mají možnost v Česku navštěvovat školy s kulturně spřízněnou specializací. Jedná se především o slovanské národy (Ukrajinci, Rusové). V Praze a méně v dalších krajských městech se koncentruje také několik institucí sledující zahraniční vzdělávací osnovy, které jsou migranty současně vnímané jako záruka zachování původní kulturní identity jejich rodiny v nové zemi (ukrajinská škola, čínská škola, japonská škola atd.). Dle výzkumů je pravděpodobné, že děti krátkodobých migrantů budou na tyto instituce, popřípadě mezinárodní školy směřovány nejčastěji.

Česko je lákavé pro studenty středních škol a univerzit různých oborů. Atraktivní je především příznivá cena, popřípadě možnost studium realizovat skrze stipendijní program (arabští studenti, Rusové, Afričané), ale také kvalita a prestiž vysokých nebo specializovaných škol (např. konzervatoří). Nejčastěji v Česku migranti studují medicínu, zájem je také o obory, které mohou uplatnit v zemi původu (př. obor tropického zemědělství u Afričanů). Migranti zde studují i hudbu a umění (př. Japonci).

6.4.5 Bydlení

Standard bydlení migrantů se odvíjí od jejich finančních prostředků a (ne)aspirace na budoucí setrvání v České republice. Migranti s většími finančními prostředky a alespoň trvalým pobytem jsou dle výzkumů nejpravděpodobnějšími kandidáty na pořízení bytu v osobním vlastnictví, ačkoli podmínka trvalého pobytu při koupi nemovitosti není od roku 2011 uplatňována. (SIMI, 2014) Stále však hraje důležitou roli při posuzování žádosti o úvěrové financování. (Sitařová, 2011)

Ve vlastní nemovitosti žijí Vietnamci nebo Rusové. O cizincích z postsovětských republik hovoří Brabec (2014:282) navíc v souvislosti s vlastnictvím nemovitostí primárně pro investice. Koupě nemovitosti se naopak nevyplatí dočasným migrantům, kteří žijí v pronajatých bytech (Japonci, Ukrajinci, Thajci), popřípadě na ubytovnách (Ukrajinci). Pro mnohé představuje pořízení bytu značnou finanční zátěž, proto se uchylují do nájmu a podnájmu (subsaharští migranti, arabští migranti, Vietnamci) nebo využijí kolejního ubytování, na které mají z titulu studenta nárok.

V hledání bydlení hrají významnou roli sociální sítě migrantů, také proto, že se migranti na trhu s nemovitostmi, dle studií, setkávají s nedůvěrou a diskriminací ze strany majitelů nemovitostí (uváděli to např. Ukrajinci nebo Thajci). Není výjimkou, že ubytování zajišťuje zaměstnavatel (Ukrajinci, Thajci, Japonci, Vietnamci).

Domácnost sdílí zpravidla s partnery či rodinnými příslušníky, pokud jsou v Česku přítomni. To platí zejména o Vietnamcích, Rusech, Japoncích nebo Číňanech. Soužití s nerodinnými příslušníky-krajany uváděly výzkumy u Thajců, Ukrajinců, popřípadě současných imigrantů ze subsaharské Afriky, tedy u individuální, primárně ekonomické migrace.

6.5 Kulturní integrace

6.5.1 Jazyk – klíč k nezávislosti, cesta k pochopení a získání respektu majority

Pokud první teoretici procesu adaptace migrantů považovali znalost jazyka majoritní společnosti za zásadní determinant průběhu adaptace v jejích dalších dimenzích (viz Gordona, 1964, kapitola 2.3.2), v české společnosti, jež je relativně kulturně homogenní, to platí dvojnásobně. Znalost češtiny je cestou k soběstačnosti v komunikaci s aktéry a institucemi klíčovými pro život v zemi (úřady, lékaři, zaměstnavatelé, pronajímatelé, obchodníci apod.). Umožňuje migrantům snazší orientaci ve svých právech a povinnostech, v symbolice, kterou Češi v komunikaci užívají. Dává migrantům schopnost porozumět historii českého národa a hodnotám, jež vyznává a jejich odrazu v aktuální společenské situaci. Znalostí češtiny migrant rozšiřuje svůj sociální kapitál, a to, dle výzkumů postojů české veřejnosti, teoreticky i o osoby s jinak obecně nižší tolerancí vůči cizincům.

Studie ukázaly, že se v Česku řada migrantů ekonomicky integruje i bez hlubší znalosti jazyka; např. zapojením do struktur migrantské ekonomiky nebo vykonáváním práce, při níž si vystačí se základy češtiny, popřípadě se světovými jazyky. Faktem ale zůstává, že jazyková vybavenost zásadně určuje *rozsah* možností ekonomické realizace migrantů, včetně kariérní mobility.

Znalost češtiny migrantů ze třetích zemí je značně variabilní napříč všemi zkoumanými skupinami, přičemž nelze říct, že by byla vždy nepřímo úměrná kulturní distanci. Jak konstatují výzkumy, migranti z postsovětských národů spoléhají spíše na podobnosti slovanských jazyků, popřípadě znalost ruštiny u Čechů. Dobrá čeština by se v zásadě dala předpokládat u migrantů od počátku aspirujících na dlouhodobé až trvalé usazení. Nalezneme ovšem výjimky, jež jsou zapříčiněné např. omezením formálních a neformálních kontaktů migranta na krajanskou skupinu. Bylo to prokázáno u vietnamské první generace či některých zástupců ruské migrace. Nižší znalost jazyka je pak vysoce pravděpodobná u osob, které si svoji budoucnost nespojují s Českem, ač zde mohou žít dlouhodobě až trvale. Za prioritu ji nepovažují Číňané, kteří z praktických důvodů upřednostňují některý ze světových jazyků, dále např. japonská vysoce kvalifikovaná migrace, jejíž zástupci spoléhají na znalost angličtiny, popřípadě jazykovou podporu

zaměstnavatele. Nižší znalost jazyka vykazují thajští pracovní migranti a někteří z ukrajinských migrantů, pro které je působení v Česku také spíše dočasnou záležitostí.

Negativně se tedy ve znalostech češtiny může promítat práce v mezinárodní firmě s komunikací v angličtině či obecně pohyb v prostředí vyžadující pouze znalost světového jazyka. Tady naopak svůj kulturní kapitál zhodnocují migranti, kteří vládou angličtinou, francouzštinou aj. (někteří subsaharští migranti). Jiným negativním faktorem je nedostatek času a motivace – nepřítomnost rodiny v zemi, nízký kontakt s majoritou, zaměstnání nebo podnikání, pro něž je nezbytná pouze omezená znalost češtiny.

Znalosti jazyka naopak podporuje soužití ve smíšeném partnerství (Thajky a Japonky v páru s Čechem), užívání jazyka na pracovišti nebo v podnikání, při němž čeština figuruje jako stěžejní kulturní kapitál (např. tlumočnictví). Zásadní vliv má studium v češtině, přítomnost potomků v českém vzdělávacím systému, aktivní osobní zájem o češtinu, českou kulturu či motivace člověka k informovanosti a osobní nezávislosti.

6.5.2 Uchování vs. opuštění kulturních specifik

Výše zmíněné faktory ovlivňující znalost češtiny mají vliv na míru retence kulturních specifik obecně. Z hlediska Berryho (1997) *akulturačních strategií*, které popisují uchování a opuštění kulturních specifik migrantů v kontaktu s dominantní kulturou, je možné konstatovat, že se velká část zkoumaných migrantů integruje – zachovává si určitá kulturní specifika, rovněž však přebírá prvky české kultury. Studie zmiňují především formu oslavy hlavních českých/křesťanských svátků. Projevuje se to takřka ve všech skupinách. Velký podíl na proniknutí do české kultury budiž připsán nižšímu věku migranta a/nebo jeho partnerství a přátelství s etnickým Čechem/Češkou nebo tomu, že je rodičem nezletilých (školou povinných) dětí přítomných v Česku. Mezi uchovatele původní kultury naopak patří zvětšující se krajanská komunita (ve smyslu osob, v jejichž blízkosti se migrant nejčastěji pohybuje – v zaměstnání i v soukromém životě), spolky nebo školy založené migranty (Čiňané, Rusové, Japonci), náboženské instituce a chrámy a víra obecně, krajanská média, ekonomická centra, nabídka specializovaných produktů apod. Rozhodující je také míra územní fragmentace skupiny a dále pocíťovaná diskriminace.

Za specifickou formu kulturní integrace lze považovat *bikulturalismus*, který je patrný na části druhé generace Vietnamců. Lze však předpokládat, že se bude projevovat

i u dětí Ukrajinců či Rusů, popřípadě dětí ze smíšených partnerství (viz Syřané). Určitou podporou původního kulturního vědomí (jazyka, zvyklostí) u dětí, migrantů druhé generace, bývá jejich dlouhodobější pobyt u příbuzenstva v zemi původu (např. u Vietnamců).

Druhý scénář, *separaci*, respektive její určitou dobu, evidujeme u části ruských, čínských a vietnamských migrantů první generace. Můžeme ji spatřovat u pracovních migrantů žijících a pracujících převážně se svými krajany (část thajské a ukrajinské migrace). Z části je dílem vědomé snahy nesplynout (např. u Rusů), z části je separace důsledkem přirozené souhry okolností. V separačním scénáři má své místo také otázka religiozity. Právě odlišnost náboženství a s ním se pojící životní filosofie bývá zdrojem napětí a separace migrantů v multikulturních společnostech. Patrně nejvášnivější diskuze v západních, převážně křesťanských společnostech vyvolává islám. Náboženská praxe migrantů-muslimů žijících v Česku (ze zkoumaných se jedná nejčastěji o migranty arabského a subsaharského původu) se ukázala být různá, od jedinců spíše opouštějících víru, po migranty, jejichž víra migrační zkušeností posílila. Vyloženě separační chování se s muslimy v Česku však spojovat nedá. Otázka víry se promítá také do kulturní integrace tradičně vysoce religiózních pravoslavných Rusů a pravoslavných či řeckokatolických Ukrajinců nebo Thajců vyznávající převážně buddhismus. Výzkumy považují náboženskou praxi migrantů obecně za upevňující prvek skupiny a skupinové identity, ale nikoli za faktor, který by skupinu od majority separoval.

Úplná *asimilace*, jako třetí scénář, není ve velké míře zatím patrná ani u jedné zkoumané skupiny, alespoň co se týče porevoluční migrace. Důvody jsou uvedeny výše. S opatrností lze pouze tvrdit, že by k asimilaci mohlo docházet u druhé generace migrantů, alespoň v některých oblastech (zaznamenané studijní výsledky Vietnamců).

Marginalizaci (tj. čtvrtou akulturační „strategií“) by mohly být ohroženy osoby, které jsou v Česku převážně z ekonomických důvodů, nehodlají tu setrvat, nicméně jsou finanční situací nuceni neustále cirkulovat. Může to vést k určitému pocitu vykořenění z hostitelské a zdrojové kultury, tak jak o tom hovoří teorie *marginal man* (viz P. E. Park). Permanentní cirkulace, a tedy silná transnacionalizace, může ale působit i opačně – významně navýšit migrantův lidský a sociální kapitál. Pak se ovšem nedá hovořit o marginalizaci.

6.6 Interakční integrace

Snížení selektivity migračního procesu, která je podle *teorie sítí* důsledkem zintenzivňujících se sociálních vazeb mezi zdrojovými zeměmi a cílovými regiony, je evidentní i na příkladu Česka od 90. let 20. století.

Jak ukazují kapitoly historického kontextu přistěhovalectví jednotlivých migračních skupin, přítomnost některých z nich na českém území evidujeme dávno před rokem 1989. Migrační toky do Československa byly do pádu komunistického režimu poměrně selektivní, otevřením hranic významně zesílily a výrazně se rozrůznily, co do příčiny migrace, statusů pobytu a doby setrvání migrantů. Své krajany následovaly osoby přes náborové programy, za účelem sloučení rodiny, za podnikatelskými příležitostmi apod. Situaci některých migrantských skupin (př. Vietnamci) v 90. letech 20. století lze přirovnat k realitě západoevropských zemí po ukončení náborů dočasné pracovní síly. Ač v mnohem menším měřítku než například Turci nebo Maročané v Německu, i vietnamští imigranti pozvaní do Česka za socialismu byli důvodem řetězových migrací tj. migrací příbuzných a známých. Dále budované sociální sítě (ať již na formální i neformální bázi) imigraci krajanů jen povzbuzovaly.

Stěžejní roli *sociálního kapitálu* při adaptaci migranta, vyjádřeného počtem a kvalitou jeho sociálních kontaktů (Češi či krajané, rodina nebo známí, v Česku, zdrojové zemi nebo kdekoli v zahraničí), přímo či nepřímo potvrzují výzkumy snad u všech analyzovaných skupin. Tyto kontakty mohou migrantovi poskytnout finanční prostředky, předat oficiální i neoficiální informace o životě v české společnosti. Jsou nápomocny při zajišťování zaměstnání, jak je vidno např. u Thajců, kteří pro své zaměstnavatele plní také roli „náborářů“ krajanů v Thajsku nebo u postsovětských migrantů zapojených do „klientského systému“. Často vypomáhají s formalitami při legalizaci pobytu, se sháněním bydlení, pro migranta bývají i významnou psychickou podporou.

6.6.1 Rodinná vs. individuální migrace

Některé migrační skupiny jsou více charakteristické migrací nukleární nebo i širší rodiny, a to jak souběžně, tak s časovým odstupem příchodu jejích členů. Je to vlastně především Číňanům, Vietnamcům nebo Rusům. Pak je velmi zajímavé sledovat, v jaké podobě rodinné vztahy přetrvávají po migraci do Česka, jak se mění vztahové hodnoty a zvyklosti v nové zemi.

Retenci kulturně specifických společenských hodnot a výchovných vzorců sledujeme např. u Číňanů, jež si v Česku snaží zachovat genderově rovné rozdělení rolí v partnerských vztazích; v duchu genderové rovnosti vychovávají také své děti. Zajímavou proměnu zažily partnerské vztahy Vietnamců, kteří část svého života strávili v Československu a později se vrátili do vlasti. Popisují své vztahy jako více rovnocenné oproti zvyklostem ve Vietnamu. Otázkou je, do jaké míry přebírá hodnoty svých rodičů druhá generace migrantů. U vietnamské imigrace poukazovaly výzkumy na nestejné tempo sociální integrace rodičů a dětí do společnosti, které mohlo ústit v mezigenerační konflikty. *Teorie segmentované asimilace* označovala situaci, v níž se druhá generace migrantů adaptovala (respektive asimilovala či akulturovala) rychleji než první termínem *dissonant acculturation*. (Viz Rumbaut in Greenman & Xie, 2005.)

Co se týče vzorců reprodukčního chování u některých migrantů, dala by se, v případě jejich vůle v Česku setrvat, očekávat konvergence s majoritou. Nicméně migranti ze třetích zemí žijící v Česku pocházejí vesměs z regionů, jejichž úhrnná plodnost se nijak extrémně od hodnoty tohoto ukazatele v případě českého obyvatelstva neliší (data CIA, 2014). Ukrajina a Rusko, jedny z nejvýznamnější zdrojových zemí, vykazují nižší úhrnnou plodnost, navíc velkou část těchto migrantů představují dočasní pracovníci. Jen o pár desetin převyšují české hodnoty Vietnamci. Migranti, kteří pocházejí z regionů s obecně vysokou fertilitou (Ibid.), jsou v Česku zastoupeni poměrně marginálně.

Převahu individuální migrace ve výzkumných vzorcích analyzovaných studií představovali migranti z arabského světa, ze subsaharské Afriky, velká část Thajců, Japonci, a jak již bylo několikrát řečeno, týká se to také Ukrajinců. V otázce primárních sociálních vztahů jsou s migrací jedinců významně spjatá témata transnacionálních vztahů – transnacionálního rodičovství, partnerství. Tato nejsou v práci, hlavně z důvodu nedostatku prostoru, blíže probírána, není však pochyb o tom, že mají na míru integrace těchto jedinců do společnosti zásadní vliv.

6.6.2 Kontakt s krajany ve vlasti

Kontakt s krajany ve vlasti většina migrantů neztrácí. V dnešní době mohou své blízké relativně snadno zkontaktovat telefonicky, skrze e-mail, sociální sítě nebo různé komunikační aplikace/programy. Častý virtuální kontakt uvádějí Rusové, Ukrajinci a také Thajci. Frekvence návštěv zdrojové země je různá. Odvíjí se od geografické vzdálenosti,

kteřou je potřeba překonat a s ní spojených finančních a časových možností. Roli hrají i okolnosti odchodu ze země a tamní bezpečnostní situace. Vietnamci navštěvují zemi až po několika letech pobytu, Thajci udávali frekvenci jedenkrát ročně. Častěji jezdí Ukrajinci, kteří s sebou mnohdy vozí finanční hotovost (remitence) nebo Rusové. Méně časté návštěvy domova uvádějí migranti z arabských zemí a subsaharské Afriky, kde hrají mimo jiných důležitou roli bezpečnostní aspekty.

6.6.3 Kontakt s krajany v Česku

Skrze velkou vnitřní diferenciaci skupin nelze, dle mého názoru, ani o jedné zkoumané hovořit jako o ucelené *komunitě*. Migranti sdílející občanství jsou v Česku prostorově socioekonomicky, kulturně a v neposlední řadě i názorově a hodnotově rozdělení. Stejný občanský (a možná ani etnický) původ proto ještě není zárukou jejich sdružování. Tou může být naopak stejné náboženské vyznání bez ohledu na stát původu nebo společný jazyk. Např. novodobí subsaharští migranti nevyhledávají ani tak migranty ze subsaharského regionu, jako migranty hovořící stejným jazykem (př. AJ, FJ). Otázkou zůstává, zda u takto rozlehlých zdrojových regionů, čítající až několik desítek států⁸⁰, lze vůbec nějakou jednotu migrantů očekávat. Je patrné, že ani jejich poměrně malé zastoupení v Česku a vysoká kulturní vzdálenost od majority ještě nemusí nutně znamenat formaci komunity. Také na případě migrantů z rozlehlé, vysoce lidnaté a kulturně rozmanité Číny, výzkumníci před deseti lety dokázali, že jednoty dosahují jen velmi obtížně. Nicméně uvažujeme-li např. Rusko, tuto skupinu, zdá se, více než regionální původ (ostatně také velká část migrantů přicházela z Moskvy), rozděluje doba příchodu, socioekonomická situace jedince a jeho postoje vůči vlasti.

Faktem však zůstává, že všechny skupiny vykazují nějakou vnitřní propojenost alespoň části jejich členů – ať již ekonomickou (odběratelsko-dodavatelské vztahy, vztahy zaměstnanec-zaměstnavatel, kolegiální vztahy) nebo sociokulturní (krajanské spolky, média apod.).

6.6.4 Formální a neformální vztahy s majoritní společností

Pro zhodnocení integrace migrantů do české společnosti ve vztahové rovině bude vhodné se nejprve zaměřit na postoje majority k cizincům. Jak je patrné z obav respondentů výše

---

⁸⁰ Navíc se značně komplikovanou etnickou strukturou a vztahy mezi etniky.

uvedených studií (viz kapitola 4.8), veřejný migrační diskurz je stále utvářen spíše útržkovitými informacemi. Výrazně v něm dominují stereotypy spojené s domnělým úbytkem pracovních příležitostí pro majoritu ve prospěch migrantů nebo s kriminální nebo přinejmenším pololegální aktivitou migrantů na českém území. Mnohé předsudky mají svůj původ v historických událostech, což potvrzují zkušenosti např. ruských migrantů.

Ze zkušeností účastníků analyzovaných výzkumů je patrné, že také v Česku je „kulturní rozdíl více sociální konstrukt, než objektivně daný fakt“. (Martiniello, 2013:12) Kulturní vzdálenost zmírňuje vysoká kvalita života v zemi, z níž migrant pochází, povaha jejich minulých a současných politických a ekonomických vztahů s Českem, důležitá je obecná úroveň kvalifikace těchto migrantů a jejich socioekonomická pozice. Např. někteří japonští migranti se stávali terčem diskriminace nebo stereotypního chování pouze do doby, než „diskriminující“ zjistil/a, že jim přisuzuje chybně jinou asijskou identitu. Naopak kulturně relativně blízkým ukrajinským migrantům se ne vždy dostává ze strany Čechů vřelého přijetí. Nutno podotknout, že ne pro všechny migranty jsou však chladné postoje majority určující pro spokojený život v Česku. Konstatovali to v jedné studii Rusové.

Migranti přiznávají zkušenosti s méně vstřícným jednáním nebo nedostatečnou jazykovou vybaveností zaměstnanců restaurací, obchodů, cizinecké policie, zdravotnických zařízení apod. Majoritě občas vyčítají záměnu jejich identity za kulturně spřízněné nebo fyzickým vzhledem příbuzné migranty (nerozeznávání asijských národů, Rusové zaměňování za občany jiných postsovětských republik apod.).

▪ **Neformální vztahy**

Nejvíce příležitostí k navázání přátelských nebo partnerských vztahů mívají dle výzkumů migranti ve škole (př. Afričané) nebo v zaměstnání, respektive při podnikání. Často jsou Čechům představeni také přes českého partnera (Japonky, Thajky). Přátelství s Čechy uzavírá velká část migrantů z analyzovaných výzkumů, jak však jedna studie dobře připomíná (Leontiyeva & Nečasová in Rákoczyková & Trbola, eds. 2009), důležité také je zjistit, jak přátelství rozumí a co od něj očekávají. Opakovaně se u migrantů, „starousedlíků“ z dob socialismu, objevovalo přetrvání tehdy navázaných přátelských vztahů do současnosti (Vietnamci, Afričané, migranti z arabského světa).

Smíšená partnerství/manželství uzavírali poměrně často migranti z arabských zemí a subsaharské Afriky. I výzkumy japonské a thajské migrace obsahovaly smíšené páry, většinou ženy – cizinky, které se s českými partnery seznámily v zahraničí. Poměrně zdrženlivě se v uzavírání smíšených vztahů chovali respondenti ruského původu, kteří si naopak partnery vybírali v rámci krajanů, popřípadě „polokrajanů“ z dalších postsovětských národů. Dále také Číňané.

Pokud jsme se ptali na proměnu rodinných hodnot u migrantských rodin, jež přesídlí do Česka celé, pak je rozhodně na místě otázka harmonizace hodnot partnerů uzavírající smíšené partnerství/manželství. Výzkumy se přímo zabývaly manželstvím migrantů vyznávajících islám a Čechů/Češek (původně nemuslimů). Konstatovaly různé závěry, od dobrovolné konverze partnera (pravděpodobně častěji žen) k islámu k pomalému opouštění některých kulturně-náboženských specifíků samotným migrantem.

6.7 Identifikační integrace

Utváření a proměna lidské identity jsou nesmírně komplikované procesy. Poznatky z výzkumů nelze příliš podrobit konfrontaci s teoretickými základy, jelikož se tyto výzkumy vesměs nevěnují podrobnému popisu procesu utváření a mnohohrstevnatosti osobních a kolektivních identit migrantů. Navíc se badatelé často soustředovali na různé aspekty proměn migrantovy totožnosti. Průběh procesu identifikační integrace by z otázek objevujících se ve výzkumech mohly osvětlit např. následující dotazy: zda se migranti cítí být Čechy, zda si se zemí spojují svoji budoucnost, jestli považují Česko za svůj domov nebo zda jsou se životem Česku obecně spokojeni.

Bylo zjištěno, že pocit sounáležitosti s Českem podporuje významně respekt, uznání ze strany majority. Posiluje jej to, že není migrant, alespoň mezi přáteli, již považován za cizince (zmíněno např. Japonkami). Existují však i migranti, jejichž spokojenost se životem zde, dle jejich slov, nestojí na postojích etnických Čechů (konstatováno ve výzkumu ruských imigrantů). Pocit domova, případně „druhého domova“, dodává pocit sociální integrace a dosahování ekonomické prosperity (př. Ukrajinci). Není překvapením, že jsou s Českem více spjati migranti ze smíšených partnerství. Skutečný pocit „češství“ se objevuje ve výzkumech pouze zřídka, popřípadě je registrována forma smíšené identity. Tento stav je zcela pochopitelný, když uvážíme, že velká část skupin má v Česku zatím převážně zástupce 1. a 1,5. generace. Ani o migrantech, dnes již českých občanech, nelze s jistotou tvrdit, že se skutečně cítí být Čechy. Proto je potřeba dalších výzkumů.

Plné identifikaci s Čechy brání, mimo pocíťované diskriminace, silná koheze krajské skupiny, popřípadě širěji definované kulturně spřízněné skupiny, inklinace k uchování si kulturních specifik, silná náboženská identita a náboženská distance, krajské spolky a aktivity, časová omezenost pobytu, kontext odchodu, nynější nazírání na dění ve vlasti a existence vize budoucího uplatnění v tamních podmínkách. Roli sehrává také vidina uplatnění se jinde v zahraničí, kterou podporuje existence transnacionálních sociálních sítí, ale také, a to možná především, lidský kapitál posílený o migrační zkušenost – tedy získané znalosti, zkušenosti, sebevědomí a odvaha. Pro pocit identifikace se společností je velmi důležité být jejím plnoprávným členem. Právě tomu brání poměrně složité a zdlouhavé nabývání českého občanství a s ním spojených občansko-politických práv.

6.8 Souhrn

Tabulka 2 Míra integrace migrantů v jednotlivých dimenzích integračního procesu

Zdrojová země/region	Vnitřní diferenciací skupiny	Typ migrace	Prostorová dimenze (I.)	Strukturální dimenze (II.)	Kulturní dimenze (III.)	Interaktivní dimenze (IV.)	Identifikační dimenze (V.)
Rusko	1. potomci meziválečné imigrace 2. imigranti z období socialismu 3. současní imigranti	pracovní inovační politická nemigrační řetězová	○○○ ⁸¹ /●●○	●●○-●●●	●●○	●○○	●●○
Ukrajina	1. předrevoluční trvalí imigranti 2. porevoluční dočasná pracovní migrace	pracovní nemigrační řetězová politická	●○○-●●○	●○○	●●○	●●○	●●○
Čína	1. imigranti z období před 1989 2. bývalí studenti z dob před 1989 + čínští bohemisté 3. migranti od 1990 4. pracovní migrace z konce 20. stol.	pracovní nemigrační politická řetězová inovační	●●○	●●○	●○○	●○○	●○○
Japonsko	1. dočasní migranti – vysoce kvalifikovaní pracovníci	nemigrační	●●●	●●●	●○○	●○○	●○○
	2. trvalí imigranti	řetězová	●●●	●●○	●●○	●●○	●●○

⁸¹ ruská menšina v Karlových Varech

Zdrojová země/region	Vnitřní diferenciace skupiny	Typ migrace	Prostorová dimenze (I.)	Strukturální dimenze (II.)	Kulturní dimenze (III.)	Interaktivní dimenze (IV.)	Identifikační dimenze (V.)
Vietnam	1. starousedlíci	řetězová pracovní inovační	●●○	●●○-●●●	●○○	●○○	●●○
	2. II. generace			●●●	●●●	●●●	●●○-●●●
	3. současní pracovní migranti			●○○	X	x	x
Thajsko	1. ženy ze smíšeného manželství	řetězová	●●●	x	●●○	●●○	●○○
	2. pracovní migranti	pracovní	●●○	●●○	●○○	●○○	
Arabské země	1. studenti z období před 1989	pracovní nemigrační	●●●	●●○	●●○	●●○-●●●	●●○
	2. současná migrace (rodinná, ekonomická)	pracovní nemigrační inovační řetězová	●●●	●●○	●●○	●●○-●●●	●○○
Subsaharská Afrika	1. starousedlíci	pracovní, nemigrační	●●○	●●○	●●○	●●●	●●○
	2. novousedlíci	pracovní (ekonomická i kariérní)		●○○/●●● ⁸²	●○○	●●○	○○○-●○○

⁸² Slabá ekonomická integrace některých novousedlíků např. z Guiney nebo Pobřeží slonoviny, naopak silná ekonomická integrace vysoce kvalifikovaných migrantů.

Poznámka: Strukturální dimenze hodnocena dle ekonomické činnosti, kulturní dimenze dle úrovně znalostí češtiny. Římské číslice, jimiž jsou označeny jednotlivé dimenze, odkazují na římské číslice u popisu míry začlenění migrantů v této legendě.

x nelze určit/ z výzkumů přímo nevyplývá

- - I. Migrantů nevykazují zvýšenou územní, respektive rezidenční koncentraci ve městech, popřípadě se takové koncentraci vyhýbají. Rezidenčně se tedy spíše integrují.
  - II. Migrantů se integrují převážně na primární trh práce, popřípadě jsou úspěšní živnostníci. Ve svých podnikatelských aktivitách cílí také na majoritní trh, Češi v jejich podnikání figurují také jako zaměstnanci nebo obchodní partneři.
  - III. Migrantů obvykle hovoří velmi dobře česky.
  - IV. Migrantů udržují přátelské vztahy a navazují partnerské vztahy/uzavírají smíšená manželství také s Čechy.
  - V. Migrantů našli v Česku druhý domov. Převážná většina si svoji budoucnost spojuje s Českem. Někteří se cítí být Čechy.
- - I. Migrantů se soustředí do některých částí měst (především v Praze), které však obývají společně se zástupci majoritního obyvatelstva.
  - II. Migrantů většinou disponují vyšší kvalifikací, na trh práce se zpravidla dobře integrují, ačkoli se jim nemusí dařit hned zpočátku. Důvodem může být např. nízká znalost češtiny nebo problémy s uznáním kvalifikace. Uplatní se v alternativních oborech.
  - III. Migrantů mohou mít ze začátku s češtinou potíže v důsledku jazykové odlišnosti. Jazykové kompetence se však snaží rozšiřovat.
  - IV. Migrantů udržují přátelské vztahy s Čechy, sňatky více uzavírají v rámci své imigrační skupiny, popřípadě skupiny kulturně příbuzných imigrantů.
  - V. Migrantů se zpravidla nemusí cítit jako Češi, i přesto, že jsou v Česku spokojeni.
- - I. Migrantů se ve městech zřetelně koncentrují spíše v lokalitách s nižším sociálním statusem, nevykazují však známky segregace.
  - II. Migrantů zastávají převážně nekvalifikované či polokvalifikované pracovní pozice na sekundárním trhu práce, popřípadě nacházejí zaměstnání v rámci svých etnických/migrantských ekonomik, převážně na pracovních pozicích nevyžadující odbornou kvalifikaci.
  - III. Úroveň češtiny migrantů je zpravidla nižší. Čeština pro migranty není prioritou.
  - IV. Migrantů udržují přátelské i partnerské vztahy převážně v rámci vlastního etnika, popřípadě kulturně podobných migrantů.
  - V. Migrantů se spíše neidentifikují s českou společností. Důvodem může být omezená délka trvání pobytu, neusazování se v republice, popřípadě vnímané negativní postoje ze strany majority.
- - I. Migrantů se ve městech zřetelně rezidenčně koncentrují a ovlivňují prostorové chování majoritního obyvatelstva. Vykazují známky rezidenční segregace/separace.
  - II. Migrantů jsou na trhu práce vysoce segregováni, potýkají se s vysokou nezaměstnaností, popřípadě jsou velmi často zapojeni do ilegálních ekonomických aktivit.
  - III. Migrantů zpravidla nehovoří dobře česky, znevýhodňuje je to jak na trhu práce a jednání s úřady, tak při navazování vztahů s příslušníky majority. Často jsou v různých záležitostech odkázáni na pomoc od krajanů/rodiny (dětí, partnerů).
  - IV. Migrantů se stýkají pouze se svými krajany.
  - V. Migrantů se výrazně neidentifikují s českou společností. Nemusí se v Česku cítit přijímání, popř. pocítují silnou diskriminaci ze strany majority apod. Chtějí v Česku setrvat zpravidla jen po omezenou dobu.

6.9 Transnacionalizace

Závěrečná kapitola diskuze je věnována transnacionálním aktivitám migrantů, ač jsou mnohé z nich zmíněné již v rámci dimenzí integrace na předchozích řádcích.. Jak praví teoretikové transnacionalismu, jedná se o praktiky, kterými migranti překračují (ať fyzicky, virtuálně, ale také symbolicky – např. účastí na shromáždění migrantů za účelem vyjádření podpory krajanům ve vlasti v různých otázkách, zakládáním krajaňských organizací v Česku apod.) hranice státu. Diskutuje se při tom, jakou frekvencí takových aktivit se migrant na „transmigranta“ kvalifikuje a jakou už nikoli. Podíváme-li se však jak bývá transnacionalismus definován (viz např. Szaló, 2007), můžeme konstatovat, že nějakou formu transnacionálních aktivit, dokonce pravidelných, vykazuje i drtivá většina nemigrující majority. Už například tím, že sledují mezinárodní společenské dění, že pracují v nadnárodních organizacích se specifickou podnikovou kulturou zahraničního zaměstnavatele nebo tím, že uskutečňují mezinárodní obchodní transakce, komunikují se zahraničními přáteli nebo s přáteli a rodinou v zahraničí. Skutečně, „není třeba se přestěhovat, abychom se zapojili do transnacionálních praktik“. (Levitt, 2004)

U imigranta, který významnou část svého života strávil mimo Česko, si pak lze jen stěží představit, že by se transnacionálně nechoval, a jak vyplývá z předchozího odstavce, týkat se to bude také jeho příbuzných, známých, obchodních partnerů, ve vlasti a kdekoli jinde, s nimiž je v pravidelném kontaktu. Transnacionální aktivity, definované v kapitole 3 METODIKA PRÁCE jsou patrné u všech analyzovaných skupin migrantů. *Pravidelnost*, respektive *každodennost* praxe těchto aktivit a také jejich *dlouhodobost* ovšem nebylo možné, z důvodu nedostatku informací, u všech dost dobře posoudit. Proto práce zjišťuje pouze *projevy* takového chování, které však nemusí striktnější definice tohoto jevu naplňovat.

6.9.1 Ekonomická transnacionalizace

Finanční nebo materiální remitování patří k jednomu z nejzřetelnějších, respektive statistikami nejlépe zachytitelných projevů transnacionalizace. V Česku jsou silnými remitenty cirkulační pracovníci z Ukrajiny, kteří financují zpravidla běžnou spotřebu rodinných příslušníků na ukrajinské vlasti. Finanční příspěvky rodině zasílají také Vietnamci z první generace nebo Číňané, nepravidelně pak i subsaharští migranti.

Významnými remitenty jsou Thajci, kteří mimo podpory příbuzných investují do rozvoje obcí v Thajsku.

Podstatně méně finančně vlast podporují migranti ze smíšených partnerství (myšleno především partnerství s Čechem/Českou), u nichž lze usuzovat na aspiraci na dlouhodobější až trvalé usazení v Česku a tedy také na to, že mají pravděpodobně menší závazky ve zdrojové zemi než jejich krajané, „čistě“ pracovní migranti. Zjištěno to bylo např. u některých Thajek. S postupným usazováním migrantů v Česku je evidentní pokles intenzity i objemu remitencí také u Ukrajinců.

Jiný typ ekonomické transnacionalizace představuje transnacionální podnikání, které zahrnuje transnacionální obchodní aktivity včetně importu (nabídková orientace na krajany, ale také Čechy) a exportu zboží a služeb (snaha expandovat na větší trhy). Takto aktivní jsou Vietnamci, popřípadě i subsaharští imigranti. Transnacionální podnikání je doménou také Rusů nebo Číňanů. Počáteční podnikatelské aktivity druhých zmíněných v Česku pomáhaly financovat také čínské státní podniky. Specifickou formou ekonomické transnacionalizace je klientský systém, který ve svých aktivitách „operuje“ nadnárodně, týká se především migrantů z postsovětského prostoru. Za projev transnacionalizace by se dalo za určitých podmínek považovat i působení pod krajanským zaměstnavatelem v Česku (př. v rámci migrantské ekonomiky nebo v korporacích krajanských investorů). To se týká zejména Rusů, Japonců, Číňanů nebo Vietnamců.

6.9.2 Sociální a kulturní transnacionalizace

U migrantů přicházejících do Česka, zvláště zanechávají-li v zemi původu část rodiny a přátele, lze jen stěží očekávat, že s nimi přeruší veškeré vazby. S rodinou a přáteli je v kontaktu většina migrantů ze zkoumaných skupin. Frekvenci spojení s domovem určuje to, zda migrovali sami nebo přesídlili s rodinou, zda je k migraci více pobízela politická nebo ekonomická situace, obecná nespokojenost s kvalitou života v zemi původu, přítomnost partnera a přátel v Česku nebo touha po vzdělání a lepším profesním uplatnění atd.

Silnými vazbami na zemi původu se vyznačují zástupci individuální ekonomické migrace, aspiranti na návrat. Jedná se zejména o Ukrajince, Thajce, respektive Thajky, jejichž cílem je od počátku zpravidla materiální zabezpečení rodiny ve vlasti. Četnost návštěv domova ovlivňuje geografická vzdálenost země původu a finanční prostředky

migranta. Mimo to je důležitá bezpečnostní situace ve zdrojové zemi, jak dokazují subsaharští migranti – také zástupci individuální migrace, kteří, až na výjimky, jezdí domů pro tyto důvody spíše sporadicky.

Individuální ekonomičtí migranti jsou v Česku většinou více v kontaktu s krajanem než s Čechy, sdílí s migranty stejného/příbuzného původu domácnost, potkávají je v zaměstnání, slaví s nimi nejrůznější události atp. Účel jejich pobytu (zvláště jsou-li silnými finančními remitenty) jim zpravidla brání se více podílet na krajauském kulturním životě v Česku (zmíněno např. u Ukrajinců).

Typickými zástupci řetězové migrace, respektive migrace celých rodin jsou migranti z Vietnamu a Ruska nebo Číny. V poslední době přicházejí také celé ukrajinské rodiny. V telefonickém či virtuálním kontaktu s příbuznými a přáteli ve vlasti zůstávají, frekvence návštěv domova se ovšem opět odvíjí od vzdálenosti, kterou musí migranti překonat. Rusové a Ukrajinci navštěvují mateřskou zemi i několikrát do roka, Vietnamci méně.

Takřka všechny skupiny v Česku zastupuje několik volnočasových či kulturních (včetně náboženských), popřípadě také obchodních sdružení. Na jejich aktivitách se podílejí zpravidla více migranti, kteří inklinují k dlouhodobému pobytu či trvalému usazení v Česku, nebo ti, kteří mají zájem a kterým to časové možnosti dovolí. Jedná se o aktivity spojené s prezentací země či regionu původu a jejich kultury majoritnímu obyvatelstvu nebo s hromadnou oslavou hlavních svátků a praxí rituálů spojených s původní kulturou nebo náboženským vyznáním, které však stejně tak probíhají i mimo oficiální krajauské organizace.

Sociální transnacionalizace se u migrantů projevuje také vyjádřením podpory krajanům ve vlasti, např. v otázkách politicko-bezpečnostních. A to jak finančně/materiálně, tak symbolickou sounáležitostí. S aktualitami o dění ve zdrojové zemi, ale také o situaci v Česku a včetně situace krajauské skupiny se seznamují mimo jiné v některých v Česku vydávaných periodických v jejich mateřském jazyce.

Mimo spolků, představují významná místa interakce s krajanem také pravoslavné či katolické kostely, modlitebny nebo mešity. Nelze opomenout vzdělávací instituce, které migranti zakládají a jimiž si mimo rozšiřování krajauských sociálních sítí zajišťují uchování kulturních specifíků také po další generace. Někteří migranti si přejí, aby se jejich dítě částečně socializovalo i v jejich mateřské zemi. Po nějakou dobu v péči prarodičů

zůstávaly dle výzkumů děti Vietnamců nebo Číňanů. Jiní se snaží potomkům již narozeným v Česku, tj. migrantům druhé generace, svou původní kulturu, včetně norem, hodnot a jazyka, vštípit důslednou výchovou, popřípadě také umístěním dítěte na základní a střední specializované školy (např. ruskojazyčná gymnázia) nebo přímo instituce sledující zahraniční nebo alternativní vzdělávací osnovy, které nabízejí denní, odpolední, popřípadě víkendové studium.

Nedílnou součástí kultury je národní kuchyně a specifické stravovací návyky, ze kterých mohou migranti slevovat jen obtížně. Vyhledávají proto obchody a zařízení se specializovanými a speciálně upravenými potravinami, jejichž nabídka je v Česku stále omezená. Proto tyto komodity často i sami dovážejí.

Tabulka 3 Transnacionální aktivity migrantů

Zdrojová země	Typ transnacionalizace		
	Ekonomická	Sociální	Kulturní
Rusko	<ul style="list-style-type: none"> - transnacionální podnikání (orientace na východní trhy) 	<ul style="list-style-type: none"> - existence, nicméně rozdrobenost krajanských organizací/spolků, - uzavřenost v neformálních vztazích, - častý kontakt se zemí původu 	<ul style="list-style-type: none"> - ruské kulturní organizace a média, - akce spojené s ruskou kulturou, - slovanské vzdělávací instituce, - snaha o uchování kulturní identity (versus realita 1,5. a 2. generace)
Ukrajina	<ul style="list-style-type: none"> - zasílání materiálních a finančních remitencí (jedinci, krátkodobí migranti), - nadnárodně operující klientský systém 	<ul style="list-style-type: none"> - časté kontakty se zemí původu (jedinci – transnacionální rodičovství, partnerství), - krátkodobí migranti v ČR více v kontaktu s krajany 	<ul style="list-style-type: none"> - ukrajinská škola a jiné vzdělávací instituce, - ukrajinská media, - existence spolků (vyšší účast dlouhodobých migrantů)
Čína	<ul style="list-style-type: none"> - transnacionální podnikatelské aktivity v rámci migrantských sub-ekonomik, - zasílání remitencí, - dříve podnikání s podporou mateřského státu 	<ul style="list-style-type: none"> - v ČR více v kontaktu s krajany, - spolky a sdružení (organizace spíše na základě regionálního původu, snaha o posílení čínské národní identity) 	<ul style="list-style-type: none"> - spíše pouze retence kultury, také při výchově potomků (čínština a angličtina prioritou) případně socializace dítěte v Číně, - soukromá čínská škola, - oslavy čínských a náboženských svátků
Japonsko	<ul style="list-style-type: none"> - zaměstnání v nadnárodních korporacích s japonskou účastí 	<ul style="list-style-type: none"> - v kontaktu s krajany (důležité taky pro Japonce žijící ve smíšených partnerstvích), - účast ve spolkových aktivitách 	<ul style="list-style-type: none"> - Japonská škola v Praze (děti z etnicky nesmíšených manželství), - snaha o zachování stravovacích návyků, - japonské kulturní organizace
Vietnam	<ul style="list-style-type: none"> - transnacionální obchodní aktivity od 90. let 20. století, - migrantská ekonomika, - zasílání remitencí 	<ul style="list-style-type: none"> - intenzivní vztahy s krajany ve vlasti i v Česku, - existence krajanských spolků 	<ul style="list-style-type: none"> - retence kulturních specifik, - učení dětí vietnamštiny, pobyt dětí ve Vietnamu, - zachování si stravovacích návyků, - vietnamská media, - oslavy svátků s krajany
Thajsko	<ul style="list-style-type: none"> - zasílání remitencí (podpora příbuzných i obcí v zemi původu), - nábor krajanů ve vlasti pro práci v ČR 	<ul style="list-style-type: none"> - častý virtuální kontakt s vlastí, u ekonomických migrantů transnacionální rodičovství, - intenzivní kontakt s Thajci v ČR 	<ul style="list-style-type: none"> - retence kulturních specifik, - oslava svátků s krajany, - děti Thajců v Thajsku

Zdrojová země	Typ transnacionalizace		
	Ekonomická	Sociální	Kulturní
Arabské země	<ul style="list-style-type: none"> - ekonomické aktivity v ČR navázané na příliv lázeňských hostů z kulturně spřízněných regionů 	<ul style="list-style-type: none"> - soužití s rodinou, - účast na aktivitách náboženských organizací 	<ul style="list-style-type: none"> - účast v náboženských organizacích, - případně konverze českých partnerů k islámu, - uchování si stravovacích návyků spojených s vírou, - výchova dětí v duchu arabských/muslimských hodnot, - oslavy svátků s krajany
Subsaharská Afrika	<ul style="list-style-type: none"> - možné transnacionální obchodní aktivity, - remittance, - humanitární pomoc směřující do země původu 	<ul style="list-style-type: none"> - existence spolků 	<ul style="list-style-type: none"> - krajanské organizace

7 ZÁVĚR

Výzkumy, na které jsem se obracela při hledání odpovědí na otázky týkající se způsobu a míry adaptace migrantů ze třetích zemí, jednoznačně potvrzují přítomnost cizinců v každodenní realitě české společnosti. Historickým kontextem navíc dokreslují, že se dějiny mnoha ze zkoumaných skupin na území dnešního Česka začaly psát dávno před revolučními změnami v roce 1989, že má tato skutečnost na dnešní situaci migrantů přicházejících ze stejného regionu nezanedbatelný vliv a tedy má smysl ji při výzkumu současné migrace brát do úvahy. Situace v porevolučním období přináší ale také mnoho nového, za historii imigrace na území státu od vzniku Československa jedinečného. Migrace je méně selektivní, počet přistěhovalců ze třetích zemí aspirujících na trvalé usazení se zvyšuje a s tím se také otevírají různá témata v oblasti jejich společného soužití s etnickými Čechy. Pro dosažení „harmonického a bezkonfliktního soužití“ (MPSV, 2014:12) je důležité sledovat a vyhodnocovat situaci, potřeby a postoje obou „stran“ a přijímat opatření pro zajištění stability a soudržnosti společnosti. Shrnutím dosud vyzkoumaných poznatků o některých imigrantech ze třetích zemí se tato práce pokouší přispět ke kumulaci poznání charakteru a míry adaptace přistěhovalců v Česku.

Struktura práce odráží způsob, jakým byla situace přistěhovalců dosud převážně zkoumána, tedy na základě objektivně (občanského), někdy ale také subjektivně (etnická sebe-identifikace, pocit příslušnosti jedince k určité kultuře) definovaného původu. Pro účely systematického popisu a vysvětlení byl proces integrace Rusů, Ukrajinců, Číňanů, Japonců, Vietnamců, Thajců, migrantů z arabských zemí a zemí subsaharské Afriky dále rozčleněn do několika dimenzí, v nichž migranti a jejich potomci nabývají různorodá práva a kompetence důležité pro život v české hostitelské společnosti. Zvláštní kapitola byla věnována přeshraničním vazbám a aktivitám migrantů, tj. jejich transnacionálnímu chování.

Jakým způsobem se imigranti ze třetích zemí začleňují do zkoumaných jádrových institucí společnosti (ekonomika a trh práce, vzdělávací instituce a bydlení)?

Ekonomické aktivity Klíčem k ekonomické prosperitě je jeho začlenění migranta na trh práce, respektive do místní ekonomiky. K tomu volí migranti všechny dostupné, legální, pololegální a v některých případech nelegální cesty. Migranti jsou zastoupeni jak mezi zaměstnanci, tak mezi podnikateli. Role krajanů jako zaměstnavatelů,

zprostředkovatelů zaměstnání, poskytovatelů know-how nebo podpůrných článků při orientaci v právech a povinnostech spojených s ekonomickou aktivitou, se zdá být v případě některých migračních skupin stále nezastupitelná. Ač tedy migranti prokazují ekonomickou soběstačnost ve smyslu nezávislosti na státu svou vysokou ekonomickou aktivitou, vůči rodině, přátelům a zprostředkovatelům nejrůznějších typů mohou být v závislé, často velmi nevýhodné pozici.

Migranti poměrně početně obsazují sekundární trh práce (nejčastěji obory stavebnictví, pohostinství nebo pečovatelské služby) a to zejména, je-li to pro ně ekonomicky výhodné a předpokládají-li, že budou na těchto pozicích, respektive v Česku působit jen dočasně. Mimo to se samozřejmě uplatňují také na primárním trhu práce, tedy na pozicích, s jejichž výkonem se pojí nutnost určité kvalifikace a často také znalost češtiny. Čeština ovšem není vždy podmínkou vstupu na tento typ trhu. Zvláště, jedná-li se o pozice, v nichž mohou migranti zhodnotit svůj kulturní kapitál (určité dovednosti spjaté s jejich kulturou) nebo pozice, při nichž uplatní svoji odbornost, popřípadě tzv. měkké dovednosti (manažerské pozice), a dorozumí se při tom některým ze světových jazyků. Migranty zaměstnávají čeští zaměstnavatelé nebo zahraniční firmy v Česku přímo nebo také skrze personální agentury. Zaměstnavatelé mohou být také krajané.

Podnikání migrantů, jiná forma ekonomického uplatnění, vedlo v případě některých skupin ke vzniku migrantské ekonomiky, v níž jsou migranti zastoupeni na pozicích zaměstnavatelů, zaměstnanců nebo obchodních partnerů. Cílové segmenty migrantských podnikatelských aktivit tvoří majoritní obyvatelstvo, to v tom případě, podaří-li se migrantům s nabízenými produkty či službami vyplnit místo na trhu a konkurovat místním obchodníkům. Orientují se také na své krajany. Tento cílový segment se za poslední roky migrací značně rozšířil a skýtá tak další podnikatelské příležitosti.

Velké části migrantů se bohužel nedaří zhodnotit kvalifikaci, kterou nabyli před příchodem do Česka. Uchylují se proto k alternativním oborům podnikání a zaměstnání nebo se ocitají na sekundárním trhu práce, popřípadě jsou nezaměstnaní. Ve všech těchto případech jsou ohroženi dequalifikací.

Integrace do vzdělávacích institucí Zvyšující se počet cizinců na českých mateřských, základních a středních školách již vyvolal reakce v podobě programů inkluzivního vzdělávání, avšak již před jejich existencí, nebyly dle referenčních výzkumů

zaznamenány zásadní problémy v integraci cizinců do českého vzdělávacího systému a mezi majoritními vrstevníky. Ač méně často, volí migranti pro své potomky také instituce s kulturně spřízněnou specializací, školy se zahraničními učebními osnovami nebo mezinárodní školy.

Bydlení Charakter bydlení určuje finanční zázemí a plány migrantů do budoucna. Krátkodobí ekonomičtí migranti s omezenějším finančním zázemím bydlí na ubytovnách nebo si pronajímají byty, často společně s krajany. Studenti využívají bydlení poskytované školou. Migranti usazující se v Česku se stávají majiteli bytů a domů, jiní si v obdobích příznivé situace na trhu pořizují nemovitosti primárně pro investice.

Na jaké úrovni jsou jazykové znalosti migrantů a jak ovlivňují jejich ekonomickou a sociální soběstačnost a schopnost orientace ve společnosti?

Čeština je pro plnou integraci do české společnosti skutečně důležitá. Zástupci druhé generace, vzdělaní již v českých institucích, český jazyk ovládají většinou dokonale. Vůli a motivaci učit se jazyku mají také migranti ve smíšeném partnerství s Čechem/Češkou, aspiranti na české občanství a bez jeho znalosti se neobejdou ani ti, kteří přijeli v češtině studovat, nebo komunikativní češtinu vyžaduje jejich zaměstnání. Na druhou stranu ne pro všechny imigranty je čeština prioritou. Není podmínkou pro ekonomickou integraci, zvláště pokud si migrant v pracovním procesu vystačí s angličtinou/jiným jazykem nebo se „stovkou“ českých slov. Nedostatek času a sil, vidina brzkého odchodu z Česka nebo uzavřenost v rámci krajanské skupiny významně demotivují cizince navštěvovat jazykové kurzy. Nízká znalost jazyka ovšem bez rozdílu snižuje schopnost migranta být v majoritní společnosti *sociálně soběstačný* a *zorientovaný*, zužuje mu také penzum možností, jak se ekonomicky uplatnit. Zvyšuje závislost migranta na zkušenějších příbuzných, přátelích, zaměstnavatelích nebo nejrůznějších zprostředkovatelích a profesionálech, činí velké problémy na interaktivní úrovni integrace a prakticky znemožňuje plnou identifikační integraci.

Jak se migranti integrují po stránce vztahové?

Přátelské a partnerské vztahy s Čechy navazují migranti v různé míře. Usnadňuje jim to v první řadě prostředí základních, středních a vysokých škol nebo přítomnost Čechů na pracovišti a možnost či nutnost s nimi komunikovat. K navazování dalších vztahů s majoritou motivuje i soužití s Čechem/Češkou v partnerském vztahu. Větší interakci

naopak brání předsudky a stereotypy (pramenící z historických událostí a současných společenských problémů a obav o bezpečnost státu či z pocitu ohrožení národní/kulturní identity apod.) a silné vazby na krajany v Česku nebo jinde v zahraničí. Harmoničnost vztahů významně ovlivňují i formální interakce s majoritou na úřadech, v obchodech, restauracích, zdravotnických zařízeních, z nichž měli mnozí imigranti rozporuplné, ne-li přímo negativní dojmy a pocity.

Lze u imigrantů spatřovat pocity češství?

Identifikační dimenze se zdá být zatím nejméně probádanou oblastí v integraci cizinců ze třetích zemí v Česku. Jde o obtížně popsitelnou a měřitelnou oblast integračního procesu. Složitost uchopení tohoto tématu pramení z podstaty komplikovanosti, mnohohrstevnatosti a kontextuality lidské identity. Problematika utváření a přetváření, (zdůrazňování či upozadování) národních (včetně jiných teritoriálních), etnických, etno-kulturních a jinak definovaných identit migrantů si tedy zasluhuje, v případě dlouhodobých až trvalých imigrantů a jejich potomků, mnohem větší pozornosti.

Některé referenční výzkumy se tématu proměny migrantovy identity již přece jen dotkly. Ptaly se na pocity češství, domova v Česku a životní spokojenosti atp. Pokud jde o migranty 1. a 1,5. generace, pouze malá část se cítila být jen Čechy, což je, vzhledem k tomu, že se nejprve socializovali v jiné kultuře, poměrně pochopitelné. Nicméně pocity sounáležitosti s českou společností, popřípadě existenci dvojí identity/dvojího domova, někteří deklarovali. Tyto pocity byly založené na různých aspektech, jako např. pocitu „nebýt vnímán jako cizinec“, v socioekonomické integraci apod. Identifikaci s Čechy by mohl významně podpořit získ českého občanství migrantem, za předpokladu přiměřenosti doby, za kterou je možné jej získat, a požadavků pro jeho nabytí. Naopak pociťovaná diskriminace, velká kulturní/náboženská distance, uzavřenost v rámci krajanské skupiny, vize budoucího života a uplatnění spíše za hranicemi Česka jsou faktory, jež brání plnému ztotožnění se s novou zemí a její populací.

8 POUŽITÁ LITERATURA A ZDROJE

ALBA, R. *Ethnic Identity. The Transformation of White America*. New Heaven, Londýn: Yale University Press, 1990, 374 s. ISBN 9780300047370.

ALBA, R. D., NEE, V. *Rethinking assimilation theory for a new era of immigration* [online]. International Migration Review, 1997, 31(4), s. 826-874. [cit. 13. 5. 2014].

Dostupné z:

http://demografi.bps.go.id/phpfiletree/bahan/kumpulan_tugas_mobilitas_pak_chotib/Kelompok_1/Referensi/Rethinking_Assimilation_Theory_for_a_New_Era.pdf

BAHENSÝ, F. *Etnicita v historické perspektivě*. Prolegomena ke vzniku, vývoji a proměně etnické kolektivní identity [online]. Praha: Etnologický ústav AV ČR, v.v.i. 2010. [cit. 13. 6. 2014]. Dostupné z:

http://eu.avcr.cz/miranda2/export/sitesavcr/data.avcr.cz/humansci/eu/Pracoviste/Oddeleni_historicke_etnologie/Etnicita_v_historicke_perspektive.pdf

BAREŠOVÁ, I. Sociokulturní specifika japonské komunity v České republice.

In: BAREŠOVÁ, I. *Současná problematika východoasijských menšin v České republice*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010, s.42-51.

ISBN 978-80-244-2645-7.

BARŠOVÁ, A., BARŠA, P. *Přistěhovalectví a liberální stát*. Imigrační a integrační v USA, západní Evropě a Česku. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2005a, 308 s. ISBN 80-210-3875-6.

BARŠOVÁ, A., BARŠA, P. *Od multikulturalismu k občanské integraci. Změny v západoevropských politikách integrace přistěhovalců* [online]. Sociální studia, Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity, 2005b, 1., s. 49-66. [cit. 8. 5. 2014].

Dostupné z: <http://socstudia.fss.muni.cz/dokumenty/080229144149.pdf>

BEDNÁROVÁ, L. Socioložka Leontiyeva: Stát by měl více vzdělávat migranty.

In: *EurActiv* [online]. 2014. [cit. 13. 6. 2014].

Dostupné z: <http://www.euractiv.cz/cr-v-evropske-unii/interview/sociolozka-leontiyeva-stat-by-mel-vice-vzdelavat-migranty-011873>

BERNARD, J. Osobní identita v diskurzu postmoderny. In ŠUBRT, J. et al. *Soudobá sociologie II*. (Teorie sociálního jednání a sociální struktury). Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2008, s. 120-135. ISBN 978-80-246-1413-7.

BERNARD, J., LEONTIYEVA, Y. *Cizinci jako obtížně dosažitelná populace*

[online]. Data a výzkum-SDA Info, 2013, 7 (1), s. 57-80. [cit. 13. 6. 2014].

Dostupné z: http://dav.soc.cas.cz/uploads/cfffb873645374315170573eab28d219c81ce85_DaV_2013-1_p57-80_Bernard_Leontiyeva.pdf

BERRY, J. W. *Immigration, acculturation, and adaptation*[online]. Applied psychology, 1997, 46 (1), s. 5-34. [cit. 13. 6. 2014]. Dostupné z:

<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1464-0597.1997.tb01087.x/abstract>

BEZOUŠKOVÁ, M. Ukrajinské vzdělávací instituce v ČR. In: BITTNEROVÁ, D., MORAVCOVÁ, M. (eds.) *Etnické komunity*. Integrace. Identita. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy, 2011, s. 315-328. ISBN 978-80-87398-13-5.

- BIRYUKOV, D. *Japonská menšina v České republice*. Olomouc, 2013. Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Filozofická fakulta.
- BLAŽEK, J., UHLÍŘ, D. *Teorie regionálního rozvoje: nástin, kritika, implikace*. Praha: Karolinum, 2011. 342 s. ISBN 978-80-246-1974-3.
- BOURHIS, R. Y. et al. *Towards an interactive acculturation model: A social psychological approach* [online]. International Journal of Psychology, 1997, 32 (6), s. 369-386. [cit. 24. 6. 2014]. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/002075997400629#.VRXX7PyG-pc>
- BRABEC, T. *Uzavřené rezidenční areály jako symbol postmoderního města příklad Prahy* [online]. Geografie, 2014, 119 (3), s. 278-298. [cit. 24. 11. 2014]. Dostupné z: http://geography.cz/sbornik/wp-content/uploads/downloads/2014/10/g14-3_s278-298_brabec.pdf
- BROUČEK, S. *Aktuální problémy adaptace vietnamského etnika v ČR*. První část. 2003. (zkrácená verze sestavená Miroslavem Pechem) [online]. Klub Hanoi, 2005. [cit. 13. 5. 2014]. Dostupné z: <http://www.klubhanoi.cz/view.php?cislocclanku=2005040901>
- BUHR, F. G. *Spatial integration of migrants: a brief overview and critique* [online]. INTEGRIM online papers, IGOT/CEG University of Lisbon, 2014, 1, 15 s. [cit. 8. 10. 2014]. Dostupné z: <http://www.integrim.eu/wp-content/uploads/2014/02/Buhr-Spatial-Integration-of-Migrants.pdf>
- CASTLES, S., MILLER, M. J. *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*. 4. vyd. New York: The Guilford Press, 2009, 369 s. ISBN 978-160632-069-5.
- CASTLES, S., MILLER, M. J. *The Age of Migration*. Basingstoke: Macmillan, 1998, 336 s. ISBN 0-333-73245-6.
- ČADIL, J. *Regionální ekonomie. Teorie a aplikace*. Praha: C. H. Beck, 2010, 152 s. ISBN 978-80-7400-191-8.
- ČEPELÁK, V. *Rusové v Karlových Varech očima místních obyvatel* [online]. Lidé města. 2010, 12 (3), s. 589-608. [cit. 26. 6. 2014]. Dostupné z: <http://lidemesta.cz/assets/media/files/12-2010-3/Cepelak.pdf>
- ČERMÁK, Z., JANSKÁ, E. *Rozmístění a migrace cizinců jako součást sociálněgeografické diferenciace Česka* [online]. Geografie, 2011, 116 (4), s. 422-439. [cit. 13. 6. 2014]. Dostupné z: http://geography.cz/sbornik/wp-content/uploads/2012/01/g11-4-3cermak_janska.pdf
- ČERMÁKOVÁ, D., SCHOVÁNKOVÁ, S., FIEDLEROVÁ, K. *Podnikání cizinců v Česku: vliv struktury příležitostí* [online]. Geografie, 2011, 116 (4), s. 440-461. [cit. 13. 6. 2014]. Dostupné z: <http://geography.cz/sbornik/wp-content/plugins/download-monitor/download.php?id=55>

- ČERNÍK, J. Migrační potenciál SSSR, Ukrajina, Moldavsko, Bělorusko, problematika ekonomické migrace. In: UHEREK Z., WEINEROVÁ R., PLOCHOVÁ K., VALÁŠKOVÁ N., ČERNÍK J., ČERVINKA, O., MUŠINKA, M. *Migrace do České republiky, sociální integrace a lokální společnosti v zemích původu*. (Prostor bývalého SSSR a slovenští Romové). Výzkumná zpráva [online]. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2004, s. 68-90. [cit. 8. 6. 2014].
Dostupné z: <http://www.ksa.zcu.cz/podklady/tea1/Migrace%20do%20C4%8CR%20-%20z%C3%A1v%C4%9Br-%20verze%20prosinec%202005.pdf>
- ČT24. Jiní Rusové. In: ČT 24. *Historie.cs* [online]. 22. 6. 2011, 13:23. akt. 22. 6. 2011, 13:43. [cit. 26. 6. 2014]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/exkluzivne-na-ct24/historie-cs/128097-jini-rusove/?mobileRedirect=off>
- ČTK. Do komunálních voleb by se mohli zapojit i cizinci, navrhuje Dienstbier. In: *deník.cz* [online]. 28. 3. 2014, 21:00. [cit. 8. 6. 2014].
Dostupné z: http://www.denik.cz/z_domova/do-komunalnich-voleb-by-se-mohli-zapojit-i-cizinci-navrhuje-dienstbier-20140328.html
- DEMUTH, A. Some Conceptual Thoughts on Migration Research. In: AGOZINO, B. (ed.) *Theoretical and Methodological Issues in Migration Research* [online]. Aldershot: Ashgate Publishing, 2000, s. 21-58. [cit. 30. 7. 2014]. Dostupné z: http://www.en.refugeelawreader.org/index.php?option=com_docman&task=doc_view&lang=en&gid=1086&level=1&ml=5&mlt=system&tmpl=component
- DERIANOVÁ, L. *Situace Arabů v Plzni*. Součást řešení grantového úkolu Ministerstva vnitra ČR na téma integrace cizinců. Praha, Plzeň: Etnologický ústav AV ČR, Západočeská univerzita, 2001, 45 s.
- DRÁPALOVÁ, B., KOLÁŘOVÁ, I. *Manželství s cizincem (cizinkou) muslimského vyznání*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2002, 41 s.
- DRBOHLAV, D. *Imigrace a integrace cizinců v Česku*. Několik zastavení na cestě země v její migrační proměně z Davida na téměř Goliáše [online]. Geografie, 2011, 116 (4), s. 401-421. [cit. 13. 6. 2014]. Dostupné z: <http://geography.cz/sbornik/wp-content/plugins/download-monitor/download.php?id=53>
- DRBOHLAV, D. *Geografické aspekty v rámci interdisciplinárního výzkumu migrace obyvatelstva* [online]. Geografie, 1999, 104 (2), s. 73-88. [cit. 8. 6. 2014].
Dostupné z: http://geography.cz/sbornik/wp-content/uploads/downloads/2014/03/1999_104_2_Drbohlay_Geografickeaspektyvramciinterdisciplinarihovyzkumu.pdf
- DRBOHLAV, D. et al. *Migrace a (i) migranti v Česku*. Kdo jsme, odkud přicházíme, kam jdeme. Praha: Sociologické nakladatelství, 2010, 207 s. ISBN 978-807419-039-1.
- DRBOHLAV, D. (ed.) *Nelegální ekonomické aktivity migrantů*. (Česko v evropském kontextu). Praha: Univerzita Karlova v Praze. Karolinum, 2008, 310 s. ISBN 978-80-246-1552-3.

DRBOHLAV, D., DZÚROVÁ, D. *What is behind Remittances of Ukrainian Migrants in Czechia?* Prezentace části výsledků výzkumu projektu č. P404/10/0581 „Migration and development – economic and social impacts of migration on the Czech Republic and Ukraine (with a focus on the analysis of remittances). Financováno Grantovou agenturou České republiky. Nepublikováno. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, 2012.

DRBOHLAV, D., EZZEDDINE-LUKŠÍKOVÁ, P. *Výzkumná zpráva: Integrace cizinců v ČR. Studie arménské, vietnamské a ukrajinské komunity v Praze a Středočeském kraji* [online]. Praha: IOM, 2003/2004. [cit. 28. 6. 2014].
Dostupné z: http://www.iom.cz/files/IntegraceUkrArmVietn_final_PDF1.pdf

DRBOHLAV, D., LUPTÁK, M., JANSKÁ, E., BOHUSLAVOVÁ, J. *Ruská komunita v České republice*. (Výsledky dotazníkového šetření) [online]. 1999, 11 s. [cit. 26. 6. 2014].
Dostupné z: <http://migraceonline.cz/cz/e-knihovna/ruska-komunita-v-ceske-republice>

DRBOHLAV, D., UHEREK, Z. *Reflexe migračních teorií*. Geografie, 2007, 112 (2), s. 125-141.

ECO, U. *Jak napsat diplomovou práci*. Olomouc: Votobia, 1997, 278 s. ISBN 80-7198-173-7.

ERIKSEN, T. H. *Etnicita a nacionalismus*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2012, 352 s. ISBN 978-80-7419-053-7.

EZZEDDINE, P., SEMERÁK, V. *Rovné šance na prahu českých domácností: Informační projekt o migrantkách a pro migrantky pracující v českých domácnostech* [online]. Praha: Sdružení pro integraci a migraci, 2014. [cit. 25. 11. 2014].
Dostupné z: <http://www.pracovnicevdomacnosti.cz/>

FAVELL, A. Integration and nations: the nation-state and research on immigrants in Western Europe. In: MARTINIELLO, M., RATH, J. (eds) *Selected studies in international migration and immigrant incorporation*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2010, s. 371-404. ISBN 978-90-8964-160-1.

FIEDLEROVÁ, K. *Imigrantská ekonomika a podnikání Rusů v Praze*. Praha, 2011. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze. Přírodovědecká fakulta.

FOLDYNOVÁ, A. *Africká migrace do Evropy: směry, trendy, dopady*. Olomouc, 2013. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Přírodovědecká fakulta.

FONG, E., WILKES, R. *The spatial assimilation model reexamined: An assessment by Canadian data* [online]. International Migration Review, 1999, 33 (3), s. 594-620. [cit. 16. 6. 2014]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/discover/10.2307/2547527?sid=21105368015041&uid=4&uid=3737856&uid=2>

FUSSELL, E. Space, Time, and Volition: Dimensions of Migration Theory. In: ROSENBLUM, M. R., TICHENOR, D. J. (eds.) *The Oxford Handbook of the Politics of International Migration*. New York: Oxford University Press, 2012, s. 25-52. ISBN 978-0-19-533722-8.

GAC S.R.O. *Multikulturalita v zájmovém a neformálním vzdělávání* [online]. GAC s.r.o., 2009. [cit. 16. 6. 2014].

Dostupné z: <http://www.vyzkum-mladez.cz/zprava/1259756256.pdf>

GÄRTNER, M., DRBOHLAV, D. *Akultura expatriotů v českém prostředí (vyšší manažeři versus „český lid“)* [online]. Český Lid: etnologický časopis, 2012, 99 (4), s. 385-406. [cit. 13. 6. 2014].

Dostupné z: <http://ceskylid.avcr.cz/index.php/ceskylid/article/view/89/70>

GERSTNEROVÁ, A. *Integrace kvalifikovaných subsaharských imigrantů v Praze. Komparativní srovnání se situací v Paříži, Londýně a Lutychu*. Praha, 2009. Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze. Přírodovědecká fakulta.

GORDON, M. *Assimilation In American Life: The Role Of Race, Religion And National Origins*. New York: Oxford University Press, 1964, 279 s. ISBN 978-0195008968.

GREGORY, D., JOHNSTON, R., PRATT, G., WATTS, M., WHATMORE, S. (eds.) *The dictionary of human geography*. 5 vyd. New York: Wiley-Blackwell, 2009, 1072 s. ISBN 978-1-4051-3288-6

HAAS, H., de *Migration and development. A theoretical perspective*. Working papers [online]. International Migration Institute, 2008, paper 9., 57 s. [cit. 8. 6. 2014].

Dostupné z:

<http://www.imi.ox.ac.uk/pdfs/wp/WP9%20Migration%20and%20development%20theory%20HdH.pdf>

HAMPL, M. *Geografická organizace společnosti v České republice: transformační procesy a jejich obecný kontext*. Praha: DemoArt Praha pro Univerzitu Karlovu, Přírodovědeckou fakultu, 2005, 146 s. ISBN 80-86746-02-X.

HAVLÍČEK, T. *Pravoslavi v Česku* [online]. Geografické rozhledy, 2007, 16 (5), s. 24-25. [cit. 26. 6. 2014]. Dostupné z: <http://geography.cz/geograficke-rozhledy/wp-content/uploads/2007/06/24-25.pdf>

HECKMANN, F., BOSSWICK, W. *Integration of migrants: Contribution of local and regional authorities* [online]. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, 2006, 47s. [cit. 13. 6. 2014].

Dostupné z: <http://www.eurofound.europa.eu/publications/htmlfiles/ef0622.htm>

HECKMANN, F., SCHNAPPER, D. (eds.) *The Integration of Immigrants in European Societies: National Differences and Trends of Convergence*. Stuttgart: Lucius & Lucius Verlagsgesellschaft, 2003, 265 s. ISBN 3-82820181-4.

Hedvábná stezka. *Přehled afrických spolků a organizací* [online]. HedvábnáStezka.cz, 2009. [cit. 13. 5. 2014]. Dostupné z: <http://www.hedvabnastezka.cz/rady/africke-spolky>

HNILICOVÁ, H., DOBIÁŠOVÁ, K., ČIŽINSKÝ, P., STUDENÝ, L., JURÁNEK, J. *Analýza komerčního zdravotního pojištění cizinců*. Verze pro Výbor práva cizinců [online]. Konsorcium nevládních organizací pracujících s migranty v ČR, 17. 10. 2012. [cit. 8. 6. 2014]. Dostupné z: http://www.konsorcium-nno.cz/dokumenty/analiza_komerčního_zdravotního_pojisteni_pro_vybor171012_201210180815049.pdf

- HOFÍREK, O. *Vietnamská imigrantská ekonomika v České republice* [online]. migraceonline.cz, 2009. [cit. 13. 5. 2014]. Dostupné z: http://aa.ecn.cz/img_upload/224c0704b7b7746e8a07df9a8b20c098/Hofirek_Vietnamskai_migrantskaekonomikavCR.pdf
- HOFÍREK, O., NEKORJAK, M. Od pásu ke stánku a zpět. Proměny ekonomických aktivit Vietnamců v České republice. In: RÁKOCZYOVÁ, M., TRBOLA, R. (eds.) *Vybrané aspekty života cizinců v České republice*. 1. vyd. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v.v.i., 2010, 121 s. ISBN 978-80-7416-067-7.
- HOFÍREK, O., NEKORJAK, M. Vietnamští imigranti v českých velkoměstech – Integrace přistěhovalců z Vietnamu. In: RÁKOCZYOVÁ, M., TRBOLA, R. (eds.) *Sociální integrace přistěhovalců v České republice*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009, s. 161-197. ISBN 978-80-7419-023-0.
- HOFÍREK, O., NEKORJAK, M. *Několik poznámek k otázce integrace Vietnamců* [online]. Socioweb, 2006. [cit. 13. 5. 2014]. Dostupné z: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=teorie&shw=255&lst=103>
- HOŠKOVÁ, S. Integrace Arabů v Praze, Liberci a v Plzni. In: UHEREK, Z., HOŠKOVÁ, S., VINDIŠ, R. *Úspěšné a neúspěšné strategie integrace cizinců. Závěry terénních výzkumů. Výzkumná zpráva pro Komisi integrace cizinců a vztahy mezi komunitami MV ČR*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2002, s. 5-29.
- CHROMÝ, P. Formování regionální identity: nezbytná součást geografických výzkumů. In: JANČÁK, V., CHROMÝ, P., MARADA, M. (eds.) *Geografie na cestách poznání*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, 2003, s. 163-178. ISBN 80-86561-10-0.
- İNAÇ, H., ÜNAL, F. *The Construction of National Identity in Modern Times: Theoretical Perspective* [online]. International Journal of Humanities and Social Science. 2013, 11(3) s. 223-232. [cit. 13. 8. 2014]. Dostupné z: http://www.ijhssnet.com/journals/Vol_3_No_11_June_2013/24.pdf
- IVANOVÁ, K., ŠPIRUDOVÁ, L., KUTNOHORSKÁ, J. *Multikulturní ošetřovatelství I*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2005, 248 s. ISBN 80-247-1212-1.
- JANDL, M. *Migration and irregular work in Austria: A case study of the structure and dynamics of irregular foreign employment in Europe at the beginning of the 21st century*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2009. 245 s. ISBN 978-90-8964-053-6.
- JANÍČKO, M. *Pražští Rusové* [online]. Naše společnost. 2012, 2, s. 3-9. [cit. 26. 6. 2014]. Dostupné z: http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c3/a6965/f11/Pra%C5%BE%C5%A1t%C3%AD%20Rusov%C3%A9.pdf
- JANSKÁ, E. *Adaptace cizinců v České republice*. Praha, 2002. Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze. Přírodovědecká fakulta.

- JANSKÁ, E., PRŮŠVICOVÁ, A., ČERMÁK, Z. *Možnosti výzkumu integrace dětí Vietnamců v Česku: příklad základní školy Praha-Kunratice* [online]. Geografie, 2011, 116 (4), s. 480-496. [cit. 13. 6. 2014]. Dostupné z: <http://geography.cz/sbornik/wp-content/plugins/download-monitor/download.php?id=57>
- Japonsko a Česko: Historický přehled bilaterálních vztahů* [online]. Velvyslanectví Japonska v České republice, 2013. [cit. 13. 6. 2014]. Dostupné z: <http://www.cz.emb-japan.go.jp/cz/nihon-czech.html>
- Japonské firmy v ČR* [online]. Japanese Business Solutions, 2. 7. 2014. [cit. 26. 7. 2014]. Dostupné z: <http://japanbusinesssolutions.com/cs/content/seznam-firem>
- JIRASOVÁ, M. Perspektivy vietnamských dětí. In: BITTNEROVÁ, D., MORAVCOVÁ, M. *Etnické komunity v české společnosti*. 1. vyd. Praha: ERMAT Praha, s.r.o., 2006, s. 318-339. ISBN 80-903086-7-8.
- JIROUŠKOVÁ, J. *Integrace Afričanů a Afroameričanů na území České republiky* [online]. Orientální ústav AV ČR, 2002. [cit. 13. 5. 2014]. Dostupné z: <http://www.cizinci.cz/index.php/publikace/studie/188-integrace-africanu-a-afroamericanu>
- JIŘIČKA, J. Čeští muslimové budou usilovat o právo zakládat školy nebo oddávat. In: *iDnes.cz* [online]. 13. 3. 2014. [cit. 1. 6. 2014]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/muslimove-chteji-ucit-na-skolach-i-oddavat-fiv-/domaci.aspx?c=A140311_155018_domaci_jj
- JOPPKE, CH., G. *Immigrant Incorporation in Western Europe*. Oxford Bibliographies online: Political Science. New York: Oxford University Press, 2013.
- KANTAROVÁ, K. *Arabové v Teplicích*. Česko-arabské interakce z perspektivy českých mluvčích. Praha, 2012. Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze. Filozofická fakulta.
- KANTAROVÁ, K. Syrská komunita v České republice. In: BITTNEROVÁ, D., MORAVCOVÁ, M. *Etnické komunity v české společnosti*. 1. vyd. Praha: ERMAT Praha, s.r.o., 2006, s. 168-199. ISBN 80-903086-7-8.
- KARÁSKOVÁ, I. Motol odmítá sestry v hidžábu, porušovaly by provozní řád nemocnice. In: *iDnes.cz* [online]. 1. 10. 2014. [cit. 30. 11. 2014]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/motol-odmita-sestry-v-muslimskem-satku-fc5-/domaci.aspx?c=A140930_230849_domaci_jj
- KIMBERLIN, S. E. *Synthesizing Social Science Theories of Immigration* [online]. Journal of Human Behavior in the Social Environment, 2009, 19 (6), s. 759-771. [cit. 16. 5. 2014]. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10911350902910922#.VN-ef-aG-pc>
- KING, R. *Theories and typologies of migration: an overview and a primer* [online]. Willy Brandt Series of Working Papers International Migration and Ethnic Relations, 2012, 12 (3), 41 s. [cit. 13. 6. 2014]. Dostupné z: <http://www.mah.se/upload/forskningscentrum/mim/wb/wb%203.12.pdf>
- KIVISTO, P. *Theorizing transnational immigration: a critical review of current efforts* [online]. Ethnic and racial studies, 2001, 24 (4), s. 549-577. [cit. 13. 6. 2014]. Dostupné z: http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/01419870120049789#.VRXbS_yG-pc

- KIVISTO, P., FAIST, T. *Beyond a border: The causes and consequences of contemporary immigration*. Thousand Oaks: SAGE Publications, Inc., 2010, 320 s. ISBN 9781412924955.
- KLVAŇOVÁ, R. et al. *Nejasné loajality. Způsoby příslušnosti a nepatření migrantů v transnacionálních sociálních polích* [online]. Sociální studia, 2009, 6 (1), s. 91-112. [cit. 16. 6. 2014]. Dostupné z: <http://socstudia.fss.muni.cz/dokumenty/090723122848.pdf>
- KOBETS, T. Zahraniční doklad o vzdělání pomůže získat pracovní místo. Podmínkou je ale nostrifikace. In: *migration4media.net* [online]. 3. 2. 2014. [cit. 16. 6. 2014]. Dostupné z: <http://migration4media.net/2014/02/03/zahranicni-doklad-o-vzdelani-pomuze-ziskat-pracovni-misto-podminkou-je-ale-nostrifikace/>
- KOCOUREK, J. et al. *S vietnamskými dětmi na českých školách*. Jinočany: H&H Vyšehradská, s.r.o., 2006, 221 s. ISBN 80-7319-055-9.
- KOPECKÁ, L. Ruští studenti na českých vysokých školách. In: *media4us.cz* [online]. 7. 9. 2012. [cit. 26. 6. 2014]. Dostupné z: <http://media4us.cz/cz/clanky/rusti-studenti-na-ceskych-vysokych-skolach>
- KUBAL, A. *Socio-Legal Integration. Polish Post-2004 EU Enlargement Migrants in the United Kingdom*. Farnham: Ashgate, 2012, 258 s. ISBN 978-1-4094-3699-7.
- KUŠNIRÁKOVÁ, T. *Vietnamci v Česku a ve světě: migrační a adaptační tendence*. Praha, 2013a. Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze. Přírodovědecká fakulta.
- KUŠNIRÁKOVÁ, T. *Čeští Vietnamci, nebo vietnamští Češi?* [online]. Slovo 21 – bulletin pro cizince a o cizincích. 2013b. Březen 10 (1), s. 12-13. [cit. 13. 6. 2014]. Dostupné z: http://www.slovo21.cz/nove/images/dokumenty_integrace/bulletin_slovo_01_13.pdf
- KUŠNIRÁKOVÁ, T., ČIŽINSKÝ, P. *Dvacet let české migrační politiky: liberální, restriktivní, anebo ještě jiná?* [online]. Geografie, 2011, 116 (4), s. 497-517. [cit. 13. 6. 2014]. Dostupné z: http://geography.cz/sbornik/wp-content/uploads/2012/01/g11-4-7kusnirakova_cizinsky.pdf
- KUŠNIRÁKOVÁ, T., PLAČKOVÁ, A., TRAN VU, V. A. *Vnitřní diferenciaci Vietnamců – pro potřeby analýzy segregace cizinců z třetích zemí*. Výzkumná zpráva – rozšířená verze, Ministerstvo pro místní rozvoj [online]. Praha: o.s. Fuertos, 2013, 75 s. [cit. 13. 5. 2014]. Dostupné z: http://www.migraceonline.cz/doc/Vnitri_diferenciace.pdf
- LAZÁR, A. *Transnational migration studies. Reframing sociological imagination and research* [online]. Journal of Comparative Research in Anthropology and Sociology, 2011, 2 (2), s. 69-83. [cit. 13. 6. 2014]. Dostupné z: <http://compaso.eu/wp-content/uploads/2011/12/Compaso2011-22-Lazar.pdf>
- LEONTIYEVA, Y. Uplatnění a integrace migrantů z Ukrajiny na českém trhu práce. In: RÁKOCZYOVÁ, M., TRBOLA, R. (eds.) *Vybrané aspekty života cizinců v České republice*. 1. vyd. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v.v.i., 2010. s. 52-64. ISBN 978-80-7416-067-7.

LEONTIYEVA, Y. (ed.) *Menšinová problematika v ČR: komunitní život a reprezentace kolektivních zájmů: (Slováci, Ukrajinci, Vietnamci a Romové)* [online]. Sociologický ústav AV ČR, 2006. [cit. 28. 6. 2014].

Dostupné z: http://studie.soc.cas.cz/upl/texty/files/247_SS_06_10.pdf

LEONTIYEVA, Y., NEČASOVÁ, M. Kulturně blízcí? Integrace přistěhovalců ze zemí bývalého Sovětského svazu. In: RÁKOCZYOVÁ, M., TRBOLA, R. (eds.) *Sociální integrace přistěhovalců v České republice*. 1. vyd. Praha: SLON, 2009., s. 117-160. ISBN 978-80-7419-023-0.

LEONTIYEVA, Y., TOLLAROVÁ, B. *Results from a Survey of Foreigners' Incomes, Expenditures and Remittances*. Main Findings Concerning Remittances [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2011. [cit. 28. 6. 2014]. Dostupné z: http://aa.ecn.cz/img_upload/224c0704b7b7746e8a07df9a8b20c098/leontiyeva_tollarova_remittances_2010.pdf

LEVITT, P. *Transnational Migrants: When "Home" Means More Than One Country* [online]. *migrationpolicy.org*, 1. 10. 204. [cit. 13. 6. 2014].

Dostupné z: <http://www.migrationpolicy.org/print/4728#.VHo1ZtKG8aA>

LUCASSEN, L., FELDMAN, D., OLTMER, J. (eds.) *Paths of integration: migrants in Western Europe (1880-2004)*. Amsterdam: Amsterdam University Press – IMISCOE Research, 2006, 320 s. ISBN 978-9053568835.

LUŇÁČKOVÁ, P. *Geografické aspekty česko-japonských vztahů* [online]. Katedra geografie, ZČU v Plzni. *Micellanea Geographica*, 2006, 12, s. 103-119. [cit. 13. 6. 2014]. Dostupné z:

<https://otik.uk.zcu.cz/bitstream/handle/11025/5919/Lunackova.pdf?sequence=1>

MARTINIELLO, M. *Comparisons in Migration Studies* [online]. *Comparative migration studies*, 2013, 1 (1), s. 7- 22. [cit. 30. 11. 2014].

Dostupné z: <http://www.imiscoe.org/publications/journal-cms-2/2013-1/13-cms1-1-comparisons-in-migration-studies/file>

MARTÍNKOVÁ, Š. Sociabilita vietnamského etnika v Praze. In: UHEREK, Z., KORECKÁ, Z., POJAROVÁ, T. *Cizinecké komunity z antropologické perspektivy*. Vybrané případy významných imigračních skupin v České republice. Praha: Etnologický ústav AV, ČR, v.v.i., 2008, s. 167-210. ISBN 978-80-87112-12-0.

MASSEY, D. S. et al. *Theories of international migration: a review and appraisal* [online]. *Population and development review*, 1993, 19 (3), s. 431- 466. [cit. 8. 7. 2014]. Dostupné z:

https://cis.uchicago.edu/outreach/summerinstitute/2011/documents/sti2011-parks-theories_of_international_migration.pdf

MASSEY, D. S., DENTON, N. A. *The Dimensions of Residential Segregation* [online]. *Social forces*, 1988, 67 (2), s. 281-315. [cit. 8. 7. 2014].

Dostupné z: <http://isites.harvard.edu/fs/docs/icb.topic98848.files/massey.denton.pdf>

- MASSEY, D. S, DENTON, N A. *Spatial assimilation as a socioeconomic outcome* [online]. American Sociological Review, 1985, 50 (1), s. 94-106. [cit. 8. 7. 2014].
Dostupné z: <http://www.jstor.org/discover/10.2307/2095343?sid=21106265904613&uid=3737856&uid=2&uid=4>
- MASSEY, D. S., MULLAN, B. P. *Processes of Hispanic and black spatial assimilation* [online]. American Journal of Sociology, 1984, 89 (4), s. 836-873. [cit. 8. 7. 2014].
Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2779254>
- MATOUŠEK, R., SEIDLOVÁ, M. Praha-Černý Most. In: SÝKORA, L. (ed.) *Rezidenční segregace*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, 2010, s. 112-116. ISBN 978-80-86561-34-9
- MATYSOVÁ, K. *Akultura migrantů v České republice* [online]. Acta Oeconomica Pragensia 2012, 5. [cit. 12. 3. 2014].
Dostupné z: <http://www.vse.cz/polek/download.php?jnl=aop&pdf=378.pdf>
- MEDOVÁ, L. *Vrátit se, nebo zůstat*. Aspirace neoprávněně pracujících migrantů [online]. Geografie, 2011, 116 (4), s. 462-479. [cit. 13. 6. 2014]. Dostupné z: <http://geography.cz/sbornik/wp-content/plugins/download-monitor/download.php?id=56>
- MLČÁKOVÁ, M. *Ruské časopisy a noviny v České republice v letech 2000-2012*. Brno, 2014. Bakalářská práce. Masarykova univerzita v Brně. Pedagogická fakulta.
- MOORE, M. *Číňané v České republice, 1992–2002: Zrod a formování symbolické komunity* [online]. Praha: Ministerstvo vnitra ČR, 2002. [cit. 16. 6. 2014]. Dostupné z: http://aa.ecn.cz/img_upload/9e9f2072be82f3d69e3265f41fe9f28e/MOL____an__v__R_symbolicka_komunita_1.pdf
- MPSV. *Sociální zabezpečení cizinců v ČR* [online]. Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2013. Poslední revize: 21. 3. 2013. [cit. 13. 5. 2014].
Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/603>
- MZV. *Politické vztahy (historie a současnost)* [online]. Velvyslanectví České republiky v Tokiu, 2005. [cit. 13. 6. 2014]. Dostupné z: http://www.mzv.cz/tokyo/cz/politicke_vztahy/politicke_vztahy_historie_a_soucasnost/index.html
- NEKORJAK, M. *Klientský systém a ukrajinská pracovní migrace do České republiky* [online]. Sociální studia, Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity, 2006, 1., s. 89-109. [cit. 8. 6. 2014].
Dostupné z: <http://socstudia.fss.muni.cz/dokumenty/080227135336.pdf>
- NEVYHOŠTĚNÝ, J. První vietnamská banka otevřela v Praze kancelář. Peníze však nepůjčuje. In: *iDnes.cz* [online]. 9. 11. 2012, 13:19. [cit. 1. 6. 2014].
Dostupné z: http://ekonomika.idnes.cz/vietnamska-bidv-banka-otevrela-v-praze-kancelar-f5f-/ekonomika.aspx?c=A121109_125852_ekonomika_neh

NOVINKY. CZ. Už nejsme jen stánkaři, říká první vietnamský politik v Česku.

In: *Novinky.cz* [online]. 1. 6. 2013, 15:23. [cit. 8. 6. 2014].

Dostupné z: <http://www.novinky.cz/domaci/337997-uz-nejsme-jen-stankari-rika-prvni-vietnamsky-politik-v-cesku.html>

NOŽINA, M., ŠITLER, J., FAJFROVÁ, J. *Thajské království a Česká republika – předivo bilaterálních vztahů* [online]. Mezinárodní vztahy, 2005, 40 (3), s. 63-80. [cit. 13. 6. 2014].

Dostupné z: <http://mv.iir.cz/article/view/165>

OBUCHOVÁ, L. *Čínská komunita v České republice 2001. Závěrečná zpráva (projekt realizovaný v rámci „Konceptu integrace cizinců na území ČR“)*. Praha: Orientální ústav AV ČR, 2002, 28 s.

ORGANISTA, P. B., MARIN, G., CHUN, K. M. *The psychology of ethnic groups in the United States*. New York: SAGE Publications, Inc., 2010, 424 s. ISBN 9781412915403.

OUŘEDNÍČEK, M., NOVÁK, J. Kvantitativní analýza stavu a vývoje segregace/separace obyvatelstva. In: SÝKORA, L. *Segregace v české republice: Stav a vývoj, příčiny a důsledky, prevence a náprava. Závěrečná editovaná zpráva projektu: WA-014-05-Z01*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, 2007, s. 9-28.

PAVLÍKOVÁ, E. *Muslimští migranti a český sekulární stát*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2012, 128 s. ISBN 978-80-7465-018-5.

PEACH, C. *The Ghetto and Ethnic Enclave*. Lincoln Institute of Land Policy. Conference Paper. 2001, 21 s.

PETRUSEK, M., MAŘÍKOVÁ, H., VODÁKOVÁ, A. *Sociální a kulturní antropologie*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, 175 s. ISBN 80-85850-29-X.

PEW RESEARCH CENTER'S FORUM ON RELIGION & PUBLIC LIFE. *Mapping the Global Muslim Population. A Report on the Size and Distribution of World's Muslim Population* [online]. Pew Research Center, 2009. [cit. 30. 5. 2014].

Dostupné z: <http://www.pewforum.org/files/2009/10/Muslimpopulation.pdf>

POROS, M. *Migrant Social Networks: Vehicles for Migration, Integration, and Development* [online]. Migration Policy Institute, 2011. [cit. 30. 5. 2014].

Dostupné z: <http://www.migrationpolicy.org/article/migrant-social-networks-vehicles-migration-integration-and-development>

PRICE, M., BENTON-SHORT, L. *Migrants to the Metropolis: The Rise of Immigrant Gateway Cities*. Syracuse, New York: Syracuse University Press, 2008, 428 s. ISBN 978-0-8156-3161-3.

RÁKOCZYOVÁ, M., TRBOLA, R. (eds.) *Vybrané aspekty života cizinců v České republice*. 1. vyd. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v.v.i., 2010, 121 s. ISBN 978-80-7416-067-7.

RÁKOCZYOVÁ, M., TRBOLA, R. (eds.) *Sociální integrace přistěhovalců v České republice*. 1. vyd. Praha: SLON, 2009, s. 117-160. ISBN 978-80-7419-023-0.

- REDFIELD, R., LINTON, R., HERSKOVITS, M. J. *Memorandum for the study of acculturation* [online]. American anthropologist, 1936, 38 (1), s. 149-152. [cit. 11. 6. 2014]. Dostupné z: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1525/aa.1936.38.1.02a00330/pdf>
- REDLOVÁ, P. (ed.) *Studie východiska migračních politik. Politická a občanská participace imigrantů v České republice* [online]. 2011. [cit. 13. 6. 2014]. Dostupné z: http://www.konsorcium-nno.cz/dokumenty/politicka-a-obcanska-participace_201112071116411.doc
- SCOTT, S. *Způsobilost teorie „globálního města“ vysvětlit současné vzorce a procesy pracovní migrace v rámci Evropy* [online]. migraceonline.cz, 2007. [cit. 28. 6. 2014]. Dostupné z: http://aa.ecn.cz/img_upload/224c0704b7b7746e8a07df9a8b20c098/SScott_Globalnimesta.pdf
- SCHWARTZ, S. J., UNGER, J. B., ZAMBOANGA, B. L., SZAPOCZNIK, J. *Rethinking the concept of acculturation: implications for theory and research* [online]. American Psychologist, 2010, 65 (4), s. 237 -251. [cit. 13. 6. 2014]. Dostupné z: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/20455618>
- SIMI. *Praktické informace pro cizince. Bydlení* [online]. Sdružení pro integraci a migraci, 2014. [cit. 24. 11. 2014]. Dostupné z: <http://www.migrace.com/cs/poradna/informace-pro-cizince/cizinci-ze-zemi-mimo-eu/bydleni>
- SITAŘOVÁ, P. Hypotéky pro cizince: Velký přehled. In: *hypindex.cz* [online]. 24. 5. 2011, 00:00. [cit. 26. 6. 2014]. Dostupné z: <http://www.hypindex.cz/hypoteky-pro-cizince-velky-prehled/>
- SKALKOVÁ, O. Ruští turisté přestávají jezdit do Česka. Letos jich může přijet až o pětinu méně. In: *IHNED.cz* [online]. 20. 6. 2014, 09:23. [cit. 26. 6. 2014]. Dostupné z: <http://zpravy.ihned.cz/c1-62385530-rusti-turiste-prestavaji-jezdit-do-ceska-letos-jich-muze-prijet-az-o-petinu-mene>
- SLÁDEK, K. *Ruská diaspora v České republice. Sociální, politická a religiózní variabilita ruských migrantů*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2010. 144 s. ISBN 978-80-87378-49-6.
- SMOLÍK, J. *Subkultury mládeže*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, 288 s. ISBN 978-80-247-2907-7.
- STODOLSKA, M., SANTOS, C. A. 'You must think of Familia': the everyday lives of Mexican migrants in destination communities [online]. Social & Cultural Geography, 2006, 7 (4), s. 627-647. [cit. 13. 6. 2014]. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/14649360600825752>
- SÝKORA, L. Praha-Nebošice – Malá Šárka. In: SÝKORA, L. (ed.) *Rezidenční segregace*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, 2010, s. 112-116. ISBN 978-80-86561-34-9.
- SÝKORA, L. *Segregace v české republice: Stav a vývoj, příčiny a důsledky, prevence a náprava*. Závěrečná editovaná zpráva projektu: WA-014-05-Z01. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, 2007, 192 s.

SÝKORA, L., MATOUŠEK, R., BRABEC, T. *Sídelní segregace v lokalitě MČ Praha – Libuš*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, Centrum pro výzkum měst a regionů, 2012, 45 s.

SÝKORA, L., TEMELOVÁ, J., POSOVÁ D. Identifikace lokalit koncentrace sociálních skupin a jejich typologie. In: SÝKORA, L. *Segregace v České republice: Stav a vývoj, příčiny a důsledky, prevence a náprava*. Závěrečná editovaná zpráva projektu: WA-014-05-Z01. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, 2007, s. 29-58

SZALÓ, C. *Transnacionální migrace. Proměny identit, hranic a vědění o nich*. Praha: CDK, 2007, 175 s. ISBN 978-80-7325-136-9.

SZALÓ, C., HAMAR, E. *Osm migrujících žen a jejich transnacionální sdílený svět* [online]. Sociologický časopis, 2007, 43 (1), s. 69-88. [cit. 8. 6. 2014]. Dostupné z: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/50313636e2a52f3962bd46a076a43df36dc539ad_635_07-1%204%20hamar%20szalo.pdf

ŠATAVA, M. *Mezinárodní mobilita „highly skilled“ a pozice Česka*. Praha, 2005. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze. Přírodovědecká fakulta.

ŠEBEK, K. *Představení projektu* [online]. Vietnamsko-česká protidrogová liga, 2013. [cit. 8. 6. 2014]. Dostupné z: <http://www.cvs-praha.cz/ProtidrogovaLiga/akce.html>

ŠINDLÁŘ, P. *Faktory ovlivňující integraci Japonců v České republice*. Brno, 2011. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Fakulta sociálních studií.

ŠNAJDR, D. *Integrace thajských migrantů v Česku*. Praha, 2012. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze. Přírodovědecká fakulta.

TEMELOVÁ, J., SÝKORA L. Segregace: definice, příčiny, důsledky, řešení. In: SÝKORA, L., TEMELOVÁ, J., (eds.) *Prevence prostorové segregace*. Praha: Přírodovědecká fakulta UK a Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, 2005, s. 5-20.

TITĚROVÁ, K. *Vzdělávání dětí cizinců: výzva českému školství* [online]. migraceonline.cz, 2011. [cit. 13. 6. 2014]. Dostupné z: http://aa.ecn.cz/img_upload/224c0704b7b7746e8a07df9a8b20c098/KTiterova_Vzdelavani_deti_cizincu.pdf

TOPINKA, D. (ed.) *Integrační proces muslimů v České republice – pilotní projekt* [online]. 2006/2007. [cit. 30. 5. 2014]. Dostupné z: http://www.inkluzivniskola.cz/sites/default/files/uploaded/integrace_muslimu.pdf

TOUŠEK, L. *Sociální vyloučení a prostorová segregace* [online]. Praha: CAAT. 2011. [cit. 30. 5. 2014]. Dostupné z: http://www.antropologie.org/attachments/143_143_Ladislav_Tousek_Socialni_vyloucen_i_a_prostorova_segrecace.pdf

TRIANDAFYLLIDOU, A., GROPAS, R. (eds.) *European immigration: A sourcebook*. Ashgate, 2014, 434 s. ISBN 978-1-4094-5363-5.

- TRLIFAJOVÁ, L. *Na Uhelném trhu*. (Další tvář ukrajinské migrace do Česka) [online]. migraceonline.cz., 2009. [cit. 28. 6. 2014]. Dostupné z: http://aa.ecn.cz/img_upload/224c0704b7b7746e8a07df9a8b20c098/Ukrajinsk___kola_v_Praze_3_.pdf
- UHEREK, Z. *Cizinecké komunity a městský prostor v České republice* [online]. Sociologický časopis, 2003, 39 (2), s. 193-216. [cit. 13. 6. 2014]. Dostupné z: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/8a1df88664a0ffd8a59d2c57ea16d56b855edf3e_190_25uher17.pdf
- UHEREK, Z., VALÁŠKOVÁ, N., BĚLOHRADSKÁ, K., MUŠINKA, M. Pracovní migrace ze Zakarpatské Ukrajiny do České republiky. In: UHEREK, Z., KORECKÁ, Z., POJAROVÁ, T. *Cizinecké komunity z antropologické perspektivy*. Vybrané případy významných imigračních skupin v České republice. Praha: Etnologický ústav AV, ČR, v.v.i., 2008, 263 s. ISBN 978-80-87112-12-0.
- UHRINOVÁ, M. „Čeští“ Ukrajinci mají zájem o věci veřejné. In: *ukrajinci.cz* [online]. 2014. [cit. 28. 6. 2014]. Dostupné z: <http://www.ukrajinci.cz/cs/diaspora-cr/detail/acestia-ukrajinci-maji-zajem-o-veci-verejne>
- UN-HABITAT. *The challenge of slums: global report on human settlements 2003* [online]. Earthscan, 2003. [cit. 1. 3. 2014]. Dostupné z: [http://www.aq.upm.es/habitabilidadbasica/docs/recursos/monografias/the_challenge_of_slums-\(2003\).pdf](http://www.aq.upm.es/habitabilidadbasica/docs/recursos/monografias/the_challenge_of_slums-(2003).pdf)
- UNESCO. *UNESCO's activities in communication and information in Arab States*. Arab States [online]. UNESCO, 2011. [cit. 30. 5. 2014]. Dostupné z: http://portal.unesco.org/ci/en/ev.php-URL_ID=1298&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html
- VALENTA, O. Cizinci v Praze: prostorové koncentrace Slováků, Ukrajinců a Vietnamců. In: OUŘEDNÍČEK, M., TEMELOVÁ, J. (eds.) *Sociální proměny pražských čtvrtí*. Praha: Academia, 2012, s. 92-115. ISBN 978-80-2064-2.
- VALENTOVÁ, E. (ed.) *Integrace pracovních migrantů v České republice*. Srovnání praxe v Portugalsku a Rakousku. ESF, 2012, 116 s. ISBN 978-80-260-3541-1.
- VALENTOVÁ, K. *Švarcsystém po novele a v praxi*. Finanční řízení &controlling v praxi [online]. CzELA, 2012, 9. [cit. 13. 6. 2014]. Dostupné z: <http://www.czela.cz/clanky/publikace-clenu/svarcsystem-po-novele-a-v-praxi.html>
- VAVREČKOVÁ, J., DOBIÁŠOVÁ, K. *Integrace dětí cizinců z třetích zemí na základě mezinárodního šetření OECD PISA a řízených rozhovorů s pedagogy základních škol* [online]. Praha: VÚPSV, v.v.i., 2012. [cit. 26. 6. 2014]. Dostupné z: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_348.pdf
- VOLERY, T. Ethnic entrepreneurship: A theoretical framework. In: DANA, L. P. (ed.) *Handbook of Research on Ethnic Minority Entrepreneurship: A Co-evolutionary View on Resource Management*. Cheltenham: Edward Elgar, 2007, s. 30-41. ISBN 978-1-84542-733-7.

VOPELKOVÁ, V. *Muslimové v České republice: studie o procesu integrace arabské minority do českého prostředí*. Praha, 2012. Univerzita Karlova v Praze. Filozofická fakulta.

WACQUANT, L. *What is a ghetto? Constructing a sociological concept* [online]. *Revista de Sociologia e Política*, 2004, 23, s. 155-164. [cit. 26. 6. 2014].
Dostupné z: <http://socialjustice.ccnmtl.columbia.edu/images/5/5d/Ghetto.pdf>

WILLIAMS JR, J. A., ORTEGA, S. T. *Dimensions of Ethnic Assimilation: An Empirical Appraisal of Gordon's Typology* [online]. Sociology Department, Faculty Publications, 1990, 9, 14 s. [cit. 26. 6. 2014]. Dostupné z:
<http://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1008&context=sociologyfacpub>

WIMMER, A., SCHILLER, N. G. *Metodologický nacionalismus a pohled za jeho hranice: Budování národního státu, migrace a společenské vědy* [online]. *Sociální Studia*, 2009, 1, s. 11-47. [cit. 26. 6. 2014].
Dostupné z: <http://socstudia.fss.muni.cz/dokumenty/090723122814.pdf>

XIE, Y., GREENMAN, E. *The social context of assimilation: Testing implications of segmented assimilation theory* [online]. *Social science research*, 2011, 40 (3), s. 965-984. [cit. 13. 6. 2014]. Dostupné z: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/21572546>

XIE, Y., GREENMAN, E. *Segmented assimilation theory: A reformulation and empirical test*. Population Studies Center Research Report 05-581 [online]. Population Studies Center, 2005, 33 s. [cit. 26. 6. 2014].
Dostupné z: <http://www.psc.isr.umich.edu/pubs/pdf/rr05-581.pdf>

ZÁVODSKÁ, K. *Čínská menšina v České republice – sociologický výzkum*. Olomouc, 2011. Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Filozofická fakulta.

ZÍDEK, P. *Shrnutí výsledků vědeckého projektu MZV RM 03/28/04 Československo a subsaharská Afrika v letech 1948–1989* [online]. MZV ČR, 2004. [cit. 13. 5. 2014].
Dostupné z: https://www.mzv.cz/file/16676/RM._03._28._04.pdf

ZILYNSKYJ, B., RAJČINCOVÁ, L. *Národnost ukrajinská: národnost se představuje*. In: *Praha a národnosti: sborník referátů a diskusních příspěvků ze semináře o národnostních menšinách na území hl. m. Prahy 19. 3. 1998* [online]. Praha: Odbor školství, mládeže a tělovýchovy Magistrátu hl. m. Prahy, 1998. [cit. 28. 6. 2014].
Dostupné z: <http://www.ukrajinci.cz/cs/diaspora-cr/detail/narodnost-se-predstavuje/>

ZINCONI, G., CAPONIO, T., CARASTRO, R. *Integration indicators. Promoting Equality in Diversity*. Integration in Europe: Final report [online]. 2006. [cit. 28. 5. 2014].
Dostupné z: <http://fieri.it/wp-content/uploads/2013/05/Rapporto-finale-Promoting-Equality-in-Diversity-Integration-in-Europe-2006.pdf>

ZUNZ, O. *The Changing Face of Inequality: Urbanization, Industrial Development, and Immigrants in Detroit, 1880-1920*. Chicago: University of Chicago Press, 2000, 502 s. ISBN 978-0226994581.

Výzkumy Centra pro veřejné mínění (SOÚ AV ČR, v.v.i.)

ČADOVÁ, N. *Názory veřejnosti na usazování cizinců v ČR – březen 2014*. Naše společnost, v14-03. Praha: Centrum pro výzkum veřejného mínění, Sociologický ústav AV ČR, v.v.i. 2014

ČADOVÁ, N., MAREŠOVÁ, J. *Názory občanů na přínos cizinců pro ČR – březen 2014*. Naše společnost, v13-04. Praha: Centrum pro výzkum veřejného mínění, Sociologický ústav AV ČR, v.v.i. 2014

ČADOVÁ N., MAREŠOVÁ, J. *Postoje české veřejnosti k cizincům – březen 2014*. Naše společnost v14-03. Praha: Centrum pro výzkum veřejného mínění, Sociologický ústav AV ČR, v.v.i. 2014b

ČERVENKA, J. *Vztah Čechů k národnostním skupinám žijícím v ČR – březen 2014*. Naše společnost, v14-03. Praha: Centrum pro výzkum veřejného mínění, Sociologický ústav AV ČR, v.v.i. 2014

PŘIBENSKÁ, A. *Názory občanů na přínos cizinců pro ČR – březen 2013*. Naše společnost, v13-03. Praha: Centrum pro výzkum veřejného mínění, Sociologický ústav AV ČR, v.v.i. 2013

TABERY, P. *Názory veřejnosti na usazování cizinců v ČR*. Naše společnost, v12-03. Praha: Centrum pro výzkum veřejného mínění, Sociologický ústav AV ČR, v.v.i. 2012a

TABERY, P. *Názory občanů na cizince žijící v ČR*. Naše společnost, v12-03. Praha: Centrum pro výzkum veřejného mínění, Sociologický ústav AV ČR, v.v.i. 2012b

TUČEK, M. *Tolerance k vybraným skupinám obyvatel – březen 2014*. Naše společnost, v14-03. Praha: Centrum pro výzkum veřejného mínění, Sociologický ústav AV ČR, v.v.i. 2014

Legislativa

Postup při realizaci aktualizované Koncepce integrace cizinců Společné soužití 2014 schválený usnesením vlády České republiky ze dne 22. ledna 2014 č. 60 [online]. MPSV, 2014 [cit. 25. 8. 2014]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/19017/Postup.pdf>

Zákon č.101/2014 Sb., kterým se mění zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony.

Zákon č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů.

Zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území ČR a o změně některých zákonů

Statistické údaje

Census, 2011. Sčítání lidu, domů a bytu, 2011 [online]. Český statistický úřad. Český statistický úřad. [cit. 25. 4. 2014]. Dostupné z: <http://www.scitani.cz/>

CIA. *Country comparison: Total fertility rate*. The World Factbook [online]. CIA, 2014. [cit. 30. 11. 2014]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2127rank.html>

Cizinci [online]. Český statistický úřad. [cit. 25. 4. 2014].
Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/kapitola/cizinci_uvod

Cizinci: Počet cizinců. A: Cizinci v ČR – bez azylantů. Cizinci [online]. Český statistický úřad. [cit. 25. 4. 2014]. Dostupné z:
http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/tabulky/ciz_pocet_cizincu-001#.VH8VR9KG-mM

Cizinci: Počet cizinců. B: Cizinci v ČR – včetně azylantů. Cizinci [online]. Český statistický úřad. [cit. 25. 4. 2014]. Dostupné z:
http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/tabulky/ciz_pocet_cizincu-006#.VOoc8nyG-pc

Composition of macro geographical (continental) regions, geographical sub-regions, and selected economic and other groupings [online]. United Nations Statistics Division, 2012. Poslední revize: 31. 10. 2013. [cit. 13. 5. 2014]. Dostupné z:
<https://unstats.un.org/unsd/methods/m49/m49regin.htm>

Migration and Remittances Factbook 2011. *Migration & Remittances Data* [online]. The World Bank, 2013. [cit. 28. 6. 2014]. Dostupné z: <http://go.worldbank.org/092X1CHHD0>

Statistické zprávy o mezinárodní ochraně za rok 2014. *Mezinárodní ochrana* [online]. Ministerstvo vnitra, 27. 5. 2014. [cit. 28. 6. 2014].
Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/mezinarodni-ochrana-253352.aspx>

9 PŘÍLOHY

9.1 Hlavní referenční výzkumy

Tabulka 4 Seznam referenčních studií

Zdrojová země/region	Hlavní řešitel(é)/autor(ři)	Výzkum/studie (popř. název výsledné publikace)	Období výzkumu	Podrobnosti			Možnost zobecnění poznatků
				Místo výzkumu	Výzkumný vzorek	Výzkumná technika	
Rusko	Janičko M. (2012)	Pražští Rusové	2010	Praha a okolí	N = 55 (62 % Ž)	D	
	Fiedlerová K. (2011)	Imigrantská ekonomika a podnikání Rusů v Praze	2011	Praha	N = 20 (11 M, 9 Ž)	R	
	Sládek K. (2010)	Sociální, politická a religiózní variabilita ruské migrace. Ruská diaspora v České republice	2009	Praha, Karlovy Vary, Brno aj.	N _R = 27 (13 M, 14 Ž) N _D = 55 (25 M, 30 Ž)	R, D	
	Drbohlav D. & Lupták M. & Janská E. & Bohuslavová J. (1999)	Ruská komunita v České republice (Výsledky dotazníkového šetření)	1999	Praha, Karlovy Vary	N _D = 70, N _R = 20	D, R	

Zdrojová země/region	Hlavní řešitel(é)/autor(ři)	Výzkum/studie (popř. název výsledné publikace)	Období výzkumu	Podrobnosti			Možnost zobecnění poznatků
				Místo výzkumu	Výzkumný vzorek	Výzkumná technika	
Ukrajina	Drbohlav D. & Dzúrová D (2012)	„What is behind remittances of Ukrainian immigrants in Czechia“ (prezentace části výstupů projektu „Migrace a rozvoj“)	2012	Praha, Střední Čechy	N = 321 (M cca 2/3)	R	
	Leontiyeva Y. & Nečasová M. (in Rákoczyová & Trbola, eds. 2009)	Kulturně blízcí? Integrace přistěhovalců ze zemí bývalého Sovětského svazu	2008	Praha, Plzeň, Brno	N = 36 (19 M, 17 Ž)	R	
	Nekorjak M. (2006)	Klientský systém a ukrajinská pracovní migrace do České republiky	x	Česko, západní Ukrajina	N _{imigranti} = x N _{zaměstnavatelé} = 9, N _{„klienti“} = 5 N _{členové mafie} = 1, N _{čeští policisté} = 5	R	
	Uherek Z. (et al. in Uherek & Korecká & Pojarová, et al. 2008)	Pracovní migrace ze Zakarpatské Ukrajiny do České republiky	2001-2004	Česko, Zakarpatská Ukrajina	N = cca 60	R	
	Drbohlav D. & Ezzeddine-Lukšíková P. (2003/2004)	Studie arménské, vietnamské a ukrajinské komunity v Praze a Středočeském kraji	2003-2004	Praha, Středočeský kraj	N = 51 (M 61%)	R	

Zdrojová země/region	Hlavní řešitel(é)/autor(ři)	Výzkum/studie (popř. název výsledné publikace)	Období výzkumu	Podrobnosti			Možnost zobecnění poznatků
				Místo výzkumu	Výzkumný vzorek	Výzkumná technika	
Čína	Závodská K. (2011)	Čínská menšina v České republice – sociologický výzkum	2010	Praha, Zlín aj.	N = 54 (24 M, 30 Ž)	D	
	Gottlichová D. (2006)	Gender a mezinárodní migrace: srovnání role ženy a muže v migračním procesu na příkladu Číňanů v České republice	2006	Česko	N = 10 (5 M, 5 Ž)	R	
	Moore M. (2002)	Číňané v České republice, 1992–2002: Zrod a formování symbolické komunity	1992-2002	Praha, Ostrava, Brno, České Budějovice aj.	N = 145 (59,3 % M; 37,2 % Ž; 5,5 % X)	D, ZP	
	Obuchová L. (2002)	Čínská komunita v České republice 2001	2001	Praha, Karlovy Vary, Plzeň, Cheb, Brno	N = 185 (98 M, 87 Ž)	D/R	
Japonsko	Biryukov D. (2013)	Japonská menšina v České republice	2013	Česko	N = 120 (77 M, 43 Ž)	D	
	Šindlář P. (2011)	Faktory ovlivňující integraci Japonců v České republice	2011	Brno, Vsetín, Praha	N = 7 (3 M, 4 Ž)	R	
	Barešová I. (2010)	Sociokulturní specifika japonské komunity v České republice	2009-2010	Česko	N _D = 75 (50 M, 25 Ž)	D, R	

Zdrojová země/region	Hlavní řešitel(é)/autor(ři)	Výzkum/studie (popř. název výsledné publikace)	Období výzkumu	Podrobnosti			Možnost zobecnění poznatků
				Místo výzkumu	Výzkumný vzorek	Výzkumná technika	
Thajsko	Šnajdr D. (2012)	Integrace thajských migrantů v Česku	2012	Praha, Středočeský, Plzeňský, Jihomoravský kraj	N _D = 159 (6 M, 139 Ž, 14 X); N _R = 4 Ž	D, R	
Vietnam	Kušniráková T. & Plačková A. & Tran Vu V. A. (2013)	Vnitřní diferenciací Vietnamců pro potřeby analýzy segregace cizinců z třetích zemí	2012	Sapa (MČ Praha-Libuš)	N = 16 (10 respondentů., 6 odborníků)	ZP, R	
	Kušniráková T. (2013a)	Vietnamci v Česku a ve světě:migrační a adaptační tendence	2010-2012	Česko, Vietnam (Hanoj, Hai Phong aj.)	N _D navrátilci ve VSR = 31 (26 M, 8 Ž); N _D migranti žijící v ČR = 87 (45 M, 42 Ž) N _D potenciální migranti = 112; (61 M, 51 Ž) N _R (všechny kategorie)= 5+1	ZP, D, R aj.	
	Hofírek O. & Nekorjak M. (in Rákoczyková & Trbola, eds. 2009)	Vietnamští imigranti v českých velkoměstech. Integrace přistěhovalců z Vietnamu	2008	Praha, Brno, Plzeň	N = 48 (30 M, 18 Ž)	R	
	Martínková Š. (in Uherek, et al. 2008)	Sociabilita vietnamského etnika v Praze	x	Praha	N = 9 (rodiny)	R	
	Drbohlav D. & Ezzeddine-Lukšíková P. (2003/2004)	Studie arménské, vietnamské a ukrajinské komunity v Praze a Středočeském kraji	2003-2004	Praha, Středočeský kraj	N= 45 (58 % M)	R	

Zdrojová země/region	Hlavní řešitel(é)/autor(ři)	Výzkum/studie (popř. název výsledné publikace)	Období výzkumu	Podrobnosti			Možnost zobecnění poznatků
				Místo výzkumu	Výzkumný vzorek	Výzkumná technika	
Arabské země	Vopelková (2012)	Muslimové v České republice: studie o procesu integrace arabské minority do českého prostředí	2012	Praha, Brno, Plzeň, Teplice	N = 23 (20 M, 3 Ž)	R	
	Kantarová K. (in Moravcová & Bittnerová, 2006)	Syrská komunita v České republice	2003-2004	Česko	N = 9 (6 M, 3 Ž)	R	
	Derianová L. (2001)	Situace Arabů v Plzni	2001	Plzeň	N = 20	R	
	Hošková S. (in Uherek, et al. 2002)	Integrace Arabů v Praze, Liberci a Plzni	2001	Praha, Liberec, Plzeň	M převažují	R	
Subsaharská Afrika	Foldynová A. (2013)	Africká migrace do Evropy: směry, trendy, dopady	x	Praha	N = 3	ZP, R	
	Gerstnerová A. (2009)	Integrace kvalifikovaných subsaharských imigrantů v Praze	2006	Praha	N = 37 (34 M, 3 Ž)	D, R	
	Jiroušková J. (2002)	Integrace Afričanů a Afroameričanů na území České republiky	x	Česko (zejm. Praha)	N = 52 (afroamerický, africký původ), N = 11 457 (české obyvatelstvo) aj.	D	

Legenda:

- **Výzkumná technika:** D (různé druhy dotazníku), R (různé formy rozhovoru), FG („focus group“), ZP (zúčastněné pozorování)
  - **Výzkumný vzorek:** N (velikost validního vzorku, není-li uvedeno jinak, jedná se o příslušníky dané imigrační skupiny), N_D (velikost vzorku při výzkumné technice dotazníku), N_R (velikost vzorku při výzkumné technice rozhovoru)
M (muž), Ž (žena), X (pohlaví neuvedeno)
  - **Možnost zobecnění poznatků:**
Vždy je hodnocena pouze na základě konkrétní citované referenční výsledné publikace.
Aktuálnost studie: přelomový rok 2004 (tj. za relativně aktuální jsou považovány studie provedené od roku 2005 včetně)
- x informace není uvedena/ informace z textu publikace nevyplývá

Neaktuální studie	Aktuální studie	Popis
		Studie pracuje s relativně velkým vzorkem, dotýká se většiny oblastí integračního procesu (popřípadě i v kvalitativní rovině) nebo se ve velkém měřítku respondentů věnuje konkrétnímu jevu. Je možné ji s opatrnou interpretací a s vědomím, že čerpá z informací nereprezentativních výběrových souborů, považovat za vhodnou pro zobecnění poznatků o skupině pro účely této práce.
		Studie pracuje se specifickou skupinou migrantů (např. vzdělaní, muslimové, Syřané aj.) nebo se zabývá specifickým tématem (např. clientský systém) nebo konkrétním územím. V každém případě pracuje s relativně malým vzorkem. Naznačuje určité tendence chování imigrantů s konkrétními charakteristikami. Poznatky je možné považovat za vodítko, nelze je však zobecnit.
		Studie pracuje s velmi malým vzorkem respondentů. Jedná se spíše o případové studie, informace z nich vyplývající nelze zobecnit. /Studie pracuje se smíšeným vzorkem a nezahrnuje většinu oblastí integračního procesu.